

Foto Ronay, Beograd

J. V. král' Petar II.

Publikácie Rolníckej osvety v Bratislave

Ročník 1936

Rediguje: Dr. Jozef Lettrich

Sväzok 2.

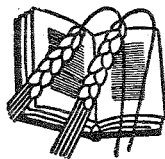
Rolnícka osвета

Predseda:

Dr. Milan Hodža

Predseda III. odboru (pre národné a sedliacke dejiny):

Ing. Štefan Janšák

Nákladom Rolníckej osvety. Tlačila „Novina“ Bratislava. 1936

Knihovna univ. prof.
Dr. KARLA LÁSTOVKY

11-C-181

Risto Kovijanić

Juhoslovanská jednota

Kráľ Alexander a sjednotenie Juhoslovanov

Juhoslovanská národná jednota

Úvodom.

Hoci myšlienka juhoslovanského sjednotenia je veľmi starého data, preca jej uskutočnenie odohráva sa iba pred našimi očami. Tento sjednocovací proces je výslednicou stáročného historického a kultúrneho vývoja niekoľkých slovanských kmeňov, ktoré dlho žily odlúčene, pod rozličnými cudzími režimami politickými, v rozdielnom kultúrnom prostredí. Preto je i pochopiteľné, že sú tu mnohé prekážky menšieho-väčšieho významu, ako rozpomienka na otrockú minulosť juhoslovanského národa s ktorými národná jednota musí počítať. Sjednocovanie slovanských národov má pre kultúrny, hospodársky a politický vývin európskych pomerov nesmierny význam. Rozpadnutie Rakúsko-uhorskej monarchie dalo vznik dvom novým významným slovanským štátnym útvarom: republike Československej a kráľovstvu Južoslávie. V prvej sa sjednotili Česi, Slováci a Podkarpatskí Rusi; v druhom Srbi, Chorváti a Slovinci. I keď sú vývojové podmienky a unifikáčné predpoklady u oboch týchto etnických skupín — československej a juhoslovenskej — v podstate odchylné, faktom je, že oba štátne národy kráčajú za spoločným cieľom: zachovať si politickú slobodu a neodvislosť. To by však bez štátnej jednoty a vzájomnej solidarity spolupatriacich národných celkov nebolo mysliteľné ani u západných, ani u južných Slovanov. Konečne v tom je smysel československej i juhoslovenskej jednoty.

Ministerský predseda dr. Milan Hodža pri tohoročnom jeho zájazde do Južoslávie výstižne poukázal na sväzky, ktorými sú naše národy sviazané. Jeho výrok, že naše národy — československý i juhoslovenský — žily spojené bratskou solidaritou od prvých dôb svojho národného prebudenia a že boli solidárne aj keď sa za národné ideály umieralo, nech stojí na čele tejto publikácie.

Roľnícka osвета podujala sa vydat toto dielo ako II. sväzok Publikácií s vedomím, že posluži našej širokej verejnosti, ktorá iste rada siahne po ňom, aby z utrpenia a hrdinstva bratských južných Slovanov čerpala posilu pre hájenie tých hodnôt, ktoré predstavuje vlastná sloboda a nerozborné československo-juhoslovanské bratstvo.

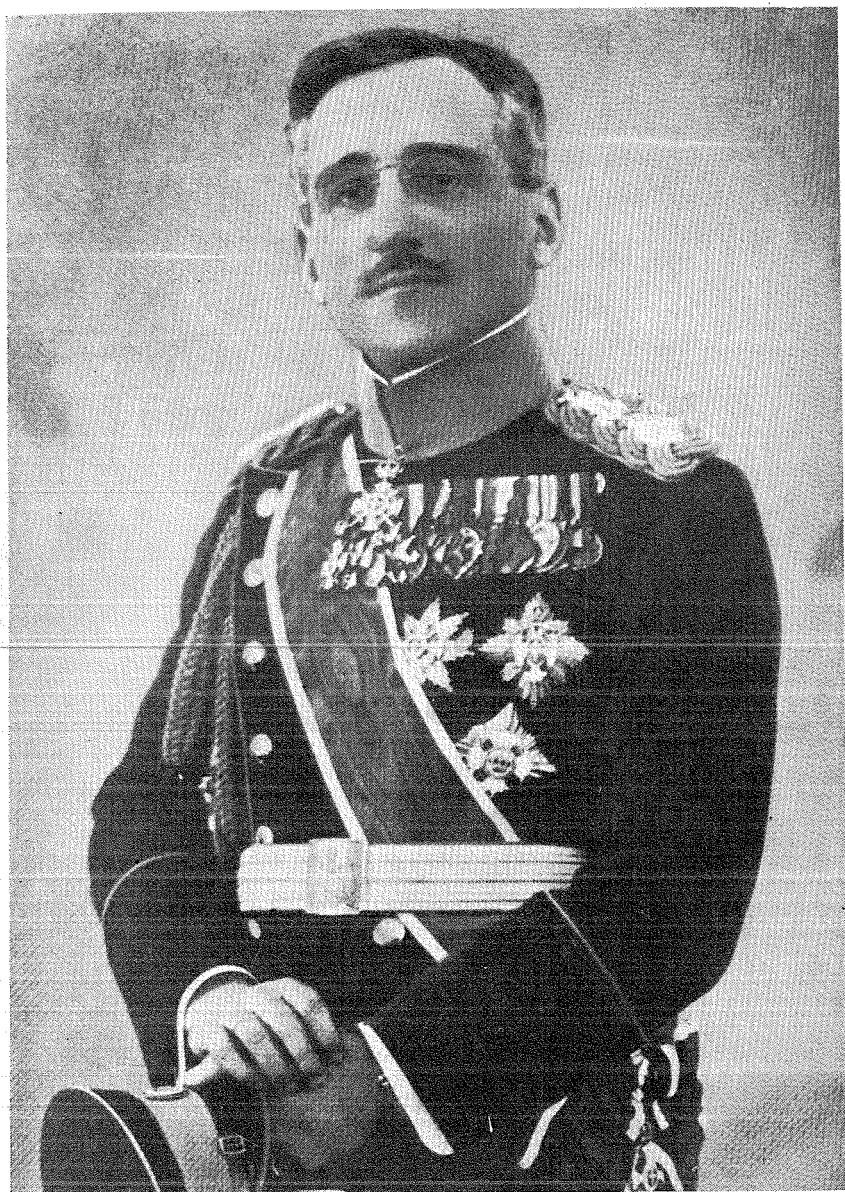
Bratislava, v novembri 1936.

Dr. Jozef Lettrich.

Časť prvá

Kráľ Alexander a sjednotenie Juhoslovanov

Damiatke Milana Rastislava Štefánika

Kráľ Alexander I. Sjednotiteľ

Karadjordjevićovi

Karadjordje,
osloboditel' Srbska (1752—1817)

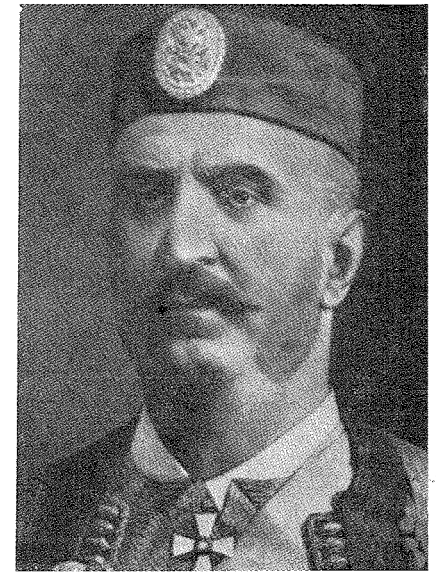

Kneža Alexander (1806—1885)

Petrovićovi

Danilo I.,
osloboditel' Č. Hory (1670—1735)

Kráľ Nikola I. (1841—1921)

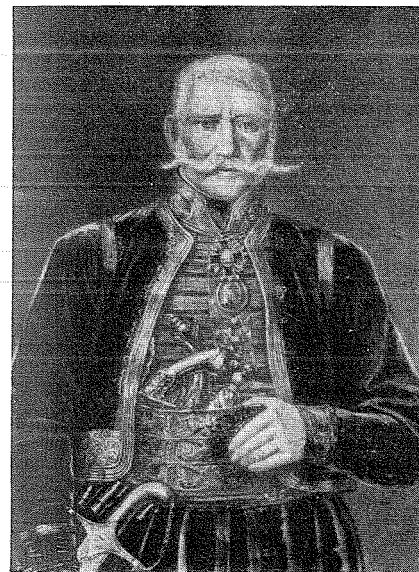

Kňahyňa Zorka (1864—1890)

Kráľ Petar I. Osloboditel' (1844—1921)

Typ Nenadovića a Vukotića

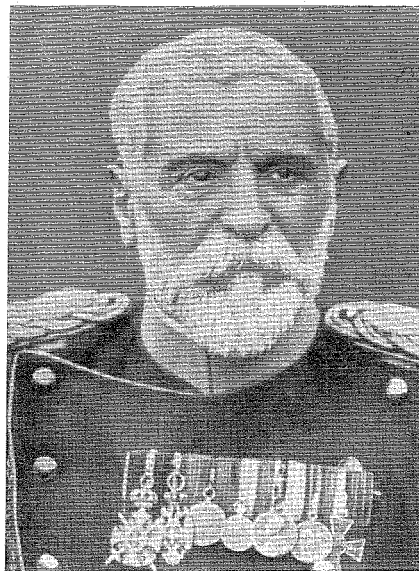

Jakov Nenadović (1765—1836)

Petar Vukotić (1826—1890)

Slávni vojvodcovia

Radomir Putnik (1847—1917)

Živojin Mišić (1855—1921)

Stepa Stepanović (1856—1929)

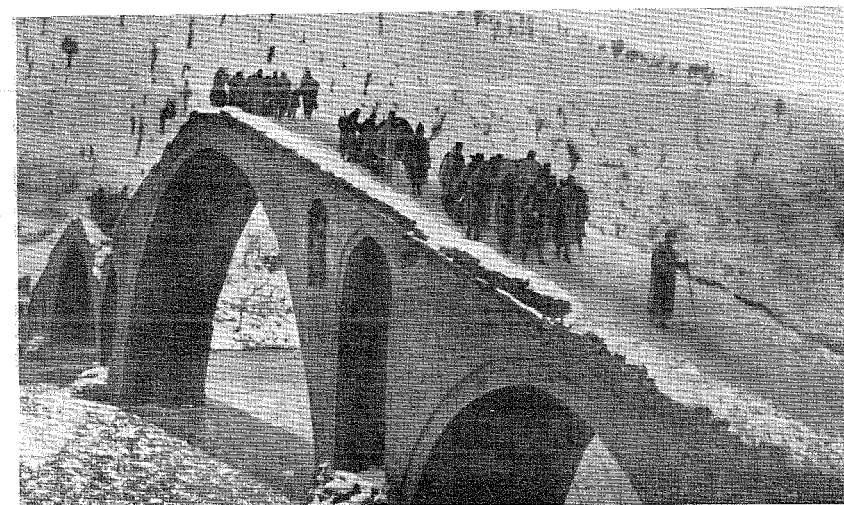

Petar Bojović (* 1858)

Albánska Golgota

Starý kráľ Petar niesol prsť svojej rodnej zeme

Vojaci niesli svojho nemocného vojvodu Putnika.

Tisíce srbských vojakov zostávalo v snehových závejoch vysokých hôr...

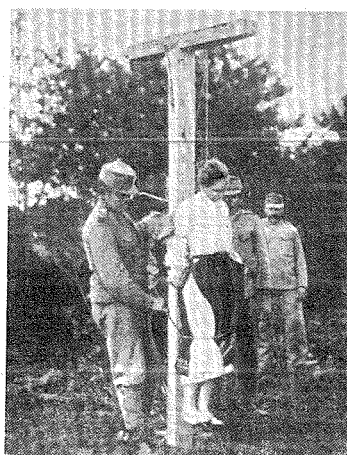
„Ostrov smrti“ a zotročená vlasť

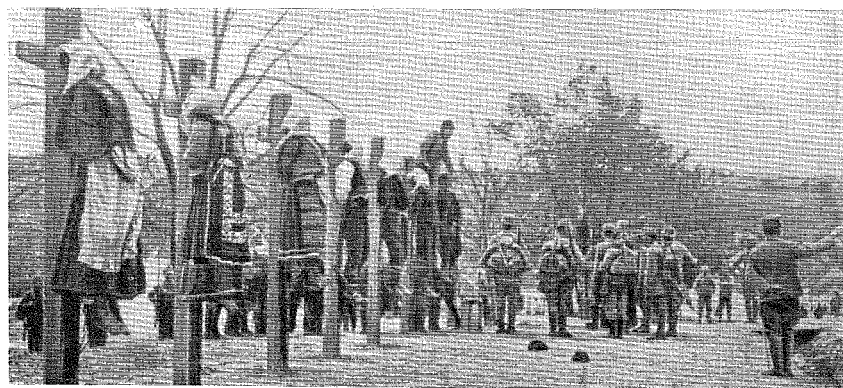
Tisíce siávných Alexandrových vojakov pochovali do mora . . .

Legie živých kostier albánskych mučeníkov prišli k Jadranu . . .

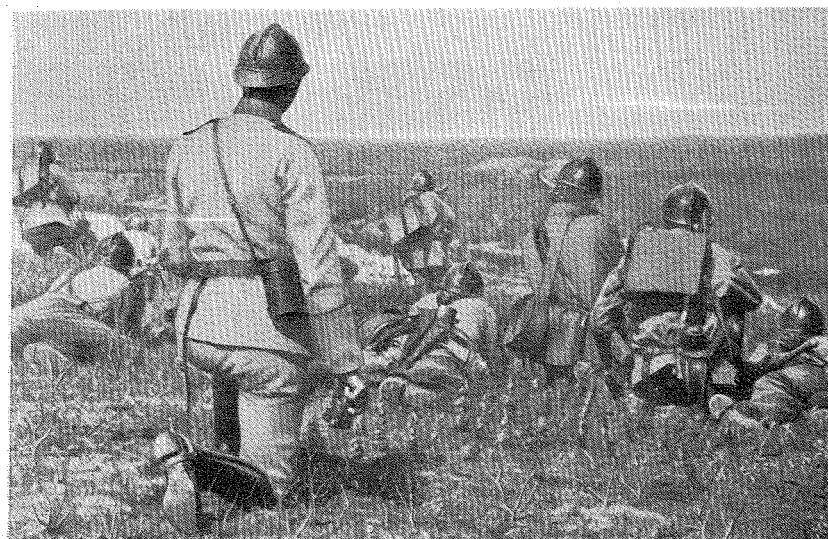

Nepriateľ vešal ženy a detí.

Okupátor drancoval a staval tisíce a tisíce šibeníc . . .

Solunská fronta

Srbské vojsko znova ožilo.

Regent Alexander medzi juhoslov. dobrovoľníkmi.

Regent Alexander s vojvodcom Mišičom v zákopoch.

Predseda čsl. vlády, dr. Milan Hodža,
na hrobe kráľa Alexandra.

Veľké idey a veľké diela potrebujú a vyžadujú aj veľkých obetí. Kráľ Alexander padol ako dvojnásobne veľká obeť pri uskutočnení dvoch veľkých ideí, pri budovaní dvoch veľkých diel. Padol ako nositeľ a tvoriteľ úplného nacionálneho a duchovného splynutia svojho sjednoteného juhoslovanského národa a jako nositeľ a tvoriteľ mieru medzi národmi a štátmi. Padol ako žiarivý meteor na poli slávy a cti v obrovskom vzlete heroa tvóriteľa, ktorý nepozná žiadnych prekážok, ktorý nepozná smrť, keď Prozreteľnosť volá, aby vyplnil svoj životný historický úkol. Padol veľký slovanský kráľ. Odišiel najväčší a najobetavejší korunovaný bojovník za národnú slobodu a jeden z najväčších hrdinov balkánskej a svetovej vojny. Odišla jedna z najväčších štátnických postáv povojnovej Európy. Juhoslávia stratila kráľa hrdinu, osloboditeľa a sjednotiteľa.

V svojej histórii československý národ nikdy nemal tak blízkeho a úprimného brata, tak verného a oddaného priateľa, tak spoľahlivého a chrabrého spojenca, pripraveného do krajných hraníc obetavosti, ako ho mal v juhoslovanskom kráľovi Alexandrovi. Preto marseillská katastrofa, ktorá otriasla celým kultúrnym svetom, hlboko dojala srdce celého československého národa. Preto československý národ oplakal kráľa hrdinu a mučeníka hlbokým bôľom ako rodeného syna svojej krvi a svojej vlasti. Preto československý básnik z Čiech mohol v mene celého svojho národa povedať bratom Juhoslovanom:

To nebylo jen bratrství, my najednou jsme byli vy,
našeho lidu celou duší vlál černý praporec děsivý . . .
To není jenom bratrství, to všichni my, ač od vás v dále,
jdem spolu s vámi za rakví velkému slovanskému králi.

(Josef Pelíšek.)

Preto iný československý básnik zo Slovenska (Ivan Gall), mohol povedať: „Veď my sme v kráľovi Alexandrovi stratili svojho priameho, svojho osobného priateľa. Stál pri bolestnom zrodení našej Republiky; jeho meč bojoval i za nás. My videli sme v ňom i ochrancu vlastnej slobody. Jeho pamiatka bude pre nás svätá . . . Juhoslovanský národ stratil svojho predstaviteľa, v ktorom zosobňovali sa ušľachtilé vlastnosti rasy, ako ich známe z hrdinských spevov národa.“ Preto tento básnik a verejný pra-

covník nevyjadroval sa svojimi vlastnými veršami — našiel silnejší výraz vo veršoch juhoslovanskej národnej poezie. Lebo „azda to bol Alexander, ktorému prorokoval juhoslovanský národný básnik:

„Tvoje lice svjetlo na divanu,
Tvoja sablja sjekla na mejdanu,
Nada te se ne našlo junaka,
Ime ti se svuda spominjalo,
Dok je sunca i dok je mjeseca!“

A tak sa ukázalo, že sa všetky naše hodnoty stávajú spoločnými hodnotami obidvoch našich národov, sdružených jednou myšlienkou a jedným osudom. Tým sa potvrdilo naše československo-juhoslovanské bratstvo a večné spojenectvo, príbuznosť našej krvi a jazyka, sjednotenie našich morálnych a fyzických síl.

I. Národný kráľ.

1. **Dedictvo.** Kráľ Alexander nosil v svojej krvi puto dvoch veľkých dynastií, Karadjordjevičovcov a Petrovičovcov. Obidve vznikly z národného prostredia, a vládly nad dvoma srbskými slobodnými štátmi, Srbskom a Čiernou Horou. S jednej strany on zdedil skvelé vlastnosti svojho pradeda, veľkého heroja Karadjordja, ktorý na úsvite XIX. storočia oslobodil Srbsko, a šľachetné vlastnosti svojho deda Alexandra Karadjordjeviča i svojho otca kráľa Petra, ktorých politickým programom bolo oslobodenie a sjednotenie Juhoslovanov. S druhej strany, po matke Zorke, zdedil chrabrosť a múdrosť Danila Petroviča, ktorý na úsvite XVIII. storočia oslobodil Čiernu Horu, a vlastnosti geniálneho Petra II. Njegoša, najväčšieho juhoslovanského básnika a filozofa, nositeľa juhoslovanskej myšlienky, a potom svojich pradedov, veľkých hrdinov vojvodcu Mirka a kniežata Danila a svojho deda, kráľa Nikolu.

Jeho dvaja dedovia oženili sa z dvoch najvýznamnejších srbských rodín, ktoré sa zaslúžily o utvorenie a budovanie Srbska a Čiernej Hory — knieža Alexander oženil sa od Nenadovičovcov, kráľ Nikola od Vukotičovcov. Nenadovičovci dali vojvodcu Alexu, chýrneho junáka, ktorý plánoval oslobodiť Srbsko od Turkov, a ktorého mučenícka smrť bezprostredne zapríčinila Karadjordjovo povstanie; potom Alexinovho brata Jakova, známeho vojvodu a štátnika, jedného z najvýznamnejších mužov z epickej doby Karadjordja a oslobodenia Srbska; potom Alexinovho syna protopopa a vojvodu Meteja, memoaristu, prvého diplomata obnoveného Srbska a známeho štátnika za Karadjordja, Miloša Obrenoviča a Alexandra Karadjordjeviča. Vukotičovci dali chýrneho černoehorského vojvodu Petra Vukotiča, ktorého ospievali Česi a Slováci, a jeho syna vojvodu Steva; potom Janka Vukotiča, najvýznamnejšieho černoehorského vojvodu z bojov za oslobodenie a sjednotenie Juhoslovanov.

Tak v žilách kráľa Alexandra prúdila najčistejšia národná krv zdravej juhoslovanskej rasy.

2. Mladosť. Narodil sa v Cetinji r. 1888, pod hrdým Lovćenom skalnatej Čiernej Hory. Vtedy tam žil jeho otec Petar Karadjordjević s manželkou Zorkou, dcérou černoehorského kniežata Nikolu. Po nie celých dvoch rokoch zostal bez matky. Jeho otec odobral sa do Ženevy, kde mladý Alexander dostal prvé školské vzdelanie v demokratickom duchu. Keď jeho otec r. 1903 bol povolaný na prestol Srbska, mladý Alexander bol kadetom ruskej vojenskej akademie v Petrohrade. Prišiel do Ženevy a odtiaľ s otcom prvý raz do Srbska. Idúc cez Ljublanu a Zagreb, bol svedkom, ako slovinská a chorvátska mládež uvítala srbského kráľa Petra, ako budúceho kráľa sjednotenej Juhoslávie. Po návrate do vlasti pokračoval vo svojom vzdelaní. Zase odišiel do Petrohradu, do pážskeho korpusu, jedinečnej vojenskej školy, kde preukázal svoj ostrý um, vytrvalosť a energiu, i získal veľkú lásku a sympatie všetkých kruhov. Ale keď bol vyhlásený nástupcom trónu (1909) prišiel do vlasti a venoval sa intenzívne vojenskému oboru a vojsku. Stal sa hlavným vojenským inšpektorom. Bol veľmi nadaný a preukazoval také úspechy, že sa už vtedy osvedčil ako budúci slávny vojak a vládár. Cestoval po svojej zemi, aby čo najlepšie poznal ľud a národný život. Získal veľkú popularitu. Vojenský duch a morálna sila jeho armády boli pripravené pre veľké historické udalosti.

II. Hrdina, víťaz a osloboditeľ.

1. Balkánsko-turecká vojna. Na jeseň r. 1912 vypukla balkánska vojna. Srbsko a Čierna Hora v spojení s Bulharskom a Gréckom začali veľké osloboditeľské dielo svojich krajín od Turkov. Mladý, dvacaťštyriročný následník trónu Alexander bol na čele prvej srbskej armády. So svojimi chrabými divíziami vrhol sa ako víchor na nepriateľa a zvíťazil pri Kumanove (23.—24. X.). *To bolo najväčšie víťazstvo celej balkánskej vojny, ktorým bol spečatený osud Turkov na Balkáne.* Opanoval Kosovo, na ktorom na Vidovdan r. 1389 padlo srbské carstvo a zahynul srbský car Lazar, a kde zázračný heroj Miloš Obilić zabil tureckého sultána Murata. Jeho vojaci padali na zem a bozkávali kosovskú pôdu. Potom opanoval Skoplje, sídlo slávneho srbského cara Dušana, Prilep, sídlo slávneho juhoslovanského bohatiera Kraljevića Marka; dobyl veľké, skvelé víťazstvo pri Bitolji (15.—19. XI.). Turecké vojsko, ktoré sa považovalo za najchrabrejšiu a najnebezpečnejšiu armádu, pred ktorou sa kedysi triasol svet, bolo úplne rozbité. Iná srbská armáda oslobodila ostatné územie až po Prizren a albánsku hranicu, spojila sa s Čiernou Horou a vyšla u Skadru a Lješú na Jadran.

Tak bolo definitívne oslobodené Staré Srbsko, kolíska stredovekej mocnej Srbskej ríše a stredovekej srbskej kultúry. *Tak sa skončila päťstoročná borba s Turkami, v ktorej Juhoslavia mali vždy ťv podiel a získali si najväčšie zásluhy o záchranu Európy pred silnými aziatskými nájazdmi. Tak sa odohralo posledné dejstvo veľkej epopeje; posledné dejstvo strašného stáročného historického dramatu, borby Západu s Východom, Európy s Aziou; obrovskej borby dvoch rozličných rás, dvoch rozličných svetov morálneho chápania — posledné dejstvo krvavej borby kríža a polmesiaca. Túto borbu začali Juhoslavia r. 1371 na Marici, kde zahynul srbský kráľ Vukašin, otec Kraljevića Marka, a dokončili ju Juhoslavia na Vardare a Čiernej Rieke pri Bitolji, kde zvíťazil mladý následník trónu Alexander Karadjordjević.*

Turecké jarmo bolo zlomené. Mladý následník trónu Alexander stal sa vykonávateľom najväčšieho národného odkazu, stáročnej národnej túhy a najhlbšej národnej religie — stal sa pomstiteľom Kosova.

Úplná porážka veľkého Tureckého imperia mala ohromnú ozvenu u Slovanov v Rakúsko-Uhorsku; vzbudila ich nádej a posilnila ich vieru. Dr. Milan Hodža, bývalý slovensko-srbský poslanec a pokračovateľ „malodohodovej“ politiky Politadesančiča a Pavla Mudroňa, písal verejne (1912): „V bojoch plných úžasu padá Turek a zároveň padá i jeho päťstoročná vláda nad kresťanskými národmi. Svet sa díva jako omráčený. Ako to môže byť, že sa odrazu rúca panstvo, ktoré železom a krvou tak dlho vládlo v Europe? Tí ale, čo sú tiež len z utlačania druhých národov živí, tí sú predesení, lebo keď dnes padá jeden utlačiteľ a otrokár, kto vie, aký osud dopadne zajtra na druhého a tretieho.“ Podobne písali aj českí politikovia a vodcovia: Kľofáč, Kramář a iní.

2. Nežiadaná bratská vojna. Víťazstvo srbského vojska rozšírilo slávu mladého následníka trónu Alexandra a jeho národa po celom svete. Rakúsko-Uhorsko, ktoré anektovalo juhoslovenskú Bosnu a Hercegovinu a chcelo opanovať celý Balkán, bolo nemile prekvapené srbským víťazstvom. Svojím politickým vlivom na Sofiu Ferdinanda Koburga pôsobilo tak, že roku 1913 vypukla nežiadaná bratská srbsko-bulharská vojna.

Kráľ Ferdinand Koburg bol vždy proti Srbsku, oddaným sluhom Viedne a Berlína. Ešte pred anexiou Bosny a Hercegoviny robil plány vo Viedni, aby Srbsko bolo zničené a rozdelené medzi Rakúsko-Uhorskom a Bulharskom. „Belehrad je hniezdo zločincov, ktoré sa musí zničiť“ — hovoril on otvorene. Jeho ambícia bola nenasýtna. On chcel Albániu, celú Macedóniu, Solun a Carihrad. „Môj sen je Byzantsko“ — hovoril. Dal si urobiť kostým byzantského imperátora a v ňom sa fotografoval. Ako spojenec mal nepriateľské úmysly: pomocou Srbska, Čiernej Hory a Grécka oslobodiť sa od Turkov, a potom pomocou priateľského Rakúsko-Uhorska zničiť a rozdeliť Srbsko. Bol stále v stykoch s Viedňou. Po skončenej tureckej vojne povedal rakúsko-uhorskému vyslancovi: „Bulharsku sa poslúžilo Ruskom

pri vojne proti Turkom, lebo len pomocou Ruska mohlo získať pomoc Srbska a Grécka. Ale mojím plánom bolo: po víťazstve nad Turkami zadusiť Srbsko pomocou Rakúsko-Uhorska a potom útočiť proti Grécku . . . To som povedal ešte v júli minulého roku (1912) jednej vysokej osobe na Balplatze.“ Pri inej príležitosti povedal: „Srbsko-bulharská smluva je hnusný plod, ktorý utvorili Gešov a Pašić. Keď som svoj podpis dával na túto smluvu, už som mal plán, ako sa má smluva roztrhať.“ Potom hovoril: „Cieľom môjho života je zničiť Srbsko a rozdeliť ho medzi Bulharskom, Rakúsko-Uhorskom a Rumunskom . . . Či je možné, že Viedeň nepoužije tejto príležitosti, aby raz urobilo koniec Srbska, keď som uspel presvedčiť bulharský národ, že mu je Rusko nepriateľom.“

V tureckej vojne spojenci sa zúčastnili s týmto počtom vojska: Bulharsko 400.000, Srbsko 360.000, Čierna Hora 30.000 a Grécko 120.000 vojakov. Tedy Srbsko s Čiernou Horou malo práve toľko vojska, koľko Bulharsko. Spojenci oslobodili zpod Turkov územie do 131.000 km². Hoci Srbsko malo najviac úspechov, mobilizovalo trikrát toľko, ako bolo smluvou zaviazané, a oslobodilo značnú časť macedonskej pôdy, ktorá nepatrila do jej operačného sektora, Ferdinandovo Bulharsko žiadalo pre seba 87.000 km² oslobodeného územia. Ponechávalo Srbsku len 26.000, Čiernej Hore 7.000 a Grécku 11.000 km² oslobodeného územia. Vypadalo to tak, ako by ostatní spojenci boli bojovali pre Ferdinandovu hegemoniu na Balkáne. Ferdinand pri tom nesplnil svoje smluvné záväzky: neposlal na vardarské bojište 100.000 vojakov.

Podľa smluvy Srbsko malo dostať východisko na Jadran. Pod nátlakom Rakúsko-Uhorska muselo Jadran opustiť. Nežiadalo pomoc od Bulharska, ktoré bolo zaviazané v tom prípade poslať na pomoc Srbsku 200.000 vojakov. Naproti tomu Srbsko bolo na žiadosť Bulharska zaslalo mimo smluvy do Drenopola celú svoju II. armádu (50.000 vojakov) s ťažkou artileriou, pod veliteľstvom svojho veľkého generála Stepanoviča, ktorému sa po dobytí pevnosti poddal drenopoľský turecký veliteľ Šukri paša. Tak Bulharsko dostalo Drenopoľ a východné územie, ktoré smluvou nebolo predvídané. K vôli tomu ostatní spojenci predĺžili vojnu o päť mesiacov. Srbsko k vôli svojmu východisku na more

nezapríčinilo vojnu s Rakúsko-Uhorskom, aby neohrozilo úspech balkánskych spojencov. To bola tretia veľká nesmluvená výhoda pre Bulharsko so strany srbského bratského spojenca.

Nastalo nedorozumenie. Koburgova Sofia neprijala arbitráž ruského cara, hoci bola viazaná smluvou. Na priamy rozkaz bulharského kráľa Ferdinanda bulharské vojsko napadlo zákerne srbskú armádu (v noci medzi 29. a 30. júnom). Viedeň a Pešť triumfovaly. „Pustiť Srbov a Bulharov, nech pretlčú jedni druhých“ — hovorilo sa tam.

Ako veliteľ prvej srbskej armády mladý Alexander dobyl druhého skvelého víťazstva v druhej balkánskej vojne (bitka na Bregalnici 1.—12. VII. 1913). Sláva srbských zbraní a mladého princa Alexandra znovu sa rozniesla celým svetom.

Táto nežiadaná, nešťastná a krvavá bratská vojna stála dvoch rozvadených slovanských bratov 120.000 vojenských obetí (Srbsko stratilo 50.000, Bulharsko asi 70.000 vojakov). Priniesla tiež veľkú bratskú nenávisť, ktorá sa preťahovala až do známej bratskej akcie smierovania kráľa Alexandra. Ferdinand čakal na príležitostnú chvíľu pomsty. On vydal rozkaz svojmu porazenému vojsku: „Složme naše neporaziteľné zástavy a čakajme na lepší čas!“ Nečakal dlho. Vybuchla svetová vojna, a on zase zákerne napadol Srbsko.

3. Svetová vojna. Dielo oslobodenia nebolo však ešte dokončené. Chorváti, Slováci a veľká časť Srbov zostali pod rakúsko-uhorským otroctvom. Čechoslováci upierali svoj pohľad na bratské Srbsko a prorokovali, že s tej strany zasvitne deň slobody. „Všetci my — hovorí prof. Albert Pražák — klačali sme na kolenách s Eliškou Krásnohorskou pred srbským vojakom i s obdivom videli v ňom slávneho vojaka Prozreteľnosti, lebo balkánskou vojnou započalo sa nesmrteľné dielo oslobodenia.“ Česi zmenili svoje postavenie proti Viedni a Slováci proti Pešti. Guvernér Čiech, Thun, povedal: „Aká dohoda medzi Čechmi a Nemcami! Česi nechcú viac ani o vlas ustúpiť, oni sa zbláznili pre Srbov.“ „My máme svoj problém, ale od Srbov máme sa učiť: *Být věrni své národní ideji, to přivodí vítězství*“ — povedal prezident Masaryk (6. XII. 1913). „Národy sú netrpezlivé a môžu povstať tak, ako povstali proti ríši tureckej. Ale keď boj,

nuž boj a nie prázdne reči. Robme teda politiku trebárs podľa balkánskeho receptu: ak vo Viedni neporozumejú našej krotkej slovenčine, hovorme po srbsky“ — tak (roku 1913) verejne písal dr. Milan Hodža, ktorý bol pre to odsúdený na poldruhého roka väzenia. Cisár Wilhelm písal v tých dňoch do Viedne: „Slovania nie sú rodení, aby boli pánmi, ale sluhami, to im treba vtíkať do hlavy a vybiť im z hlavy očakávanie pomoci z Belehradu. So Slovanmi ako aj doteraz: Rozdeľuj a panuj!“ — Na Srbsko, ako na osloboditeľa, boli upreté zraky všetkých Juhoslovanov. Meno mladého následníka trónu Alexandra stáva sa symbolom oslobodenia, hrdinstva a hrdinských vlastností. Keď ho Belehrad vítal vavrínovými vencami ako víťaza a pomstiteľa Kosova, vtedy celý juhoslovanský národ videl v ňom nádej a slávu budúcej Juhoslávie. Keď potom cestoval na Čiernu Horu, chorvátsky národ zo Splitu, Dubrovníka a iných miest vítal ho ako budúceho kráľa sjednotenej Juhoslávie.

Juhoslovanstvo už bolo hlbšie zakorenené v povedomí mladého princa Alexandra. Ešte počas anekčnej krízy (1908) prejavoval svoje juhoslovanstvo ako kadet v Petrohrade. Keď tam prišla srbská misia, ktorú on napomáhal v propagande, hovorilo sa o *Srbo-Chorvátoch*. Mladý princ povedal svojim krajanom: „Keď sa vrátite domov, buďte niečo viac ako Srbi a Chorváti, buďte — *Juhoslovania!*“

Sarajevo. Srbsko sa stávalo Piemontom juhoslovanstva. Rakúsko-Uhorsko nemohlo to dovoliť, preto sa chystalo zničiť Srbsko a zotročiť celý juhoslovanský národ. Už od r. 1905 stále hľadalo príčinu k vojne, zvlášť od r. 1912. „Vúči Srbsku nechovalo se Rakousko v posledních letech jako velmoc (veleříše 51 milionů proti národu 4milionovému), nýbrž jako malicherný stát diplomatů. Postupovalo se chikanami, padělký“ — tak otvorene vyhlásil prezident Masaryk v poslaneckej snemovni vo Viedni dňa 31. okt. 1912. „Medzi nami a Srbskom stojí veľký juhoslovanský problém. Srbsko je ako choré slepé črevo, musíš ho odrezat a budeš mať pokoj“ — hovorily vojenské kruhy Františka Ferdinanda a opakovala oficiálna Viedeň a Budapešť. Berlín myslel to isté. Cisár Wilhelm II. písal do Viedne: „Keď J. V. rakúsko-uhorský cisár niečo žiada od

Srbska, ono musí vyhoveť. Ak nie, bombardovať a okupovať Belehrad. Ja som tu, aby som vytasil meč pre Vás!" „Nemôžeme do Macedonie, pokiaľ nezničíme Srbsko a Čiernu Horu" — hovorilo sa vo Viedni. Rakúsko-uhorský následník trónu František Ferdinand (ktorý ešte v r. 1909, keď bolo všetko pripravené pre vojnu proti Srbsku, bol označený za vrchného veliteľa vojska proti Srbsku) písal v decembri r. 1912: „Teraz je otázkou, či sa uskutoční sjednotenie juhoslovanského národa v rámci Rakúsko-Uhorska, na škodu Srbska, alebo pod ochranou Srbska, na škodu Rakúsko-Uhorska. Ak chce monarchia rozriešiť túto životnú otázku, musí bez rozmyšľania hneď započat vojnu proti Srbsku. Už je dvanásť hodín!"

Po veľkých vojenských manévroch v Bosne František Ferdinand prišiel do Sarajeva na deň kosovského Vidovdana, dňa 28. júna 1914. Predstaviteľ domáceho revolučného hnutia, člen revolučnej organizácie „Mlada Bosna", a vykonávateľ nacionálnej myšlienky zotročenej Bosny a Hercegoviny, mladý Gavrilo Princip, sfanatizovaný vyznavač viery Obilića a kosovskej vidovdanskej religie, vypálil rany z revolvera. Jeho výstrel pozdravil najväčší slovenský básnik, Hviezdoslav, ako ohlas novej éry v histórii slovanských národov. „V Principovi videl bojovníka, ktorý pred Božím súdom bude zbožňovaný." A znamenitý český básnik Karel Toman spieval: „I shlédli Pan na bídu srbského lidu a mstitele vzbudil..." To bol z radov revolučnej srbsko-chorvátskej mládeže z územia Rakúsko-Uhorska šiesty atentát od anektovania Bosny a Hercegoviny na predstaviteľov rakúsko-uhorskej tyranie, ako revolta proti národnému utlačovaniu. Princip strelal na predstaviteľa a nositeľa ozbrojenej nepriateľskej sily, ktorá zotročila väčšiu časť juhoslovanského národa, ako aj celý československý národ, ktorá zotročila juhoslovanskú Bosnu a Hercegovinu a ktorá sa chystala zotročiť celý juhoslovanský Balkán. Ako nadšený nacionálny idealista, mladý Princip mal vtedy pred očami Kosovo a Obilića, mal pred očami princíp nacionálnej spravodlivosti. Jeho nacionálnu dušu a mladú hrud' roztrhávaly kriky zotročenej vlasti a zotročeného národa, vyjadrených v ľudovej básni:

Avaj, Bosno, sirotice kleta,
Po tvom nebu sunce več ne šeta.

Z úst Rakušanov stále znelo: „Der dumme Bosniak", ako z úst Maďarov: „Tót nem ember!"

Bolo viac atentátorov, mladých Srbov z Bosny: Nedeljko Čabrinović, Trifko Grabež a iní. Medzi nimi bol bosenský Chorvát Kranjčević a chrabrý Slovinec Dragutin Mras, ktorý so Srbom Gaćinovićom, Bosniakom, bol prvým duchovným inšpirátorom sarajevského atentátu.

Osemnásťročný Princip bol rodeným nacionálnym revolucionárom. Často chodieval v noci na hrob atentátora Žerajića, ktorý z protestu vykonal (1910) atentát na rakúskeho guvernéra Bosny a Hercegoviny, generála Varešanina. Tam vedel zostať po celú noc. Prinášal na jeho hrob kvety a raz aj prst zeme zo Srbska. Tam prisahal, že vykoná atentát ako Žerajić. „Tam som — hovoril — rozmyšľal o Žerajićovi a o našom biednom položení." Nepoznával strach zo smrti, keď išlo o ideu. Pred atentátom spal v posteli s bombou a hovoril priateľom, že „spať s bombou je omnoho lepšie pre výchovu vôle, ako čítať populárne diela Julesa Payota."

Princip úžasne nenávidel Rakúsko-Uhorsko, ako aj celú „Mladá Bosna". Bol sa už rozhodol ísť do Viedne a zastreliť rakúskeho cisára. Nacionálny revolucionár „nezabíja človeka, ale ideu". Pred rakúskym súdom otvorene povedal: „Keby som mohol, jedným úderom by som zničil Rakúsko-Uhorsko." Jeho nenávisť proti Ferdinandovi posilnila sa ešte viac, keď sa Sarajevom preniesol chýr, že Ferdinand, keď prišiel do Ilidži, rozkázal, aby sa s domov hneď sňaly srbské a chorvátske zástavy, hovoriac: „Nepoznám žiadnych Srbov a Chorvátov, poznám len Bosniakov."

Bosniak ho aj zastrelil. Zločinec (ako mnohí povedali) alebo rodoľub? „Celý taliansky národ — hovorí jeden biograh sarajevských atentátorov — urobil ideálom rakúskeho občana Oberlancka, ktorý vykonal nepodarený atentát na viedenského monarchu... Nemci zidealizovali tyrolského mladíka, ktorý sa pokúsil zastreliť Napoleona I., ktorý zotročil jeho vlasť." Kto môže popreť rodoľubstvo toho tyrolského mladíka? Prečo teda tí, ktorí zotročili Principov národ a vlasť, nazývajú Principa „obyčajným zločincem"? Princip nechcel svetovú vojnu, on žiadal slobodu za svoj národ. Svetovú vojnu chcelo a vyvolalo Rakúsko-Uhorsko.

Všetky utrpenia Princip znášal heroicky, s nesmiernym prezieraním smrti. Keď vo väzení počul, že vybuchla vojna, povedal: „Ech, keby naši vzali Sarajevo, hoci by ma Rakušania hneď ukrižovali, alebo zapálili ako fakľu, aby som horel pri vstupe srbského vojska.“ A bol mučený ako na križi. Bol ešte mladý, aby bol na smrť odsúdený. „Princip sníval o večnosti, pracoval pre večnosť strádal a zomieral pre večnosť. Od chvíle atentátu zabil v sebe všetky city, túhy a myšlienky, okrem rozhodnutia, že do konca zostane hrde dôsledný svojho činu, pre svoj národ a pre históriu . . . Sekali mu päšť, potom ruku; kosti sa mu, ubité a vyhladové, rozpadaly; a on všetko to znášal stoicky, ako antickí junáci, aby na podanú otázku odpovedal: „Áno, zabil som vedome, lebo to žiadala pravda a šťastie môjho národa!“ Práve sa blížil sklon Rakúsko-Uhorska, keď jeho mučenícky život zhasol (v Terezíne v Čechách). Lahol do hrobu o niekoľko mesiacov skôr ako mocná imperialistická a okupátorská monarchia ľahla do svojho hrobu, ktorý vykopala sama pre seba.

Bol vysilený až do konca „ako starobylí hrdinovia a fanatikovia jednej myšlienky, ktorých životy a osudy tvoria legendy. Jeho život má úžasný lesk legendy, ktorá je zázrakom prenesená do súčasnosti.“ Tajne bol pochovaný, ale o jeho hrobe vedel jeden český študent, ktorý slúžil v terezínskej pevnosti. Keď jeho kosti vykopali po vojne, aby ich preniesli do oslobodeného Sarajeva, poklonil sa im celý československý národ. Český básnik L. N. Zvěřina spieval:

Buď žehnan klín,
jenž dal Ti život
a svaté prsy, které kojily Tě
a svaté ruce, jež Tě vodívaly
co dítě!

Neb Osud Tebou promluvil,
Ty stal ses jeho slovem,
Ty stal ses jeho gestem,
Ty stal ses jeho ranou.
On Tebou smýkal v Sarajevo,
On rozžhavil Tě láskou k otčině . . .

. . . . . poznal jsi jedno ráno
žeš Osudu vyvolencem,
že rukou Tvou bylo psáno
Jeho mene tekel —
co jedni Tě prokleli v muka a hlubiny pekel
a druzí Tě hrdinským věnčili věncem! . . .

Do prachu smýkli a srazili v zem
tu stohlavou hydru, jež ohnivých jazyků stem
sekala, bodala, žehla,
vše morově zničila, kamkoli lehla,
tu stohlavou hydru, jež malou Tvou vlast
chtěla v své žravosti spást
a s povrchu smést . . .

Dost, že byl vyvolen bleskem,
jímž zablýsklo světú
na lepší časy.

(„Gavrilo Princip“.)

Oficiálne a vojenské Rakúsko-Uhorsko sa v duši tešilo sarajevskému atentátu, aby ho využilo ako dôvod k vojne proti Srbsku. „Treba zničiť prekliatu srbskú rasu“ — hovorilo a písalo sa vo Viedni a Budapešti. „Aký je „veľký“ srbský štát zhníly! Také sú všetky slovanské štáty. Je potrebné energicky pošliapať tú handru! Zničiť Srbsko čím skôr! Teraz alebo nikdy!“ — tak písal a odporúčal kaiser Wilhelm. Všetko to bolo v duchu nemeckej teorie: „Kmeň nemecký, kmeň najušľachtilejší, musí vládnuť svetom, pred ním musia ustúpiť všetky úvahy mravné!“ Preto Rakúsko-Uhorsko úmyselne a nespravodlivo obvinilo Srbsko. Zaslalo ultimátum a žiadalo to, čomu slobodný štát nemôže vyhovieť. To bolo jeho šieste ultimátum Srbsku od anektovania Bosny a Hercegovíny, šiesta vojenská príprava „trestnej expedície“ od r. 1912. „Ultimátum bude zostavené tak, aby mu srbská vláda nemohla vyhovieť“ — písal do Berlína nemecký ambasador vo Viedni. Celý svet bol prevrapený. „Keby Srbsko prijalo také podmienky, prestalo by byť neodvislým štátom“ — povedal lord Grey. Odpoveď srbskej vlády bola taká, že svojím obsahom a tónom uspokojila celú európsku verejnosť. Sám Kaiser Wilhelm, ktorý bezohľadne chcel zničiť Srbsko, pove-

dal: „Teraz odpadá každý dôvod k vojne; ja by som nemobilizoval“. Ale Viedeň a Pešť neboly spokojné. Chcely vojnu za každú cenu. Rakúsko-Uhorsko vyhlásilo vojnu telegraficky. Jedinečný príklad v histórii. Gróf Albert Apponyi radostne vykrikoval: „Konečne prišlo aj to!“ Viedeň a Pešť jasaly. S nadšením sa spievalo: „Pošliapať cigánsky národ!“ a „Počkej, počkej, suka Srbia!“ Gróf Št. Tisza povedal: „Musíme sa ukázať v Srbsku, ako mocná patrola v napitej krčme.“

Zápas Dávida s Goliášom. Starý kráľ Petar už bol odovzdal Alexandrovi vládu a menoval ho regentom. V najťažších dobách mladý Alexander prevzal vladársku zodpovednosť a veliteľstvo nad celým srbským vojskom (asi 400.000 všetkých vojakov), ktoré po dvoch veľkých balkánskych vojnách bolo vyčerpané. Na malé Srbsko uderila dobre vyzbrojená veľmoc, ktorá sa asi pol storočia pripravovala na vojnu. Mladý Alexander nezúfal. *Veril vo víťazstvo Božej a ľudskej spravodlivosti.* Veľkú nádej skladal v ruského cara a Petrohrad, kde predtým bol s Pašiom k vôli politickým záležitostiam a pripraviť cestu k zaručeniu s dcérou ruského cara Mikuláša II., čo vojna prerušila.

Čierna Hora hneď vstúpila do vojny, považujúc útok na Srbsko ako útok na samú seba. Regent Alexander prehlásil k národu: *„Prijímame s našimi bratmi Srbmi z Čiernej Hory borbu, ktorá nám je zúrivo vnútená. Na svete niet svätejšej povinnosti ako obrana svojho štátu, svojej nácie, svojho krbu, svojich starých, žien a detí.“*

Tak r. 1914 vypukla svetová vojna. Alexandrovo vojsko dva razy skvele zvíťazilo nad ďaleko mocnejším nepriateľom, a tým úžasne prekvapilo celú Európou. Jeho víťazstvo na Cere (12.—21. VIII.), kde prešla na srbskú stranu celá hromada Čechov spievajúc „Hej Slovania“, a druhé víťazstvo na Kolubari (3.—16. XII.) sú v histórii svetovej vojny jednými z najskvelejších vojenských úspechov. „Bitky na Cere a Kolubari dostanú skvelé miesto v našich strategických vedách“ — povedal víťaz z Marny, maršal Joffre. Starý kráľ Petar s puškou v rukách, ako obyčajný vojak, išiel do zákopov. Mladý regent Alexander často je na bojišti. Jeho brat bol dva razy ranený. Alexandrovo vojsko zajalo 61.500 rakúsko-uhorských vojakov, 570 dôstojníkov, na 200 kanónov a mnoho iného válečného materiálu.

O srbskom víťazstve na Cere a Kolubari („srbskej Marne“) písalo veľmi mnoho Čechov, účastníkov strašnej porážky rakúsko-uhorského vojska na drinskej fronte (J. Morávek, Kryštof, Kříž, Kukla, Nový atď.). „Nezdar Rakouska v Srbsku, porážka Potiorkova a konečné vyproštění Bělehradu v prosinci (15.) utvrzovalo naději na vítězství“ — hovorí prezident Masaryk.

Rakúsko-Uhorsko sa viac neodvážilo samé udreť na Srbsko. Počas vpádu do Srbska jeho vojsko porobilo úžasné zverstvá v Mačve. Deti zabíjali, starcov živých pochovávali. „Jednej žene krájali kožu na remene a inej odsekli prsia... nepriateľskí vojaci, Rakušania a Maďari, kliali a piekli ženy, deti a starcov... Pri krčme Krivajce bola najdená jedna 19členná skupina starcov, žien a detí, poviazaných, porezaných a úžasne masakrovaných.“ Tak znie jedna zpráva hneď po porážke tých „kultúrtrégrov“.

Gróf Štefan Tisza prosil cisára Františka Jozefa, aby proti Srbsku poslal svojho najlepšieho vojvodu, aby sa „odvrátilo veľké nebezpečie. To je — hovorí gróf Tisza — žiadosť jedného verného sluhu, obávajúceho sa o osud Rakúsko-Uhorska.“ Vtedy rakúsko-uhorskí námorníci juhoslovanskej a českej národnosti lepili na delá rakúsko-uhorského námorníctva v Jadrane letáky s nápisom: „Živio kráľ Petar!“

Po cerskej bitke regent Alexander a jeho vláda proklamujú, že sa „borba na obranu nezávislého Srbska proti Rakúsko-Uhorsku obracia v borbu za oslobodenie a sjednotenie všetkých bratov Srbov, Chorvátov a Slovincov“. Vtedy aj Rakúsko-Uhorsko, aj Nemecko, cez Bukurešť a Atény, ponúkajú Srbsku separátny mier. Regent Alexander a jeho vláda to energicky odmietli a rozhodli: *„Ísť do konca v borbe za oslobodenie a sjednotenie Juhslovanov“.* Aj pozdejšie, pred veľkou ofenzívou na Balkáne, nepriatelia hľadali kontakt so srbskou vládou k vôli vyjednávaniu o separátny mier. Bolí odmietnutí.

Na jeseň r. 1915 rakúsko-uhorské vojsko vo veľkom počte znova napáda Srbsko zo západu a severu, zosilnené mocnými nemeckými Mackensenovými armádami. Z východu napadlo Bulharsko. „Protislovanský zákeřný postup Ferdinanda Koburgského a jeho vlády víťazství spravodlivé věci nezadrží“ — vyhlásil prezident Masaryk. Šestnásť čerstvých, dobre vyzbrojených nemeckých, rakúsko-uhorských a bulharských divízií stálo

proti dvanástim, vojnou zredukovaným srbským divíziám. Srbsko prijalo nerovnú borbu, hoci jeho vojsko a národ mali vtedy 100.000 obetí škvrnitého týfu.

Grécko zostalo neutrálnym, hoci bolo smluvou zaviazané udreť na Bulharsko.

Srbská fronta dosiahla ohromnej dĺžky, na 1500 km. Srbské vojsko urobilo posledné národy. Zápasilo na život a smrť. Tak na príklad plukovník Gavrilović dal posledný rozkaz svojmu vojsku, ktoré bránilo Belehrad a borilo sa belehradskými ulicami: „*Vojaci, hrdinovia! Vrchný veliteľ (Alexander) škrtol náš pluk zo zoznamu vojska. Náš pluk je obetovaný za česť vlasti. Naše životy už nejestvujú, o nich nemáte viac žiadne starosti... Teda dopredu, do slávy, za kráľa a vlasť!*“ Mnohé srbské pluky snížili sa na 250—400 vojakov. „V tejto borbe na život a smrť,“ píše jeden nemecký vojenský spisovateľ, ktorý bol v Mackensenovej armáde, „nálada srbskej zeme bola ešte dlho pevná a dobrá. Ešte dlho po páde Belehradu srbské bataliony spievaly s jasnou vierou. Skladaly pevnú nádej na pomoc Veľkej dohody...“ Jeden z popredných vodcov slovinských, ktorý prišiel do Niša, písal: „Celý národ verí, že zvíťazí. Táto viera je nesmierna, nekonečná... To je fanatizmus, železná vôľa za víťazstvo... Keby tento jedinečný národ bol porazený, bolo by to veľké nešťastie pre Slovanstvo, pre človečenstvo.“

Malé Srbsko muselo podľahnúť. Ale nepodľahla viera a duch nacionálneho odboja. Regent Alexander, jeho vláda a národná skupština vyhlasujú: *Vernosť spojencom a boj za oslobodenie všetkých Juhoslovanov do krajných ľudských síl.*

Ale vo chvíľach, keď sa určite nevedelo, či východisko ústupu bude od nepriateľa znemožnené alebo nie, pomýšľalo sa urobiť druhé Kosovo, a slávne padnúť. Keď prišli na Kosovo Pole kráľ Petar a následník trónu Alexander pomýšľali na posledný odpor — dať veľkú bitku, akú dal kosovský car Lazar. „Či zase musím opustiť svoju otcinu? Nie! Zahyniem tu na Kosove ako bojovník so svojim vojskom a svojím národom, ako obyčajný vojak. Keď moja vlasť prepadá, keď môj národ hynie, či ja smiem prežiť toto nešťastie?“ — hovoril kráľ Petar. „*Osud chcel,*“ povedal regent Alexander, „*aby som bol na čele nášho vojska, keď sa uskutočňovala naša stáročná túžba, pomsta*

Kosova... Osud chcel, aby sme potom boli napadnutí so všetkých strán, a aby sme v tej nerovnej borbe junácky zase na Kosove dožili nové Kosovo. V tom našom národnom nešťastí moje miesto je už vopred určené. Moje miesto je, aby som vždy bol s mojím národom a mojím vojskom!... Vy dobre poznáte môj život. Keby môj život bol plný najkrajších príjemností, nesmiem sa oň obávať vo chvíľach, keď je vlasť v nebezpečí a keď dožívame dni nového Kosova. Zostanem tu a znesiem osud mojich chrabrých vojakov!“ Ale zostala ešte jediná cesta ústupu — cez Albániu k Jadranu.

Srbské vojsko ustupovalo, kropiac každú piad' zeme vlastnou krvou a zanechajúc nepriateľovi svoje rodinné krby a svoju vlasť. S ním išlo mnoho ľudu, starcov, žien a detí. *Ako ohnivý drak priletel na francúzskom lietadle slovenský hvezdár, budúci československý bohatier, Milan Rastislav Štefánik, aby sám prežil katastrofu srbského vojska a spolu s ním cez Golgotu došiel potom ku konečnému víťazstvu.* Starý kráľ Petar išiel na obyčajnom sedliackom voze, ktorý ťahaly štyri šedivé voľy. So sebou niesol prst svojej rodnej zeme. Svoje kanóny, vozy a celý válečný materiál srbské vojsko zničilo, aby ho nenechalo nepriateľovi. Nastala strašná katastrofa. Po necelých dvoch mesiacoch srbského odporu nepriateľ obsadil celé Srbsko. (Srbské vojsko ustupovalo koncom novembra a behom decembra 1915.) „Nejestvuje viac srbské vojsko, nejestvuje viac srbský štát!“ — hlásili do sveta Rakušania a Maďari... „Pretože srbské vojsko už neexistuje, ale existujú len jeho biedni pozostalí, ktorí sa rozbehli do divokých albánskych a černoorských hôr, kde bez potravín a v zime najdú svoju smrť, nuž sú prerušené ďalšie operácie a viac sa nebudú vydávať komuniké s balkánskeho bojišťa,“ tak znie komuniké náčelníka, šéfa štábu vrchného veliteľstva nemeckého.

Golgota. Prichádza albánska Golgota, najťažšia to národná Golgota, ktorú pozná história sveta. Srbský národ preživa najväčšiu tragediu, akú vôbec prežil jeden národ v borbe za slobodu. V snehu a ľade ustupuje Alexandrovo vojsko cez vysoké albánske hory, bez chleba a ohrevu. Mrzne krv a kosť. Tisíce srbských vojakov zostáva v snehových závejach, alebo padá do priepasti vysokých hôr. Tisíce a tisíce nachádzajú smrť zimou a hladom.

Dlhá cesta zo Srbska k moru bola posiatá mrtvolami srbských vojakov a uprchlíkov. Na malom úseku cesty popri rieke Matí nachádza sa 2600 hrobov len neznámych srbských vojakov. Legie živých kostier albánskych mučeníkov bez krvi, bez tela, bez krbu a vlasti prišli k Jadranu za svojim mladým veliteľom, regentom Alexandrom. Prišli ako víťazi ducha, s vierou a nádejou. V nich žil duch Karadjordja. Starého kráľa Petra preniesli vojaci na ručných nosítkach cez balkánske hory, ako aj svojho slávneho vojvodu Radomira Putnika, ktorý bol na smrť nemocný.

Videh starog Kralja, svetiteljska lika,
Bledi pred tom slikom bezbroj drugih slika.
Prodje On, ko senka, simbol zemlje pravi,
Bol mu sja u oku, bol sve nas što davi.
A okolo leže od gladi i hoda
Polumrtvi ljudi, ponos našeg roda,
Poslednjim ostatkom snage, svi u muku,
Podižu šajkači malaksalu ruku,
Da poslednju počast svom kralju odadu...

A daleko napred dodje prizor novi:
Kao da odjednom Kralja oblak obvi...
Pa se namah razbi taj oblak, ko para,
Ja poznah u kralju lik Kosovskog Cara.

(Vlad. Stanimirović.)

Regent Alexander prebíjal sa cez hory a sneh na koni a peši. Prežíval spolu so svojimi vojakmi všetky fyzické a duševné utrpenia. Keď došiel k moru, sdělil svojim spojencom: „*Srbsko už nejestvuje, ale jestvuje srbské vojsko; prišiel som k vám spolupobovať.*“

Vojsko druhého srbského štátu, Čiernej Hory, jediné chránilo ústup vojska zo Srbska. Obrovské zápasy viedlo východné černoehorské vojsko proti nepriateľovi, aby zachránilo svoje, cez stáročia slobodné ohnisko a chránilo ústup bratského vojska zo Srbska. Ale pred veľkými nájazdmi nepriateľov muselo podľahnúť. Po krvavej, viacdennej bitke na Mojkovci (6.—14. jan. 1916) padla 20. januára 1916 aj posledná piad' srbského územia. Lovćen a Cetinje padly 12. januára bez veľkého odporu západného černoehorského vojska.

Zmučený strašným utrpením cez Albániu, aké neprežil žiaden vojvodca, regent Alexander onemocnel. Bol operovaný. Jeho zmučené vojsko, 140.000 vysilených vojakov a 20.000 uprchlíkov, čakalo pri mori od Lješa po Drač na záchranu. Nepriateľské lietadlá hádzaly naň bomby s otravnými plynmi. Hlad, zima, nemoc, vyčerpanosť! A spojenecká pomoc ešte neprichádzala. 3000 ton múky a sucharov, ktoré spojenci zaslali pre srbské vojsko, ležalo na italskom pobreží, kým srbské vojsko zomieralo hladom na druhom brehu Jadranu. Taliani, ktorí vstúpili do vojny na princípe „svätý egoizmus“, neponáhľali sa s dopravou tejto stravy srbskému vojsku. „Najväčšia zúfalosť bola na brehu u Medovy: nemajúc sily, Srbi ležali na zemi, dávali do úst vlhkú zem a jedli trávu, aby zmenšili úžasné muky hladu, a na niekoľko sto metrov stály italské lode, ktoré nechcely vziať ani jedného uprchlíka, ani dať trochu chleba. Medzi vojakmi, ktorí mohli šeptať, hovorilo sa, že Itália tým chce prinútiť Srbsko, aby uznalo londýnsku smluvu“ (Herman Wendel). Spojenci žiadali, aby toto vojsko išlo ešte ďalej, až do Valony, hroznou albánskou cestou, na ktorej sa nemohlo ubytovať a vyživíť ani 100 ľudí. Úžasné nepochopenie!

Alexander bol sklamaný a nahnevaný. Svoju nádej ešte skladať v Boha a ruského cara. Od cara žiadal rýchlu pomoc. Car hneď útešne odpovedal a intervenoval u spojencov. Oni vyhovel. Pomoc prichádzala. Prevážanie spojeneckými loďmi išlo veľmi pomaly; italské lode, ktoré mohli prijať po 8000 vojakov, prevážaly len po 800. Nepriateľ sa blížil a hrozil. Regent Alexander ležal nemocný v Lješe, v chudobnej izbe bez dlážky, na vojenskej posteli z remeňov, položenej na zemi. Odtiaľ velel a rozhodoval. „Obdivoval som veľkosť jeho duše v nešťastí a jeho energické rozhodnutia“ — písal francúzsky generál. Spojenecká loď čakala naň, aby ho odviezla na Korfu. On odmietol: „*Dokiaľ sa neprevezie aj ostatný môj vojak a uprchlík, nepôjdem odtiaľto!*“ Francúzsky generál nútil ho, aby sa hneď uchýlil na loď. On odmietol: „*Idte a povedzte mojim spojencom, že zostávam tu s mojimi vojakmi; ak budeme zajatí nepriateľom, to bude hanba mojich spojencov!*“ Spojenci potom urýchlili prevážanie srbského vojska. Talianska válečná loď prišla pre Alexandra. Keď odrazila od brehu, kapitán sdělil Alexandrovi, že ho nevezie na Korfu,

ale do Itálie. Hneď rozkázal, aby ho vrátil späť. Nechcel, aby jeho zmučené vojsko čo len na okamih myslelo, že ho opustil. Tým si získal nesmiernu lásku svojich vojakov a obdiv všetkých spojencov. Musel hneď opustiť Lješ. Súc operovaný, nemohol ísť peši, ani na koni. Malý sedliacky voz, na ktorom sa viezol, zastal. Hroznou cestou, cez blato a rieky bez mostov, nemohol ďalej. Vojaci vzali svojho regenta a veliteľa a niesli ho na ručných nošítkach. Keď ani to nešlo, jeho pobočník niesol ho na chrbte. Po ťažkom utrpení dostal sa do Drača. Prenasledovaly ho bomby z nepriateľských lietadiel. Jedna z nich padla na dom, v ktorom bol ubytovaný, a trocha ho zranila. Keď vyzdravel, každého dňa šiel z Drača do okolia, a vždy privázał niekoľkých vysilených svojich vojakov, ktorých nachádzal padlých na ceste. Ubytoval ich u seba, a s nimi sa delil o svoj čierny chlieb. Osobne sa staral o záchranu nešťastných uprchlíkov, ktorí v ňom videli jediného spasiteľa. S posledným svojím vojakom vstúpil na loď počiatkom roku 1916 a odišiel na Korfu. Tam sa už ubytoval kráľ Petar, vláda, národná skupština a zbytky srbského vojska. Čo sa nemohlo zmestiť na Korfu, bolo umiestené na Vido a odvezené na africké pobrežie do Biserty.

Ostrov spásy a ostrov smrti. Tisíce a tisíce Alexandrových vojakov zomieralo na ostrove Korfu, nazvanom „ostrovom spásy“ a na ostrove Vide, nazvanom „ostrovom smrti“. Len za dva mesiace (23. I.—23. III.) na Korfu a Vide zomrelo 5000 srbských vojakov. (V Alžíre a Tunise je 3000, a od Zejtinlika po Solun 6700 srbských hrobov.) *Cudzia zem nestačila tak rýchle prijímať toľkých mŕtvých, — i tisíce ich odvážali malými lodkami a hádzali do mora. Veľká modrá hrobka otvárala často svoje obrovské čelusti, aby prijala nové a nové obeti slávnych Alexandrových hrdinov. To byly najhroznejšie a najbolestnejšie skúsenosti, ktorých sa dožil jeden vojvodca a jeho vojsko.* Nacionálny básnik a bojovník spieval:

Tu na dnu, gde školjke san umoran hvata
i na mrtve alge tresetnica pada,
leži groblje hrabrih, leži brat do brata
Prometeji nade, apostoli jada.

Ali ovo groblje gde je pogrebena
ogromna i strašna tajna epopeje,
kolevka će biti bajke za vremena,
gde će duh da traži svoje korifeje... (M. Bojić.)

Pritom sa myslelo na zotročené matky, sestry, ženy, dcéry a deti; na porobenú vlasť, z ktorej len prst, ktorú kráľ Petar nosil so sebou, bola slobodná.

Čierno-žltá rakúsko-uhorská zástava zatienila všetky juhoslovenské zeme až po Solun. *To bola druhá kosovská tragédia.* Zanikly oba srbské štáty, Srbsko a Čierna Hora. Ale zostalo srbské vojsko so svojim chrabrým vrchným veliteľom Alexandrom. Ich duch a viera neboly zlomené. *Nezvíťazily srbské zbrane, ale zvíťazily, ako na Kosove, národné sebavedomie, národný duch a bezmedzná pohotovosť nadľudského legendárneho obetovania sa za národ a vlasť. Zvíťazila sila morálna — kľudné, obličovské prezieranie smrti za česť a slobodu.*

Významný český legionár, tajomník generála Štefánika, a známy bratislavský osvetový pracovník Ferd. Písecký spieval zničenému mučenickemu Srbsku:

Že tedy zhynulo? Konec že všeho?
Nevěřím. Slyším jen hlas srdce svého.
Srdce mé krvácí, nezoufa ale...
Nechť hrom burácí, slyším je stále,
modlitbu z dětství, jak říká si zticha,
matky mé naivní víra z ní dýchá:
Mučen a křížován, vysmíván luzou
zemřel a celý svět ustrnul hrůzou.
Slunce se zatmělo, země se chvěla,
v chrámě se roztrhla opona celá.
Tak bylo splněno, co bylo psáno...
Musilo přijít však nedělné ráno,
odvalen kámen a v celé své slávě
z mŕtvých vstal Kristus, jak psáno právě.

(„Srbsko“.)

Albánsku Golgotu prežilo mnoho československých zajatcov (11.000) a legionárov. Mnoho ich padlo cez Albániu od hladiu a zimy; mnohých zabili Arnauti, ako českého lekára, veliteľa

srbskej nemocnice, „oblíbenú osobu u korunného prince Alexandra“, dr. Sezimu, ktorého ženu, Srbku, zajali. Mnohí z nich popísali svoju a srbského vojska Golgotu (zvlášť: Fr. Kryštof, R. Procházka, M. Konrád, Frant. Jeřábek); dvaja legiónári (Kryštof a Jeřábek) ako svedkovia opísali hrozné utrpenia srbského vojska na Korfu a Vide.

Zotročená vlasť. V zotročenej vlasti bolo úžasné. Škrípaly kosti v reťazoch „kultúrnych“ barbarov. Bodák a bič, zvlášť potomkov s „tisícročnou kultúrou“ boli stále v pohybe. „To, čo dělali Maďari“ — písal v týchto dňoch jeden Čech, spomínajúc na vpád rakúsko-uhorského vojska do Srbska — „se zbylými obyvateľi v kučách, nedá se vypsat. Viděl jsem na vlastní oči asi jednoročné dítě, nabodnuté na bajonetu jednoho Maďara, slyšel jsem smrtelný řev desetiletého děvčete, oběti synů „rytířského národa“. Všude viseli lidé po stromech, hlavně starci a ženy. Mluvilo se mezi Němci, že prý je to nařízeno od štábu generála Kövesse. Byl jsem svědkem popravy tří komitů. Jeden z nich byl stařeček asi sedmdesátiletý a nevěřil nikdo z nás, že by byl udržel pušku. Oběšen však býti musel. Na lípu uvazovali provazy. Pak přinesli stoličky, komití na ně klidně vystoupili a stařeček promluvil srbsky nějakou strašnou kletbu. Vysvětlili, že komita proklíná císaře, rakouské vojáky a prorokuje říši smutný konec. Cestou jsme viděli jen vypálené chaty a těla na stromech, nad nimi pak hejna dravých ptáků.“ „Prošel sem Bělehradem. Pusté je toto město, prázdno naděje a vyplněno z lásky, která tu kvetla. Ruce barbarů, rváčů a krvavých psů učinily z něho své sídlo“ — píše Čech svedok: „I královský palác v Bělehradě Maďari drancovali. Když nedostali krále Petra živého, aspoň jeho obrazu oči vypíchali“ — hovorí druhý Čech vojak, ktorý „tábořil na ulici před královským konakem.“ „Nářkem se plní vesnice, — rakousko-uherská katané uspořádali štvance — na starce, děti a ženy. — Padají oběti bezbranné, — střelami zasaženy...“ spieva tretí Čech svedok: „Jde žena po kopci a tisíc pušek chrlí v ta místa oheň“ — píše čtvrtý Čech svedok.

Najsilnejším symbolom rakúsko-uhorskej vlády“ — hovorí známy nemecký historik, spisovateľ a bývalý ríšsky poslanec Herman Wendel — „boly potom šibenice, ktoré Rakušania a Ma-

ďari, keď dňa 19. novembra 1914 vpadli do Belehradu, vystavali na miesto najväčšieho ruchu hlavného sídla, na Teraziach! V zemi a za hranicami cirkulovaly pohľadnice so šibenicami. To byly najlepšie svedectvá habsburského barbarstva, na ktorých sa svet hrozil. Na fotografiách sa vidí po troch, päť, šesť, sedem aj osem šibeníc, jedna vedľa druhej; na každej po jednej strnulej obeti; okolo nich, s cigaretami v ústach a s frajersky nakrievnenými čapicami na ucho, po niekoľko pyšných, ako pávi dôstojníkov a kaprálov bojovnej moci Jeho Apoštolského Veličenia. Na jednom z tých obrazov vidí sa šesť žien, ako visia na povrazoch... Počas jesennej ofenzívy zúrili Arnauti, ktorých zavolali Rakušania a Maďari.“ Len v jednom kraji Srbska nepriateľ zabil 156 srbských kňazov. „Ja som zabil 6 kňazov, 200 úradníkov, 3000 srbských občanov, lebo som mal plnomocenstvo svojej vlády“ — odpovedal pred súdom jeden verný sluha kráľa Koburga. Zabíjali a mučili ženy a deti. Na mrtvolách nachádzalo sa po 75 rán od nepriateľských bodákov.

Historia svetovej vojny určite nezapísala tak úžasný príklad sadistického barbarizmu, aký sa stal v srbskej dedine Degrmene, ktorú nepriateľ zapálil a jej obyvateľstvo pobil. Nepriatelia zabil mladého Alexandra Laketića, jeho srdce upiekli a potom kusy upečeného synovského a bratského srdca silou dávali na bodákoch do úst nešťastnému otcovi a jeho dvom dcéram, aby ich potom fyzicky mučili a zabil.

Nepriateľ páľil a strašne drancoval. Staval tisíce a tisíce šibeníc. „Jeden maďarský batalion pred prechodom srbskej hranice zaopatril si najprv tisíc metrov povrazu.“ Ani mŕtvých nenechávali na pokoji. V noci rozkopali hrob veľkého Njegoša, ktorého sa aj mŕtvého báli, a jeho popol potajomky sniesli s lovcenských výšin do Cetinje. Našli hrob chrabre zahynulého Voju Tankosića, vykopali jeho telo a pomstili sa na ňom. Z božích chrámov urobili konské stajne a skladištia a sobrali všetky zvony. „Naša otcina je spustošená a zničená; stala sa cintorínom: pod zemou pre mŕtvých, nad zemou pre živých“ — povedal Fr. Potočnjak.

Tisíce porobeného ľudu zomieralo hladom; tisíce a tisíce starcov, žien a detí internovali do zajateckých táborov, ktoré sa staly údoliami smrti a peklom úžasného utrpenia, aké ľudský um nemôže pochopiť. Tri z mnohých takých táborov byly neďaleko

Bratislavy (Veľký Meder, Nezider a Boldogasszony), kde je dnes asi 20.000 sbrských válečných hrobov. Všetky tieto tábory pre srbských zajatcov a internovaných boli úmyselne zriaďované vo veľkých močariniach. V niekoľkých mesiacoch zomieralo v jednom tábore každodenne 100, 150, 200 osôb. Po 100, 200 alebo 300 mŕtvých pochovávali do jedného hrobu. Často jediná strava bola polievka z cukrovej alebo žltej repy, alebo z ďateliny. Tým stravovali aj internované matky s nemluvňatmi a tehotné ženy, ktoré v takom stave internovali do neziderského tábora. Na území Maďarska a Rakúska zostalo 50.000 srbských válečných hrobov (v Maďarsku 22.000, v Rakúsku 28.000).

Srbské hory v Srbsku a Čiernej Hore boli plné komitov a povstalcov. Okupátorské väznice boli plné srbských obyvateľov. Začiatkom roku 1917 vzniklo proti nepriateľovi národné povstanie v Srbsku (v Toplici). Viedli ho dvaja chýrni komitskí vojvodcovia zo Srbska, z ktorých jeden priletel na lietadle zo solunskej fronty a dvaja chrabrí študenti z Čiernej Hory. Po dvoch mesiacoch odpor povstalcov bol hrozne a veľmi krvavo udusený 3 divíziami rakúsko-uhorského, nemeckého a bulharského vojska. Len v jednej dedine (v Razbojne) Rakušania a Maďari zabili 2000 ľudí, žien a detí. Teplický a jasenický okres bol ponechaný ohňu. Nepriatelia tam zabili vyše 15.000 srbských obyvateľov.

Podobné barbarstvá boli príčinou, že sa v Kragujevci (roku 1918) vzbúrili Slováci 71. rakúsko-uhorského pluku, z ktorých 44 zaplatili vzburu životom, ako zaplatili chrabrí českí jadranskí námorníci, vzbúrenci: Kaucký, František Raš a mnohí ich druhovia. Aj z tých juhoslovanských krajov, ktoré patrily Rakúsko-Uhorsku, nepriateľ internoval a väznil tisíce a tisíce občanov: zo Slovinska, Dalmácie, Chorvátska a Vojvodiny. Najviac mučeníkov Srbov bolo z Bosny a Hercegoviny. Dva najväčšie tábory boli v Arade a Doboji. Z 5500 internovaných osôb v Arade zomrelo 2200 osôb, a zo 400 detí zostalo živých len 30. V Doboji za šesťnásť mesiacov zomrelo 2900 osôb, z ktorých behom jedného mesiaca 643 detí.

Zavierali alebo internovali malých chlapcov, ktorí po uliciach miest a dedín spievali patriotské piesne s hrozbou Rakúsko-Uhorsku a Nemecku:

Austrijo, neka, neka,
tebe gorka sudba čeka! ..

alebo:

Kiša pada, Nemačka propada ...

Alebo tú, v ktorej sa s túžbou privoláva sloboda, ktorú prinesie srbské vojsko, na čele so šedivým kráľom Petrom na bielom koni a podporované spojencami:

Čika-Pera jaše konja bela,
za njim ide Amerika cela ...

Celý juhoslovanský národ prežíval úžasné utrpenie, zvlášť v Srbsku a Čiernej Hore. *Ale národ veril, že Alexandrovo vojsko prinesie nové vzkriesenie. Tá viera, ktorú okupátor nemohol zabiť, ešte viac hnevala nepriateľa. Preto silnejšie a silnejšie pritaňoval okovy. Zúril, kým nemohol zabiť vieru Alexandrovho národa, a že sa mu nepodarilo zotročiť mladého regenta a jeho vojsko, ako zotročil jeho vlasť.*

Solunská fronta. Alexander venoval všetku svoju starosť vojsku, aby ožilo a išlo znovu na frontu. Jeho duch, viera a nádej, a jeho nevyčerpatelná energia nikdy neklesly, ani v najtragickejších časoch. On vždy veril vo veľkú morálnu silu a veľké poslanie svojho vojska. Aj po prežitej albánskej Golgote, keď jeho vysilené vojsko zomieralo od hladu, zimy a nemoci, keď sám bol nemocný, vyhlásil svojmu vojsku v Skadre (7. jan. 1916): *Zotročená Vlasť aj teraz upiera svoje pohľady len na vás! Dnes, na deň Narodenia Krista Pána, volám vás, ktorí ste prežili bezpríkladné utrpenia a ukázali celému svetu príklad samoobetavosti, zriedkavý v histórii sveta, volám vás, aby ste pochopili a rozumeli nešťastie, ktoré postihlo našu Vlasť, a aby ste, pripravujúc sa na nové námahy, ktoré sme dlžní Vlasti, stále počítali so Mnou. Aj v budúcnosti budem s vami sdielať ten samý osud a mať jediný cieľ, aby sa vaša hrdinská moc čoskoro posilnila a naše víťazné zástavy boli čoskoro pozdravené od oslobodenej Matky Srbie a celého nášho zmučeného národa.“*

Alexandrovo vojsko oživalo. Pod bielymi stanmi a na brehu cudzieho mora začína sa spievať:

Ej, Moravo, moje selo ravno ...

alebo:

Tamo daleko ... daleko ...

Tamo je Zemlja moja,
Tamo je Srbija ...

Nepriateľom vyhnaný nacionálny básnik, s hlbokým bôľom národného utrpenia a živou nádejou znovuvzkriesenia, pozdravoval tú nezlomenú silu, ktorá oživa, a ktorá prinesie novú sloboďu zotročenej vlasti — pozdravoval Srbsko:

AVE SERBIA!

Tvoje sunce nose sada na zastavama,
Ti živiš u besnom ponosu sinova;
Tvoje svetlo nebo ponelí smo s nama,
I zore da zrače na putima snova.

Još si už nas, sveta majko, koju muče:
Sve su tvoje munje u mačeva sevu,
Sve u našoj krvi tvoje reke huče,
Svi vetri u našem osvetničkom gnevu ...

Mlekom svoje dojke nas si otrovala,
U bolu i slavi da budemo prvi;
Jer su dva blizanca što si na svet dala —
Mučenik i heroj, kap suze i krvi.

Ti si znak u nebu i svetlost u noći,
Kolevko i grobe u odeći sunca;
Ti si gorki zavet stradanja i moći,
jedini put koji vodi do vrhunca.

Mi smo tvoje trube pobeđe, i vali
Tvog ognjenog mora i sunčanih reka:
Mi smo, dobra majko, oni što su dali
Svagda kaplju krvi za kap tvoga mleka.

(Jovan Dučić.)

A hlavný veliteľ, regent Alexander pozdvihoval ducha svojich hrdinov:

„Velké rezultáty žiadajú veľké námahy, veľké obeti a vytrvalosť do konca. V tom sa stelesňujú veľké hodnoty jedného národa, jeho právo na život, ako sme to nepočítne osvedčili pred celým svetom. My nebojujeme len pre seba, ale aj pre naše deti,

pre našich potomkov, pre budúcnosť pokolení. Pre nich znášame a budeme znášať až do konca všetky potrebné obeti, ako sa Kristus dobrovoľne obetoval pre rod človečenský. Buďte presvedčení, že tie naše obeti nebudú márne. S pomocou Boha ony nám prinesú vzkriesenie našej krásnej vlasti, sjednotenej s ostatnými našimi bratmi Juhoslovanmi ... Nech sa preto z vašich hrudí nepohne ani jeden vzdych, nech vašimi osmahými tvármi nespadne ani jedna slza žiaľu, ale nech sa z vašich úst čuje len jedno pevné a rozhodné slovo: borba do víťazstva a zničenia nepriateľa, borba do vzkriesenia Srbska a oslobodenia celého juhoslovanského národa.“

Všetkými silami Alexander sa zasadzoval, aby sa utvorila solunská fronta, dokazujúc spojencom jej význam. Veril, že nepriateľ musí dostať posledný úder tam, kde sa vojna začala. Preto (na jar 1916) podniká cestu do Paríža a Londýna, kde sa stretol s prezidentom Masarykom. Československej deputácii odpovedal pri tejto príležitosti na uvítanie, že je „viazaný najväčšími sympatiami k túžbam československého národa, s ktorým juhoslovanský národ bude vždy spolupracovať.“ Spojenci, ako aj nepriateľ, mysleli, že srbské vojsko je úplne zničené, a že sa s ním viac nemôže počítať. Bolo treba mnoho námahy, dokázať opak. Spojenci vtedy chceli úplne opustiť solunskú frontu a zbytok srbského vojska použiť na západnej fronte. „Albánska katastrofa“ — hovorí vtedy jeden z popredných členov Juhoslovanského odboru, Slovinc — „urobila z následníka trónu štátnika a vládersku individualitu. V Niši, pred katastrofou bol vojakom, dnes je štátnikom, ktorý celou silou objal juhoslovanskú ideu. Boh nám zaslal túto heroickú postavu.“

V Londýne Alexander vyhlásil, že bude bojovať so svojim vojskom, „aby uskutočnil ideál, po ktorom jeho národ toľko storočí túžil: sjednotenie všetkých Srbov, Chorvátov a Slovincov v jednu vlasť, Juhosláviu.“ Po návrate vyhlásil svojmu vojsku (20. apríla 1916): „Naši mocní spojenci pomôžu nám urobiť Srbsko veľkým, aby obsahovalo všetkých Srbov a Juhoslovanov, aby sme ho urobili silnou a mocnou Juhosláviou, ktorá ospravedlní všetky doterajšie obeti a bude odpovedať požiadavkám novej doby.“

Utvorenie solunskej fronty bolo jeho veľkým úspechom. Spojenci ukázali Alexandrovi lásku a pomoc. V júli 1916 mladý re-

gent je na solunskej fronte so svojím vojskom (110.000 vojakov) a proklamáciou: „*Bojovať za veľkú Juhosláviu!*“ Spojenci boli presvedčení, že srbské vojsko ožilo, a že sa znova stáva dôležitým vojenským faktorom v borbe za slobodu. To sa ukázalo vo veľkých svetoznámych bojoch na Kajmakčalane (25. IX.—17. X. 1916), kde zápasili aj českí hrdinovia Březina a Jelínek. V novembri 1916 Alexander oslobodil Bitolj, a tu na piadi srbského územia formuje malé, nové Srbsko, začiatok veľkej Juhoslávie. Tam padol chrabrý český dobrovoľník kapitán Hubert Miroslav Březina, spolu s legendárnym vojvodom Vukom (Vojinom Popovičom), veliteľom dobrovoľníckeho oddielu:

„Vy skončili co věrní bojovníci
za vlast i svobodu a štěstí lidu svého,
lesk hrdinství Vašeho zářivého
ty hlavy Vaše ozařuje tlící“

spieval na solunskej fronte český dobrovoľník Miloš Wurm, junák z Bitolu. Březina mal aj srbské meno: Mirko Popovič. Srbský básnik spomína ho medzi hrdinmi, ktorí padli na Crnom Kamene:

Koji ono dobar junak beše,
Na Gruništu, na Kamenu Crnu,
Tri juriša odbi, tri povrnu,
I kad bombe čete mu satreše,
On se rva zaplamtela oka,
Dok ne granu sunce sa istoka,
I zaigra na krvoproliću?
— Ono jeste Mirko Popoviću.

(M. Jelić.)

Alexander bol stále na fronte; udržiaval spojenie s vládou a národnou skupštinou, ktoré boli na Korfe. Podporoval a preukazoval veľký záujem o akciu Juhoslovanského odboru Chorvátov, Slovincov a Srbov z Rakúsko-Uhorska, ktorí, ako aj prezident Masaryk, Štefánik a dr. Beneš, pracovali za hranicami. Obchádzal stále svojich vojakov v zákopoch; s nimi je spolu v borbách a na nebezpečných miestach. Spojenci ho obdivovali a preukazovali mu veľkú úctu a dôveru.

Jeho kajmakčalanská koliba s hlavným štábom, na Jelaku, bola na dosahu nepriateľskej artillerie. Blízko jej bol úkryt, kde sa mohlo zachrániť od nepriateľských granátov. „Ale tento úkryt nebol nikdy poctený návštevou kráľa junáka,“ — hovorí dôstojník sprievodca. Raz keď mu dôstojník priniesol zprávy z armádnych štábov, začaly padať nepriateľské granáty. Dôstojník navrhuje, aby sa išlo do úkrytu, Regent Alexander pokračuje: „Teda, čo sdeľuje Mišić?“ Druhý granát padá blízko. „Dajte mi Stepu!“ Tretí granát exploduje, i kameň, ako päšť veľký, padá na jeho stôl, za ktorým prijíma raport. „Štvrtý granát nás prehodí určite... Opýtajte sa telefonicky, či sa nestaly nejaké straty v komore,“ — povedal a pokračoval v čítaní referátov svojich armádnych veliteľov.

Všetky nabídky Rakúsko-Uhorska, Bulharska a Turecka o separátny mier energicky odmietol. Odmietol aj vtedy, keď veľké Rusko a Rumunsko uzavrely mier. Odmietol aj vtedy, keď Rakúsko-Uhorsko mu ponúkalo hneď opustiť Srbsko a Čiernu Horu a odovzdať celú Bosnu, Hercegovinu, Dalmáciu po Šibenik, Slavoniu, Srjem a Vojvodinu, aby sa utvorilo veľké Srbsko. *On zostal verným svojim spojencom a veľkej juhoslovanskej idey a svojej proklamácii: „Bojovať za oslobodenie a sjednotenie všetkých Juhoslovanov“.*

20. júla 1917 v prítomnosti regenta Alexandra bola podpísaná so strany srbskej vlády a Juhoslovanského odboru (Pašić—Trumbić) známa Korfská deklarácia, v ktorej sa nepodmienečne žiada sjednotenie juhoslovanského národa a utvorenie juhoslovanského štátu pod dynastiou Karadjordjevičov.

Regent Alexander bol ešte plukovníkom. Srbská vláda žiada (14. VI. 1918) od kráľa Petra, aby Alexandra menoval generálom za jeho veľké vojenské zásluhy. Kráľ Petar vyhovel žiadosti vlády, ale Alexander odmietol s tým, že neprijme hodnosť generála, kým je jeho vlast ztotočená, ale prijme ju vtedy, keď nepriateľ bude porazený a vlast oslobodená.

Alexander stále a neúnavne žiadal od spojencov ofenzívu na solunskej fronte. Preto išiel do Paríža. Vďaka jeho stykom so spojeneckými dvormi, zvlášť anglickým kráľom a francúzskym prezidentom, spojeneckými vládami a vynikajúcimi štátnikmi, spojenci zväčšili kontingent svojho vojska na Balkáne. Prišli aj

juhoslovanskí dobrovoľníci, Chorváti, Slováci a Srbi z Rakúsko-Uhorska a z Ameriky (12.000 voj.). Prišli z Dobrudže, zo srbského oddielu generála Hadžića, aj československí legionári, ktorí pozdejšie (okrem letcov a technikov, ktorých regent Alexander zadržal v srbskom vojsku) odišli na západnú frontu. Boli to najviac Česi, ktorí z rakúsko-uhorského vojska prešli na srbskú stranu (do konca roku 1915 bolo ich v srbskom vojsku 2000). Slovákov bolo najviac z Dolnej zeme. Čsl. legionári, dôstojníci a vojaci preukázali, ako vždy a všade, veľkú vytrvalosť, chrabrosť, bratské nadšenie voči Juhoľoslanom a svoje veľké nacionálne a slovanské povedomie. Mnohí Čechoslováci, legionári a iní účastníci popísali obrovské srbské zápasy s rakúsko-uhorským vojskom na solunskej a iných frontách, ako aj juhoslovansko-československú spoluprácu v jadranskom námorníctve (Jožko Dřímál, Tido Gašpar, Fr. Kryštof, M. Houžvic, J. Hradil a iní).

So svojím známym vojvodcom Mišićom Alexander pripravil plán pre ofenzívu. Rozhodol sa čím skôr udrieť na nepriateľa. Maršal Franchet d'Esperey, hlavný veliteľ spojeneckého vojska na Balkáne, súhlasil. Idea solunskej ofenzívy, ako aj idea utvorenia solunskej fronty zrodila sa v Alexandrovej hlave. To bola veľká idea, pre ktorú sa celou silou zasadzoval; historia mu dala za pravdu.

Víťazstvo a vzkriesenie. Prišla očakávaná hodina. Alexander vydal rozkaz svojmu vojsku: „*Musi sa bezohľadne ísť dopredu, bez oddychu, do krajných hraníc ľudských a konských síl. Napred, hrdinovia, do vlasti, do slobody! Život alebo smrť!*“ V sept. 1918 jeho vojsko dobylo svetoznámeho víťazstva na Dobrom Poli a prerazilo solunskú frontu. Za šesť dní vrazilo veľmi hlboko úzkym výsekom do nepriateľom obsadeného územia — 60 km pred spojencami Francúzmi a Angličanmi, ktorí boli na jeho ľavom a pravom krídle. Bolo veľké nebezpečie, aby ho nepriateľ neodrezal od spojencov a nezajal celé jeho vojsko. Generáli jeho hlavného štábu a hlavné veliteľstvo spojeneckého vojska považovali za nutné ustúpiť. „*Či je možné — hovoril on — víťaznú vlnu týchto ľvov, ktorí prešli nepriateľské zákopy, ktorí všetko srážajú pred sebou, šíriac panický strach nepriateľov, zastavil pre dajaký strategický alebo taktický dôvod?*“ Konečné usnesenie válečnej srbskej rady znelo: „Ustúpiť!“ Rozkaz regenta Alexandra znel:

„*Napred! Napred bez oddychu, do krajných hraníc ľudských a konských síl!*“ To bolo šťastné rozhodnutie, veľmi zriedkavej odvahy a veľkého vojenského ducha. S obdivuhodnou rýchlosťou odnášal víťazstvo za víťazstvom so svojimi slávnymi vojvodcami: Živojinom Mišićom, Stepom Stepanovičom a Petrom Bojovičom; dobýval a oslobodzoval mesto za mestom. Spojenecké vojsko tiež nastupovalo. „*Napred do slávy!*“ — rozkazoval hlavný veliteľ Alexander, a jeho vojaci leteli dopredu po 50 km denne, bez oddychu a odpočínku. „*Toto vojsko nepotrebuje ani komunikáciu, ani poskytovanie stravy, ono letí dopredu ako víchor*“ — tak telegrafoval do Paríža maršal Franchet d'Esperey.

Alexander neúnavne pokračuje v prenasledovaní nepriateľa. „*Toto prenasledovanie po energii prevyšuje klasický príklad Napoleonovho prenasledovania nepriateľa po víťazstve u Jeny*“ — hovorí jeden juhosl. generál. 8. októbra I. srbská armáda (10.000 vojakov) bola pri Niši, tri dni pochodu pred II. srbskou armádou, 100 km pred východným franc. a angl. vojskom. Nepriateľ sa sústreďoval v Niše a pripravoval protiofenzívu. Hlavný veliteľ spojeneckého vojska na Balkáne, maršal Franchet d'Esperey, oceňujúc nebezpečnú situáciu, zaslal kategorický rozkaz, aby I. srbská armáda zastavila prenasledovanie nepriateľa a počkala na II. armádu, ktorá odobrala zbrane rozbitému bulharskému vojsku a opúšťala bulharské územie, ponechávajúc tam ďalší úkol spojencom. „*Svojím ďalším pohybom I. srbská armáda ide do avantúry a kompromituje celý náš úspech*“ — tak rozkazoval chýrny francúzsky maršal. Ale srbský veliteľ Alexander dobre poznal ducha a morálnu silu svojho vojska a ducha i stav nepriateľa. On vzal na seba všetku zodpovednosť a rozkázal, aby jeho I. armáda sama hneď útočila na dvakrát početnejšieho nepriateľa (20.000 voj.). V trojdennej bitke Alexandrova I. armáda skvele zvíťazila; Alexander zaujal Niš (11. X.) Tým boli otvorené dvere k Belehradu a ďalej.

Prielom solunskej fronty po veľkom úspechu spojencov na západe ohlásil víťazstvo spojencov na všetkých frontách európskych. Hindenburg hneď predvídal konečnú porážku a žiadal Wilhelma, aby sa vyjednávalo o mier. 28. októbra Alexandrovo vojsko sa blížilo k Belehradu. Hlas jeho víťazstva rýchle prišiel do Rastislavových a Přemyslovcovských rovín.

„Kto sa odvážne rozhodne pre víťazstvo alebo smrť, tomu Boh pomáha, i ten riadne odnáša víťazstvo! . . . Naša je borba svätá; naša je borba spravедlivá, i my musíme zvíťaziť“ — tak hovoril kráľovič Alexander.

I mladý kráľovič Alexander zvíťazil. Kamkoľvek prišiel, bol obsypaný kvetinami, nesmiernym šťastím, a potokmi radostných slz oslobodeného národa. Nacionálny básnik spieval:

U vis dižite decu, vi majke i ljube —
nek svetli vide mu lik! . . . (A. Šantić.)

Prvého novembra oslobodil poborený Belehrad a bol uvítaný triumfálnym nadšením. Na jeho osmahlej vojenskej tvári bolo vidieť slzy radosti. Bol rozhodnutý ísť ďalej na Budapešť a Viedeň. Spojenci nedovolili. Jeho bieli orli prišli do Skadru, Splitu, Sarajeva, Nov. Sadu, Zagreba, Ljubljany, až po Štyrský Hradec, Pätikostolie a Temešvár. Maršal Mackensen a jeho štáb boli zajatí. *Dávid zvíťazil nad Goliášom. Čiernožltá zástava padla. Sloboda bola vybojovaná a všetky kraje Juhoslávie oslobodené.*

„Našu hymnu „Hej, Slováci“ (Hej, Slovania) — písal starý Ján Čajak z Báčskeho Petrovca — nikdy som nespieval s takým pocitom slobody, hrdosti i vďaky, ako na shromaždení Vojvodanov v Novom Sade r. 1918. Okovy spadly so mňa. Ten pocit bol veľmi pozdvihujúci. Akoby aj nie, keď som sa cítil, že som slobodným človekom, Slovákom, Slovanom a so mnou i môj národ. Vzácny to bol okamih, keď sa ozvala hymna, ktorá vtedy bola symbolom víťazstva Slovanstva nad našimi urputnými utlačovateľmi.“

Veľký vojak z najväčšej vojny svetovej historie, víťaz od Kumanova, Bitolje, Ceru, Kajmakčalanu a Dobrého Poľa, skončil svoje osloboditeľské dielo; a po siedmich rokoch heroických zápasov a prežitej Golgote, vsunul do pošvy svoj víťazný meč, ktorým prispel aj k slobode Československa. „Vy ste jeden z tých, ktorí nikdy neklesli, nikdy nezúfali, a ktorí všetko obetovali za víťazstvo spravедlivosti,“ — písal Poincaré Alexandrovi.

Tri vojny za oslobodenie a sjednotenie stálo Alexandrovo Srbsko 674.155 vojenských obetí, turecká vojna 39.000, bulharská 50.000, svetová 585.155 (zahynulo vo svetovej vojne 52.099, zomrelo od rán a nemoci 87.853, zostalo ranených a nemocných po nemocniciach pri evakuácii Srbska 138.600, prepadlo cez Albániu a zomrelo v zajateckých táboroch 306.603).

„Dvakrát Nemecko bezmála by bolo vložilo ruku na východnú Európu, na počiatku XV. a na počiatku XX. storočia. Po prvé bolo zadržané Poliakmi (1410) a českými husitmi u Prahy (1420); po druhé cesta bola mu zatarasená Srbmi“ — povedal veľký Francúz Arnošt Denis.

„Vo veľkej borbe za slobodu sveta žiadna zem neukázala väčšiu vytrvalosť a chrabrosť ako Srbsko“ — povedal Lloyd George. *V tej borbe za slobodu sveta Alexander bol na čele Srbska.*

Dvaja veľkí vojaci, slávny maršal Foch a maršal Franchet d'Esperey, považovali kráľa Alexandra za symbol hrdinstva a odvahy. „Následník trónu Alexander“ — hovorí Franchet d'Esperey — „získal najväčšie zásluhy pre víťazstvo srbských zbraní v osloboditeľskej vojne . . . Mal veľkú úlohu na solunskej fronte, kde, vďaka jeho energii a jeho vytrvalosti, prišlo k veľkému víťazstvu pri Bitolji a na Kajmakčalane, do prielomu solunskej fronty a oslobodenia srbskej zeme“ . . . „Kráľ Alexander je jeden z najchrabrejších a najjasnejších mužov historie, ktorý mal sokratovský pohľad na život a smrť“ — povedal generál Kondylis. „Veľká vojenská postava kráľa Alexandra“ — hovorí juhoslovanský generál a vojenský spisovateľ Vladimír Belić — *prejde postupne do legendy. Ako vojvodca bude predmetom hlbokých štúdií v historii vojnovnej taktiky a výsledok toho bude nedeliteľná mienka celého sveta, že bol vojvodcom, dôstojným vstúpiť za Napoleonom a Suvarovom do radu dodnes uznaných jedenástich svetových mien genitálnych vojakov. Vedľa toho a nad tým bol obľúbeným a zbožňovaným vojnovým kamarátom.* — „Vykonávajúc svoju povinnosť,“ — povedal kráľ Petar počas solunskej ofenzívy o svojom následníkovi, — „on dobyl v najjasnejšej periode národnej historie miesto vodcu a hrdinu, ktorý svojimi hodnotami predstavuje prítomnosť aj budúcnosť svojho národa.“

V stredisku veľkých historických udalostí, ktoré sa od roku 1912 do 1918 odohraly na Balkáne, v súvislosti s veľkými udalosťami európskych a svetových dejín, stojí príťažlivá a obdivuhodne odvážna osobnosť mladého kráľoviča Alexandra. Mnohým týmto udalosťami dominuje jeho impozantná postava.

Hrdinské činy kráľa Alexandra priniesly mu meno *Kráľa Víťaza*.

III. Sjediniteľ.

1. **Prvý december.** Prišiel deň juhoslovanského sjednotenia. Srbi, Chorváti a Slovinci zo všetkých krajov prejavili jednotnú vôľu: utvoriť jednotný štát. Nacionálny básnik spieval:

Na vrelu bratstva oprasmo očiju vid:
I više mi ni smo slepi...
Oprasmo mrlje, i krv, i greh, i stid:
I sad smo ko bogovi lepi! (A. Šantić.)

Prvého decembra 1918 regent Alexander slávnostne vyhlásil sjednotenie Juhoslovanov a utvorenie juhoslovanského štátu — *Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*. Tak sa uskutočnily stáročné túžby a najväčšie národné ideály juhoslovanského národa. Utvorená je država národa jednej krvi, jedného jazyka a vlastností, jedných národných hrdinov, túžob a ideálov. To, čo mnoho storočí ťažkých, ale slávnych juhoslovanských dejín bolo politicky rozdvojené, spojil 1. decembra 1918 regent Alexander, ako vykonávateľ vôle celého svojho národa.

Tak mladý kráľovič Alexander vyplnil odkaz veľkých predkov-bojovníkov: od Ludovíta Posavského po kráľa Tomislava, od Nemanji po cara Dušana a kráľa Tvrtka, od Karadžordja a Petra I. Cetinského po kniežata Michailu a kráľa Petra. Vyplnil odkaz veľkých predkov-buditeľov a hlásateľov juhoslovanskej myšlienky: od Trubara po Vraza a Kreka; od Gundulića a Kačića po Gaja a Štrosmajera, Račkiho a Meštrovića; od Obradovića a Karadžića po Njegoša a Miletića, Cvijića a Škerlića.

Proklamujúc sjednotenie juhoslovanského národa, Alexander sa stal vykonávateľom uskutočnenia najväčšieho nacionálneho ideálu, vykonávateľom najväčšieho historického diela v minulosti aj v budúcnosti juhoslovanského národa; lebo v histórii jedného národa nemôže byť väčšej historickej udalosti, ako jeho oslobodenie a sjednotenie.

2. **Vnútrotná politika.** Na miesto bojovníka vstúpil na javisko štátnik a vládár.

Kráľ a štátnik. Po smrti svojho šľachetného otca, kráľa Petra, r. 1921 Alexander sa stáva kráľom. On neodpočíva na dobytých vavrínoch. Snaží sa čo najskôr urobiť svoju vlast mocným a vážnym medzinárodným faktorom. Všetku starosť venuje organizácii vojska a vnútornej konsolidácii štátu. Z vojska rýchle urobil jednu z najlepších armád Európy. S politickou konsolidáciou nešlo to tak rýchle. Juhoslovania nežili nikdy všetci v jednom politickom celku. Cez storočia nepriateľ rozdeľoval a staral sa vnieť čím viac nenávisť medzi jednotlivé kmene. Cez storočia zakladal svoju vládu na princípe: „Rozdeľuj a panuj!“ Zdedilo sa osem právnych území (Srbsko, Staré Srbsko, Čierna Hora, Dalmácia, Bosna a Hercegovina, Chorvátsko a Slavonia, Vojvodina, Slovinsko) a rôzne názory o zariadení štátu; zdedilo sa územie stáročného vlivu dvoch kultúrnych sfér, východnej a západnej, a veľký rozdiel v hmotnej kultúre (na príklad Slovinsko a Staré Srbsko).

Za demokratického režimu a parlamentárneho života v Juhoslávii borba jednotlivých politických strán, založených väčšinou na náboženskom a kmeňovom rozdiely a povojnovej mravnosti, dosiahla vrcholu. Strieľa sa v skupštine. Kmeňová rozdielnosť vynáša sa na povrch. Začalo sa hovoriť o troch národoch. Jedným rozmachom kráľ Alexander roztína gordický uzol. Dňa 6. januára 1929 rozpustil parlament, zrušil ústavu, rozpustil všetky politické strany a všetky kmeňové organizácie. Vzal do svojich rúk všetku vládu; vzal na seba aj všetku zodpovednosť. To bolo gesto veľkej odvahy a energie, akú ukázal na solunskej fronte.

Vo svojej proklamácii k národu kráľ vyhlásil: „*Ani v jednom okamihu nesmeli sa zabudnúť, že národné sjednotenie nie je dielom jednej generácie, ani následok historickej náhody. To je dielo neprestajnej námahy, stáročných nacionálnych živých síl a morálny historický majetok. Národná jednota a štátna celistvosť nikdy nesmú byť predmetom žiadnych jednaní; ony musia byť vždy nad našim denným životom a nad všetkými našimi osobnými záujmami. Záchrana štátu je najväčším zákonom a služba národu najväčšou povinnosťou. Moja*

je svätá povinnosť, aby som všetkými prostriedkami chránil štátnu a národnú jednotu. I ja som pevne rozhodnutý, aby som túto povinnosť bez váhania vyplnil do konca. Chrániť jednotu národnú a celistvosť štátnu, to je najvyšším cieľom mojej vlády; to musí byť aj najvyšším zákonom pre mňa a pre každého.“

I on uskutočňuje svoj veľký, juhoslovanský program: —

Svojomu štátu, „Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca“, dal meno *Kraljevina Jugoslavija*. Zrušil staré, neprirodzené a nenárodné historické hranice jednotlivých krajín, ktoré robili tí, ktorým nepriateľ nedovolil uskutočniť nacionálny program, alebo ich robili sami nepriatelia, imperialisti; i rozdelil zem na deväť bánovín so zvláštnou administratívnou jednotkou Belehradu so Zemunom a Pančevom. Unifikoval zákony; vydal zákon na ochranu štátu; ustálil parlament na princípoch, ktoré znemožňujú politické skupiny a strany na základoch kmeňových a náboženských; ustálil senát. Zrušil všetky kmeňové zástavy a nahradil ich jednotnou zástavou juhoslovanskou; slávne srbské zástavy z toľkých bojov od Karadjordjovho povstania po sjednotenie juhoslovanského národa uložil s veľkými poctami do kostola na Oplenci, mauzolea Karadjordjevičovcov, ktorý vyzdobil nádhernou mozaikou. Sjednotil juhoslovanského Sokola; žiadal výchovu mládeže v jednom juhoslovanskom duchu. Túžil po úplnom duchovnom a kultúrnom splynutí všetkých Juhoslovánov, a po jednom juhoslovanskom nacionalizme. Proklamoval národnú jednotu nad všetkým: „*Jeden národ po srdci a duši, po krvi a jazyku, v jednom slobodnom sjednotenom štáte.“*

Raz povedal: „*Keby som bol presvedčený, že sú Srbi a Chorváti dva národy, mal by som kuráž prísť do Záhreba a na Markovom trhu proklamovať slobodnú chorvátsku republiku. Ale ja som presvedčený, že sme jeden národ, že máme jednu budúcnosť a identické záujmy. Preto som nielen po srdci, ale aj po rozume Juhoslován a vodca juhoslovanskej politiky do poslednej kvapky krvi.“*

Zrušenie historických hraníc jednotlivých krajín, a zvlášť proklamovanie jednotného mena juhoslovanského štátu a juhoslovanského národa — *Jugoslavija, Jugoslaveni* sú hlavné hi-

storické reformačné diela vnútornej politiky kráľa Alexandra, v ktorých sa preukazuje jeho hlboké juhoslovanské presvedčenie a jeho široká juhoslovanská koncepcia. To musí zostať hlavným základom budovania nacionálneho štátu a nacionálne-politického, duchovného a kultúrneho života juhoslovanského národa.

Meno *Jugoslavija* je nielen pojem štátny a geografický, ale to je pojem etnologický, národný. Ono je výrazom národnej jednoty. Ono otvára pohľad do šťastnej a skvelej budúcnosti; tvorí tradíciu národnej a štátnej celistvosti; vedie k svornosti a pokroku; vedie k veľikosti, od ktorej sme my Slovania behom svojej minulosti utekali, drobiac sa na malé župy a kmene, a preto sme obyčajne boli politicky podriadení a často ponižovaní („Slovania sa nenarodili, aby boli páni, ale sluhami,“ — hovoril Wilhelm II.). Meno Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, ktoré nepotvrdzovalo národnú jednotnosť, ale len štátnu, práve obracalo pohľad do ťažkej minulosti, kedy cudzinec delil národ na kmene, a predlžoval neprirodzenú, neskutočnú a nelogickú tradíciu trojmennosti, ako čo sa na príklad pred storočím Chorváti úplne delili na: Chorvátov, Slavoncov a Dalmatíncov, alebo malý slovinský kmeň na: Kraňcov, Korutancov a Štyrcov, alebo ako sa delili Česi na Čechov, Moravanov a Slezanov, čo sa nám dnes zdá podivné.

Kráľ Alexander nebol otrokom týchto tradícií, ktoré hamovali pokrok nacionálneho splynutia a vývoja. On dobre vedel, že aj ostatné veľké národy, ktoré dnes majú jednotnú nacionálnu dušu, delili sa na kmene. Vedel, že Francúzi, Nemci, Taliani atď. stali sa veľkými preto, že túžili po sjednotení politickom a duchovnom. Vedel, že v minulosti jeho národa všetci veľkí ľudia mali široký nacionálny obzor, a len ľudia maličkí alebo tí, ktorí stali v cudzích službách, obzor úzky. Vedel, že sú veľkí ľudia jedného národa tí, ktorí pracujú pre budúcnosť, pre nové generácie a *nie pre veci, ktoré sa s ránom rodia a s večerom zomierajú*. Vedel, že šťastie a veľkosť jedného národa je v jeho jednote, a že je *povinnosťou každej tvorčej sily národa, aby odstránila všetko, čo prekáža vývoju národnej budúcnosti*. Na tom kráľ pracoval vo dne, v noci, nepoznajúc odpočinku.

Všetko to najlepšie hovorí o *kráľovi štátnikovi*.

Tak sa kráľ Alexander stal uskutočniteľom idey veľkých juhoslovanských mužov a apoštolov. On priviedol ich idey do obehu živého organizmu juhoslovanského národa a stal sa oživotvoriteľom najväčšej idey, ktorá sa narodila a rozvíjala v duši a myslí juhoslovanského národného genia.

Predchodcovia Juhoslávie, hlásatelia a apoštolovia juhoslovanskej národnej myšlienky boli kráľovi Alexandrovi stále pred očami. „*Tvorcovia a predkovia Juhoslávie* — písal on na Vidovdan r. 1930 — *jej mučeníci a hrdinovia sú večnou slávnou a živou morálnou silou veľkej juhoslovanskej myšlienky; nimi nacionálna idea Slobody, Lásky a Jednoty stala sa skutočnosťou, a ich vzorom ona bude slávnou budúcnosťou.*“

Jedným z tých najväčších tvorcov, hrdinov a mučeníkov Juhoslávie stal sa aj kráľ Alexander.

„**Sedliacky kráľ**“. Zvláštnu pečlivosť kráľ venoval sedliackemu ľudu. Hneď po národnom sjednotení vyhlásil: „Žiadam, aby sa roľník (z územia bývalého Rakúsko-Uhorska) po tisíc rokoch ťažkého života oslobodil z pút veľkostatkárov, a aby zem, ktorú napája svojím potom, stala sa jeho majetkom.“ To sa uskutočnilo. Dal mnohú iniciatívu a mnohú morálnu a značnú hmotnú podporu v prospech sedliaka a pokroku dediny. V ťažkej hospodárskej tiesni, ktorá postihla celý svet, prvý prispel, aby si jeho sedliak pomohol a zachránil sa. „Dal aj nám mnoho — píše jeden juhoslovanský Slováč — dal nám to, čoho sa otcovia naši márne domáhali, za čo bojovali a trpeli, čo sme nikdy predtým nemali. Pod ním dožili sme sa slobody. Našej cirkvi dal ústavu a podporu; národu nášmu školu a reč; zabezpečil úkazom svojím našu strednú školu, a zákonom na ochranu roľníkov zachránil i náš roľnícky ľud.“

„Prichádzal večer. Práve som urobila oheň,“ rozprávala sedliačka, „keď niekto zaklopal na dvere. Zjavil sa mladík vo vojenskom kabáte. „Či môžem, babička, prenocovať u vás?“ opýtal sa. Prijala som ho. Chcela som ho zaviesť do izby, ale on zostal pri ohni. Ráno, keď odchádzal, dal mi zlatý dukát s obrazom kráľa Petra a poďakoval za pohostinstvo. Pobožkala som obraz kráľa Petra na dukáte a povedala som s materskou láskou: „Synko, dávaj pozor na seba, aby si nezahynul!“ A on mi odpo-

vedal s úsmevom: „Neboj sa, matka, neboj sa, a povedz všetkým, aby nezúfali... príde sloboda!“ A potom nadviazal: „Ja som Alexander Karadjordjević, povedz to aj ostatným.“ A stratil sa v lese.

„Prišiel kráľ do našej dediny,“ — hovorí jeden sedliak. — „Vítame ho a pozdravujeme. Zapamätal som si ho z fronty, zo zákopov. Myslel som, že zabudol na mňa. Ale keď ma uvidel, prišiel, podal mi ruku a povedal: „Nazdar, Mitre, či si ešte živý, strýčku? Dost horkých dní sme spolu prežili!“ Pošiel so mnou, vošiel do našej koliby a posadil sa na trojnožku. Žena a deti ho obklopily. Na ohni sa varila fazuľa. On vzal lyžicu, načrel do hrnca a ochutnal: „Eh, Mitre, da nam je nešto ovakoğa bilo tamo dole...!“

Americký vyslanec robil výlet s kráľom Alexandrom. Jeho šofér bol Bosniak, mohamedán. „Vyzeráš ako Bosniak. Na ktorej strane si bojoval počas vojny?“ opýtal sa ho kráľ. „Na rakúskej strane, Veličenstvo, proti Vám,“ odpovedal Bosniak. „Či si teraz so mnou?“ opýtal sa ho kráľ. „Som až do smrti,“ odpovedal Bosniak. „Kráľ sa obráti ku mne,“ hovorí americký vyslanec, a povedal mi: „Dobry je to človek, nebojí sa povedať pravdu.“

Kráľ sa vracal z lovu. Stretol starú sedliačku a vzal ju do auta. Keď starenka vystupovala, chcela niečo zaplatiť. Kráľ jej povedal, kto je. „Kráľ?“ povedala prekvapená žena. „Áno, matka, kráľ,“ odpovedal on.

Jedného dňa kráľ jazdil na koni v okolí Belehradu; to bolo r. 1921. Uvidel, ako cestou prichádza sedliacky voz s naplašenými koňmi, ktorých sedliak nemohol udržať. Voz sa prevrhol; kone sa odtrhly a divoko utekaly; sedliak za nimi. Kráľ ponáhľal sa k prevrhnutému vozu. Tam uvidel na zemi veľký snop slamy, ktorý vyletel z voza, a v ňom pestrú sedliacku pokrývku. V slame sa niečo pohybovalo. Kráľ sišiel s koňa, rozhrnul slamu, a uvidel v nej zabalenú do pokrývky chorú ženu, ktorá bola horúca ako oheň. Kráľ rozložil slamu, urobil podhlavník, položil ženu na slamu, pokryl ju, a čakal dost dlho na sedliaka, kým došiel s koňmi nazpät. Keď sedliak prišiel, povedal kráľovi, že nemocnú ženu vezie do belehradskej nemocnice. Kráľ ho obdaril a ochotne mu pomohol opraviť voz, a umiestiť ženu na ňom. Bol spokojný, že v takej situácii po-

mohol sedliakovi. Po ôsmich dňoch kráľ ťažko ochorel na týfus, ktorý dostal od onej chorej ženy.

Kráľ Alexander čerpal silu z národnej pôdy, na ktorej stál. „Môj dom — hovoril on — vyrástol z borby za slobodu národa.“ Považoval dedinu za čerstvý prameň živých národných síl. Vedel, že malá juhoslovanská dedina dala Karadjordja, jedného z najväčších herojov slovanských; malá juhoslovanská dedina dala tri najväčšie vrcholy juhoslovanskej poezie: Prešerna, Mažuranića a Njegoša, jedného z najväčších básnikov a filozofov celého Slovanstva; juhoslovanská dedina dala veľkého literárneho reformátora a nacionálneho preporoditeľa Vuka Karadžića; dala geniálneho národného básnika, jedného z najväčších v svetovej národnej poezii; dala jedného z najväčších sochárov sveta, geniálneho Meštrovića, a jedného z najväčších svetských technických vynálezcov, geniálneho Nikolu Teslu. Dala, po chrabrosti a mučeníctve, najväčšieho Neznámeho vojaka svetovej vojny.

Kráľ Alexander rád chodil na dedinu a medzi ľud, s ktorým rozprával bezprostredne, intímne, jednoducho a priateľsky. So svojimi vojakmi z vojny pozdravoval sa kamarátsky. Svojou jednoduchosťou, prichylnosťou a svojím známym srdečným úsmevom okúzľil každého.

Všetko to robilo ho neobyčajne obľúbeným a veľmi populárnym v širokých národných vrstvách. Preto národ nazýval svojho vladára *sedliackym kráľom*.

Podporovateľ a budovateľ. Kráľ Alexander veľmi bohate podporoval všetky humánne, kultúrne a nacionálne ústavy a organizácie svojej zeme. Bohate podporoval vedu a umenie. Odovzdal svoj nový palác v Belehrade Národnému muzeu; dal vyzdobiť opleňacký kostol nádhernou mozaikou; začal budovať obrovský pomník Neznámemu vojakovi na Avale, podľa Meštrovićovho náčrtu; dal vystavať dva študentské domy atď. Dal mnohú dobrú iniciatívu, a pohnul dopredu mnohú dobrú a veľkú vec. Bohate podporoval budovanie škôl a chrámov. Zvlášť mnoho vydával na podporovanie a budovanie hygienických ústavov v zanedbaných krajoch, ako aj na telesnú výchovu národnú. Podporoval študentov a chudobných, zvlášť válečných invalidov a válečné siroty. — Bol veľkým dobrodincom a najvyšším ochran-

com ruských emigrantov, lebo nikdy nemohol zabudnúť na telegram, ktorý mu car Mikuláš zaslal v ťažkej chvíli, keď Rakúsko-Uhorsko udrelo na jeho vlasť, a ktorý znel: „Mobilizujem.“ Bol hlboko povďačný ruskému národu, ktorý poskytoval pomoc jeho národu v borbe proti Turkom a zasadzoval sa za Srbsko, keď mu hrozilo nebezpečie od Rakúsko-Uhorska.

Rodinný krb. Kráľ Alexander založil teplý rodinný krb ideálnej svornosti a lásky. Oženil sa r. 1922 s princeznou Mariou, dcérou rumunského kráľa Ferdinanda. Narodili sa mu traja synovia. Dal im mená v duchu juhoslovanskej národnej jednotnosti. Prvému, následníkovi, dal meno svojho otca kráľa Petra, druhému meno chorvátskeho kráľa Tomislava, tretiemu populárne slovinské národné meno Andrej. Bol veľmi šťastným a nežným manželom a otcom.

3. Zahraničná politika. Úspechy vnútornej politiky kráľa Alexandra sledovali veľké úspechy v politike zahraničnej. V nich sa preukázal ako *štátnik, diplomat a veľký privrženec svetového mieru. Svojej zemi získal veľkú vážnosť v zahraničí.*

Juhoslovansko-československé spojenectvo. Ako veľký Slovan, kráľ Alexander bol ideálne oddaným bratom a spojencom československého národa. „My vždy musíme ísť bok po boku, nech sa deje, čo deje“ — povedal kráľ, zasielajúc svoj pozdrav československému národu. So srdcom plným radosti vždy sa živo zaujímal o otca Československej republiky prezidenta Masaryka. Pri každom spomenutí jeho mena videlo sa, ako ho mal rád, a ako mal rád jeho národ. Zasielajúc mu k osemdesiatym narodeninám krásne dielo veľkého Meštrovića, sochu „Mojžiša“, chcel v tom symbolovať a zdôrazniť ohromnú historickú úlohu prezidenta Masaryka, ktorý ako biblický Mojžiš vyviedol svoj národ z otroctva do nového života. Svojou návštevou prezidentovi, r. 1922, ešte viac utužil bratské a spojenecké styky juhoslovansko-československé. S pietou spomínal meno Milana Rastislava Štefánika, ktorý prvý priletel do Srbska v najťažších dobách srbského vojska a Alexandrovho života. Prejavoval veľké priateľstvo k dr. Benešovi a nesmiernu dôveru v jeho zahraničnú politiku.

Dr. Beneš je jedným z tých štátnikov európskych, ktorý s kráľom Alexandrom najviac spolupracoval a najlepšie ho poznal. Preto jeho nasledovné slová o kráľovi Alexandrovi majú význam historického dokumentu. „Kráľ Alexander — povedal dr. Beneš — *byl oddán přátelství, spolupráci a alianci s Československem tak, že mu oba státy splyvaly takřka v jedno. Zásada plné, důsledné a stálé věrnosti nebyla mu v poměru k nám ani heslem, ani pouhým slovem. Bylo to životné jeho krédo a jeho životní politická praxe.*“

Druhý významný predstaviteľ demokratického politického života československého, dr. Milan Hodža, povedal: „Kráľ Alexander je kus slovanskej historie, veľký vzor a veľké memento. Není lepšího prechodu zo starého, romantického Slovanstva k modernému tvorčímu slovanskému realizmu, než v akom bol vodca kráľ Alexander. Pamiatka jeho bude nám mementom, že len za cenu boja, utrpenia a obeti možno docieľiť toho, čo je métou nás všetkých Slovanov, aby sme neboli žvlom podriadeným, ale aby sme svojím pokrokom a hrdinstvom získali aktívnu legítimáciu k plnej rovnocennosti vo svete.“

Malá dohoda. Juhoslovansko-rumunskému priateľstvu kráľ Alexander postavil žulové základy pre budúcnosť. On bol jedným zo zakladateľov Malej dohody; jej oddaný a nadšený prirvenec a mocný stĺp.

Verný spojenec. Od svojho mladého veku kráľ Alexander nesmierne mal rád francúzsky národ a francúzsku kultúru. Franciia za vojny preukázala svoju veľkú lásku, pomoc a priateľstvo voči jeho vlasti. Preto do smrti zostal najväčším priateľom Francie, a upevnil základy juhoslovansko-francúzskeho priateľstva a spojenectva pre ďalekú budúcnosť. — Anglii a Belgii zostal vždy lojálnym spojencom, ako počas vojny.

Balkánska politika. Politika kráľa Alexandra bola, aby sa balkánske národy vyvíjali samostatne, aby neslúžili cudzím záujmom, aby neboly nástrojmi rozkolu, ale činiteľmi mieru a kultúrneho vývoja. Jeho princípom bolo: „Balkán balkánskym národom.“ Jeho okružná cesta cez balkánske zeme bola korunovaná balkánskym paktom — priateľstvom Juhoslávie, Rumunska, Turecka a Grécka. Jeho bratsky podaná ruka Bul-

harom zostane významným dátom v novej histórii Slovanstva. To otvorilo novú epochu v politike Balkánu a juhoslovansko-bulharského bratstva. V tom ohľade urobil mnoho.

Mierotvorca. Francúzsko-italský problém a pomer juhoslovansko-italský sú problémami európskymi. Vybudovať priateľské pomery medzi Franciou a Itáliou a medzi Itáliou a Juhosláviou, to je veľký prínos ku konsolidácii Európy a k upevneniu európskeho mieru. Svojím snažením v tomto smere kráľ Alexander sa zase ukázal ako veľký hlásateľ mieru. V tej misii podnikol svoju oficiálnu návštevu priateľskej Francii, a padol vedľa Louisa Barthoua, po Briandovi najväčšieho nositeľa mieru našej doby. Padol na ceste, ktorá jediná vedie k obecnému blahu človečenstva. To najlepšie hovorí o *kráľovi diplomatovi a mierotvorcovi.*

4. Zastrelený kráľ. Kráľ Alexander padol v Marseilli 9. októbra 1934, ako obeť zločinného atentátu teroristov, podplatených nepriateľmi Juhoslávie. Padol ako hromom zabýť, práve keď chcel pred pomníkom pokloniť sa pamiatke francúzskych vojakov, padlých na solunskej fronte, a potom pokračovať do Paríža, upevňovať európsky mier.

Tak sa heros vojny stal heroom mieru. „Heros a básnik — povedá Jovan Dučić — to sú blíženci a dva najdokonalejšie vzory ľudského rodu“. A heros je osoba tragická. „Da! Viteza sustopice tragičeski konac prati!“ — spieva Njegoš.

Chýrny srbský kazateľ a filozof, biskup Nikolaj Velimirović hovorí: „Kristus, Spasiteľ náš opýtal sa, za ktoré jeho dielo chcú ho ubíť. Takú otázku mohol by položiť z druhého sveta náš zastrelený kráľ: „Povedzte mi, ľudia, neľudia, pre ktoré moje dielo ste ma zabili?“

Či ste ma zastreliťi preto, že som syn jedného čestného otca, milovaného kráľa a pravnuke veľkého Vojvodu jedného sedliackeho národa?

Alebo preto, že prvú mladosť svoju prežil som vo vyhnanstve, v cudzine, túžiac po svojej vlasti?

Alebo preto, že som so svojím národom roky bojoval proti jednej tyranii aziatskej a proti jednej tyranii európskej?

Či preto, že som počas prepadnutia a vyhnanstva svojho národa zostal do konca verný svojim spojencom?

Alebo preto, že som sa ľudsky choval voči nepriateľovi, nad ktorým som zvíťazil?

Alebo preto, že som pomocou Boha prispel oslobdiť všetkých juhoslovanských otrokov z mnohostoročného otroctva?

Alebo preto, že aj po mnohých vojnách nepoznal som žiadnych zábav ani odpočinku, lebo som zariaďoval vnútro národného domu, vojnou spustošeného a zničeného?

Alebo preto, že som stále cestoval po svojej zemi, aby som videl a pozoroval, ako sa zotavuje národ môj?

Alebo, že som staval chrámy živému Bohu, ako stavali starobylí králi srbskí?

Alebo preto, že som bol čistý a poriadny v domácom živote, a že v Dome mojom vládla spokojnosť a láska? Prečo ste zamrútili poriadnu manželku moju a urobili ste sirotami deti moje?

Či ste ma zastrelili preto, že som sdružil malé národy vo východnej Európe, aby neboly plnom veľkých národov, a preto zachránil som mier v Európe od vojny?

Alebo preto, že som svedomite ctil svetové smluvy mieru a pospolitost národov?

Alebo konečne preto, že som začal budovať dielo mieru a bratstva balkánskych zmučených národov, po čom dávno túžime?

Pre ktoré z týchto diel zastrelili ste telo moje a dušu vašu?"

5. Historická postava. Kráľ Alexander bol stále prebudeného ducha a mysle; fyzicky nikdy nebol ustatý. *Bol skutočne stelesnením veľkosti národného ducha, energie a morálnej sily, nadšeným a nesmiernym juhoslovanským patriotom; typickým výrazom juhoslovanskej rasy; mohutným výrazom celého svojho pokolenia, a celej jednej historickej národnej epochy. Jeho ťahy byly veľkorysé, a jeho vzlet tvorčí a silný. Mal široký a jasný obzor.*

„Bol strednej postavy, veľmi štíhly, ostrý a energický v hovore; úprimných očí, veľmi živých. Človek cítil, že predovšetkým má pred sebou aj vojaka aj vladára, lebo on bol veľmi dôstojný. Bol veľmi zasvätený do všetkých vojenských otázok. Vždy prebudenej inteligencie, stále žiadal skorými a početnými otázkami,

aby bol o všetkom podrobne informovaný. V diskusiách diplomatických a politicko-hospodárskych otázok robil ten istý dojem na odborníkov. Tón jeho hlasu stával sa suchým, roztrhaným a veľmi ohnivým. Cítilo sa, že mu bolo ťažko ovládať svoju nervozitu, tak pochopiteľnú po osem rokov vojny a dlhého mučenia Srbska. Jedným slovom, kráľ Alexander bol v každom ohľade krásne stelesnenie svojho junáckeho národa, a to je najkrajšia pochvala, ktorá sa môže urobiť.“ (Francúzsky generál Mardac.)

Dr. Beneš vyslovil sa takto o kráľovi Alexandrovi: „Ja som poznával jeho pravé myšlienky a ciele, ako zriedka kto iný z nejuhoslovanských politikov. Preto môžem podať autentické svedectvo. *Kráľ Alexander nebol len zakladateľom juhoslovanskej jednoty, ale bol jedným z hlavných stĺpov mieru a poriadku v Európe vôbec, jeden z tých, ktorí majú najväčší podiel v budovaní, vývoji a politike Malej dohody a Balkánskeho paktu. Veľká osobnosť juhoslovanského kráľa zostane v histórii juhoslovanského národa a v histórii povojnovej Európy, ako osobnosť, ktorej dielo, po svojej prírode a charaktere bolo a zostane vždy konštruktívne a trvalé... Bol skutočne mierotvorným suverénom. Princípy Spoločnosti národov urobil svojimi. Vedľa toho on bol človekom politickej inteligencie prvého rangu, vynikajúcej pevnosti charakteru a mužskej kuráže bez príkladu... Dielo mieru, uskutočnené medzi balkánskymi národnými prostredníckou spoluprácou kráľa Alexandra, a ktoré sa s druhej strany manifestovalo priateľstvom Juhoslávie a Bulharska, zostane trvalým pomníkom Jeho slávy.*“

Poincaré a Briand považovali kráľa Alexandra za najmúdrejšieho kráľa svojej doby. Clemenceau hovoril „o vysokej inteligencii a o štátnických a diplomatických schopnostiach kráľa Alexandra, ktorý hlboko a úprimne miloval svoj národ.“ — „Ja som obdivoval jeho spravodlivosť, pevnosť charakteru a lojalitu daného slova. On sa mi ukázal ako symbol jedného veľkého národa, pracovitého, poctivého a junáckeho,“ povedal Louis Barthou.

Geniálny americký Juhoslovan Nikola Tesla povedal: „Kráľ Alexander bude žiť v spomienkach svojho národa ako veľká heroická postava, ako Washington a Lincoln Juhoslávie.

Ako Washington bol vynikajúcim a chrabрым vojvodcom, ktorý oslobodil svoju zem z otroctva; ako Lincoln bol múdrym a vlasteneckým vodcom.“ Ale pozdejšie pokolenie dajú o ňom svoj objektívny posudok.

Pokoljenja djela sude; što je čije, daju svjema.

(Njegoš.)

Doba, v ktorej kráľ Alexander žil a pracoval, zostane najväčšou epochou v politických dejinách juhoslovanského národa.

Diela, ktorými kráľ Alexander postavil hlavné základy juhoslovanskej národnej jednoty a mocného juhoslovanského štátu, zadovážily mu veľké meno Kráľa Sjednotiteľa.

IV. Živý duch mrtvého kráľa.

1. „**Čuvajte mi Jugoslaviju!**“ Veľký kráľ, hrdina, mučeník a hlásateľ mieru padol s posledným odkazom svojmu národu: „*Čuvajte mi Jugoslaviu!*“ (Chráňte mi Juhoslaviu!) Padol ako obeť platenej zločinnej ruky. Zhrozil sa celý kultúrny svet. Zaplatená ruka bola vyslaná od nepriateľov juhoslovanskej jednoty, od nepriateľov československo-juhoslovanského bratstva a Malej dohody; od nepriateľov balkánskeho kľudného nažívania a neodvislosti balkánskych národov; od nepriateľov juhoslovansko-bulharského priateľstva a slovanskej vzájomnosti; od nepriateľov svetového mieru. *Lebo kráľ Alexander bol výrazom všetkých týchto túžob, tvorivej práce a ich uskutočňovania.*

Juhoslovania nikdy nezabudnú, že im zastrelili kráľa. Zastrelili ho nositeľa ducha bývalej utlačovateľky juhoslovanského a československého národa, ducha, ktorý ešte nevymrel. A dokiaľ on žije, nebude pokoja v strednej Európe. „Nebudeme kľudne spať, dokiaľ sa neurobí dielo, ktoré raz navždy zadusí smiech a radosť Tvojich vrahov!“ — tak povedal jeden juhoslovanský kňaz, sluha Božieho chrámu, ktorý z ďalekej Ameriky prišiel pokloniť sa hrobu svojho kráľa.

Boj se onog, tko je viko
bez golema mrijet jada!

spieval veľký juhoslovanský básnik Mažuranić.

A tirjanstvu stati nogom za vrat,
dovesti ga k poznaniju prava,
to je ljudska dužnost najsvetija!

spieva druhý veľký juhoslovanský básnik Njegoš.

Nepriateľ Juhoslávie hľadal hlavu juhoslovanského národa a juhoslovanského štátu; hľadal budovateľa a tvoriteľa veľkej a mocnej Juhoslávie; hľadal najvýraznejšieho predstaviteľa juhoslovanskej myšlienky. *Hlava klesla, ale zostáva živá juhoslovanská myšlienka a národný genius, ktorý povedie zem cestami kráľa Alexandra.*

Mŕtvý kráľ Alexander stal sa omnoho nebezpečnejším a strašnejším protivníkom všetkých nepriateľov Juhoslávie, ďaleko väčším, ako bol živý. Mŕtvý kráľ Alexander Sjednotiteľ stal sa dnes omnoho väčším budovateľom juhoslovanskej národnej jednoty, omnoho väčším ochrancom juhoslovanskej slobody a jednotného štátu, omnoho väčším, ako bol živý. So dňa na deň, so storočia na storočie on bude stále mocnejším a stále väčším. Jeho trňová cesta života v borbe o víťazstvo pravdy i národnej slobody a jeho tragický skon už splietly okolo jeho hlavy aureolu mučeníka. A táto aureola zdvihne ho tak, ako kosovského cara Lazara, do carstva absolútnej, večitej pravdy nebeskej.

Za juhoslovanské sjednotenie prelialo sa celé more juhoslovanskej krvi. Samé Srbsko za 7 rokov vojny prinieslo na oltár oslobodenia a sjednotenia 1,300.000 ľudských obetí. To znamená, že prelialo 7,800.000 litrov ľudskej krvi, čo robí vlak, dlhý 4 kilometre, o 780 vagónoch plných krvi. A koľko prelialo krvi spolu s Čiernou Horou? Koľko so všetkými krajinami Juhoslávie?! Juhoslovanské hroby zo svetovej vojny rozptýlené sú po niekoľkých kontinentoch. Je ich len v Československu okolo 17.000; z toho na Slovensku 7400. Ale bez ohľadu na obeti, Juhoslovania aj v budúcnosti, ako doteraz, budú chrániť svoju slobodu a svoju jednotu. Juhoslovanská jednota je dnes navždy spečatená krvou svojho kráľa. Ona je navždy spečatená morom sĺz, ktoré preliak juhoslovanský národ nad svojím mŕtvým kráľom.

„Viem, čo sa mi môže prihodiť každej chvíle. Na to musíme byť pripravení. Ale sa mýlia tí, ktorí myslia, keby srazili mňa, že srazia Juhosláviu. Juhosláviu budovali mnohí predomnou a bude ešte silnejšou, ak aj ja padnem pre ňu.“ — Tak povedal kráľ Alexander Ivanovi Meštrovičovi po pokuse o atentát teroristom, ktorý prišiel z Maďarska. *Jeho prorocké slová sa splnily. On padol pre Juhosláviu, i ona sa musí stať ešte silnejšou.*

2. Sľub a bôľ národa. Štyri dni a štyri noci, plávajúc hlbokým morom a zápasiac s veľkými búrkami od Marseille do Splitu, krížnik „Dubrovnik“ niesol mŕtvého kráľa do vlasti. Štyri dni a štyri noci plakal celý jeho národ. Dva dni a dve noci čierny

vlak, ktorý na svojom čele mal vypísané posledné slová veľkého kráľa, jeho svätý odkaz národu: „*Chráňte mi Juhosláviu!*“, viezol od Splitu do Záhreba, od Záhreba do Belehradu telo mŕtvého kráľa. Dva dni a dve noci plakal jeho národ. A milióny občianstva od Splitu po Záhreb, od Záhreba po Belehrad kľáčaly, vzdávajúc úctu svojmu kráľovi-mučeníkovi a sjednotiteľovi. Dva dni a dve noci ležal mŕtvý kráľ v svojom dvore v Belehrade. Dva dni a dve noci plakal celý jeho národ, a popri rakvi svojho mŕtvého kráľa defiloval viac ako milión občanov zo všetkých krajín jeho vlasti, od Triglava po Lovćen, od Lovćena po Šar planinu, na ktorých vlály ohromné čierne zástavy. A nacionálny básnik, Chorvát zo Záhreba, spieval:

Stalo je Veliko Srce! ... Gorda se misao sledi ...
Pao je Vesnik i Vodja, viteški skršen je mač!
Protrnu čitava zemlja, narod se žasne i ledi
A dah mu u grlu zasta ... i briznu u gorak plač.

Ko nas je poveo, bračo, iz ropstva na polja slave?
Ko je na carevo Skoplje najprvi poboo steg?
Ko je kroz albanske klance i preko grobnice plave
Orlove iznio bele nad večni triglavski sneg?

Ko nam je donio zakon? Ko stare zgazio móre?
O, ko je nazvao braćom svu decu balkanskih gora?
Ko Boškov podiže barjak i kletvu s Petrove Gore?
Ko je za spasenje naše golgotski primio krst? ...

Ko je od Jadrana plava pa sve do Crnoga Mora
Sudbini probio našoj novi i široki put?
O, ko je nazvao braćom svu decu balkanskih gora?
Ko zato sad leži mrtav, ubijen, hlađan i krut? ...

Prenose mrtvoga Kralja, al On nam u srcu osta,
Jer nam u dušama Njegov silni odjekuje živ;
Njegova velika sanja zavetna misao posta
I On nas vodi niz Balkan mrtav, a večito živ.

Nismo se rasuli, braćo! Nesreća samo nas spoji.
Neće nas rasuti više zločin, ni himba ni rat.
Jer krv nas Njegova veže jače da budemo svoji,
Njegovim krećemo putem; brata je našao brat.

(Danko Andjelinović.)

I druhý chorvátsky básnik z brehu modrého Jadranu narietal:

O, zbogom, Kralju naš:
o more naše na smrt ranjeno,
vekovni sne ovog ispaćenog stenja,
o srce naše suncem hranjeno,
o jutro našeg rodjenja!

Hvala Ti, Kralju! ...

Umesto stene, u svetionik naš
Uzidao si glavu Svoju: veru otaca naših,
osmeh Svoj: nadu dece naše,
umesto ulja sveštenog,
u fenjer ropstvom zardjali
krv si iz svog srca izlio
do dna,
da kroti vetrove,
da reže valove,
da seče munje ...

(Ante Cetineo.)

Státisíce a státisíce juhoslovanského národa odprevádzaly svojho kráľa k večnému odpočinku. Národ plakal a klačal na kolenách. Plakali sedliaci a robotníci, ženy a deti; plakali zocelení bojovníci; plakal starý vojvoda Bojović a armáda mladých vojakov. Plakal kráľov sluha, ktorý šiel za rakvou; niekoľko ráz smutne zaerdžal kráľov kôň, ktorého viedli pred rakvou. Sedliacke ruky vložily do hrobu „sedliackeho kráľa“. Zamlkly pastierske fujary po juhoslovanských horách a pastviskách; zamlkly zvonce, ktoré pastieri odobrali svojim stádam. Narietaly ženy po dedinách:

Dušanovu krunu nosi,
I malo se s njom ponosi
O veliki Spasitelju,
Zemlje naše!

Ti si narod sjedinio,
Kraljevinu proširio,
Cio svijet zadivio!
Dušmaninu ne bi pravo,
No pripremi zlo krvavo! ...

(Zorka Vlahović.)

Tak narietala Černohorka, obyčajná sedliačka, žena kolonistu na Kosove. Druhá sedliačka, jej krajanka a susedka narietala a tvorila krásne umelecké dielo, vysokej básnickej hodnoty, mocne vyjadrujúc hlboký bôľ národa. Jej verše môžu sa zaradiť do klasických príkladov juhoslovanskej národnej poezie:

Ti si zemlju proširio,
Šančeve si prelomio,
A gradove osvojio,
Sve sa sabljom i desnicom!
I Kosovo osvetio,
Car Lazara posvetio,
Carski sine!

Dušmani te ugrabiše,
Ruke im se osušile,
Vlada im se uništila!
Zemlja im se propanula!
U njoj gora ne listala,
U njoj trava ne cvjetala,
No jezero crno bilo!
U jezero dušman pao,
Dušman pao neustao! ...
Kad si rana dopadnuo,
U dalekoj tudjoj zemlji,
U Marselju krvavome,
Što ti bješe najžalije?
Ili tvoje Kraljevine,
Kraljevine otadžbine?
Ili tvoje djece troje?
Nisu zrela ni prispjela,
Nit nauke dovršila.
Medju njima mlada majka,
A kraljica udovica ...

Naš veliki mučeniče!
Kad bez tebe ostadosmo,
Nama sunce s neba pade
Naš glasiti vladaoče,
Časnog krsta branioče!
Zemlje naše kruno zlatna,
Ruka ti se posvetila,
A ime ti neginulo,
Dok je vjeka i svijeta,
Dok je sunca i mjeseca,
Sunce kralju! ...

U Oplenac ti pohita,
Majka te je prevoljela,
Mnogo se je uželjela,
Jer te davno ostavila ...
O knjeginjo, zorna Zorko,
Ja ću tebe Bogom kumit,
A sve crnu zemlju ljubit,
Nemoj nam ga dugo držat!

— — — — —
A nama će Bog pomoći,
Od kralja nam kralj ostade!
On će tati prilicati,
Državu će proširiti,
Dušmanina uništiti!

(Jagoda Lačković.)

História posledných dôb nepozná mohutnejšieho a hlbšieho bôľu, ako v tých dňoch preukázal juhoslovanský národ. Celý svet bol svedkom hlbokého bôľu a síz, ktorými národ oplakal svojho kráľa. *Celý svet bol svedkom veľkosti zdravej*

rasy a mocného národa, sdruženého v jednom bóli, jednej odvahy a myslí, že budú chráňteľmi a vykonavateľmi najväčšieho odkazu zavraždeného kráľa: „Chráňte Juhosláviiu!“

Traja juhoslovanskí básnici, Srb, Chorvát a Slovinec, vyjadrili to z duše celého juhoslovanského národa:

Srb:

Živ je još Alexandar! Eno Ga na Triglavu
Dok mu ovde tamjan užijete nad grobom!
Ponosit, velikog čela, visoko drži glavu:
„Jugoslavijo moja, drži se, ja sam s tobom!“

Živ je naš Alexandar! Ne može ništa smrca
Silini onog Duha što grobnu ploču mrví:
On je u svakom kucnju jugoslovenskog srca,
On je u svakoj kaplji viteške naše krvi!
Živ je naš Alexandar, jer Mu je večno Delo! . . .

(Vojislav Ilić-Mladji.)

Chorvát:

Danas se pričestismo Tvojom presvetom misli,
I sad smo jedno sa Tobom, naš novi raspeti Hriste,
Danas smo redove naše zauvek najtešnje stisli.
Zlotvori! Njegovom smrću celji dodirnuli niste.
Uzalud baciste kocke, ne prodaste Mu delo,

Mrtav Kralj i Njegova zemlja danas su jedno isto.
On se pretvorio, mrtav, u jedno značenje čisto.
Cela je postala Zemlja: Njegovo ranjeno telo . . .

Nema Ga više, al On je božanski vaskrsao svuda:
U vetru naših planina, u miru naših dolina,
U svetlim plodovima koje nam daruje gruda.
Ime Mu otsad, zauvek: Besmrtna Otadžbina.

(Sibe Miličić.)

Slovinc:

„ . . . Ko Ti si odhajal od nas, Ti ki pravi
naš kralj si, kri našej krvi in imena
le našega ime, o, takrat naša srca
zalajala so od bolesti in vrelci

duš naših najgloblji so se nam odprli
in niso se mogli zapreti . . .

. . . . . Tam vrh naših Alp še
vihrajo naj črne zastave, ker tam so
še bliže oblakom in Tebi, nesmrtni
naš Duh, ki nam čuvaš z višav naše
zemlje mejnike. Še tam so, kjer si jih
postavil in jih posvetil Domovini . . . .

Od smrti, ki zbira najboljša semena,
ta naša družina naj večno bo živa
in praznik ta traja naj v času in v veke
oznanja:

Jugoslavija! Jugoslavija! Jugoslavija!

(Aloiz Gradnik.)

3. Oplenac. Už kludne odpočiva veľký kráľ, bojovník, mučovník a sjednotiteľ v srdci Šumadije, v svojom chráme svätého Juraja na Oplenci. Nad vchodom krásneho chrámu obraz mladého svätého Juraja, ktorý zabil ohromného draka. Tento obraz bude vždy pripomínať budúcim juhoslovanským pokoleniam, ako mladý Alexander Karadjordjević zvíťazil nad nepriateľom svojho národa. Už v prvých dňoch Oplenac sa stal juhoslovanskou Mekkou, svätým pútnickým miestom. Už doteraz, za prvé tri mesiace, státisíce duší zo všetkých končín Juhoslávie — medzi ktorými bolo mnoho juhoslovanských Čechoslovákov — prišlo na Oplenac pokloniť sa *mrtvému telu a živému duchu* svojho kráľa osloboditeľa, sjednotiteľa a mučovníka. *Okolo Oplenca, ako okolo Avaly — hrobu srbského Neznámeho vojaka, tak ako okolo Štefánikovho Bradla, bude kolovať mohutná legenda, ktorá bude pokladom juhoslovanského ducha, večitým prameňom nadšenia všetkých živých síl budúcich pokolení juhoslovanského národa. To bude ľakľa, ktorá nikdy nedohorí, ani svetlo nestratí.* Jej plameň „Sve će sjajnij i čudesnij“ u vjekove bivati dublje“ (Njegoš).

Traja veľkí mužovia juhoslovanskej historie — ded, otec a syn — v ktorých sú stelesnené tri veľké epochy, ležia na Oplenci, jeden vedľa druhého. *Tam leži veľký vojvoda Ka-*

radjordje, ktorý začal dielo oslobodenia. Tam leži Petar I. Osloboditeľ, ktorý dokončil dielo oslobodenia. Tam, pod slávnymi zástavami víťazov z Kumanova, Cera, Kajmakčalanu a Dobrého Poľa, leží Víťazný Kráľ Alexander I. Sjednotiteľ, ktorý začal a dokončil dielo sjednotenia.

Ko s osvrne da pogledi...
Na grobove ove svetle...
Mora čuti, kako j živo,
Kroz vekove, kroz maglinu,
Ded unuku, otac sinu,
Borac borcu dovikivo:
„Gde ja stadoch — ti ćeš poći!“
„Što nemogoh — ti ćeš moći!“
„Kud ja nisam — ti ćeš doći!“
„Što ja počeh — ti produži!“
„Još smo dužni — ti oduži!“

Ti grobovi,
Stari, novi,
Oni sjaju
Svakom naraštaju!

Sa njih teku svetli mlazi —
Pa se vide svetli trazi
*Jednog duha, raznih doba,
Duha kome nema groba!*

(J. Jovanović-Zmaj.)

Čast druhá.

Juhoslovanská národná jednota

Damiatke Josipa Juraja Štrosmajera

Velki ideologovia

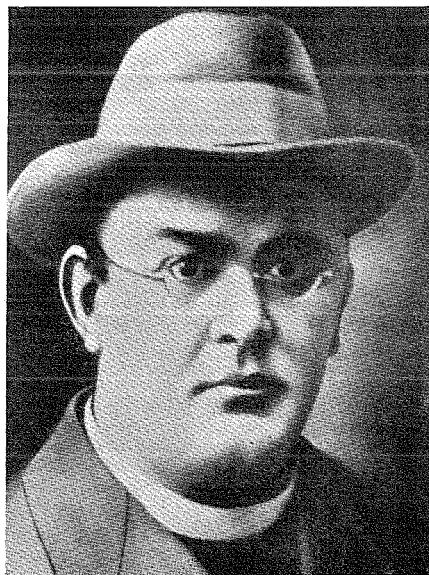
Josip Juraj Štrossmayer (1815—1905)

Franjo Rački (1828—94).

Jovan Skerlić (1877—1914)

Janez Krek (1865—1917)

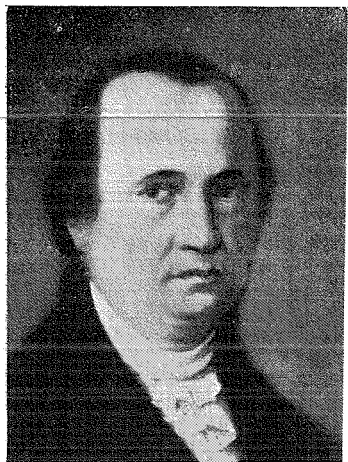
Veľkí buditeľia

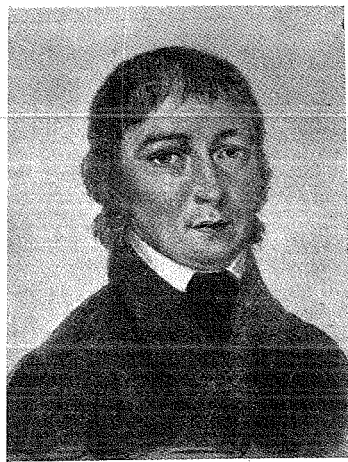
Primož Trubar (1508—1586)

Andrija Kačić-Miošić (1704—1760)

Dositije Obradović (1739—1811)

Valentin Vodnik (1758—1819)

Maximilijan Vrhovac (1752—1827)

Stevan Stratimirović (1757—1836)

Veľkí preporoditelia

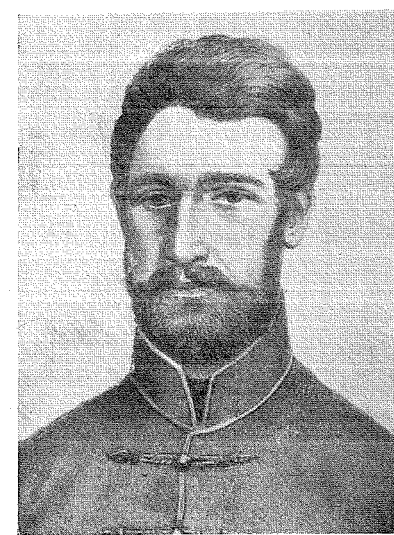
Vuk Karadžić (1787—1864)

Ljudevit Gaj (1809—1872)

Janez Blajvajs (1808—1881)

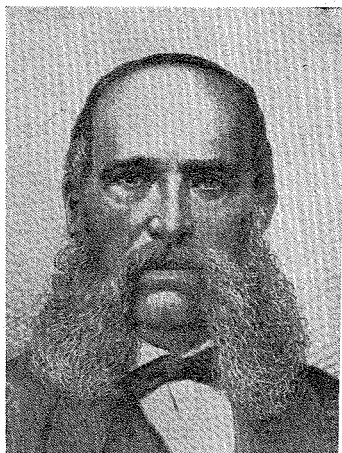

Stanko Vraz (1810—1851)

Velký básníci

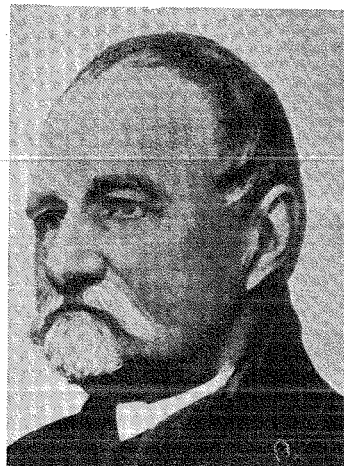
Ivan Gundulić (1589—1638)

Ivan Mažuranić (1814—1890)

Petar Preradović (1818—1872)

Jovan Jovanović-Zmaj (1833—1904)

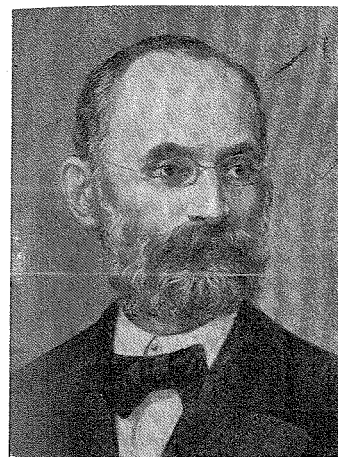

Ivo Vojnović (1857—1929)

Ivan Cankar (1876—1918)

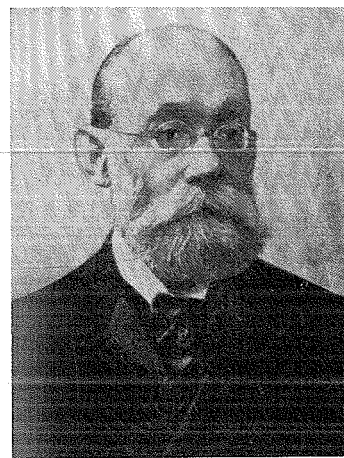
Velký učenci

Djuro Daničić (1825—1882)

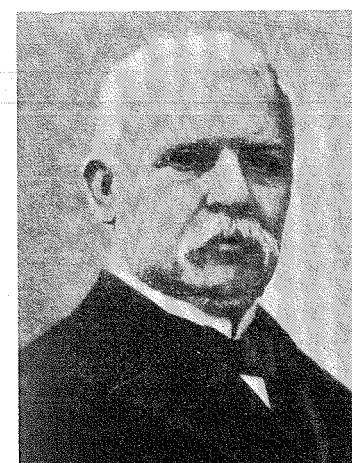
Franc Miklošič (1813—1891)

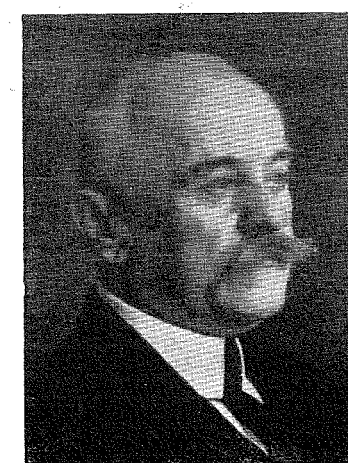
Stojan Novaković (1842—1915)

Natko Nodilo (1834—1912)

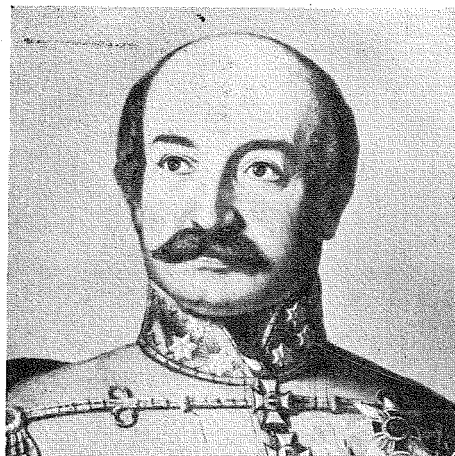

Vatroslav Jagić (1838—1923)

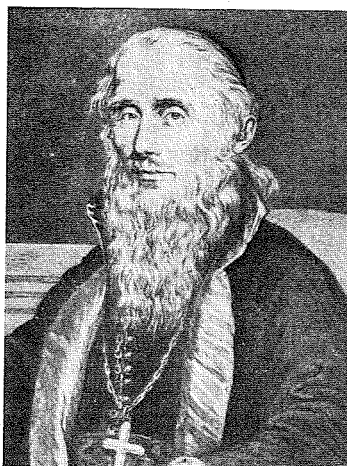
Jovan Cvijić (1865—1928)

Vodcovia revolúcie (1848—49)

Josip Jelačić (1801—1859)

Veľkí bojovníci-politikovia

Josif Rajačić (1785—1861)

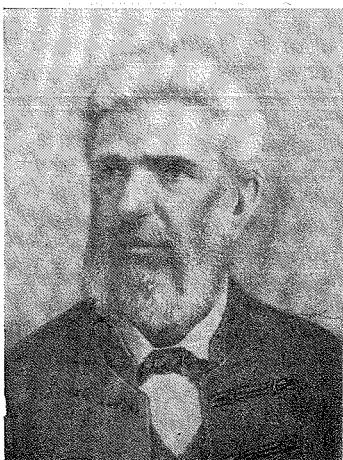
Bogoslav Šulek (1816—1895)

Svetozar Miletić (1826—1901)

Ivan Kukuljević (1816—1889)

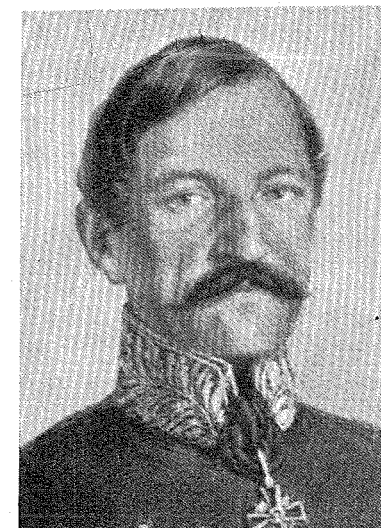

Ante Starčević (1823—1896)

Veľkí štátnici

Kneža Mihailo Obrenović (1823—1868)

Ilija Garašanin (1812—1874)

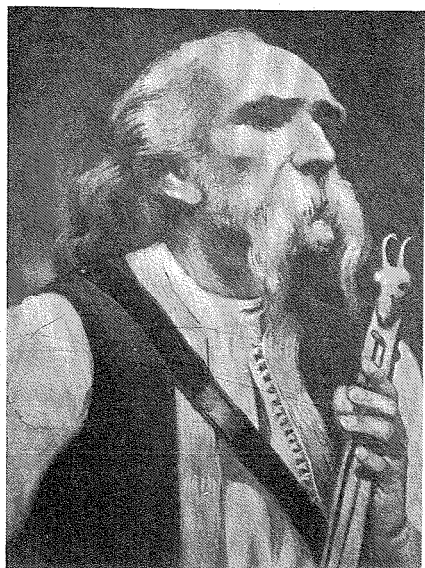

Jovan Ristić (1831—1899)

Nikola Pašić (1845—1926)

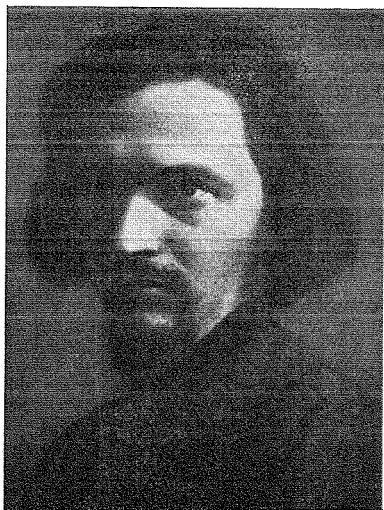

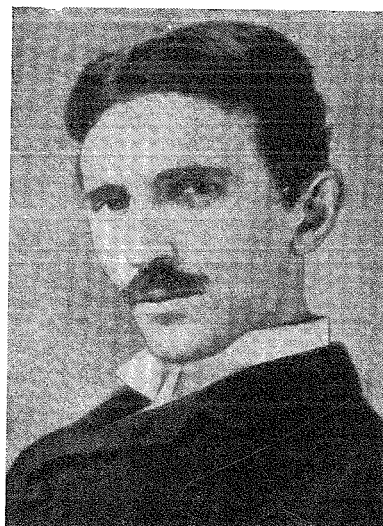
Národný básnik Filip Višnjić,
(1767—1934)

Petar II. Petrović-Njegoš
(1813—1851)

Ivan Meštrović (* 1883)

Nikola Tesla (* 1856)

I. Juhoslovanská myšlienka národnej jednotnosti.

Juhoslovania sú jedným národom po krvi a jazyku. Ale sú tri národné kmene: Srbi, Chorváti a Slovinci. Svojho času utvorily a vyvinuly sa tri národné mená; pozdejšie aj tri národné povedomia, lebo sa v minulosti nikdy nežilo v spoločnom politickom celku. Podľa toho nemohla sa utvoriť jedna tradícia i jedna duchovná a materiálna kultúra. Sú ale dve úplne formované spisovné reči, srbochorvátska a slovinská, v ktorých sa vyvinula juhoslovanská literatúra. V skutočnosti sú dva národné kmene, srbochorvátsky a slovinský, s dvoma nárečiami, medzi ktorými je asi taký rozdiel ako medzi češtinou a slovenčinou (rozdiel výslovnosti je väčší ako textuálny), ale vždy omnoho menší ako na príklad medzi jednotlivými nemeckými, francúzskymi, alebo talianskymi nárečiami. Hranice juhoslovanských nárečí vôbec sa neshodujú s hranicami kmeňových mien. V tom je ohromný rozdiel. To najlepšie svedčí o jednom jazyku a jednom národe.

Juhoslovania cez storočia považovali za jeden rod. Ich vlastné povedomie, že sú jedným národom, ožilo začiatkom obecného cítienia nacionálneho povedomia.

Chceme ukázať, ako sa juhoslovanská národná myšlienka vyvíjala cez storočia.

1. **Stredovek.** Keď Juhoslovania behom VI. storočia obydli dnešné juhoslovanské územie, mali spoločné meno *Slovania* (Sclaveni — Sloveni). Po dlhšiu dobu používali len toto meno. Historikovia VI. storočia považovali všetkých južných Slovanov za jeden národ s jednými národnými vlastnosťami. Tak na príklad Jordanis píše takto: „*Mnohopočetný národ Weneti* (južní Slovania), *ktorých za mená menia podľa rozličných rodín a miest, volajú sa Sclaveni a Anti*“ (Anti sú predkovia Malorusov). Prokopius zdôrazňuje, že „*Sclaveni a Anti majú všetko podobné ešte oddávna. Majú jeden jazyk a zvonka sa vôbec nerozlišujú.*“ Pseudo-Mauritius sa obáva, aby sa južní Slovania „*ne-*

sjednotili pod jednou vládou, utvorili jeden štát“ a hovorí: „*Kmene Sclavov majú ten istý spôsob života a tie isté obyčaje.*“ Aj ostatní historikovia VI. a VII. storočia (Menander, Johannes Ephesus, Fredegari, Theophilacti Simocattae) volajú všetkých Juhoslovánov len *Slovanmi* (Sclavenmi). Pápež Gregor písal solinskému biskupovi r. 600, že je veľmi smutný, lebo „*kmeň sclavenski*, ktorý ohrozuje Solin (pri Spliti), začína vpadáť do Itálie cez istarský priechod.“ Pôvodca „Dimitrijovej legendy“ hovorí o „*nesmierne mnoho početnom národe Sclavenov.*“

V VIII. storočí Pavel Ďakon hovorí o *Slovanoch* a ich *slovanskom jazyku*; Theofanis o *Slovanoch*, a patriarcha Nicephori o *slovanských kmeňoch*, ktorí počítajú okolo 200.000 duší.

Historikovia IX. a X. storočia tiež píšu o *južných Slovanoch ako o jednom národe*. Uvádza na príklad historika Karla Veľkého, Einchara, a neznámeho pôvodcu „*Spisu o pokrstení Korutancov*“ (dnes Slovincov), v ktorom sa hovorí, že „*nejaký Samo Slovan stal sa ich vodcom*“. Porphyrogenitus hovorí o Srboch a Chorvátach, ako o kmeňoch *jedného národa*, — nazýva ich „*slovanským národom*“ a ich jazyk „*slovanským jazykom*“. To robí keď ide o Srbsko, práve tak ako keď ide o Dalmáciu a Chorvátsko.

V XI. storočí ruská „Nestorova kronika“ hovorí o „*podunajských Slovanoch*, ktorí sa nazvali menami podľa mien, kde sa nastahovali, — „*tí, ktorí sa osídlili okolo rieky Moravy, nazvali sa Moravanmi, iní Čechmi a južní Slovania: Bielymi Chorvátmi, Srbmi a Korutancami.*“

V „*Životoch Cyrila a Metoda*“, z IX. storočia, hovorí sa, že Cyril bol „*prvý učiteľ slovanského národa, pripravoval slovanských žiakov a kázal slovanským jazykom*“; že Metod dostal (pri Solune) *slovanské kniežatstvo*“. Keď ich car poslal do Moravska, povedal im: „*Vy ste Solunci a Solunci všetci hovoria čiste „slovansky“.* V X. storočí srbské a chorvátske mená (ktoré existovali aj pred sťahovaním sa) tvorily sa a rozširovaly podľa srbského a chorvátskeho štátu, ako moravské podľa Moravy. Tak sa utvorily aj mená: *Makedonci, Zečania, Rašania, Bošnjaci, Hercegovci* atď. Podľa Dubrovníckej republiky utvorilo sa pozdejšie meno *Dubrovcania*, ktorí sa až po najnovšiu dobu nikdy nehlásili ani ku Chorvátom, ani k Srbom, ani k Dalmatíncom. Podľa oslobo-

denej Čiernej Hory utvorilo sa meno *Crnogorci*, hoci srbské povedomie a tradícia neboly nikde tak zachované a silné ako práve v Čiernej Hore. Srbské a chorvátske meno nachádzalo sa v rôznych juhoslovanských krajoch, ďaleko od hraníc srbského alebo chorvátskeho štátu. Chorvátske meno, na príklad, spomína sa na celom Slovincu, ako aj južnom Srbsku (Macedonii) a Grécku. Byzantský historik XI. storočia, Skilices, povedá: „*Národ Srbov, ktorého volajú aj Chorvátmi,*“ a historik Zonaras: „*Národ Chorvátov, ktorého volajú aj Srbmi.*“ Medzi Chorvátmi a Slovincami nikto nespomína žiadneho rozdielu. Srbochorvátsky kronikár XII. storočia, pop Dukljanin nepozná žiadneho rozdielu medzi Srbmi a Chorvátmi. — „*Križiaci,* — hovorí juhoslovanský historik N. Radojičić — ktorí prechádzali cez juhoslovanské zeme, našli obyvateľstvo jedného a toho istého národa. Cudzinci vôbec nemohli vidieť žiadny rozdiel medzi Juhoslovánmi. Pre nich Juhoslovania boli len Slovania, a ich štátne pokusy (a útvary) *Slovenie.*“ V XV. storočí Piccolomini (pápež Pius II.) hovorí: „*Ilyrské kmene sú ľudský rod, ktorého naša doba nazýva Slovanmi a Bosniakmi; iní ich volajú Dalmatíncami, Chorvátmi, Istranmi a Kraňcami.*“

Južní Slovania nepristahovali sa na Balkán ako jednotlivé kmeňové celky, ani neobydli jednotlivé kraje ako zvláštne kmene. Nedelili sa ako dnes, na mená: Bulhari, Srbi, Chorváti a Slovinci, ale na mnoho iných mien, podľa krajov a miest, kde sa osadili. Robili jeden národný celok; mali jednu tradíciu, istý spôsob života a ten istý jazyk. S výrazom a pojmom „*jazyk*“ označovali pojem „*národ*“. Pozdejšie Srbmi sa nazývali všetci tí, ktorí patrili do rámca srbského štátu, a Chorvátmi tí, ktorí patrili do chorvátskeho štátu. Slovinci neutvorili svoj štát a delili sa na viac pokrajinských mien. Názov *Slovinci* spomína sa prvý raz r. 1550, ale názov *Slovenia* ako politický program až r. 1844. Toto slovinské meno je obecné slovanské, ako to do najnovšej doby používali aj Dalmatínci (*Slovinci, Slovenec, slovinski*), alebo Slavonci (*Slavonac, slavonski*). Tak mená Bulhar, Srb a Chorvát byly viac politické mená.

Sú široké pásy juhoslovanského územia (Slavonia až po Štyrsko a Dubrovnik s okolím), kde sa až po najnovšiu dobu vôbec nepoužívalo ani jedno dnešné kmeňové meno, srbské,

chorvátske alebo slovinské, ale len meno *Slovini* (*Slovenia*). Toto meno používajú behom XV.—XVIII. storočia všetci dalmatskí a dubrovnickí spisovatelia, a behom XIX. storočia všetci Dubrovčania a mnohí Dalmatínci, vedľa „*ilyrského*“ a pozdejšie *juhoslovanského* mena.

Všetci susedia nazývali juhoslovanskú zem: *Slovenia* (*Sclavonia*), podľa národného mena *Sloveni*, *Slovini*. Tak nazývali aj Srbsko, aj Chorvátsko. V XIII. a XIV. storočí Dubrovčania a Kotorania volajú Srbsko: *Slavonia*. Tieto dve mená zachovali sa až dodnes: dnešná Slavonia a *Slovenia* (*Slovinsko*). V srbskom letopise zo XIV. storočia hovorí sa, že sa meno srbského kráľa Milutina preslávilo „po gréckej a *slovenskej* zemi“ (*juhoslovanskej*).

Do XV. storočia obecné meno Juhoslovanov je *Sloveni*, alebo *Slovini*, a od konca toho storočia ešte aj *Ilyri*. Srbský kronikár Camblak používa pre juhoslovanský národ názov *Ilyri* už r. 1408; niečo pozdejšie aj dalmatskí spisovatelia (Šišgorić, Rupčić atď.). Už vtedy existoval pojem národnej jednotnosti.

Jazykospytci ustálili, že nárečia: srbochorvátske, slovinské a bulharské tvorily jeden jazyk, a že vyšly z jedného spoločného jazyka. To najlepšie dosvedčuje aj skutok, že jazyk macedonských Juhoslovanov, ktorým písali a kázali Cyril a Metod, bol bez ťažkostí prijatý nielen od všetkých Juhoslovanov a Bulharov, ale aj Čechoslovákov. Dnes je pre každého jasné, že sú nielen srbochorvátske a slovinské, ale aj bulharské nárečia nárečiami jedného jazyka.

2. Vznik a vývoj juhoslovanskej myšlienky. Juhoslovanská národná myšlienka zrodila sa uprostred XVI. storočia, v mocnom reformačnom hnutí juhoslovanskom. Na jeho čele bol Slovinc Trubar, ktorý soslúpil okolo seba značný počet vynikajúcich spolupracovníkov zo všetkých juhoslovanských krajov (*Slovinska*, *Istrie*, *Dalmácie*, *Chorvátska*, *Hercegoviny*, *Srbska*). Medzi inými boli to Slovinci: Bohorić a Krelj; Chorváti: Vlacić a Grbić, dvaja chýrni protestanti a priatelia Luthera a Melanchtona, Št. Konsul, Jura ja Anton Dalmatin; Srbi: Popović, Maleševac a Dimitrije Srbín, predtým tajomník carihradského patriarchu, potom účinkujúci v Pre-

šove, Spiši a Bratislave, všetci traja učení pravoslávni mnísi. Všetci títo pracovali pre celý juhoslovanský národ, ako pre jeden etnický celok. Založili r. 1561 juhoslovanskú knihtlačiareň, v ktorej tlačili knihy latinkou, cyrilikou a glagolicou, venované celému juhoslovanskému národu; hľadali jedno nárečie, ako spisovnú reč pre všetkých Juhoslovanov. „Berte na vedomie, — písali oni — že sme týmto naším tlmočením (Písma sv. a náboženských kníh) *všetkým ľuďom slovenského* (*juhosl.*) *jazyka* chceli poslúžiť, najprv Chorvátom, Dalmatíncom, Bosniakom, Bezjakom, Srbom a Bulharom. Všetci bez ťažkosti a námahy môžu rozumieť tieto knihy. Tak je aj v Nemecku.“ Pre nich sú Juhoslovania jeden národ. „*Obyvatelia Korutanska* (*Slovinska*) *majú povahu a obyčaje úplne tie isté s povahou a obyčajmi Chorvátov a Srbov, ktorí utiekli pred Turkami z Turecka*“ (z Balkánu) — písal Trubar. V XVI. storočí ukazuje sa juhoslovanská národná myšlienka aj u mnohých dalmatských spisovateľov (Hektorovića, Zlatarića, Zoranića, Lucića, Sasina atď.).

S istoka na zapad i opet u poprič,
svud zvuci i dosad *slovenske* vrsti rič —

spieval Zoranić. — „Juhoslovanské národné povedomie — hovorí známy juhoslovanský historik Čorović — prebudilo sa silnejšie behom XVI. a XVII. storočia, keď vystahovalci zo Srbska, Bosny a Dalmácie, utekajúc od Turkov, prišli do Chorvátska, Slavonie a *Slovinska*, a živým príkladom, na diele, ukázali jedotnosť jazyka a kmeňa.“

Behom XVII. storočia juhoslovanská národná myšlienka vyvíjala sa súčasne s panslavizmom, zvlášť u Dalmatíncov. Najlepší dubrovnickí a dalmatskí spisovatelia tej doby, slávny Gundulić, Baraković, Menčetić, Junije Palmotić, Ivanišević, Jaketa Palmotić atď. hovoria o jednom národe *slovenskom* (*juhoslovanskom*), alebo *ilyrskom*. Gundulić považoval všetkých Juhoslovanov od Jadranu po Čierne more za *jeden národ*. Junije Palmotić spieval o *jednotnom národe a jazyku* juhoslovanskom:

Bulgar, Bošnjak, Hrvat bojni,
dizat će te do nebesi,
i svi puci neizbrojni,
naš kojijem se jezik resi.

Známy dubrovnícky historik Orbini napísal (1601) históriu všetkých Juhoslovanov, „Slovinsko carstvo“. Stopujú ho Slovinc Valvazor a Chorvát Vitezović, vynikajúci historik svojej doby. Vitezović písal (1696), že „obyvateľmi Dalmácie, Chorvátska, Slavonie, Bosny a Srbska sú obyvatelia slávneho slovinského alebo ilyrského národa“; že Srbi, Chorváti a Slovinci sú „jeden jediný národ, ilyrský, alebo slovinský, ktorý hovorí rozličnými dialektmi jedného slovinského jazyka“ (juhoslovanského). „Tak naďaleko hovorí sa a rozprestiera sa náš slávny ilyrský alebo slovinský jazyk“, — písal on. Prvý pansláv, predchodca Dobrovského, Šafárika a Kollára, chýrny Dalmatínek Križanić hovoril: „Ja som Ilyr, rodom Chorvát; môj národ ilyrský hovorí ilyrským jazykom, s troma nárečiami, chorvátskym, srbským a kraňským“ (slovinským). V Rusku sa predstavoval aj Srbom. Významný bosenský spisovateľ Matija Divković nazýva (začiatkom XVII. storočia) svoj jazyk „slovinským.“ „V polovici XVII. storočia, — píše Jagić — „viedla sa v Ríme diskusia, či Ljubljana ako aj ostatné Kraňsko patria „národnosti ilyrskej“, a v tej diskusii „niektorí členovia kraňskej a chorvátskej šľachty tvrdili najrozhodnejšie, že slovanský národ Kraňska po jazyku patrí k Ilyrom.“

Čím viac sa poznávala národná minulosť a jazyk, tým sa viac prichádzalo ku hlbšiemu presvedčeniu o jednom juhoslovanskom národe a jednom juhoslovanskom jazyku. Juhoslovanskí spisovatelia reformační používali národný jazyk ako spisovný, i národ všade rád prijal ich knihy. Spisovatelia protireformační z istých dôvodov začali používať národný jazyk. Preto hľadali jedno nárečie za spisovnú reč, prišli tiež k presvedčeniu o jednom juhoslovanskom jazyku. „Latinský jazyk má sa uctiť ako svätý, a slovinský jazyk (juhoslovanský) má sa používať ako jazyk, ktorému národ rozumie“ — hovorili juhoslovanskí katolícki teológovia. Dalmatínek Faust Vrančić, biskup, synovec slávneho Antona Vrančića, kardinála a uhorského prí-

masa a palatína, bývajúceho v Bratislave a Trnave, písal (1605): „Jazyk dalmatský, chorvátsky, bosenský alebo srbský všetko jeden jazyk je“. Bosenský biskup Mrnavić, ktorý predsedal synode v Trnave, povedal (1626), že sú Juhoslovania „ilyrský národ, ktorý hovorí jedným, ilyrským jazykom s nárečiami: kraňským, srbochorvátskym a bulharským“. Žiadal vydávanie kníh v jazyku, ktorý odpovedá „jazyku celej zeme“. Katolícki misionári a jazykospytci Kašić a Mikalja, Dalmatínci, navrhovali (1640, 1649), aby „všetci spisovatelia písali bosensko-hercegovským nárečím, lebo je najkrajšie a najobecnejšie“. Prvý napísal (1604) gramatiku „ilyrského jazyka“, a druhý (1651) slovník „jazyka slovinského“ („Poklad jazyka slovinského“). Bosensko-hercegovské nárečie navrhovali potom za spisovnú reč mnohí spisovatelia XVII. storočia, ako hovorí prof. Murko. Dvesto rokov potom Srbochorváti vzali bosensko-hercegovské nárečie za spisovný jazyk, a navrhovali ho aj mnohí Slovinci.

Takýchto písaných dokumentov máme u západných Juhoslovanov dosť, ale u východných málo. Lebo XVI. a XVII. storočie je doba úplného otroctva východných Juhoslovanov (Srbov) pod Turkami, keď duchovný život bol zadusený. Ale preca niektorí srbskí letopisci uvádzajú udalosti z chorvátskej histórie ako svojej. Srbský patriarcha nosil titul: „Patriarcha celého Ilyrika“.

V XVIII. storočí, v dobe racionalizmu, juhoslovanská myšlienka jednotnosti národa a jazyka zapustila omnoho hlbšie korene. Vyskytá sa u mnohých významných spisovateľov. Svetochýrny juhoslovanský filozof, matematik a astronóm, slávny Dubrovničan Rudjer Bošković, keď bol v Bulharsku, písal: „Jazyk tohoto kraja je nárečie slovinského jazyka, ktorý je mojim materským jazykom.“ Dalmatský národný mučeník Grabovac písal: „Tri sú mená, chorvátske, ilyrské alebo slovinské, ale jeden jazyk.“ Prejavuje sa aj u dvoch Slavoncov Reljkovića a Kanižlića, katolíckeho teologa, ktorý sa učil a účinkoval v Trnave, a ktorý o Juhoslovanoch ohľadom rozdielu viery povedal: „Boh nech zabije toho, kto nás rozdelí!“ Juhoslovanská myšlienka prejavuje sa u známeho dubrovničkeho spisovateľa Djordjića a zvlášť u dal-

matského františkána K a č i ć a - M i o š i ć a, nadšeného básnika juhoslovanskej jednoty, ktorý všetkých južných Slovanov považoval za „jeden slovinský národ, ktorý hovorí jedným slovinským jazykom“. Prejavuje sa aj u dvoch srbských historikov z Vojvodiny, B r a n k o v i ć a, chebského mučeníka, a R a j i ć a, komárňanského žiaka. Chorvátsky františkán F r a n e J o v a n o v i ć písal: „Hoci sa Srbi náboženstvom trošičku rozlišujú od nás, národnosťou vôbec nič; oni patria k ilyrskému národu ako my“. Od všetkých šiel ďalej Chorvát J a m b r e š i ć, ktorý pod ilyrské meno uvádza všetkých Slovanov, „ktorí hovoria slovanským alebo ilyrským jazykom, najrozšírenejším na svete“. V tom ohľade on mal svojich predchodcov. Dubrovničan Stojković odpovedal Prokopovi Velkému na baselskom koncile (1433): „Práve preto, lebo som vaším rodákom po jazyku a národe, chcem, aby ste sa vrátili k matke cirkvi.“ Dubrovničania r. 1666 apelujú na francúzskeho kráľa za pomoc, sľubujúc, že ho budú sláviť jazykom, ktorým sa hovorí od Dubrovníka, až po veľké Rusko. I s t r a n V o l t i ć, ako i J a m b r e š i ć považuje všetkých Slovanov za jeden národ. „Nejestvuje žiaden národ, — písal on (1802) — ani žiaden jazyk, ktorý sa toľko rozprestiera, a ktorý má toľko dialektov, ako ilyrský. Lebo Albánia (severná), Dalmácia, Dubrovnik, časť subalpickej Istry, Chorvátsko, Bosna, Slavonia, Srbsko, Raška, Bulharsko až po Carigrad, veľká časť Uhorska, Morava, Čechy, Sliezske, Poľsko a Rusko, majú ten istý jazyk a tie isté obyčaje. V najstaršej dobe to sa nazývalo *Ilyricum*.“

Ale juhoslovanská národná myšlienka našla plného výrazu koncom XVIII. a začiatkom XIX. storočia v myšliach a činoch troch veľkých juhoslovanských buditeľov, osvietenecov a preporoditeľov. To boli: O b r a d o v i ć, V r h o v a c a V o d n i k — Srb, Chorvát a Slovinec.

Veľký národný učiteľ a filozof Obradović, ktorý otvoril novú epochu v srbochorvátskej literatúre, precestoval celú Európou a poznal „rôzne národnosti“. Dva roky meškal v Modre a Bratislave. Dobre poznal svoju zem a svoj juhoslovanský národ. „Všade, — hovorí — vo všetkých našich krajoch, sedliaci naši majú tú istú povahu, ako by boli, ako sú jedna rodina. Všetci hovoria tým istým jazykom... Bosenský „Turek“ — Tur-

kom je len po náboženstve, a po rode a jazyku je to, čo sme aj my,“ Tak Obradović koncom XVIII. storočia chápal národnú a jazykovú jednotnosť juhoslovanskú tak, ako sa dnes chápe. — Druhý veľký národný učiteľ, záhrebský biskup Vrhovac, priateľ Dobrovského, ktorý koncom XVIII. storočia začal v bratislavskom sneme boj proti maďarskému jazyku a za svoj národný, považoval Juhoľovanov za jeden národ, ktorý má jeden jazyk. — Slovinský preporoditeľ a otec novej slovinskej literatúry, významný básnik Vodnik, bol šíriteľom juhoslovanskej národnej myšlienky a hovoril (1797) o *juhoslovanskej národnej jednote*.

Počiatkom XIX. storočia Napoleon utvoril svoju Ilyriu, ktorá obsahovala západné juhoslovanské územie, na ktorom žijú všetky tri juhoslovanské kmene (Slovinci, Chorváti, Srbi). Na návrh S a v u P o p o v i ć a - T e k e l i j u, veľkého srbského buditeľa, mecenáša a viacročného srbského zástupcu na bratislavskom sneme, Napoleon dal (1810) svojmu juhoslovanskému kráľovstvu meno Ilyria, ktoré spojovalo kmeňové mená. V Napoleonovej Ilyrii bolo omnoho viac slobody a kultúrneho pokroku. Preto aj juhoslovanská myšlienka pokračovala. Slovinec Vodnik s nadšením pozdravil novú Ilyriu. Jeho báseň „Ilyria ožila“ (z r. 1811) stáva sa slovinskou národnou hymnou. „V Posavine a Podunají, od Gorice po Kotor býva môj národ“ — spieva Vodnik. On sa stal nielen hlásateľom juhoslovanskej jednoty, ale aj slovanskej myšlienky. Spieval:

Moj Srbljin, moj Leh,
Slovinec in Horvat,
Slovak ino Čeh! —

Chorvátsky biskup Vrhovac vyhlásil (1805) v bratislavskom sneme, že Chorváti, miesto latinského, uvedú „svoj národný jazyk ilyrský“ (srbochorvátsky); potom písal (1813): „Slovanský juh má jeden jazyk, ilyrský, ktorý sa roztrhaný rozlišne vyslovuje ako nárečia“. Stopujú ho predchodcovia ilyrského hnutia, Chorváti: D j u r k o v e č k i, Š p o r e r - M a t i ć, Kollárov mladý priateľ S m o d e k a iní. Dubrovničan A p e n d i n i povedal, že Juhoľovania hovoria „jedným a tým istým jazykom“. Významný slovanský jazykospytec Slovinec K o p i t a r písal (1816), že juhoslovanský národ „potrebné je sdružiť pod

jedným menom: Ilyrii". Najlepší žiak Obradovićov Solarić, známy srbský spisovateľ, písal (1816) Karadžićovi o „*ilyrskom jazyku*“ a „*Ilyroch*“, Dim. Davidovićovi odporúčal, aby svoje „*Srbské noviny*“ nazval „*ilyrskými*“. Dobrovský považoval Juhoslovánov za jeden národ; Chorvátov ako spojku medzi Srbmi a Slovincami.

Juhoslovanské povedomie jednotného národa a jazyka prejavuje sa nielen u ľudí vzdelaných, ale aj u ľudí vojenského povolania a neškolených. Karadžić, osloboditeľ Srbska, písal Napoleonovi (1810): „*V novovzkriesenej Ilyrii žijú naši rodáci*“. A potom mu odkazoval: „*Srbi v Srbsku nechceli by oddeliť svoj osud od osudu provincií ilyrských, kde je ten istý jazyk, ten istý národ*“ (ako v Srbsku).

3. Juhoslovanské hnutie. Skutočný juhoslovanský národný preporod začal v triciatych rokoch minulého storočia, práve pred storočím. Zrodil sa pod vlivom juhoslovanskej národnej poezie a historického zápasu o spoločný spisovný jazyk a pravopis, ktorý viedli a vybojovali Srbi Karadžić a jeho duchovný žiak Chorvát Gaj. Bol posilnený mocnou vlnou obecného národného hnutia a československým národným obrodením, napojeným duchom Palackého, Jungmanna, Šafárika a Kollára. V širokom juhoslovanskom smysle ten preporod dostal najväčší rozmach u Chorvátov pod menom ilyrského hnutia. Ilyrské meno malo sa stať spoločným menom juhoslovanského národa; malo potvrdzovať národnú a jazykovú jednotnosť. „*Srbi, Chorváti a Slovinci majú sa zrieknuť svojho kmeňového vlastenectva a vstúpiť do veľkého ilyrského celku ... Jeden národ, jeden jazyk, jedny ideály, jedna budúcnosť.*“ To bol „ilyrský“ program. „*Ilyria je medzi Skadarom, Varnou a Bjelakom; tedy: Korutansko, Gorica, Istra, Kraňsko, Štyrsko, Chorvátsko, Slavonia, Dalmácia, Dubrovnik, Bosna, Čierna Hora, Hercegovina, Srbsko, Bulharsko a dolné Uhorsko*“ — tak bolo proklamované r. 1835. Do juhoslovanskej skupiny (Srbov, Chorvátov a Slovincov) uvádzajú sa aj Bulhari. To sa robí veľmi často. Ale toho istého roku Gaj to lepšie precizoval. On hovorí o „*veľkej Ilyrii všetkých Ilyrov, to jest južných Slovanov: Srbov, Chorvátov a Slovincov*“. Ilyrské meno stalo sa populár-

ny. Aby sa ono vzalo ako spoločné národné meno všetkých juhoslovanských kmeňov, zapríčinila tradícia, lebo sa cez storočia často používalo, a zvlášť Šafárikova kniha „*O pôvode Slovanov*“, kde sa nesprávne uvádza, že Ilyri boli Slovania, podľa toho predkovia Juhoslovánov. Kollár tiež tomu mnoho prinesol. Stal sa „*otcom chorvátskeho ilyrizmu*“, — ako hovorí profesor Frank Wollman.

Čechoslováci vtedy tiež používali pre Juhoslovánov meno *Ilyri*. Kollár nazýva (1837) Juhoslovánov *Ilyrmi*. Šafárik píše v „*Časopise Českého muzea*“ (1833) o „*ilyrskom kmeni, t. j. o Chorvátoch, Srboch a vindických Slovincoch*“. Pozdejšie písal Hankovi (1836) o „*veľkej Ilyrii, ilyrských bratoch, ilyrskom jazyku a pravopise*“, a Gajovi (1838) o „*ilyrských knihách*“. Pozdravoval ho, aby pokračoval „*v díle svatém a čistém*“. Štúr, „*pobratimec Slavo-Ilyrov*“, hovorí v dopisoch Gajovi (1837—1841): o „*drahých bratoch Slavo-Ilyroch*“, o „*nárečí ilyrskom (srbochorvátskom), o ilyrskej mládeži*“. „*So Slovákmi — hovorí — boli spojení Ilyrové (Srbové)*“. Palacký písal Gajovi (1843) o „*Slovanstve ilyrskom*“, Čelakovský (1842) o „*Ilyrii*“, Hanka o „*Ilyroch*“, Joz. Václav Míchl napísal „*Pravopis ilyrský*“ (1836). Veľký milovník Ilyrov, ktorý bol nadšený ilyrským hnutím, Havlíček hovoril (1844, 1846) o „*ilyrskej národnosti*“. Meno „*Ilyri*“ používali aj Samuel Jurkovič (1838), Bohuslav Nosák atď. Nosák spieval juhoslovansky (1840):

Na Ilirstvo zri Tatria ...
Kad brat *Ilir* napred stupa ...
Daj junačku, Bože sreću
Našoj hrabroj *Iliriji*.

Ilyrské hnutie začína rokom 1835, úplným víťazstvom národného jazyka a sjednotením srbochorvátskej spisovnej reči. Vtedy Gaj začal vydávať „*Ilyrské noviny*“ a „*Danicu ilyrskú*“, a previedol, podľa Karadžića, reformu spisovnej reči a pravopisu u Chorvátov. Chorváti opustili kajkavské nárečie záhrebského okolia a vzali široké štokavské nárečie, ktorým hovorí väčšina Chorvátov a všetci Srbi. Tým sa sjednotila nielen spisovná reč chorvátska, ale aj srbochorvátska, čo má svoj veľký historický význam nielen v kultúrnom, ale aj politickom živote

Juhoslovanov. „Rok 1835 — hovorí juhoslovanský historik Čorovič — predstavuje jedno z najväčších dát v histórii juhoslovanskej myšlienky. Od toho roku začína systematické propagovanie juhoslovanskej idey: *biologická rasová jednota má sa stať aj intelektuálnou jednotou*“. Vtedy začína duchovná jednota Chorvátov, ktorí sa delili na krajiny, a splyvanie národného povedomia, ktoré nebolo jednotné. Ilyrské hnutie vyvrcholilo v revolučnom roku 1848, keď Juhoslovania spoločne bojovali za svoje spoločné národné práva, a keď srbský patriarcha Rajačić inštaloval chorvátskeho bána Jelačića.

Ilyrské hnutie bolo široké národné hnutie, na ktorom sa účastnila celá inteligencia chorvátska. Vtedy sa vykryštalizovala juhoslovanská národná myšlienka a prebudilo kolektívne národné povedomie juhoslovanské.

Priami predchodcovia ilyrského hnutia boli chorvátski poslanci na bratislavskom sneme, ktorí v triciatych rokoch začali boj proti maďarizácii, a zvlášť študujúca juhoslovanská mládež, v prvom rade zakladatelia „Ilyrského klubu“ (r. 1827). To boli Srbi: Baltić, Petranović, Djordje Mušicki, Jovan Šupljikac a Vršovac; Chorváti: Gaj, Demetar, Kurelac a J. Plavšić, a Slovinci: Slomšek, pozdejší biskup. Dušou toho kruhu bol Baltić, ktorý ich napojil srbskou národnou poeziou a ideami Vuka Karadžića. Pozdejšie tomu klubu patrili aj Slovinci Miklošič, chýrny učenec. „Baltić a Demetar — hovorí Gaj — boli prví, ktorí so mnou ako v sne hľadeli do budúcnosti a videli báječný obraz preporodenej národnosti.“

Na čelo ilyrského hnutia postavil sa **Ludovít Gaj**. Jeho otec pochádzal z Bratislavy. Bol nadšeným mladým mužom, širokého juhoslovanského obzoru a prorockej prozreteľnosti juhoslovanskej budúcnosti. Počas štúdií v Pešti napojil sa, ako aj Smodek, panslavizmom peštianskeho kazateľa Jána Kollára a novosadského profesora Pavla Šafárika. Vtedy získal ich osobné priateľstvo. „Robili sme rôzne základy pre budúcnosť“ — hovorí Kollár o Gajovi. Vedľa Gaja vyniká skúsený politik a bojovník gróf **Janko Drašković**, ktorý ešte r. 1832 žiadal v bratislavskom sneme, *aby sa politicky sjednotily Bosna a všetky juhoslovanské krajiny v Rakúsko-Uhorsku (Slovinsko, Chorvátsko, Dalmácia, Slavonia a Vojvodina) pod menom Veľ-*

ká Ilyria, v ktorej by služebným jazykom bol len ilyrský (srbochorvátsky) jazyk; to opakoval v polemickom spise aj r. 1834. Popri Gajovi ešte stáli významní bojovníci, politikovia a spisovatelia (z Chorvátska, Dalmácie a Slavonie): Ožegović a Bužan, chorvátski zástupcovia z bratislavského snemu, potom Derkos, Štos, Kukuljević, Jelačić, Demetar, Vukotinović, Mihanović, Babukić, Rakovac, Kulmer, Pejačević, Trnski, Kurelac, Smodek, Zdenčaj, Seljan, Bogović, Utješinović, Oršić, Blažek, Topalović, Njemčić; Tordinac, Ignjata Andreja Brlić, Dubrovčania: Kaznačić, Kazali, Pucić, Rožić, Bunić, Stulić, Getaldić, Sorkočević; známi kompozitori: Lisinski, Livadić; potom spisovateľka Jarnevičeva a bosensko-hercegovski fratri: Martić, Jukić a Nedić; istranský biskup Dobrila a jeho krajan Baštian; a mnoho iných, ako aj celá pokroková mládež.

Tam patrí aj Slovinc Vraz, ktorý písal srbochorvátskym dialektom, a odporúčal, aby tak písalí všetci Slovinci. Ako aj Srb Preradović, on sa cítil aj Chorvátom. *Mažuranić, Vraz a Preradović, Chorvát, Slovinc a Srb, sú tri najväčšie básnické vrcholy chorvátskeho národného obrodzenia, a spolu s Njegošom aj celého juhoslovanského hnutia. Sú to traja veľkí umelci, zakladatelia novej poezie u Chorvátov. Všetci traja sú presvedčení Juhoslovania, synovia jednotného národa a jazyka, prorokovia juhoslovanskej budúcnosti. „Zora puca, biće dana“ — spieval Preradović; „Jezdi, jezdi svetli dane! Kud te zrake moje zovu, Kroz ilirske tvorec strane, Zemlji staroj dušu novu“ — spieval Mažuranić.*

Tam patria aj štyria Slovinci: Alagović, Haulik, Moyses a Bohuslav Šulek. Ako záhrebský biskup, Alagović podporoval ilyrské hnutie. Kardinál Haulik bol záhrebským arcibiskupom, a svojho času námestníkom chorvátskeho bána. Moyses bol záhrebským profesorom a kanonikom, chorvátskym zástupcom na bratislavskom sneme a Jelačićovým dôverným spolupracovníkom. Šulek sa stal chorvátskym politikom a učencom, prvým tajomníkom Juhoslovanskej akadémie vied a jedným z najvýznamnejších mužov ilyrského hnutia.

Pre všetkých Ilyrcov „*Srbi, Chorváti a Slovinci sú jeden národ, ktorý hovorí jedným jazykom*“. Tak proklamovali ich vodcovia: Gaj, Drašković, Kukuljević a iní. Všetci sú Juhoslovania „*bratia po krvi a jazyku*“ (Rakovac); „*bratia od stariny, synovia jednej otčiny*“ (Babukić); „*deti jednej matky a jazyka*“ (Štos); „*bratia po krvi, rodu a jazyku, toho istého duševného života a budúcnosti*“ (Šulek). „*Naše priezvisko je Ilyri a naše krstné mená: Chorvát, Dalmatínek, Černohorec, Bosanec, atď. My sme štátne Chorváti a národnostne Ilyri, ako Saksonci, štátne Saksonci a národnostne Nemci*“ — tak písal Vukotinović. „*Naše meno je Ilyr a priezvisko Slovan*“ — hovoril Seljan. „*My sme všetci jeden národ! Nehovorme ani o Srbstve ani o Chorvátstve, my sme jeden národ, jedni bratia, bez rozdielu náboženstva!*“ — zdôrazňoval v chorvátskom sneme bán Jelačić. „*So Srbmi sme jeden národ, tak verne splynutý, že nás viac nič na svete nemôže rozdeliť! Musíme byť jedno telo, v ktorom jedna duša vládne!*“ — vyhlasoval chorvátsky snem.

Slávny národný vodca a preporoditeľ Gaj, veľký priateľ československého národa a mnohých významných Čechoslovákov, písal ešte od začiatku a často zdôrazňoval: „*Nerobíme žiaden rozdiel medzi Vendmi (Slovincami), Srbmi a Chorvátmi. My sme jedno, nielen po krvi a jazyku, ale aj v nárečí, piesňach, obyčajoch a domácich spomienkach — jedným slovom, po viac tisícročných vlastnostiach ilyrských... V Ilyrii môže byť len jeden pravý literárny jazyk, jazyk ilyrský. Nehľadáme ho v jednom kraji a štáte, on je v celej Ilyrii... Prestaňme už myslieť na to, čo je len srbské, dalmatské, chorvátske alebo slovinské atď., všetko je to ilyrské; to je len správne... Každému z nás nech bude meno Ilyr a priezvisko Slovan*“. Gajov cieľ bol: „*Prebudiť — ako sám povedal — u Ilyrov lásku k rodu a ilyrskej otčine, sjednotiť bratov, vrátiť Ilyrom ich mocný a šlachetný jazyk, znova zdvihnúť slávu ilyrského (juhoslovanského) kmeňa a vlasti*“.

Do juhoslovanskej rodiny uvádzajú sa aj Bulhari. *Jeden národ od Alp po Čierne more* — zdôrazňovali Gaj, Drašković, Šulek a iní. *Jednotnému národu toho istého jazyka „od Gorice po Čierne more“*, spieval Mažuranić. „*Jazyk juhoslovanský hovorí sa s malou rozličnosťou v čistote, ako ho aj dnešné knihy*

píšu, od Jadranského po Čierne more“ — písal druhý slávny chorvátsky básnik Preradović.

Ilyrské hnutie malo vliv aj na Slovincov. Mnoho prinieslo ich národnému prebudeniu. Vraz, Kočevar, Trstenjak a Caf boli ešte r. 1837 u Gaja a slúbili, že „*až do smrti budú pracovať za preporod juhoslovanských kmeňov*“. Kočevar písal: „*Mojou najväčšou túžbou je, aby sme sa my Slovinci sjednotili s Chorvátmi. My sme všetci Ilyri*“. Caf písal o „*podnárečiach ilyrského nárečia*“. „*Som úplne Ilyrom. Preč čínske múry!*“, hovoril on. Pintar sa podpísal: „*Kraňský Ilyr až do smrti*“. Za ilyrskú myšlienku sa zasadzovali Urban Jarnik, vodca korutanských Slovincov, Muršec, Matiašič, Macun a iní. Mnohí Slovinci boli pre spoločné meno „Ilyri“, pre ilyrskú jednotu a pre srbochorvátske spisovné nárečie, tak ako propagovali Ravnikar, Majar a Gajov spolupracovník Vraz. Starý Jarnik žiada jeden „*spisovný jazyk ilyrský*“. Kollárov predchodca v slovanskej literárnej vzájomnosti, Japelj, považuje, že je „*ilyrské meno najkrajšie a najslávnejšie*“. „*Aj starci u nás učia ilyrčinu*“, — hovorí Muršec (1839). „*My si len ilyrsky dopisujeme a na svojich schôdkach len ilyrsky hovoríme*“, — písal Pintar (1843). Ilyrsky mysleli a ilyrčinu (srbochorvátčinu) učili ešte mnohí iní, ako: biskup Slo m š e k, Cvetko, Klajžar, Vogrin, Herg, Simonič, prekladateľ Hanku Raič, atď. Ilyrsky je nadchnutý aj ljubljanský kruh mladých: Malavašič, Kobe, Žakelj, Krasna, Zemlja, Murko a Jeran. „*Príroda je s Ilyrstvom* — písal Vraz — *a s kým je príroda, s tým je Boh... Ilyrská myšlienka je náš slovinský základ, na ktorom treba stavať našu stavbu, aby sme vybudovali chrám, v ktorom náš duch v sile prežije všetky búrky. Okolo Záhreba hovorí ľud čisto slovinsky. Pôda je naša, nech bude aj naša sláva, že sme boli budovatelia*“. Táto myšlienku stopovala slovinská mládež zo Štyrska a Korutanska. Ale v Kraňsku boli pre slovinské meno a slovinské nárečie. To pokazilo úplnú juhoslovanskú literárnu jednotu, ale malo veľký význam pre nacionálne prebudenie Slovincov, a čo viac, zachránilo ich od krutej germanizácie, ako Slovákov spisovná slovenčina od krutej maďarizácie.

Na čele kraňského prúdu boli: chýrny jazykospytec K o p í

t a r, najväčší slovinský básnik Prešerna známy národný buditeľ Janez Blajvaz. Ale aj títo vodcovia mysleli, že Slovinci a Srbochorváti sú jeden národ po krvi, ale boli pre spisovnú reč slovinského nárečia. Kopitar hovoril o „jednom národe“ juhoslovanskom. Blajvaz nazýval celý juhoslovanský národ „naším národom“; a pozdejšie bol ešte viac pre juhoslovanskú myšlienku.

Revolúcia r. 1848 značne posilnila juhoslovanskú myšlienku na Slovinsku. Slovinci mali ilyrský program a žiadali sjednotenie s Chorvátmi a Srbmi. Vynikajú: Majar, Kočevar, Koseski, Trstenjak, Ravnikar, Drobnič, Kobe, Ajnšpiler, Caf, Globočnik a iní. Ljubljanská „Slovenia“ oslavuje Jelačića ako „juhoslovanskú hviezdú“, a o juhoslovanskej národnej a jazykovej jednote píše (1849) takto: „Ilyrské podnárečia ľahko sa sskupia do jedného literárneho nárečia. Ilyrsky sa hovorí v týchto krajinách: Dalmácii, Chorvátsku, Slavonii, Dubrovniku, Istre, Gorici, Korutansku, Kraňsku, Štyrsku, Medzimirju, Podunaji, Báčke, Banáte, Srbsku, Bosne, Hercegovine, Čiernej Hore, Bulharsku, Macedonii, Trakii až po Grécko. Vo všetkých týchto krajinách hovorí sa jedným, ilyrským, nárečím, ktoré sa delí na tri podnárečia: chorvátske (srbochorvátske), slovinské a bulharské.“

„Ale aj vtedy — ako hovorí slovinský historik Kos — pre nedostatok národného povedomia a politickej vzdelanosti, vládlo medzi Slovincami nedorozumenie. Jední chceli sjednotenie s „Ilyrmi“ (Srbmi a Chorvátmi), z dôvodov nacionálnych, etnických a jazykových; druhí chceli po prvé sjednotenie Slovincov a potom sjednotenie so Srbochorvátmi; tretí boli proti sjednoteniu“.

Juhoslovanská myšlienka u Srbov v dobe ilyrského hnutia bola silná. V svojej podstate úplne odpovedala chorvátskemu ilyriizmu. Bola omnoho silnejšia ako u Slovincov, lebo srbochorvátska národná totožnosť bola pre každého jasná a nápadná. Vedomie o jednotnosti juhoslovanského národa a jazyka bolo hlboké a bez pochyby. Ale s vtmenením kmeňového, srbského mena do spoločného išlo ťažšie ako u Chorvátov. Bola to doba rozkvetu srbského nacionalizmu, keď srbská národná poezia prenášala srbské meno celou Európou, ako predtým hrdinské srbské

borby za oslobodenie Srbska a slobodu Čiernej Hory. Vtedy už vôbec nebolo srbského kraja, kde sa Srb necítil Srbom, vyjmúc macedonských moslimanov, a kde sa nevyzdvihovalo srbské meno, ako národnostné, — vo Vojvodine, Bosne, Hercegovine, Boke, Starom Srbsku tiež ako v Srbsku alebo v Čiernej Hore. Zatiaľ s chorvátskym a slovinským menom ešte nebolo tak. Slovinci sa delili na Kraňcov, Korutancov, Štyrcov a Goričanov. Nepriateľ k tomu mnoho prispel. Kopitar napísal (1808) „Gramatiku slovinských jazykov: v Kraňsku, Korutansku a Štyrsku“. Chorváti sa ešte delili na krajové mená: na Chorvátov, Dalmatincov a Slavoncov. Stará tradícia trojkráľovstvá: Chorvátska, Slavonie a Dalmácie, podporovaná nepriateľom, bola tomu hodne na vine. Kopitar povedal (1815), že ani všetci Chorváti neprijmú chorvátske meno, lebo sa Dalmatínci a Slavonci nezrieknu svojho krajinského mena. Dalmatínek Petavić hovorí: „V dobe Tomazeovej mladosti (1820—1830) nevedelo sa v Dalmácii o chorvátskom povedomí. Len obyvatel ostrova nazýval svoj jazyk chorvátskym, ale keď sa ho pýtaš, ktorej je národnosti, odpovedá: Dalmatínek, alebo Slovinec. Chorvátske politické povedomie prebudilo sa v Dalmácii v šesdesiatych rokoch minulého storočia.“ Preto juhoslovanská myšlienka nemanifestovala sa zvonku s takým nadšením u Srbov, ako u Chorvátov. Pre pohotovosť vtmenenia kmeňového mena do spoločného Chorváti mali najväčšiu zásluhu. Aby juhoslovanská národná myšlienka dostala vrúcnejšie a rýchlejšie tempo, a aby idea o jednom spoločnom mene stala sa populárnejšou, chorvátsky ilyriizmus hral v tom ohľade prvotriednu historickú úlohu.

Silná vlna ilyrského hnutia zaplavila nielen srbskú Vojvodinu, ale prešla hranicu slobodného Srbska Obrenovićovcov a potom Karadjordjevičovcov a Njegošovej Čiernej Hory. Ozvali sa Njegoš, Popović-Tekelija, Tirol, Petar Jovanović, Milutinović, B. Atanacković, J. Nović, D. Isailović, Vozarević, L. Lazarević, M. Spasić, bratislavský žiak, Pavle Ars. Popović, A. Stojaković, S. Frušić, Milica Lazićeva, M. Radojčić, (z Dalmácie) Božidar Petranović, jeho brat episkop Gerasim, Dj. Nikolajević, (z Liky) N. Borojević

a iní. „Ja som natoľko Ilyr, koľko i Srb“ — písal P. Jovanović, redaktor „Bačkej vily“ a riaditeľ novosadského gymnázia. „Ja som Ilyrka zo Srbska“, hovorila a podpísovala sa Anka Obrenović, neter kniežata Miloša, najvzdelanejšia žena svojej doby v Srbsku. Starý Popović-Tekeľij písal vo veršoch Gajovi (1836): *Nech Boh dá, „aby všetky ilyrské kmene išly za tebou do matkinho lona, aby matka na ne bola hrdá, a aby sa bratia v jej lone objímali; aby nehľadeli, ako sa kto križuje, ani kto sa klania Mohamedovi, ved' hľadeli na ilyrskú krv, ktorá im v žilách tečie.“* A r. 1844 písal grófovi Draškovičovi: „Už je šesdesiat rokov, ako ta poznám .. Čo sa týka Ilyrského mena, môžem bratsky povedať, že som ho ešte r. 1809 vybral, pod ktorým som dúfal všetkých južných Slovanov sjednotiť ... Môže Boh dať, že príde čas, keď južní Slovania sjednotia sa pod ilyrským, chorvátskym alebo srbským menom, aby udržali národnosť a jazyk.“ Knieža Miloš Obrenović písal (1842) Gajovi, že jeho „Noviny ilyrské“, pre ktoré mu zaslal 25 dukátov, „charakterizujú duch posilnenej národnosti (ilyrskej) tejto svätyne, ktorá ukazuje, čo je to jeden národ.“ Milovan Vidaković, kežmarský žiak, bratislavský priateľ Palackého a Benediktiho, ešte r. 1829 hovorí v predmluve svojho románu o „ilyrskom jazyku“. Jovan Stejić, popredný spisovateľ a osvetový pracovník, osobný lekár kniežata Miloša, nazýval sa „Ilyrom zo Srbska“. Známy publicista Miloš Popović, brat Djura Daničića, písal: *Milujem srbské meno, milujem tiež aj ilyrské, lebo sú obe moje ... natoľko som Srb, nakoľko Ilyr“.* Djordje J. Popović spieva v Gajovej „Danici“:

Srbin slozi ilirskoj napija:

Svi smo braća i svi smo Iliri!

Popović-Tekeľija v „ilyrskom“ ohľade nemal mnoho stúpcov medzi Srbmi, nie čo sa týka idey, ale mena. Srbi neschvaľovali a nemohli prijať meno „Ilyri“, ktoré im bolo cudzie. Preto sa začína u nich uplatňovať meno *Jugosloveni*, ako slovanské a prirodzené. Mnohí významní dejatelia ostre sa postavili proti ilyrskému menu. „Bolo by bláznovstvom, keby sme zanechali svoje slávne srbské meno a vzali nejaké iné, mrtvé, ktoré dnes samo pre seba nič neznamená“ — písal Vuk Karadžić. Simo Milu-

tinović, vtedy slávny básnik, tiež nechápal, prečo by sa malo opustiť vlastné meno k vôli „cudziemu“. Jovan Subotić, známy rečník z pražského všeslovanského sjazdu, hovoril, že sú Chorváti a Slovinci Srbmi západného náboženstva (ako pozdejšie Starčević hovoril, že sú Srbi a Slovinci Chorvátmi), a odporúčal (1839), aby všetci Juhoslovania prijali spoločne meno srbské, a nie ilyrské. Todor Pavlović, tajomník Maticy srbskej, redaktor „Srbských národných novín“, ktorý mal veľký vliv na srbskú verejnosť, ostre sa postavil ešte na začiatku proti ilyrskému menu.

Ale žiaden z nich nebol proti samej juhoslovanskej myšlienke; naopak, boli jej nositeľmi a propagátormi. Karadžić písal: „Spoločným spisovným jazykom môžeme sa sjednotiť; utvoríme základy, aby sme sa stali jedným národom, ako Nemci katolickeho a luteránskeho náboženstva.“ Milutinović pozdravoval Gaja ako svojho „jednoduša“ a spieval o *juhoslovanskej „jednotnosti a jednokrvných bratoch.“* Pavlović slávnostne vyhlasoval: „Jugoslavjani sú bratia jedného koreňa, jedného a toho istého jazyka — bratia jednej krvi a jedného rodu.“

Pre juhoslovanskú myšlienku boli aj ostatní srbskí verejní pracovníci, všetci najväčší muži tej doby. Vedľa spomenutých vynikajú: Alexander Karadžordjević, vladár Srbska, Njegoš, vladár Čiernej Hory, detronizovaný knieža Michailo Obrenović, Stratimirović, Rajačić, Stamatović, Garašanin, Petronijević, Ban, Petronović, Nenadović a iní. Touto ideou bola nadšená aj študujúca mládež, medzi ktorou vynikajú srbské kruhy v Bratislave, Modre, Kežmarku a Prešove. Z radov mladých vyskytujú sa: Radičević, Ilić, Daničić a Miletić. Branko Radičević na príklad ospevuje chorvátskych junákov (Šubića, Juranića) ako srbských, a volá do jedného národného kola Srbov a Chorvátov zo všetkých krajov:

Brže, braćo, amo, amo,
Da se skupa poigramo!
Srbijanče ognju živi,
Ko se tebi još ne divi!
Rvaćane, ne od lane,

Od uvek si ti bez mane!
Oj Bosanče, stara slavo,
Tvrdo srce, tvrda glavo,
Tvrđ si kao kremen kamen,
Gde stanuje živi plamen!

Ao *Ero*, tvrda vero,
 Ko je tebe jošte tero?
 Ti si kano itra munja,
 Što nikada ne pokunja.
 Ao *Sremče*, gujo ljuta,
 Svaki junak pu sto puta!
Crnogorče, care mali,
 Ko te ovde još ne fali?
 Mačem biješ, mačem sečeš,
 Mačem sebi blago tečeš...
 Oj sokole, *Dalmatinče*,
 Divna mora, divni sinče!

Oj ti krasni *Dubrovčane*,
 Naš i danas beli dane...
 Oj *Slavonče* tanani!
Banačane lažani!
 Oj *Bačvani*, zdravo, zdravo!
 I vi drugi duž Dunava,
 I vi drugi kde je Drava,
 I svi drugi tamo amo,
 Amo da se poigramo!
Vatite se kola toga,
Od višnjeg je ono Boga!

Tam patria i dvaja Čechoslováci, belehradskí dejatelia, —
 Čech František Zach, pozdejšie srbský generál, a Slovák
 Janko Šafárik, srbský historik.

Revolučný rok 1848 posilnil juhoslovanskú myšlienku aj
 u Srbov. „Srbské noviny“ zdôrazňovali, že Juhoslovania sú
 „*bratia po krvi a rode, jeden jednotný národ*.“ Srbské revolu-
 čné shromaždenie v Karlovcích vyhlasuje srbskú spolu-
 prácu s Chorvátmi, „*svojimi bratmi tej istej krvi a toho istého ja-
 zyka*“. Geniálny Juhoslovan Njegoš písal chorvátskemu bánovi
 Jelačićovi: „*Každému tvojemu úspechu teším sa ako svojmu, lebo
 tvoj úspech je národný, podľa toho aj môj, ako tvojho spolubra-
 ta. Teba Prozreteľnosť postavila na čelo južných Slovanov*.“ Jeho
 nasledovné verše, venované juhoslovanskej jednote, boly
 heslom:

Ne pita se, ko se kako krsti,
 No čija mu krvca grije prsi,
 Čije l' ga je zadojilo ml'jeko.“

4. Dozrievanie juhoslovanskej myšlienky. Behom celej
 druhej polovice XIX. storočia zástavu juhoslovanstva vysoko
 zdvíha slávny chorvátsky biskup Josip Juraj Štrossma-
 jer, najvýraznejší, najskvelejší a najdokonalejší vzor apoštola
 juhoslovanskej národnej myšlienky.

Po udusení revolúcie a ilyrizmu (1849), v pädesiatych a šes-
 desiatych rokoch juhoslovanská myšlienka sa vyvíjala ďalej. V ju-
 hoslovanskej politike pokračujú: knieža Alexander Ka-

radjordjević, vladár Srbska, Njegoš, vladár Čiernej
 Hory, Jelačić, bán Chorvátska, a srbský patriarcha Raja-
 čić vo Vojvodine. Černo-horské boje proti Turkom (1858—1862),
 hercegovské povstanie, rakúska porážka na italskej fronte (1859),
 pád Bachovho režimu, „októbrový diplom“ (1860) a sjednotenie
 Talianov posilnily nádeje Juhoslovanov a s tým aj juho-
 slovanstvo.

U Chorvátov vedľa Štrossmajera stojí jeho doživotný priateľ
 a spolupracovník Franjo Rački, znamenitý historik, druhý
 veľký apoštol juhoslovanstva. Stopujú ich: neúnavný bojovník
 Kukuljević, Mažuranić, Preradović, Demetar,
 Kurelac, Veselić, Bogović, Tkalac, Tkalčević,
 Jurković, Botić, Šenoa, Pavlinović, Ljubić,
 Biankini, Jagić a mnohí iní.

U Srbov, vedľa Njegoša, kniežata Alexandra a Rajačića šíri
 juhoslovanstvo v pädesiatych rokoch Vuk Karadžić a jeho
 mládež, a od šesdesiatych rokov novonastolený knieža Mi-
 chailo, Ristić, J. Bošković, knieža Nikola, Mile-
 tić, Polit-Desančić, Zmaj, Kostić, Sundečić,
 Kujundžić, Lj. Kovačević, St. Novaković, Čakra,
 Svetozar Marković, Slovinc Jenko a iní.

U Slovincov juhoslovanstvo pestujú: nadšení propagátori
 Razlag, Majara Blajvaz, a od šesdesiatych rokov známy
 spisovateľ Levstik, Svetec, Pajk, Levec, Urdelski,
 A. Tomšić a iní.

R. 1850, na pozvanie Karadžića, sišlo sa vo Viedni niekoľko
 popredných predstaviteľov juhoslovanskej vedy a literatúry:
 Miklošić (Slovinc), Kukuljević, Mažuranić, De-
 metar, Pejaković a Pacel (Chorváti), Karadžić
 a Daničić (Srbi). Dohodli sa „*na jednom spisovnom nárečí
 (štokavské), vediať, že jeden národ musí mať jednu literatúru*.“
 Hneď potom záhrebské „Juhoslovanské noviny“ apelujú na
 Slovincov, aby opustili svoje „*slovinské podnárečie v literatúre
 a prijali spoločné juhoslovanské nárečie*.“ „Slovinská včela“ je
 tiež pre „*juhoslovanský jazyk*“. Slovinc Majar žiadal (1858),
 aby Slovinci prijali nielen srbochorvátske nárečie, ale aj cyriliku,
 k vôli „*jednote Juhoslovanov*.“ Srbská „Sedmica“ píše o „*juho-
 slovanskom mene a juhoslovanskom jazyku Srbov, Chorvátov,*

Slovincov a Bulharov.“ Chorvátsky snem usniesol sa (1861), „aby sa srbochorvátsky jazyk nazýval juhoslovanským“.

Štrosmajer prehlásil ešte r. 1849: „Najsvätejší úkol Juho-slovanov je spojiť sa a sjednotiť sa!“ Pozdejšie (1863) písal Slovincom: „Čo je božím a prirodzeným zákonom potvrdené, tomu sa žiadna sila nemôže opreť. Od Boha a prírody je, že sme jeden národ a že nás jedna budúcnosť očakáva! Dúfam, že sa slovinská a srbochorvátska spisovná reč priblížia a potom splynú v jeden spisovný jazyk juhoslovanský.“ On založil v Záhrebe Juhoslovanskú akademiú vied, ako „literárne-vedecké stredisko pre celý národ od Isonca po Dunaj, od Jadranského mora po Čierne more, a ako oporu duchovného obrodzenia celého juhoslovanstva.“ Historik a teológ Rački venoval juhoslovanstvu v r. 1860—1861 celú sériu skvelých článkov. Žiadal, aby Slovinci prijali „srbochorvátske nárečie, ako spisovný jazyk, ktorým by sa rovnako vyučovalo v Záhrebe, Belehrade, Ljubljane, Dubrovniku, Sarajeve, Skoplji atď. Bulhari sú nám — povedal — nateraz ďalší, viac vzdialení, ale aj oni majú vstúpiť do juhoslovanskej jednoty.“ Politik a historik Kukuljević zdôrazňoval: „Nám Boh ponechal báječný dar (jazyk), ktorý náš rozdelený národ spojuje cez storočia; a v budúcnosti spojí vetvu s vetvou nášho kmeňa. Jeden sme celok, jeden národ!“ Najväčší juhoslovanský romanopisec Šenoa písal o „jednotnej národnosti Juho-slovanov od Jadranu po Čierne more, od Soče po Maricu... Jeden sme národ po krvi, jeden po bôli, jeden po túhe, jeden po budúcnosti; jeden národ, ktorý jeden musí byť, ktorý chce mať jeden svoj dom. Veda nevie, kde ktorý náš kmeň začína a kde končí“. Tkalac povedal: „Pre mňa Chorváti a Srbi vždy boli jedným národom. Žiadneho rozdielu medzi nimi nepoznal som, len to, že Chorváti chodievali do katolíckeho a Srbi do pravoslávneho kostola, že sa tam omša vykonávala v latinskom a tu v slovanskom jazyku, chorvátski kňazi išli oholení a ostrihaní a srbski nosili bradu a dlhé vlasy.“ Jozef Veselić, Chorvát zo Štrosmajerovho Ďakova, a profesor srbského gymnázia v Kragujevci, písal v „Národných novinách“ sériu článkov o „jednom juhoslovanskom národe.“ Mirko Bogović, veľký priateľ Štúra, Hurbana a Francisciho, ktorý prichádzal do Bratislavy a spieval Slovákom a Orave, písal (1860), že sú Chorváti

a Srbi „bliženci, synovia jednej matky, ktorá ich jedným mliekom odkojila.“ Babukić je profesorom „ilyrského jazyka.“ Preradović spieval o „carstve juhoslovanského jazyka,“ ktorým sa hovorí:

Od Stambula grada do Kotora,

Od Crnoga do Jadranskog mora...

Srbský básnik Sundečić, tajomník kniežata Nikolu, písal: „Jeden sme národ, musíme byť pod jedným menom a jednou národnosťou. Všetky štyri naše kmene, Srbi, Chorváti, Slovinci a Bulhari, sú jeden a ten istý rod, jedna krv, jedna a tá istá rodina.“

Tak myslel aj mladý knieža Nikola. Knieža Michailo mal široký juhoslovanský pohľad, ako viac predstaviteľov duchovného života v Srbsku. Belehradský dopisovateľ písal v záhrebskom „Pozore“ o „spoločnej juhoslovanskej národnosti.“ Knieža Michailo písal Štrosmajerovi a zdôrazňoval „juhoslovanstvo“.

Slovinský spisovateľ Levstik žiada, aby „obidve nárečia, srbochorvátske a slovinské, splynúly do jedného.“ Ajnšpielerov „Slovenac“ písal (1865): „Slovinský, chorvátsky a srbský poddialekt tvorí jediný jazyk, a i neškolení ľudia ľahko a pekne sa dorozumievajú.“ Pajk odporúčal v mariborskej „Zore“, aby Slovinci písali srbochorvátskym nárečím k vôli juhoslovanskej národnej jednoty. K tomu sa hlási slovinská študujúca mládež vo Viedni, sorskupená okolo časopisu „Juh“. Levec bol za „budúci juhoslovanský jazyk.“ „Keď sa — povedal — pomery na Juhu zmenia, keď sa Chorváti a Slovinci politicky sjednotia, my Chorvátom dáme nielen svoje srdce, ale i svoj jazyk.“

Rakúska porážka od Prusov a rakúsko-uhorská unia (1867) zapríčinili silnejší rozmach juhoslovanstva. Srbsko kniežata Michaila, Štúrovho priateľa, vladára širokého juhoslovanského programu, dôsledne manifestovalo za svoje juhoslovanstvo, zvlášť bujná sjednotená srbská mládež. Z príležitosti Štrosmajerovej návštevy Belehradu (1868) Srbsko manifestovalo svoje juhoslovanské národné povedomie s veľkým nadšením. Belehradská „Srbija“ písala: „Táto slávnosť ukázala, koľko je v našich prsiach živej myšlienky jednotnosti nášho roztrhaného národa.“

J. Bošković, pozdejší minister Srbska, učenec a politik, štúrov priateľ a prekladateľ, pozdravil Štrosmajera ako „*hrdosť Juhooslávie a juhoslovanského mecenáša, ktorý sa už dožil vidieť, že pred prebudeným národným povedomím juhoslovanským padajú všetky prekážky.*“

Prebudené juhoslovanské povedomie manifestovalo aj pri príležitosti otvárania Štrosmajerovej Juhooslavskej akadémie v Záhrebe, ktorého sa účastníci predstavitelia celého juhoslovanského národa. Dalmatský básnik pozdravoval „*budúcnosť Srbov, Slovincov a Chorvátov, všetkých troch vetvi slovinského národa.*“ Slovinec Levstik písal: „*Srbo-Chorváti sú od tejsie matky, toho istého jazyka s nami Slovincami.*“ Jeho krajan Tomšić s nadšením pracuje „*pre juhoslovanský národ, juhoslovanstvo, juhoslovanskú jednotu, pre Juhoosláviu.*“ Chorvátsky politik a vodca Starčević, ktorý Srbov a Slovincov vždy nazýval Chorvátmi a tvrdil, že *od Triglava po Solun žije len jeden národ, národ chorvátsky*, písal v tých rokoch: „*V Srbsku žije najšlachetnejšia čiastka chorvátskeho národa.*“ Svojím veľkochorvátsvom často vyburcoval kmeňovú citlivosť Slovincov a Srbov, ale, čo je hlavné, celým svojím presvedčením, životom a dielom potvrdzoval národnú totožnosť Srbov, Chorvátov a Slovincov. Chýrny slavista Jagić zdôrazňoval „*jednotnú juhoslovanskú myšlienku*“ a hovoril o „*konečných cieľoch*“ juhoslovanského národa. Do Riegrovho „*Náučného slovníka*“ napísal, že „*Srbi, Chorváti a Bulhari utvoria jeden národ, len čo zasvitne zora na Balkáne.*“ Mladá generácia nadšená je juhoslovanskou myšlienkou a juhoslovanským programom. Vo všetkých krajoch hovorí sa a píše o „*jednom juhoslovanskom národe a jednom juhoslovanskom jazyku.*“ V tom duchu píšu: belehradský „*Vidovdan*“, záhrebský „*Pozor*“, záhrebský „*Slavenski jug*“, zaderský „*Narodni list*“, ljubljanský „*Slovenski národ*“, terstský „*Primorac*“ atď.

V sedemdesiatych, osemdesiatych a devädesiatych rokoch juhoslovanská národná myšlienka vyvíjala sa ďalej. Posilňovaly ju historické udalosti tej doby: konečné sjednotenie Nemcov (1871), válečné úspechy Čiernej Hory a Srbska (1875—1878), bosenské povstanie, ktorého sa účastnil ako vojvodca knieža Petar Karadjordjević, budúci kráľ, pod menom Petra Mrkonjića, ktorý vtedy prichádzal do Bratislavy (1876) k vôli zaopatreniu

válečného materiálu, a konečne okupácia Bosny a Hercegoviny (1878). Okupátorské Rakúsko-Uhorsko usilovalo sa násilne utvoriť „*bosenský jazyk*“ a „*bosenský národ*“. „*Niet jediného Srba alebo Chorváta od Driny po Jadran, od Slavonského Broda po Kotor, — to sú Bosanci a Dalmatínci*“ — hovorili Rakušani a Maďari. Reagovalo sa srbstvom, chorvátstvom a juhoslovanstvom.

U Slovincov juhoslovanstvo sa šíri a upevňuje. Vedľa „*starých*“ skupina „*mladých*“ juhoslovanských bojovníkov sokupe sa okolo „*Slovenského národa*“ a svojich vodcov: Blajvaza, Levstika, Trstenjaka, Svetca, Podgornika, Kočevara, Stritaru, Jurčiča, Tavčara, Kreka a iných. U Chorvátov vedľa veľkých vodcov Štrosmajera a Račkího vynikajú svojím juhoslovanstvom: Klukuljević, Smičiklas, Pucić, Harambašić, M. Klaić, Hranilović, Dežman, Barčić, Brlić, Mrazović, Vrbančić, Očić, Politeo, Nodilo, Potočnjak, Šrepiel, Vitezić, Vidrić a mnohí iní poprední spisovatelia a verejní pracovníci. U Srbov vedľa Svetozara Miletića a Polita-Desančiča propagujú juhoslovanstvo: Subotić, Daničić, Zmaj, Geršić, Pelagić, belehradský metropolita Michailo, J. Bošković, Dragashević, Ljubiša, Ban, Bogišić, Taušanović, Ristić, St. Novaković, Sundečić, Krasojević, Svetozár Marković, Laza Kostić a iní.

Na návrh slovinského vodcu Blajvaza bol svolaný do Ljubljany (1870) sjazd predstaviteľov juhoslovanského verejného života, Slovincov, Chorvátov a Srbov. Sišli sa: Blajvaz, Costa, Trstenjak, Brlić, Barčić, Makanac, Mrazović, L. Kostić a iní. Bolo usnesené: „*1. Jednota južných Slovanov zostala cez storočia živou v národnom cítení a zjavuje sa v jednotnosti jazyka; 2. južní Slovania sjednocujú všetky svoje morálne a hmotné sily za svoju jednotu, na literárnom, hospodárskom a politickom poli; 3. chcú na každý pád pracovať na uskutočňovaní svojej jednoty; 4. v Habsburskej monarchii budú pracovať tak, aby uspokojili v jednakých potrebách svojich bratov za hranicami (Srbov v Srbsku, Čiernej Hore a Turecku), s ktorými sú jedna národnosť...*“

Ljubljanská rezolúcia mala širokú ozvenu v celom juhoslovanskom národe. Mládež manifestovala s nadšením. Juhoslovanskí študenti vo Viedni (Srbi, Chorváti a Slovinci) prijali túto rezolúciu ako svoj program.

Ljubljanské usnesenie nadšene pozdravil veľký národný bojovník Svetozár Miletić, vodca uhorských Srbov, vtedy skutočný duchovný vodca celého srbstva, ktorý sa vždy energicky zasadzoval za národné práva nielen všetkých Juhoslovánov, ale aj Čechoslovákov v Rakúsko-Uhorsku. V maďarskom vacovskom väzení napísal niekoľko dôležitých článkov o „juhoslovanskej národnej jednote a sjednotení“. O niekoľko rokov pozdšie, keď sa o Srboch, ktorí zápasili s Turkami, písalo a hovorilo s najväčšími pochvalami v celom Slovanstve, Miletićovi sláva srbského kmeňa nezamračila široký juhoslovanský obzor. On sa nebál ani o svoju ohromnú popularitu medzi Srbmi, keď písal takto: „Či sa budeme volať Srbmi alebo Chorvátmi, či budeme pravoslávni alebo katolíci, či budeme používať cyriliky alebo latiniky, to je všetko jedno“.

Vedľa Miletića vyniká jeho chýrny stúpenec Polit-Desančić, známy bojovník za národné práva Slovákov. On všetkých Juhoslovánov považoval za jednotný národ. Pod menom „náš národ“ vždy rozumel „národ srbochorvátsky“. *Nerobím, ani nemôžem robiť žiaden rozdiel medzi Chorvátmi a Srbmi; my sme jeden a ten istý národ, ktorý hovorí tým istým jazykom* — tak vyhlásil (1880) v peštianskom parlamente, keď bojoval za historické a národné práva Chorvátov. O rok pozdšie, keď sa v parlamente zasadzoval za chorvátsku Rjeku, povedal o srbochorvátskej jednote: „*Tak to bolo v minulosti, tak je to i teraz, a tak bude vždy, keď sa jedná o záujmy nášho národa*“.

Juhoslovanskú národnú jednotu potvrdzoval svojim slovom, životom a dielom tretí veľký Vojvodjanin, Djuro Daničić, chýrny jazykospytec, Štúrov bratislavský žiak. S tou istou láskou a pocitom, že slúži svojmu národu, pracoval v Záhrebe, ako v Belehrade. „*Srbi a Chorváti sú jeden národ, ktorý má dve mená. Náš národ je všade istý*“ — písal (1874). Mladý socialistický ideológ Svetozár Marković zo Srbska považoval všetkých južných Slovanov (Juhoslovánov a Bulharov) za jeden národ. Populárny národovec Pelagić tiež je za „národnú jednotu juhoslo-

vanských bratov“. Znamenity srbský štátnik Jovan Ristić zdôrazňuje (1885) juhoslovanskú národnú jednotnosť: „*Sme jeden a ten istý národ*“.

Veľkí juhoslovanskí apoštolovia a slávni buditeľia, biskup Štrosmajer a kanonik a učenec Rački stále zdôrazňujú národnú bytnosť všetkých Juhoslovánov (Srbov, Chorvátov a Slovincov). Juhoslovanstvo zostáva ich najväčším ideálom od mladosti až po hrob. To sa vzťahuje aj na ich stúpcov Kukuljevića, Smičiklasa a iných.

Práve tak ako Juhoslovanskú akademiú (1867), Štrosmajer venoval „juhoslovanskému národu“ aj svoju Juhoslovanskú univerzitu (1874). „*Naša univerzita má svätý úkol sdružiť náš národ, má sa stať tým svätým ohniskom, na ktorom sa bratské srdcia v láske, svornosti a jednote rozohriať majú, aby do kola srbochorvátskej literatúry pritiahla aj bratov Slovincov, ktorému kolu by sa mohli priblížiť aj Bulhari*“. „*Pevne verím — hovoril, — že duch juhoslovanského národa skôr alebo neskôr sa do jednej knihy, a že žiadna sila na svete nerozbije bratstvo našich srdc*“. Svoju nádhernú katedrálu v Džakovke venoval (1882) „*sláve božej, jednote cirkvi, svornosti a láske národa svojho*“. „*Jednota, svornosť a láska nášho národa bola mi a je aj teraz jediná a najväčšia túha na tomto svete*“ — hovoril so slzami s kazateľne svojho chrámu. Katolícky biskup Štrosmajer vôbec nedelil svoj národ na pravoslávnych a katolíkov. Svoj katolícky chrám posvätil „*jednote cirkvi*“ (katol. a pravosl.). „*Viera (náboženstvo) — písal (1877), — ktorá by nesvornosť medzi bratov siala, nebola by vierou ale bezverectvom... Milujme brata Srba nielen preto, že je s nami jedna krv a jeden národ, ale že je to i božia vôľa, že s ním žijeme v stonásobnom vzťahu každodenného života, ale aj preto, že sme s ním, vďaka Bohu, v najbližšom príbuzenstve našej svätej viery. Viera nám je, okrem jednej jedinej výnimky, tá istá*“. Veľký biskup stále to zdôrazňoval vo svojich kázňach a často opakoval vo svojich pastierskych listoch: „*Milujme úprimne — písal (1881) svojim verným — našich pravoslávnych bratov, nielen preto, že sme jedna krv a jeden národ, a máme tú istú budúcnosť, ale aj preto, že ich cirkevný obrad je krásny a nádherný*“. Koľko ráz kázal svojim veriacim, ako r. 1883: „*Zlo robí,*

„kto krv od krvi deli; jedni sme bratia, jeden jazyk, jedno nám je šťastie, jedna budúcnosť“. Podobne písal kniežatovi Nikolovi černo-horskému (1884): „Viera nám je svätá aj s jednej, aj s druhej strany, pravoslávnej i katolíckej, ona nám je krásna a spojuje nás v láske. Ja a moji priatelia pracujeme na tom, aby aj náš obrad cirkevný mal jednu reč“ (aby sa aj u katolíkov používal národný jazyk miesto latinského ako u pravoslávnych). Štrosmajer tiež nerobil žiaden rozdiel medzi Slovincami a Srbo-Chorvátmi. „Sokolstvo — písal slovinským sokolom — má byť činiteľom, ktorý sjednotí všetkých bratov jednej krvi a jedného jazyka“. Pohnutou dušou a slzami hovoril veľký juhoslovanský apoštol, biskup Štrosmajer v svojom djakovačkom chráme: „Keď sa budem lúčiť s týmto svetom, posledná modlitba mi bude za jednotu národa môjho... Všemohúci, večný Bože, smiluj sa nad mojim dobrým národom a sjednot ho“.

Aj ostatní veľkí Chorváti nedelili svoj juhoslovanský národ na kmeňové mená a podľa malej rozlišnosti náboženskej. Jovan Hranilović spieval:

I tko vjerom razdor medju braćom sprema
Taj u svom srcu prave vjere nema.

Vo svojom sonete o fenix-ptaku, Ivan Dežman spieva (1873), ako sa zo „spálených“ kamenných mien má rodiť spoločné meno *Slovinci* (Juhoslovania):

Daj mi rode nanesi lomaču,
Srb, Slovenac, Hrvat, granje budí,
Ne kasni mi, daj mi vatri vieti,
Gori, gori, iskrice već skaču,
Izgorelo-pazte sada ljudi:
Iz pepela *Slovinac* izleti.

Dubrovnický básnik gróf Medo Pucić, Kollárov priateľ, tiež spieval jednotnému „slovinskému národu“ (juhoslovanskému), shrňujúc aj Bulharov:

Što će Srbin bez Hrvata?
Što i brat bez brata!
A bez Srbina *Hrvat*?
Što bez brata brat!

Šta će Bugar bez Srbina?

— — — — —
Šta će *Kranjac* bez njik troje?

— — — — —
Samo kada svi četvoro
Jedno svijuju horo,
Tek onda smo jedan rod
Slovinci narod.

A veľký dalmatský preporoditeľ, politik a bojovník, Michovil Klaić vyhlásil (1876): „Pre mňa nejestvujú dve národnosti, srbská a chorvátska. To sú dva kmene tej istej národnosti, ktorých očakáva tá istá slávna budúcnosť na základe slobody“. Znamenity chorvátsky verejný pracovník Adolf Weber-Tkalčević, ktorého otec pochádzal z Moravy, a ktorý bol proti Ludovítovi Štúrovi pre jeho „slovanský separatizmus“, hovoril (1885) o Juhoslovanoch: „My sme ten istý národ po krvi, ktorá nám v žilách tečie, po jazyku, ktorým hovoríme, po snahách, ktoré spoločne vyvíjame“.

Kukuljević hovoril (1884) v chorvátskom sneme o národnej jednote Juhoslovánov, a uznával, že sa „od Srbov: Njegoša, Milutinovića, Mağaraševića a Novića naučil, čo je to náš národ“. Franjo Rački, prvý predseda Juhoslovanskej akadémie vied, konštatuje (1892), že „u Juhoslovánov krajinské povedomie už splyva s národným, juhoslovanským“. Známy historik Smičiklas, profesor záhrebskej univerzity, tajomník a potom predseda Štrosmajerovej Juhoslovanskej akadémie, píše (1894) o „národnej jednote a veľkej myšlienke jednotného juhoslovanského národa“. Jeho národné povedomie bolo juhoslovanské a obzor široký. Do juhoslovanského národného celku zahrnoval aj Bulharov. „Bože, — hovoril — urob, aby Chorváti, Srbi, Slovinci a Bulhari poznali hlas Tvoj a vôľu Tvoju! Pane Bože, prosím Ťa, soshkup nás všetkých, aby sme svorne vyplnili vôľu Tvoju!“

U Slovincov juhoslovanská myšlienka bola tiež veľmi živá. Zvlášť po okupácii Bosny a Hercegoviny (1878), mnohí Slovinci boli za juhoslovanskú jednotu a sjednotenie. Spisovateľ Jurčić písal, že sa „okolo Srbska a Chorvátska musia soshkupit všetci“

Juhoslovania“. Kočevar hovorí o tom, ako by sa dala uskutočniť „juhoslovanská národná jednota“. Krek je za *sjednotenie všetkých Slovanov na Juhu*“, a Podgornik apeluje na Starčevića, predstaviteľa veľkochorvátskej politiky, aby svojim programom objal *všetkých Juhoslovanov, lebo sú všetky jeho juhoslovanské kmene odkázané jeden na druhého*. Známy politik, teolog a národný zastupiteľ A. Gregorčič a L. Svetec hovoria o *jednote juhoslovanského národa až po Solun*. Známy spisovateľ Stritar prejavuje svoje juhoslovanstvo. Významný politik, novinár a spisovateľ Ivan Tavčar hovoril v Záhrebe (1882): „*Naša zem je podľa historie a historického práva len jedna čiastka chorvátskej zeme. My Slovinci nemali by sme nič proti tomu, keď by sa v kultúrnom a literárnom ohľade hovorilo nie o dvoch národoch, ale len o jednom, najmä o chorvátskom národe*“.

Z týchto prejavov niekoľko najväčších Juhoslovanov vidí sa, ako bolo silné juhoslovanstvo v tomto období. Ono sa prejavovalo nielen u veľkých duchov, akí boli Štrosmajer a Rački, Tavčar a Stritar, Miletić a Polit-Desančić, ale aj v širokých vrstvách juhoslovanskej národnej inteligencie. Slovinci mnoho rozprávali o tom, aby prijali srbochorvátsky dialekt. „Slovinský národ“ písal (1878) o „juhoslovanskom národnom povedomí“ a o tom, aby slovinské noviny vychádzaly v srbochorvátskom nárečí. „*Príde čas, — písal tento list — keď sa v slovinských úradoch bude používať chorvátskosrbský, a v stredných školách sa uvedie spoločný chorvátskosrbský jazyk*“. Ljubljanský „Slovenec“ žiada, aby sa „*Srbi, Chorváti a Slovinci sjednotili pod starým menom Ilyri*“ a verí, že sa obidva kmene (slovinský a srbochorvátsky) *sjednotia a behom niekoľko desaťročí vyrovnajú svoj jazyk tak, „že sa viac nebude vedieť, kde končia Slovinci a kde začínajú Chorváti*“. Záhrebský „*Vijenač*“ pozdravoval (1872) mladého srbského vladára, ako „*vladára svojej krvi a jazyka*“. „Obzor“ bol za *jednotný štát Chorvátov, Slovincov a Srbov (pod Rakúsko-Uhorskom) a potom ľahko príde jazykové sjednotenie*“. Dubrovničky „Slovinac“ žiadal (1878), aby sa *jednotný juhoslovanský národ nazýval Slovinci* a ich jazyk *slovinský*, a aby *všetci písali hercegovským nárečím*. Belehradská „*Juhoslovanská hviezda*“, ktorej meno hovorí o národnom presvedčení a programe, *písala (1871): „Juhoslovania*

chcú pracovať na uskutočnení svojej jednoty, nech vidí celý svet!“ „Šabacký hlásnik“ žiada (1885) „*sjednotenie juhoslovanského národa*“.

Koncom minulého a začiatkom tohoto storočia veľký počet Juhoslovanov študoval v Prahe, zvlášť od r. 1895, keď študenti v Záhrebe spálili maďarskú zástavu a preto boli vylúčení z univerzity. Pražská, ako aj brnenská a viedenská juhoslovanská mládež stála pod mocným vlivom profesora Masaryka. Jeho vliv rozširoval sa ďalej na celú generáciu Juhoslovanov, ktorá dala veľký počet nadšených prívržencov a vytrvalých bojovníkov za juhoslovanskú jednotu a politické sjednotenie. Juhoslovanskí študenti mali v Prahe svoje juhoslovanské spolky, v Brne „*Jugoslaviju*“. „*Náš národ je rozdelený na Srbov, Slovincov, Chorvátov a Bulharov . . . Pod menom vlasti, národa a štátu rozumieme všetkých, ktorí hovoria jedným jazykom a dýchajú jednou národnou dušou . . . Naša vlasť je od Balkánu po Triglav*“. Tak vyhlásili pražskí juhoslovanskí študenti koncom minulého storočia. Od roku 1897 majú v Prahe aj svoje noviny „*Chorvátsku myseľ*“, ktorá sa hneď zmenila na „*Národnú myseľ*“ a potom mali „*Novú dobu*“. Okolo nich boli sorkupení všetci juhoslovanskí študenti, Slovinci, Chorváti, Srbi. Všetci hlásali juhoslovanskú národnú jednotu a túhu po sjednotení. Podľa „*Chorvátskej mysli*“ „*Chorváti a Srbi sú jeden národ*.“ *To sa vzťahuje aj na Slovincov*. Lebo ona okolo seba sorkupila „*mládež juhoslovanských vetví, srbskej, chorvátskej a slovinskej, ktorá zase podala ruky jedna druhej*“... „*Nová doba*“ bol „*časopis sjednotenej chorvátskej, srbskej a slovinskej mládeže*“. Zakladateľom pražskej „*Národnej mysli*“ Štrosmajer písal (1897) takto: „*Kto lásku, svornosť a jednotu v našom národe upevňuje, ten, už či sa volal Srbom alebo Chorvátom, je pravý kresťan a milovník života, svetla, slobody a slávy svojho národa*.“

Jeden z vodcov pražských juhoslovanských študentov, Stjepan Radić, písal (1897, 1901): „*Naša národná duša je jedna . . . Národná jednota stonásobňuje národnú silu. Na jednotný srbochorvátsky národ musia sa opreť Slovinci a Bulhari. Lebo keď by sme my južní Slovania vedeli oceniť svoj*

etnologický celok a geografické polozenie, už dávno by sme boli kultúrnou a hospodárskou silou. Obecná národná jednota je našim ideálom". A potom zdôrazňoval: „*My sme po pravidle Chorváci, Srbi alebo Slovinci, ale v tom smysle, že len tieto mená spolu predstavujú celý národ v minulosti, prítomnosti a budúcnosti*".

Sjednotená chorvátkosrbská mládež v Záhrebe manifestovala (1896—7) s veľkým nadšením za svoje juhoslovanstvo. To bolo omladinárske hnutie, ktoré našlo silnú ozvenu v celom juhoslovanskom národe. So všetkých strán zasielaly sa juhoslovanské pozdravy a prejavy za juhoslovanstvo a Juhosláviu. Belehradská mládež prejavovala: „*Jeden sme národ, jedného jazyka, jedného ducha, jedných ideálov*". Belehradský srbský metropolitá Michailo, veľký priateľ biskupa Štrosmajera, zaslal svoj pozdrav do Záhreba: „*V svornosti náš národ bude zachránený večne a neodnáródní ho žiadna sila*". Chýrny básnik Jovanović-Zmaj, Miletíčov stúpenec a Juhoslovan, spieval:

Sad nam svesna duša poje,
Mi smo jedno nismo dvoje...
Jedno telo, jedan rad,
Jedna miso, jedan žar.

Slávny učenc Bogišić písal záhrebskej mládeži: „*Sme jeden národ, hoci s viacerými menami, jeden ten istý jazyk a národnosť, jedna a tá istá literatúra*". — „*Slovinci, Srbi a Chorváci sú jeden národ, bez ohľadu na tri mená*" — písal Potočnjak. „*Ako Juhoslovanovi, Juhoslávia mi bola a bude navždy ideálom*" — písal D. Vitezić, rodom Istran. „*My sme jednotný národ*" — písal tretí, veľmi známy chorvátsky národný bojovník Nodilo. Podobne písali: Ante Radić, Barčić, M. Šrepel, Derenčin, Monti, Pribičević, Hranilović a iní. Ozval sa aj starý biskup Štrosmajer. „*Láska, svornosť, jednota — povedal — to je sám Boh, a kto v láske, svornosti a jednote zostáva, ten zostáva v Bohu, a Boh v ňom*".

5. Zrelé Juhoslovanstvo. S nastolením kráľa Petra (1903) juhoslovanská národná myšlienka začína tiecť ešte silnejším prúdom. To bolo obdobie, ktoré pripravovalo duchov pre veľké

historické udalosti. Srbsko sa stalo skutočným Piemontom nielen celého srbstva, ale aj celého juhoslovanstva. Celá juhoslovanská pokroková mládež, ako srbochorvátska tak aj slovinská, spojená je duchom juhoslovanskej jednotnosti. To sa manifestuje pri každej príležitosti. Slovinská a chorvátska mládež manifestovala za svoje juhoslovanstvo pri návrate novozvoleného kráľa Petra do vlasti, keď prišiel cez Viedeň a Záhreb, a zvlášť z príležitosti jeho korunovania a storočia Karadjordjevovho povstania a oslobodenia Srbska, keď sa v Belehrade (1904) síšiel sjazd juhoslovanskej mládeže (Slovincov, Chorvátov, Srbov a Bulharov), sjazd juhoslovanských lekárov a juhoslovanských umelcov. Slovinská a chorvátska mládež, na čele so Žerjavom sľubuje „*pracovať pre veľké juhoslovanské ideály*". Mnohé juhoslovanské noviny (ako belehradská „Politika“, „Srbské kolo“, „Slovanský juh“ atď.) píšú o *juhoslovanskej národnej jednote*.

Manifestácia juhoslovanstva opakovala sa na sjazde juhoslovanských spisovateľov a umelcov v Belehrade (1905). Chorvátska „Sloboda“ písala o *juhoslovanskej jednote a „budúcej Juhoslávii*". Belehradský „Slovanský juh“ obracia sa (1906) k „*Juhoslovanom — Srbom, Chorvátom a Slovincom*", ako k *jednotnému nedeliteľnému národu*". Známy chorvátsky spisovateľ Babič-Djalski povedal na shromaždení chorvátskych spisovateľov (1906): „*Veľký srbský národný apoštol Vuk Karadžić so svojim heslom: „Srbi všetci a všade”, vyslovil pravdu, ktorá leží v povedomí juhoslovanskej jednoty a nasledoval ju hlas lásky, ktorú považoval za veľkú pravdu sjednotenia, ako aj tvrdenie Kvaternika a Starčevića, že sú od nemeckých Alp po dvere Carigradu len sami Chorváci. To je výraz šľachetného povedomia, že sme jedno a to isté*".

Mnohé juhoslovanské strany politické (srbské, chorvátske, slovinské alebo sjednotené srbochorvátske, chorvátkoslovincké) na území bývalého Rakúsko-Uhorska prejavujú svoje juhoslovanstvo. Nová chorvátska strana, Srbská národná strana v Dalmácii a Juhoslovanský klub chorvátskych a slovinských poslancov vo Viedni zakladajú svoje programy na juhoslovanskej národnej jednotnosti. Sú známe rjecká a zadarská rezolúcia so svojim zdôrazňovaním juhoslovanstva a juhoslovanské-

ho programu. Chorvátska sedliacka strana, na čele so Stjepanom Radićom, dáva do svojich stanov (1904): „*Chorváti, Srbi a Slovinci sú jeden národ. Všetci južní Slovania sú jeden celok. My Chorváti považujeme Srbsko, Čiernu Horu a Bulharско za svoje národné štáty*“. Ale známa a historická Srbochorvátska koalícia svojím programom a svojimi politickými zápasmi stála v popredí. Ona každým svojím činom potvrdzovala *národnú jednotnosť Srbov, Chorvátov a Slovincov*. Svoje juhoslovanstvo prejavujú neúnavní bojovníci Supilo a Pero Čingrija. „*My Srbi a Chorváti sme jeden a ten istý národ*“ — zdôrazňuje v peštianskom parlamente Polit-Desančić. „*My sme jeden národ, máme jeden jazyk, potrebujeme jedno písmo*“ — vyhlasuje v bosenskom pokrajinskom sneme Petar Kočić, známy spisovateľ, bojovník a trpiteľ.

Mnohé spolky, sväzy, organizácie, kluby, čítarne, noviny atď. nosia názvy *juhoslovanské*. Na príklad malé mestečko v Srbsku, Paraćin, má (1906) svoju Juhoslovanskú čítareň, ktorá dostáva noviny zo „*všetkých krajín, ktoré tvoria Juhosláviju, v ktorej žijú Juhoslovania*“. V Belehrade bol založený (1906) Juhoslovanský občiansky klub „*cieľom rozširovania juhoslovanskej vzájomnosti a organizácie práce v tom smysle, aby sa utvorilo stredisko pre všetkých bojovníkov za túto ideu*“. Zakladatelia boli z radov najvýznamnejších pracovníkov kultúrneho života Srbska: slávny geograf a etnolog Cvijić, nadšený ideológ a bojovník Skerlić, A. Stefanović, D. Ilić, D. Pavlović, D. Ružič, J. Djaja, Lj. Nešić, Lj. Jovanović, M. Trifković, a dodnes živých niekoľko veľmi známych mien. I tým strediskom stáva sa Belehrad. Srbsko kráľa Petra bolo úplne vedomé svojej historickej úlohy a úlohy juhoslovanského Piemonta.

Anexiou Bosny a Hercegoviny zo strany Rakúsko-Uhorska (1908) ukázalo sa, ako bola juhoslovanská národná myšlienka silná a hlboká u všetkých Juhoslovanov. Najlepšie to ukazuje písanie juhoslovanských novín, ako na príklad: belehradský „Slovanský juh“, záhrebské „Nové slovo“, ljubljanský „Hlas juhu“, splitské „Sjednotenie“ atď. To ukázaly aj dva veľké politické procesy „velezrady“, záhrebský a viedenský (Friedjungov). Nielen u Srbov a Chorvátov, ale aj u Slovincov

sa manifestuje za juhoslovanskú myšlienku v plnej miere. „*My Juhoslovania (Slovinci, Chorváti a Srbi)* — vyhlásil vo viedenskom parlamente vodca Slovincov, Ivan Šusterčić — *žadame naše nacionálne a historické právo . . . Prišla historická chvíľa pre históriu Juhoslovanov, preto sme sa soshkupili okolo zástavy juhoslovanskej jednoty. Juhoslovanská otázka nie je náboženská, ale nacionálna. Už či to bol pravoslávny, katolík alebo mohamedán, všetci cítia to isté, že sú všetci jedno, že sú všetci bratia!*“ Druhý slovinský popredný vodca a nadšený nacionálny bojovník Janez Krek, vyhlásil v kraňskom sneme: „*Po anexii Bosny a Hercegoviny Slovinci ešte viac cítia, že patria do jedného národného celku so Srbmi a Chorvátmi. . . My hovoríme o sebe samých, keď hovoríme o Bosne a Hercegovine, lebo vtedy hovoríme o svojom dome a svojich ľuďoch. Nielen že sú tieto zeme naše zeme, ale je aj ich národ náš národ*“. O jednom juhoslovanskom národe hovoril v gorickom sneme aj poslanec Tuma. Túto myšlienku sprevádzali aj chýrni slovinskí spisovatelia Cankar a Aškerc a mnohí iní. „*Áno* — písal (1909) básnik Aškerc — *som presvedčený, že Srbi odteraz budú riadiť osud Juhoslovanov*“.

U Srbov a Chorvátov juhoslovanská národná myšlienka bola ešte silnejšia ako u Slovincov. Prejavuje sa vo všetkých krajoch — so strany mládeže, spolkov, politických strán, novín a nespočetných jednotlivcov. Z radu mnohých významných pracovníkov a bojovníkov vynikajú: Stojan Novaković, Skerlić, Cvijić, Protić, Milorad Drašković, Andra Nikolić, socialista Tucović (v Srbsku), Tomanović (Čierna Hora), Polit-Desančić (Vojvodína), Kočić, Šantić, Kranjčević, Svet. Čorović, Osman Djikić (Bosna a Hercegovina), Ivo Vojnović, Čipiko, Supilo (Dalmácia), Jagić, Hinković, Vidrić, Matoš, Spinčić, Pribičević (Chorvátsko), a mnohí, mnohí iní viac alebo menej známi, nespomínajúc živých.

Pred srbsko-tureckou vojnou juhoslovanská národná myšlienka stala sa už nacionálnym hnutím juhoslovanského národa. Slovinci všade prejavujú juhoslovanskú národnú jednotnosť. Predseda slovinskej ľudovej strany vyhlasuje vo viedenskom parlamente (1912), že sú „*všetci Juhoslovania soli*

dárni do posledného pastiera“. K r e k otvorene vyhlásil vo vienskome parlamente, že Rakúsko-Uhorsko „*márne očakáva od juhoslovanského národa rakúske (občianske) ctenie pre štát*“. Záhrebská „Vlna“ písala (1911): „*Naším cieľom je utvoriť mladú, modernú a slobodnú Juhosláviu*“. Slávny chorvátsky jazykospytec J a g i ć písala (1911): „*Všetko to upevnilo vo mne vieru a myšlienku našej národnej jednoty*“. Známy srbský historik, jazykospytec a politik S t. N o v a k o v i ć prorokoval (1911) v jednom svojom článku *politické sjednotenie Juhoslovancov: Srbov, Chorvátov a Slovincov, ako jednotného národa*. Svetoznámy etnológ C v i j i ć písala (1912), že sú „*Srbi a Bulhari jeden národ*“. Skvelý nacionálny bojovník učenec a politik J o v a n S k e r l i ć, ktorý sa stal vodcom celého juhoslovanského mladého pokolenia, bol pre jednu azbuku a jeden dialekt v juhoslovanskej literatúre. On hovoril v mene celého juhoslovanského národa, keď pred vojnou (1912) vyhlásil: „*Jeden sme národ, jeden celok, jedna bytosť!*“

Po úplnom srbskom víťazstve nad Turkami, juhoslovanská národná myšlienka ukázala sa už zrelo. „Nebolo ani jedinej skupiny, ani jediného kmeňa juhoslovanského, ktoré by nemali v programe juhoslovanskú myšlienku“ — hovorí juhoslovanský historik V. Čorović. Roky 1912—1918 sú dobou veľkého, neustáleho zápasu uskutočňovania politickej juhoslovanskej myšlienky, prirodzeného následku národného povedomia, — dobou zápasu za úplné politické sjednotenie juhoslovanského národa.

II. Snahy, túžby a boje o politické sjednotenie.

1. Jednotlivé štáty v minulosti. Juhoslovania do svojho konečného sjednotenia r. 1918 nikdy neboli sjednotení v jednom svojom slobodnom štáte, nikdy nežili spolu v jednom politickom celku.

Srbi mali od začiatku IX. storočia svoj samostatný štát, Srbsko, potom dva štáty, Rašku a Zetu, a od XII. do konca XIV. storočia sjednotený mocný štát, kráľovstvo a potom carstvo, Srbsko, pod dynastiou slávnych Nemanjićovcov. Po Kosovo (1389) boli slobodné štáty: Srbsko (do r. 1459), Bosna (do 1463), ktorá aj pred Kosovom bola samostatná, Hercegovina (do 1482) a Zeta (Čierna Hora, do 1499). XVI. a XVII. storočie je doba úplného otroctva pod Turkami. Začiatkom XVIII. storočia oslobodila sa Čierna Hora, začiatkom XIX. storočia oslobodilo sa Srbsko. Ale ani veľký štát cara Dušana Silného, ktorý sa rozprestieral od Dunaja po Solun, od Sávy po Dubrovnik, nesjednocoval všetkých Srbov.

Chorváti tiež mali svoj slobodný neodvislý štát, kráľovstvo Chorvátske, od začiatku IX. po koniec XI. storočia. Potom padli pod korunu sv. Štefana, stratili samostatnosť, ale mali svojich bánov, niekedy cudzej a niekedy svojej krvi, ako boli slávni Zrinski, Frankopani a Draškovićovci. Pozdejšie mali svoj domáci snem v Záhrebe a posielali svojich zástupcov na štátny uhorský snem do Bratislavy (od r. 1526—1848); niekedy mali viac a niekedy menej politickej a občianskej slobody a národných práv.

Slovinci mali na začiatku svoju slobodu, ktorú čiastočne udržovali behom jedného storočia. Po smrti kniežaťa Sama (658), ktorý ich oslobodil zpod Avarov a pripojil k svojmu slovanskému štátu, mali svoje slobodné vojvodstvo Korutansko, ktoré spravovali vojvodcovia domácej krvi. R. 745 museli uznať vládu Bavorov, ktorí im nechali domácich vojvodcov. Koncom VIII. storočia Karol Veľký zničil ich slobodu, ku ktorej sa viac nedostali. Ich odvislým kniežaťom bol potom vyhnaný nitriansky

knieža Pribina. Veľkou čiastkou patrili do Panonie kniežata Kocela; pozdejšie boli sjednotení pod vládou českého kráľa Přemysla Otakara II. a kráľa Karla IV. Potom žili pod cudzou vládou, rozdelení na niekoľko jednotiek, a trpeli ukrutnou germanizáciou.

2. Pokusy a čiastočné uskutočňovania spoločného štátu.

Bolo viac pokusov o utvorenie spoločného štátu v dávnej minulosti. Je niekoľko prípadov uskutočnenia spoločného štátu. Začiatkom IX. storočia chorvátske panonské knieža **Ludovít Posavski** vytvoril malú Juhosláviu, ktorá obsahovala a sjednocovala časť všetkých troch juhoslovanských kmeňov, Chorvátov, Slovincov a Srbov, od Soče po Timok. Ale ten skutočne juhoslovanský štát bol veľmi krátkeho veku (819—823). Chorvátsky kráľ **Tomislav** (910—928) mal v svojom mocnom kráľovstve časť Srbov v Bosne, Hercegovine a Srijeme. Kráľ **Petar Kresimir Veľký** (1058—1073) rozšíril svoj štát od Itrie po Drinu; teda patrila mu veľká časť Srbov a niečo Slovincov. — Srbské knieža **Časlav** (931—960) vytvoril veľký štát, do ktorého pojatá bola časť Chorvátov v Bosne a v južnej Dalmácii až po Brač. — Prvé slovanské carstvo, carstvo južných Slovanov srbo-bulharského cara **Samuila** (976—1014), ktorého stredisko bolo Južné Srbsko okolo Ochridského jazera, rozprestieralo sa od Soluna a Olympa po Sávu a Vrbas, od Čierneho mora po Jadran, a zahrnovalo Bulharov, Srbov (nie všetkých) a časť Chorvátov. Ale Samuillovo carstvo nebolo dlhého veku. Srbské kráľovstvá za kráľa **Bodina** († 1101), potom župana **Nemanju** († 1196) a kráľov **Nemanjičovcov**: **Štefana Prvovenčaného**, **Uroša I.**, **Dragutina**, a mocného **Milutina** (1281—1321), ktorý sa nazýval: „kráľ Srbska, Duklje (Č. Hory), Rašky, Prímoria, Chorvátska a Dalmácie“, a **Štefana Dečanského** († 1331) mali v rámci svojho štátu Chorvátov v Bosne a južnej Dalmácii po Hvar, alebo Split. Chorvátov bolo ešte viac vo veľkom a mocnom štáte cara **Dušana Nemanjića** (1331—1355), „cara Srbov, Grékov a Bulharov“, a jeho syna cara **Uroša** († 1371).

Jediný, ktorý v pravom slova smysle vytvoril srbochorvátsky štát, bol bosenský kráľ **Tvrtko I.** (1377—1391), ktorý sjed-

notil veľkú časť Srbov a Chorvátov a vytvoril mocné bosenské kráľovstvo. R. 1377 vyhlásil sa na hrobe sv. Sávu „kráľom Srbska, Bosny, Prímoria, Humskej zeme, Západných krajov, Usory, Soly, a Podrinia.“ Po kosovskej katastrofe bojoval proti Maďarom, oslobodil veľkú časť Chorvátska a Dalmácie a stal sa „kráľom Rašky, Bosny, Dalmácie, Chorvátska a Prímoria“. (Raška je časť Srbska, kde vládol syn kosovského cara Lazara). Ale po jeho smrti uhorský kráľ **Žigmund** opanoval zase celé Chorvátsko a Dalmáciu. Ostatní bosenski vládatelia: **Dabiša**, **Ostojica**, **Tvrtko II.**, **Štefan Ostojić**, **Štefan Tomaš** a posledný kráľ **Štefan Tomašević**, mali menší štát ako **Tvrtko I.**, boli však v ňom tiež Srbi a Chorváti.

Malá Dubrovnícka republika (Dubrovnik s okolím), ktorá udržala svoju slobodu od XIV. do začiatku XIX. storočia, bola skutočným chorvátskosrbským štátom. Samozrejme, že sa občania nedelili na Chorvátov a Srbov, ako to bolo v najnovšej dobe — boli to „Dubrovčania, Slovini“ (Slovania), ako Bosniaci boli Bosniakmi atď. Výraz „srbochorvátsky“ (štát) používali sme podľa dnešného pojmu srbského a chorvátskeho kmeňa.

Bolo aj iných pokusov spoločného boja o samostatnosť a čiastočne spoločného politického života. Začiatkom XIV. st. chorvátsky bán **Pavel Šubić**, predok **Zrinskich**, cítil sa neodvislým a opanoval Bosnu po Drinu; ale jeho srbochorvátska bánovina netrvala dlho (1301-1312). Pred kosovskou porážkou srbské knieža (car) **Lazara** bosenský kráľ **Tvrtko** podporovali snahy Chorvátska a Slavonie o samostatnosť. Na čele tohoto hnutia bol záhreb-
ský biskup **Pavel** a jeho brat **Ivaníš Chorvat**, bán srbskej **Máčvy**, ktorý sa s chorvátskym vojskom účastnil kosovskej bitky proti Turkom. Mocný slovinský gróf **Ulrich II. Celjski** (1454—1456), bán Slavonie, majiteľ hradu **Trenčína**, zať srbského vladára **Djurdja Brankovića**, opierajúc sa na príbuznosť so srbským despotom **Brankovičom**, bosenským kráľom **Kotromanovičom** a známou chorvátskou rodinou **Frankopanmi**, vyhlásil sa bánom Chorvátska, Dalmácie a Slavonie, ale neskôr bol zavraždený ako palatín Uhorska. Chorvátsko-slovinské sedliacke povstanie v XVI. storočí proti nenárodnej mocnej šľachte, aby sa roľník stal majiteľom zeme a vytvoril sa demokratický štát so

samostatnou vládou v Záhrebe, nepodarilo sa. Matije Gubec, „sedliacky kráľ“, bol zavraždený v Záhrebe hrozným spôsobom — bol korunovaný rozžeravenou železnou korunou (1573). Chorvátsky bán Petar Zrinski, ktorý sa s bratom Nikolom, tiež chorváckym bánom, učil v Trnave, a ktorý s Fraňom Krstom Frankopanom organizoval spiknutie proti Viedni, mal v úmysle odtrhnúť Chorvátsko a pripojiť k nemu Štyrsko, Kraňsko a Goricu. Ale bol s Frankopanom popravený v Novom Meste pri Viedni (1671). Bol to veľký hrdina, ktorý sa preslávil v bojoch proti Turkom, vnuk slávneho sigetského bohatera Nikolu Zrinského, o ktorom národný básnik spieva:

Sada nema večega junaka,
Od Nikole Zrinovića bana...

R. 1712 usniesol sa záhrebský snem, že uzná len tú kráľovnu, ktorá bude vládnuť aj v Štyrsku, Korutansku a Kraňsku. Behom XVI. a XVII. storočia Srbi a Chorváti spoločne bojovali proti Turkom za svoje oslobodenie. Vojna Krajina a Vojna Granica (od 1742), zvláštne rakúsko-uhorské útvary na obranu hraníc proti Turkom, boly srbskochorváckymi, ich občania volali sa Krajišníkmi a Graničarmi. Trojité kráľovstvo (Slavonia, Chorvátsko, Dalmácia), pod rakúsko-uhorskou vládou, malo vedľa Chorvátov mnoho Srbov. Jeho občania do národného obrodenia (ilyrského hnutia), striktne sa delili na Slavoncov, Chorvátov a Dalmatíncov. Napoleonova Ilyria bola juhoslovanskou (slovinsko-chorvátsko-srbskou). Oslobodená Čierna Hora túžila a bojovala za oslobodenie a pripojenie susedných krajov. Oslobodené Srbsko bojovalo a snažilo sa rozšíriť slobodu na celom juhoslovanskom území.

3. **Doba prebudenia národného povedomia.** Nacionálne snahy a túžby Juhoslovánov o politické sjednotenie prejavujú sa pozdejšie, v dobe prebudeného národného povedomia, zvlášť v prvej polovici XIX. storočia, ako aj u ostatných nesjednotených národov európskych. Prejavujú sa aj behom XVI.—XVIII. storočia, zvlášť v dobe juhoslovanského všeslovanstva. Sú písomné doklady, že mnohí Juhoslovania vtedy túžili po veľkom národnom „ilyrskom“ alebo „slovinskom“ (juhoslovanskom) carstve.

V XVI. storočí táto túžba prejavuje sa, na príklad, u Dubrovčana Korjenića-Neorića a zadarského básnika Petra Zoranića. V XVII. storočí máme v Dalmácii mocný rozmach panslavizmu a zrele juhoslovanské povedomie. Túha po jednom juhoslovanskom štáte prejavuje sa u mnohých významných spisovateľov a historikov, ako na príklad: Barakovića, Vladislava Menčetića, Jeketu Palmotića, Orbinia z Dubrovníka, Ivana Lucića z Trogíra, Ivaniševića z Brače atď.

Uvádzame príklady dvoch najväčších dubrovničkih básnikov toho storočia, ktorí sú najlepším výrazom svojej doby a svojho kraja. Slávny Ivan Gundulić, prvý epik všeslovanstva, túžil po jednom „slovinskom“ (juhoslovanskom) štáte na území všetkých južných Slovanov. Obracia sa k svojmu Dubrovníku a spieva:

Još sred usta ljuta zmaja
i nokata bjesna lava,
oko tebe s oba kraja
Slovinska je sva država.

A potom sa obracia k celému juhoslovanskému Balkánu:

Nemanjiću da Stjepanu
namjesnik si krune carske,
čim pod tobom zemlje ostanu,
srbske, raške i bugarske...

Svjetlo Sunce sini, sini,
u vedrina od istoka,
tjeraj Mjesec k nočnoj tmimi,
Dan da svane s tvoга oka...

Druhý veľký dubrovnički básnik z prvej polovice XVII. storočia, Junije Palmotić spieval o národnej jednotnosti všetkých Juhoslovánov a „jasnej korune podunajských kráľovstvi“, ktorú „slovinskí bánovia“ a poslovia z Driny, Sávy a Drávy ponúkajú zakladateľovi Dubrovníka, vnukovi „slovinského kráľa“.

V týchto koncepciách a túžbach boli ešte — aby sme ich len spomenuli — dvaja významní mužovia chorvátskeho Prímoria zo XVII. storočia: Juraj Križanić, spomínaný pansláv,

a Pavle Vitezović, historik a chorvátsky zástupca na bratislavskom sneme, kde (1687) bol menovaný „zlatým rytierom“. Križanić za svojho pobytu v Rusku žiada v svojom spise „Politika“ od ruského cara, aby pomohol „Zadunajským Slovanom“ (Bulharom, Srbom, Chorvátom a Slovincom) *oslobodiť sa a utvoriť svoj juhoslovanský neodvislý štát*. Žiadal, aby tiež pomohol Čechom a Poliakom, aby utvorili svoje štáty, aké mali v minulosti. Vitezović písal o „*Ilyrii a slávnom slovinskom, alebo ilyrskom národe od prameňa Dunaja a Jadranu po Čierne more*.“ Z príležitosti uzavierania mieru v Sremských Karlovciach (1690) on v jednom svojom politicko-geografickom spise shrnuje *do rámca Chorvátska celé územie dnešnej Juhoslávie, od Istrie, Kraňska a Jadranu po juh Srbska*. „Ak Vitezović“ — hovorí chorvátsky historik Klaić — „nazval všetkých Ilyrov (Srbov, Chorvátov a Slovincov) Chorvátmi, to urobil z presvedčenia, že od Kraňska a južného Štyrska po Rašku a Srbsko žije jeden a ten istý národ, ktorý on, ako Chorvát zo Seňu, volal chorvátskym národom.“

Táto túžba prejavovala sa aj v iných krajoch juhoslovanských. Tak na príklad bosenský biskup Mrnavić spieval (1626):

Hrvati, Bosanci, Bugari, Srbljani,
neskladom nejaci, sužnji su vezani...

Samozvaný srbský despota gróf Djordje Branković, historik, bojoval proti Turkom a pripravoval oslobodenie svojho národa. Preto bol so strany Rakúska uväznený a zomrel v českom Chebe (1711). On písomne žiadal (1688) od cara Leopolda *utvorenie „Ilyrskeho carstva“*, ktorým by Branković vládal ako *despota Djordje II*. So svojim bratom, erdeľským metropolitom Savom, išiel v diplomatickej misii do Ruska, a žiadal od ruského cara Alexiju, aby pomohol južným Slovanom oslobodiť sa od Turkov.

4. Oslobodená Čierna Hora. Na úsvite XVIII. storočia oslobodila sa Čierna Hora. Prvá striasla jarmo tureckého otroctva a začala dielo oslobodenia. Na čele povstania bol metropolita

Danilo Petrović (1702—1735), človek, ktorý sa učil „*poznať svet po ľudoch, a bohoslovie po hviezdach*“. Ospieval ho geniálny Njegoš:

Srpska sila i država
na Kosovu tad pogibe...
Narod hrabri poče nosit
jaram teški gnusna ropstva,
pa Danila po hrabrosti,
sebi voždom izabraše...
Pa se hrabra vojska diže,
sve družine Leonida...
Onda hrabrost Pelevića,
i odvažnost Obilića,
u srcima svima udje.
Tu vladika Danil zbiljski
od plamene janičara
sablje britke ranu dobi...
Zasja sveta carica sloboda,
zasja mlada ka na gori sunce...

(„Slobodijada“).

V svojom druhom diele, „Gorskom vijence“, v ktorom je hlavným junákom Danilo, Njegoš klasický ospieval dobu legendárnych bojovníkov za slobodu a prvých mstiteľov Kosova:

Junaštvo je car zla svakojeга,
a i piće najsladje duševno,
kojijem se pjane pokoljenja...

Odbrana je s životom skopčana.
Iskru gasi, a zmiju u glavu!...
Čast je slava svetinja junačka!

Pàs svakoji svoje brene nosi,
nove nužde radju nove sile.
Udar nadje iskru u kamenu,
Bez njega bi u kam očajala...

Blago tome ko dovijek živi,
imao se rašta i roditi!
Vječna zublja, vječne pomrčine,

nit dogori, niti svjetlost gubi...
Na grobu će iznići cvijeće
za daleko neko pokolenje...

Pokolenje za pjesmu stvoreno,
vile će se grabit u vjekove,
da vam vjence dostojne sapletu;
vaš će primjer učiti pjevača,
kako treba s besmrtnošću zborit!
Težak vjenac al je voće slatko,
vaskrsenja ne biva bez smrti!...

Tretí vladár oslobodenej Čiernej Hory, metropolita Vasilije Petrović (1750—1766), ktorý napisał prvú históriu Čiernej Hory, niekoľkokrát išiel do Ruska a mal plán o *utvorení jednotného juhoslovanského štátu, ktorý by obsahoval „Čiernu Horu, severnú Albániu, Dalmáciu, Bosnu, Hercegovinu, Vojnu Granicu, Srbsko a Bulharsko,”* teda srbochorvátsko-bulharský štát, v ktorom by boli Srbi, Bulhari a veľká čiastka Chorvátov.

Iný černoهورský vladár, metropolita Petar I. Petrović (1784—1830), umný štátnik a bojovník, organizoval povstanie v neoslobodených krajoch a sníval o spojení so Srbskom. „Máme úmysel“ — písal do Starého Srbska pred Karadjordjevovým povstaním — „my, Černohorci a Srbi z belehradskej strany povstať a oslobodiť vás.“ Bojoval proti Napoleonovi, aby mu nedal vziať Dubrovnik a Boku. Od ruského cara žiadal, aby sa jeho pomocou utvorilo „*Slaveno-srbské carstvo so sídlom v Dubrovniku, a aby sa k Čiernej Hore pripojily: Hercegovina, Boka a Dalmácia.*“

Sú klasické príklady hrdinstva a heroickej smrti v borbách za oslobodenie Čiernej Hory. Tak na príklad chýrny hajducký vojvoda Bajo Nikolić-Pivljanin nepúšťa vojsko pašu Bušatliju, ktorý ide zo Skadru podpáliť Cetinje a zadusiť malý maják slobody pod Lovćenom, a pred Cetinjom hynie s celou svojou družinou, ako Leonid u Termopyl,

Soko Bajo su trista zmajeva,
mrijet neće dok svijeta traje. (Njegoš.)

Alebo príklady herostva Batrića Martinovića a Vuka Mićunovića, o ktorom národný básnik spieva, že takého sokolika

Srbska nerodila po Kosove ani pred Kosovom. Alebo junáctvo Vuka Mandušića, ktorý s Jankovićom Stojanom a Smiljanićom Ilijom oslobodzoval od Turkov Senj a jeho okolie na hornom Jadrane, a ktorého zvečnil Njegoš v „Gorskom vijenci“:

Mrki Vuče podigni brkove,
da ti vidju toke na prsima,
da prebrojim zrna od pušaka...

Alebo vedomé a kludné oddanie sa smrti iných junákov. Tak, ako Obilić, ktorý na Kosove ide do stanu tureckého sultána Murata a zabíja ho svojou šablou, tak aj Nikac od Rovina ide so svojou družinou do nepriateľského tábora a zabíja tureckého pašu:

Dvadeset i pet vitezova,
Obilića braće prave,
Kod šatora pašinoga
Pogiboše i padoše,
Ka vitezi Termopila,
Što za vernost otačastva
Besamrtnu smrt pirmiše...

No jednom se mre i radja!
Grob je častan vječan život,
Život stidan grob vječiti...

Sloboda je ime divno,
Ko s njom umre s njom se rodi,
Našem Boгу taj uđodi... (Njegoš).

Sú klasické príklady junáctva aj černoهورských žien. Tak na príklad Ruža Lakovića robí zázraky junáctva. Z domu, ktorý Turci obliehali a zapálili, prebíja sa so šestnástimi chrabrymi mužmi, chytí dvoch Turkov a vezme im zbrane:

Sve uteče u Moraču tvrdu,
Samo osta šesnaest pušaka,
Medju njima Ruža Lakovića...

Nije čudo, dragi pobratime,
Što uskoci posjekoše Turke
Tako su se vazda naučili,

No je čudo od te ženske glave,
Što učini Ruža Lakovića,
U počeru pošla za Turcima,
Te s dvojice skinula oružje... (Njegoš).

Alebo príklad Ljubice Radunovej, ktorá zo zapáleného domu strieľa so svojim manželom na dvesto Arnautov a Turkov, ktorí ich chcú zajať, a vydržala, kým neprišla pomoc junáka Vuka Mandušića:

Udarilo dvjesta haračlija,
Poturice ljuta Arnauta,
Na krvavu Radunovu kulu.

Sam se Radun u kulu nagnao
I s njim žena njegova Ljubica,
Žena mlada, ama soko sivi,
Puni puške svome gospodaru...

Turci bjehu slamu i sijeno
Oko bjele kule nanijeli,
Pa zažegli sa svakoje strane,
Plam se bješe digo u nebesa,
I kulu mu bješe dohvatilo... (Njegoš.)

*

V tej dobe bolo viac iných Juhoslovanov, ktorí boli v koncepciách politického sjednotenia juhoslovanského národa. Spomíname chorvátskeho spisovateľa Andreja Jambrešića, ktorý do budúceho rámca „Ilyrika“ uvádza (1742) „*viac kráľovstvi: Chorvátsko, Slavoniu, Dalmáciu, Srbsko a Bulharsko*“. Potom chorvátskeho básnika, františkána Andreja Kačića-Miošića, ktorého vedľa iných popredných Juhoslovanov ospevuje Kollár v svojej „Slávy dcére“ a ktorého dielo „Rozhovor národa slovinského“ čítali Slováci, sníval v prostred XVIII. storočia o „*slovinskom, ilyrskom carstve*“.

Srbský historik Jovan Rajić, pravoslávny archimandrita z Vojvodiny, víta (1789) juhoslovanské rieky: Sávu, Tisu, korutanskú Drávu, Muru a Moravu, a slovenské: Váh a Hron, aby pozdravily Laudanovo víťazstvo nad Turkami pri Belehrade,

ktoré ospevuje slovenská ľudová poezia. On napísal a vydal (1794) veľkú „*Historiu Bulharov, Chorvátov a Srbov*“. Bol presvedčený, že je to „*jeden rod, ktorý má utvoriť spoločný jednotný štát a tvorí jednotnú históriu*“. Na shromaždení v Temišvare generál Sečujac, Srb, hovoril o tom, aby sa „*Ilyr odtrhol od Rakúsko-Uhorska a utvoril samostatný ilyrský štát*“. Černohercko-hercegovský archimandrita zpod Durmitoru, Arsenije Gagović, keď meškal v Petrohrade (1803) v politickej misii, navrhoval písomne ruskej vláde, aby sa pomocou Ruska „*Slovania na juhu sjednotili do jednotného celku a utvorili jednotný štát, Slaveno-srbské carstvo*“. Novosadský srbský biskup Jovan Jovanović žiadal obnovenie „*starého srbského carstva*“.

Dvaja znamenití mužovia svojej doby, dvaja osobní priatelia, Chorvát a Srb, múdri vodcovia a buditelia svojho národa, dlhoroční zástupcovia na bratislavskom sneme a veľkí priatelia Slovákov a Čechov, záhrebský biskup Maximilijan Vrhovac a srbský karlovacký metropolita Štefan Stratimirović, ako vodcovia nového nacionálneho prúdu, boli zapojení duchom národného a politického sjednocovania. Vrhovac bol (1794) obžalovaný, že spolu s priateľom pátrom Martinovićom, ktorý bol juhoslovanského pôvodu, pracoval na *utvorení Ilyrie a jej federácii so Slovenskom, Rumunskom a Maďarskom*. Stratimirović, zakladateľ prvého srbského gymnázia v Karlovciach, na ktoré pozval troch Slovákov ako prvých riaditeľov, a zakladateľ novosadského gymnázia, na ktoré za riaditeľa pozval Pavla J. Šafárika, zaslal (1804) ruskému carovi memoár o *utvorení nového „Slaveno-srbského kráľovstva Srbska s Kotorom a Sriemom*“.

5. Karadjordjovo Srbsko. Na úsvite XIX. storočia oslobodilo sa Srbsko (1804). Boly to heroické zápasy proti Turkom, bezpríkladnej chrabrosti, odvahy a obetovania sa za slobodu. Súčasný a geniálny národný básnik, slepý gušliar Višnjić, majstrovsky ospieval srbské povstanie. Považoval oslobodenie Srbska nielen ako uspokojenie ľudskej, ale aj božej spravodlivosti. Práve tak geniálny básnik Njegoš pochopil oslobodenie Čiernej Hory. Tak ako Njegoš, Višnjić tlmočí nebeské znamenia ako podnet pre povstanie Srbov proti Turkom:

Bože mili čuda velikoga!
Kad se šćaše po zemlji Srbiji,
Po Srbiji zemlji da prevrne
I da druga postane sudija,
Tu knezovi nisu radi kavzi,
Nit su radi Turci izjelice,
Al je rada sirotinja raja,
Koja globa davati ne može,
Ni trpiti turskoga zuluma;
I radi su Božji ugodnici,
Jer je krvca iz zemlje provrela,
Zeman došo valja vojevati,
Za krst časni krvcu proljevati,
Svaki svoje da pokaje stare.

Nebom sveci staše vojevati
I prilike različne metati,
Viš Srbije po nebu vedrome...
Svaku noću mjesec se hvataše,
Da se Srbliji na oružje dižu.
Drugu sveci vrgoše priliku,
Sve barjaci krvavi idoše,
Viš Srbije po nebu vedrome,
Da se Srbliji na oružje dižu...
Treću sveci vrgoše priliku,
Grom zagrmi na svetoga Savu,
Usred zime kad mu vreme nije,
Sinu munja na Časne Verige,
Potrese se zemlja od istoka,
Da se Srbliji na oružje dižu.
A četvrtu vrgoše priliku,
Viš Srbije na nebu vedrome:
Uhvati se sunce u proleće,
Jedan danak tri puta se hvata,
A tri puta igra na istoku...

Kad ustane kuka i motika,
Biće Turkom po Mediji muka...

Drumovi će poželjet Turaka,
A Turaka nigde biti neće...

Namah Djordje viknu po Topoli.
Kad je Djordje Srbe uzbunio,
Usta raja ka iz zemlje trava,
U gradove saćeraše Turke,
Trči Djordje od grada do grada...

Tad je Djordje Srbijom zavlado,
I Srbiju krstom prekrstio,
I svojijem krilom zakrilio,
Od Vidina pak do vode Drine,
Od Kosova te do Beograda.

Na čelo povstania postavil sa Djordje Petrović - Karadjordje (1804—1813):

Puče puška usred Šumadije,
U Topoli selu plemenitu,
Podiže se cela Šumadija,
I pred njome Petroviću Djordje.

To je Čierny Đurko z Kollárovej „Slávy dcéry“, Đorde Čierny, hlavný junák drámy totožného mena Jonáša Záborského. Bol to junák „bez vady i strachu“, človek pevného charakteru a geniálny „vožd“ povstania. Kdekoľvek sa zjavil, prinášal veľký rešpekt, odvážnosť a posilnenie ducha. Odnášal víťazstvo za víťazstvom. Zvlášť sa preslávil v boji na Mišare, keď vybojoval aj Belehrad (1806). Najväčší juhoslovanský básnik Njegoš venoval mu svoje najlepšie dielo „Gorski vijenac“, kde ho nazýva otcom Srbska a bičom tyranov; zbožňuje ho a zaraďuje vedľa Napoleona, Suvarova, Kutuzova, Wellingtona, Blüchera atď.;

Iz grmena velikoga lafu trudno izać nije,
U velikim narodima geniju se gnjezdo vije.
Al heroju *topolskome*, Karadjordju besmrtnome,
Sve prepone na put bjehu — k cilju dospje velikome:
Diže narod, krsti zemlju, a varvarske lance sruši,
Iz mrtvijeh Srba dozva, dunu život srpskoj duši.

Evo tajna besmrtnika: dade Srbu stalne grudi,
Faraona istočnoğa pred *Djordjem* se mrznu sile,
Djordjem su se srpske mišce sa viteštvom opojile!
Od Djordja se Stambol trese, krvožedni otac kuge;
Sabljom mu se Turci kunu, kletve u njih nema druge!
Plam će vječno životvorni blistat Srbu tvoje zublje,
Sve će sjajnij i čudesnij u vjekove bivati dublie.

Po francúzskej revolúcii (1789) ožila aj juhoslovanská myšlienka. Prejavovala sa v túžbe nielen za oslobodenie juhoslovanského národa zpod Turkov, ale aj zpod Rakúsko-Uhorska. U Srbov prv sa myslelo na oslobodenie srbských zemí; potom by sa myslelo na ostatných. Plány Karadjordja, Petra I. černo-horského a metropolitu Stratimirovića neboly tak úzko srbské, boly juhoslovanské. To sa najlepšie vidí z plánov Karadjordjových.

Rus Vasilije Karazin, Srb po dedovi, žiadal (1804) od ruského ministra zahraničia, kniežata Czartoryského, aby ruský car podporoval Karadjordjovo povstanie, „*ktoré sa môže skončiť utvorením carstva Slovanov (Juhoslovanov), a ktoré sa časom môže rozširovať po Jadranské more, Albániu a Macedoniu, a na inej strane obsiahnuť všetky juhoslovanské zeme, ktoré sú pod Rakúsko-Uhorskom, ako Banát, Srijem, Slavoniu a Chorvátsko.*“ Nesmieme zabúdať na to, že vtedy bolo v Petrohrade, u cara a Czartoryského prvé Karadjordjovo poslanstvo, ktoré bolo stále v stykoch s Karazinom. Na čele tohoto poslanstva bol prota Matija Nenadović, srbský dekan, významný bojovník a vojvodca, prvý diplomat oslobodeného Srbska. Členom poslanstva bol aj Boža Grujović (Todor Filipović), bratislavský žiak, ktorý vtedy bol profesorom charkovskej univerzity, spolu s Atanasijom Stojkovićom, tiež bratislavským žiakom a priateľom Dobrovského.

Budúceho roku (1805) povstali proti Turkom Drobnjaci pod Durmitorom, v rodisku Novicu Cerovića, v starej kolíske Vuka Karadžića a Jovana Cvijića. Boli podporovaní černo-horským Petrom I. Pokúsili sa s povstaním aj v Bosne. Cieľom pripojenia k Srbsku povstali (1807) Srbi v Banáte proti Rakúsko-Uhorsku, „proti Nemcom, ktorí prevýšili Turkov“; potom aj Srbi v Srijeme

(1808). Pre nich sa zasadzoval na bratislavskom sneme metropolitu Stratimirović. Ale žiadne z týchto povstaní sa nepodarilo.

Povstanci zo Srbska písali (1805) Srbom do Triestu, aby hmotne podporovali „*spoločnú vlasť, ktorá sa dvíha*“. Jeden srbský kňaz z Priedoru (Bosenská krajina) písal: „*Trpel som turecké jarmo v nádeji, že nás Karadjordje oslobodí a pripojí.*“ V jednej rakúskej zpráve sa hovorí, že „*Srbi v Uhorsku považujú Karadjordja za druhého Alexandra, alebo za obnoviteľa celého Slovanstva*“ (južného). Slávny Karadjordjov vojvodca Stanoje Glavaš žiadal od Karadjordja, aby mu dal desať tisíc vojakov a dovolil mu postaviť sa na čelo *srbského hnutia v Uhorsku*, „*lebo sú Srbi všetci až po Budín pripravení povstať, ak im Srbsko pomôže*“.

Karadjordje mal v pláne oslobodiť aj Bulharsko. Keď Glavaš žiadal vojsko pre povstanie v Uhorsku, on odpovedal: „*Najprv sa musia vyhnúť Turci z Bosny a Bulharska*“.

Bosna bola prvá na oslobodzovacom programe Karadjordjom. To krásne vyjadril súčasný národný básnik:

Vako Djordje Drini govorio:
„Drino vodo, plemenita medjo
Izmedj Bosne i izmedj Srbije!
Naskoro će i to vreme doći,
Kad ću ja i tebeka preći,
I čestitu Bosnu pohoditi!“

Homér Karadjordjovho povstania, Filip Višnjić,

Tretí zpěvák vznešený a lepý...
Filip Sljepac, úbohý a slepý,

jak ho nazýva Kollár v „Slávy dcére“, išiel zo Srbska cez Bosnu, Hercegovinu a ďalej až po Skadar, a revolucionoval duchov, spievajúc o povstaní Srbska.

Hercegovina tiež bola na Karadjordjom programe. Karadjordje a jeho vojvodcovia písali hercegovským pohlavárom: „*Vy udrete s tej, a my udreme s tejto strany, a v mene Boha naše vojská spoja sa v Sarajeve skôr ako za mesiac. Je čas, aby ste sa oslobodili a s nami sjednotili.*“

Karadjordje a černo-horský Petar I. mali na programe spojiť a sjednotiť Srbsko a Čiernu Horu, a potom pokračovať s oslobodzovaním ostatných krajín. Karadjordje písal (1806) Petrovi I., aby udrel na Bosnu, „*aby sme — povedal — žili spolu sjednotení, ako nám to rozkazuje Boh, ktorý do nás vliat tú istú krv, aby sme boli jedni bratia, jedno telo, jedno srdce, jedna duša*“. Pozdejšie (1809) písal mu takto: „V mene Boha pracujme, aby sme čoskoro prišli na riekú Taru, aby sme sa tam spojili.“ To sa raz aj stalo. Karadjordje sa spojil s černo-horským vojskom pri Senici v Starom Srbsku, ale rýchle sa musel vrátiť, aby bránil napadnuté Srbsko.

Keď Srbi nedostali od Ruska takú pomoc, akú očakávali, obrátili sa k Napoleonovi, ktorý rúcal Rakúsko. R. 1809 Karadjordje a srbská Národná rada rozhodli požiadať Napoleona o protektorát nad Srbskom. Písali Napoleonovi: „*Národy našly vo Vašej carskej osobe svojho ochrancu a zákonodarcu. Srbský rod praje si dočkať sa toho šťastia, aby ste mu Vy boli protektorom. Monarcha, obráť svoju pozornosť na Slaveno-Srbov. Čas a príležitosť ukážu, že sú dôstojní protektorátu veľkého národa. Srbi uisťujú Jeho Imperátorské Veličenstvo, že aj ostatní ich bratia, ktorí žijú v Bosne, Hercegovine a kráľovstve Maďarskom, nevynechávajú ani Bulharov, pôjdu cestou Veľkého Národa...*“ Tu sa ešte hovorí o tom, že srbský národ ľahko pobúri srbskú a bulharskú mládež zo susedných krajov, ktorá sa tomu veľmi teší, že srbské vojsko očistí turecký breh Sávy a Uny a spojí sa s francúzskym vojskom v Dalmácii; a potom, že „*maďarský obor, podporovaný Rakúskom, rýchle padne*“. Karadjordjov posol, ktorý niesol tento memoár, prišiel do Viedne, kde bol Napoleon, ktorý práve uzavieral mier s Rakúskom, čo znemožňovalo tento srbský plán. Ale Napoleonov minister sľúbil o tom jednať s cisárom v Paríži.

Keď Napoleon dostal západné juhoslovanské zeme a utvoril svoju Ilyriu, v ktorej boli politicky sjednotení, hoci pod cudzou vládou, Slovinci, veľká časť Chorvátov a čiastka Srbov, Karadjordje písal (1810) Napoleonovi: „*Vy ste správne nazvaný Veľkým, lebo mnohé národy musia Vám poďakovať za svoj blahobyť, zvlášť znovu vzkriesená Ilyria, v ktorej žijú naši rodáci*.“ Karadjordje, menoval a vyslal svojho vyslanca pri Napoleonovom

dvore, Radu Vučinića, ktorý znovu požiadal Napoleona, aby vzal titul „*Protektora Srbska a urobil Srbsko neodvislým, v ktorom bude vládnuť Karadjordje a jeho potomkovia*.“ Vučinić vtedy hovoril francúzskej vláde menom Karadjordja: „*Srbi predpokladajú protektorát Napoleona i pre iných, lebo nechceli by oddeliť svoj osud od osudu provincií ilyrských, kde je to isté náboženstvo (kresťanské), ten istý jazyk, ten istý národ ako v Srbsku. Francúzsky imperátor ozdobil národ (juhoslovanský) menom Ilyria. Zato oči tohoto národa obracajú sa k Jeho osobe, ako obnoviteľovi starej národnej vlády, takže oddanosť a nadšenie tohoto národa bude ešte väčšie, ak Napoleon stane sa protektorom Srbska*.“

Tak Karadjordje, jeho Národná rada a spolupracovníci žiadali si sjednotenie celého juhoslovanského národa do jednotného neodvislého štátu, pod protektorátom Napoleona. Samozrejme, sjednotený národ nepotreboval by pozdejšie protektorát cudzieho štátu, a toho by sa ľahko zbavil.

Nezabúdajme, že členom srbskej Národnej rady bol Dositije Obradović, veľký srbský národný buditeľ a veľký apoštol juhoslovanského národného sjednotenia. On hneď prišiel do oslobodeného Srbska, stal sa prvým srbským ministrom osvety a zakladateľom prvej srbskej vysokej školy, ktorá sa určite aspoň v niečom podobala organizácii filozofických a právnických tried evanjelického lycea v Bratislave, kde Obradović meškál celý školský rok (1778), ako súkromný učiteľ niektorých srbských žiakov.

Karadjordjovo Srbsko padlo (1813). Karadjordje ušiel do Rakúsko-Uhorska, a odtiaľ do Ruska. Turci sa krvave pomstili Srbsku. Len za jediný deň bolo dovedené do Belehradu na predaj 1800 srbských žien a detí. Popravili mnoho povstalcov. „*Srbskí vodcovia nenajdú viac národ na povstanie*“ — hovorili Turci. Sklamali sa.

Karadjordjovo Srbsko padlo, ale nepadla Karadjordjova oslobodzujúca a štátnická myšlienka národného povedomia a sila národného odboja. Nasledujúceho roku (1814) zase povstalo Srbsko. Na čele bol Hadži Prodan (Grigorijević). Povstanie sa nepodarilo; bolo krvave udusené. Ale rok po tom (1815) Srbsko znovu povstalo a konečne sa oslobodilo. Vodca povstania

bol Miloš Obrenović (1814—1839), veľmi obratný a veľmi talentovaný sedliak-diplomat. V tom ohľade bol veľký ako Karadjordje po chrabrosti a pevnosti charakteru. Srbsko pokračovalo s Karadjordjovou myšlienkou oslobodzovania. Malá Čierna Hora Petra I. s veľkou námahou a s nesmiernou obetavosťou odrážala turecké nájazdy, zachránila svoju slobodu, ale zostala bez moci pre uskutočňovanie širších plánov.

Tak sa Karadjordjovo Srbsko stalo ohniskom oslobodenia a sjednotenia Juhoslovanov.

Sú klasické príklady herostva a smrti v boľbách za oslobodenie Srbska, príklady Leonida a Scevolu, Miloša Obilića na Kosove a Nikolu Zrinského na Sigete. Tak na príklad Stevan Sinđelić nechcel opustiť s družinou svoju pozíciu na Čegre; počkal na Turkov, a keď vskočili do zákopov, strieľal do strelného prachu a s celou družinou a mnohými Turkami vyletel do povetria (1809). Z hláv týchto srbských junákov Turci vybudovali baštu (Čele-kula pri Niši). Chýrny junák Veljko Petrović, keď nemohol obrániť Negotin, vyšiel na hradby pevností a heroicky padol (1813), ako Zrinski na Sigete. Tanasko Rajić so scevolskou kľudnosťou čaká Turkov u svojho dela, ktoré nechce živý opustiť, a tu heroicky padá (1815).

Je celá galéria iných legendárnych srbských junákov z Karadjordjovej doby, ako na príklad: Alexa, Jakov a Sima Nenadović, Vasa Čarapić, Stojan Čupić, Arsenije Loma, Luka Lazarević, Janko Katić atď. Alebo legendárny Ilija Birčanin, ktorého sa Turci boja ako Marka Kraljevića, a ktorého belehradskí dahiovia (janičiarski vojvodcovia a hospodári belehradského pašalika) popravili pred Karadjordjovým povstaním. O ňom mocný dahia Fočić Mehmed-aga hovorí takto:

Dok pogubim Birčanin Iliju,
Ober-kneza ispod Medjednika ...
On buzdovan o unkašu nosi,
A brkove pod kalpakom drži;
On Turčinu ne da u knežinu:
Kad Turčina u knežini nadje,
Topuzom mu rebra isprebija ...

A kad nama porezu donese,
Pod oružjem na divan izadje,
Desnu ruku na jatagan metne,
A lijevom porezu dodaje:
„Memed-aga, eto ti poreze,
Sirotinja tebe pozdravila,
Više tebi davati ne može.“
Ja porezu započnem brojiti,
A on na me očima strijelja:
„Memed-aga zar češ je brojiti?
Ta ja sam je jednom izbrojio!“
A ja više brojiti ne smijem,
Jedva čekam da se skine bjeda,
Jer ne mogu da gledam u njega;
On je paša a ja sam subaša ...

6. Napoleonova Ilyria. Mierom v Bratislave (1805) Napoleon dostal Dalmáciu s Bokou a mierom v Schönbrunne (1809) dostal ešte Istriu, Goricu, Kraňsko, Korutansko a veľkú časť Chorvátska s Rjekou a Triestom. Tieto zeme Napoleon sjednotil a z nich utvoril zvláštnu provinciu svojho cisárstva, ktorú na návrh Srba Popovića-Tekeliju nazval Ilyriou. Sava Popović-Tekelja, ktorého ospieval L. Štúr, píše o tom takto: „Keď Francúzi zaujali Dalmáciu a Chorvátsko, podal som im projekt, aby z týchto provincií utvorili zvláštne kráľovstvo. Ale ak tam žijú Chorváti, Kraňci, Dalmatinci a iní, navrhol som, aby sa tomuto kráľovstvu dalo meno Ilyria. Tento návrh podám francúzskemu ministrovi Champagnyovi, aby ho zaslal Napoleonovi. Jak som bol šťastný, keď budúceho roku (1810) Napoleon vyhlásil Ilyrské kráľovstvo!“ Noviny „Kraľský Dalmatin“ nazývaly Ilyriu: „Zemľa Slovinska“ (slovanská-juhoslavanská), alebo: „Država slovinska“.

K vôli kultúrnemu a politickému národnému sjednocovaniu Napoleon zaviedol srbochorvátske nárečie ako jazyk oficiálny a povinný pre Juhoslovanov jeho Ilyrie. Juhoslovania nazývali tento svoj jazyk jazykom „slovinským“, alebo „ilyrským“. Tak po tisíc rokoch — hovorí juhoslovanský historik Šišić — Slovinec sa stal prvý raz plným človekom, lebo sa oslobodil z otroctva ne-

meckého panstva, a tak aj chorvátsky sedliak prestal byť otrokom svojej šľachty.“

Napoleon mal — ako sám písal (1810) — pripojiť Bosnu k Ilyrii. Jeho kruhy zdôrazňovali *príbuznosť jazyka a národa Ilyrie, Bosny a Srbska*. Francúzsky konzul pre srbské veci pri Napoleonovej ilyrskej vláde v Ljubljane, ktorý predtým bol konzulom na Balkáne, písal svojmu ministrovi do Paríža (1810), že „*národ Ilyrie teší sa vzkrieseniu ilyrského mena, ktoré ho naplňuje veľkými nádejami do budúcnosti, na základe jednotného jazyka a náboženstva*“ (kresťanského), a že *ten istý národ žije ešte v Bosne, Srbsku, Slavonii, Srijeme a Banáte, preto „viedenský dvor musí v budúcnosti obrátiť na to veľkú pozornosť.“* Svoju radosť a nádeje vyjadril veľký slovinský básnik a národný buďiteľ, priateľ Jungmannov, Valentin Vodnik, veršami:

Napoleon reče:

Ilirija vstan! ...

Ilirija v srcu

Evrope leží.

Dobrovčan, Kotoran,

Primorec, Gorenjc,

Pokolpljan po starem

Se zove Slovinc.

Od prvego tukaj

Stanuje moj rod ...

Napoleon mal v úmysle nielen pripojiť Bosnu k Ilyrii, ale sjednotiť juhoslovanské zeme. Nedovolily mu to však iné historické udalosti. Pozdejšie — ako hovorí historik Šišić — Napoleon si na Sv. Helene rád spomínal na Ilyriu a hovoril: „Jedna z najkrajších mojích zásad bola, sjednotiť tie národy, ktoré tvoria jeden geografický celok.“

Napoleonova Ilyria bola zvláštnym politickým útvarom. Politicky sjednocovala pod jedným menom Slovincov, veľkú časť Chorvátov a časť Srbov. Ale nebola dlhého veku. Zanikla spolu s Karadjordjovým Srbskom.

Ale Ilyria, pod menom ilyrského kráľovstva, zostala ako celok do r. 1822. Viedeň dovolila noviny v „ilyrskom jazyku“. To boli „Noviny srbske“, ktoré redigovali a vydávali Dimitrije Frušić a Dimitrije Davidović, kežmarský žiak zo Šafárikovej generácie, pozdejšie známy srbský štátnik. Slovinci zostali bezprávnymi. Začali ich zase germanizovať. Chorváti sa obyčajne odvolávali na staré listiny rakúsko-uhorských kráľov, ktoré zostávaly mrtvým slovom na papieri. V Chorvátsku znovu začína germanizácia a maďarizácia.

Ruský car Alexander tiež mal plán o sjednotení juhoslovanských zemí (1812). „*Chcel, — píše historik M. Prelog — aby sa bojovný duch národa v Srbsku, Bosne, Dalmácii, Chorvátsku a Ilyrii využil pre Rusko. Sľuboval im (Juhoslovanom) neodvislosť a utvorenie slovanského (juhoslovanského) kráľovstva.*“

7. Doba Njegoša, kniežata Alexandra a bána Jelačića.

Myšlienka politického sjednotenia Juhoslovanov, Srbov, Chorvátov a Slovincov, mocne ožila v triciatych a štyriciatych rokoch minulého storočia. Vtedy vládol v Čiernej Hore Petar II. Petrović-Njegoš (1830—1851), v Srbsku Alexander Karadjordjević (1842—1858) a Chorvátsko spravoval bán Josip Jelačić (1848—1859). To je doba národného obrodzenia, ktoré pripravovalo cestu k sjednoteniu politickému. Vtedy vzniklo i spoločné meno juhoslovanskej vlasti.

„Ilyrizmus“. S národným obrozením u Chorvátov manifestuje sa túžba po politickom sjednotení Juhoslovanov. R. 1825 chorvátski zástupcovia na bratislavskom sneme, Alojzije Bužan, Stjepan Ožegović, Antun Kukulević a Josip Kušević, žiadali pripojenie Dalmácie a Vojnej Granice k Chorvátsku a Slavonii, samozrejme pod korunu uhorskú. Vo svojom spise „Genius Patriae“ Ivan Derkos podáva (1831) Chorvátom za príklad Srbsko, „*ktorému zasvitlo slnko slobody*“. Rok po tom gróf Janko Drašković, známy chorvátsky politik, v svojom spise „Disertácii“ v návode pre chorvátskych zástupcov na bratislavskom sneme písal o politickej orientácii „Slavo-Chorvátov“ a o slovanskej vzájomnosti. Žiadal bližšie styky s juhoslovanskými krajinami; žiadal aj utvorenie „*Ilyrského kráľovstva*“, *sjednotenie: „Chorvátska, Slavonie, Dalmácie,*

Vojnej Krajiny, Bosny, Kraňska, Štyrska a Korutanska“, v rámci rakúsko-uhorskej monarchie.

Vodca ilyrského hnutia, L u d o v í t G a j, ktorý prichádzal do Bratislavy v r. 1833, 1840, 1846 a 1847 v politických záležitostiach, stal sa skutočným vodcom svojho národa. „Gaj je osou, okolo ktorej sa točí duchovný a národný život Záhreba,“ — povedal Kollár. „On zapálil svätý oheň, ktorý horí v Chorvátsku. Bez neho Chorváti by sa stali Maďarmi, ale on oslobodil Chorvátov od národnej smrti,“ — tak písal jeho súčasník Slovinc Kočevár. „Lahko je písať knihy, ale ťažko je zdvihnúť národ,“ povedal Gaj, keď hovoril o Dobrovskom a sebe. Gaj shrnoval všetkých Juhoslovanov do jedného celku a túžil po politickom sjednotení.

Vydávajúc svoje politické noviny, Gaj sa obracia k „všetkým mužom nášho rodu, slávneho národa slovenského“. *Jasne vidí budúcu jednotnú dŕžavu Juhosláviu, ktorú volá Ilyriou.* Jeho Ilyria obsahuje všetkých Juhoslovanov i Bulharov. Nachádza sa medzi trojuholníkom: Skadar—Varna—Bjelak.

Gajov spolupracovník V j e k o s l a v B a b u k i ć tiež túži po jednej juhoslovanskej domovine, a počíta všetkých Chorvátov, Slovincov a Srbov do jedného politického celku:

Jer su ovo braća od starine,
Sini dragi jedne domovine...

L u d o v í t V u k o t i n o v i ć, ktorý bol v sprievode grófa Janka Draškovića, ako poslanca na sneme, písal z Bratislavy T. Pavlovićovi (1833): „Sjednotiť sa so Srbmi, to je túžba každého poctivého Chorváta.“ Janko Drašković spieva o *Ilyrskej Države* (1836):

Ilirija država je slavna,
Slavjana djedovina glavna,
Gdje su Serblji i Horvati mili,
Vjerna braća Kranjci i Sloveni,
I još k tomu Buğari mileni...

I v a n M a ž u r a n i ć spieva o *jednotnej vlasti od Istrie a Gorice po Čierne more.* Dimitrije Demetar z príle-

žitosti vyhlásenia ústavy v Srbsku (1839) pozdravuje *budúcu veľkú Ilyriu*, ktorej „sjednotení Srbi a Chorváti“ vrátia všetko, čo im nepriatelia zhabali:

I starom će slavom ime
Opet sinut Ilirije...

P e t a r P r e r a d o v i ć otvorene písal o *budúcom spoločnom dome*: „Starajme sa,“ — hovorí, — „aby základ bol pevný, keď príde hodina, aby sme na hotový dom vyvesili zástavu, tak aby nám ju vietor spolu s domom nemohol povaliť.“ On pozdravuje slobodu, ktorá príde k Jadranskému moru od Srbska (1844):

Ali lagan vjetrić šapće
Od istoka k sinjem moru,
Šapće slatko iz tihana:
Zora puca biće dana...

V svojej dráme „Kraljević Marko“ Preradović pozdejšie (1847) vyjadril jasne svoju túžbu po politickom sjednotení všetkých južných Slovanov. Štyria bratia idú na štyri juhoslovanske strany, aby šírili „národného ducha a carstvo novej viery“. Kraljević Marko sa prebudí a vyburcuje i národného ducha. Dubrovčan M e d o P u ć i ć spieval, aby mladí Ilyri boli pripravení obetovať všetko pre Ilyriu:

Hajdmo, mladi Iliri mi,
Braća jedne misli svi,
Hajdemo složni, hajdemo slavni,
Žrtvovati sve pripravni,
U nas gleda narod sav.

B o h o s l a v Š u l e k vidí: „Ilyriu, ktorú tvoria všetky tie dŕžavy, kde býva národ ilyrský, tedy všetky krajiny po Balkán“. Jeho heslom je: „Sloboda v národnosti, národnosť v slobode.“ P a v a o Š t o s volá do ilyrského kola: „Chorvátov, Slavoncov, Dalmatíncov, Dubrovčanov, Istranov, Korutancov, Kraňcov, Štyrcov, Bačvanov, Banáťanov, Srbov, Bosniakov, Hercegovcov, Černohorcov a Bulharov“. On vidí budúcu veľkú Sláviu „našu starú matku, ktorá sa bude vozíť na štyroch kolesách: Rusko, Poľsko, Čechy a Ilyria.“

Mnoho popredných Chorvátov, ako: Antun Mažuranić, Antun Mihanović, Dragutin Seljan, Tomo Blažek, Fran Kurelec, Mita Orešković a mnohí iní snivali o „Velkej Ilyrii“.

Sem patria Slovinci: Stancko Vraz, priateľ Dobrovského, Čelakovského, Palackého, Kollára, Šafárika, Štúra a Hurbana, ktorý prvú sbierku básní vydal v Prahe, potom Janez Blažvaz, Matija Ravnikar a iní; Srbi: Sava Popović-Tekelija, Pavle Stamatović, Todor Pavlović, Jovan Subotić a iní.

Garašaninov plán sjednotenia. Knieža Miloš Obrenović upevňoval Srbsko, systematicky a diplomaticky, piad' po piadi, pozíciu po pozícii. Myslel na oslobodenie a pripojenie Bosny a Hercegoviny; tam v triciatych rokoch pripravoval povstanie. Musel opustiť Srbsko (1839), ktoré zápasilo o ústavu. Jeho nástupcom bol starší syn Milan, ktorý predčasne zomrel. Na trón vstúpil Milošov mladší, sedemnásťročný syn Michailo, ale i on musel onedlho opustiť Srbsko.

Vladárom Srbska bol zvolený Karadjordjov syn, knieža Alexander. Svoju politiku orientoval juhoslovansky. Snažil sa urobiť Srbsko juhoslovanským Piemontom. Takú politiku viedol jeho znamenitý štátnik Ilija Garašanin. Roku 1844 Garašanin urobil široký politický plán pre Srbsko. To bol „*plán pre budúcnosť Srbska, zásady, podľa ktorých Srbsko musí stále pracovať behom dlhšej doby*“ — *pracovať na politickom sjednotení južných Slovanov: Srbov, Chorvátov a Bulharov, ktorí by utvorili jednotný neodvislý slobodný štát. Do rámca tohoto budúceho štátu shrnoval plán: „Srbsko, Bosnu, Hercegovinu, Čiernu Horu, Staré Srbsko, Dalmáciu, Chorvátsko, Slavoniu, Sriem, Báčku, Banát, Bulharsko a severnú Albániu“.* Prv sa malo pracovať na oslobodení Srbov a Bulharov zpod moci Turkov i na spojení Srbska s Čiernou Horou, potom na oslobodení Chorvátov a Srbov zpod Rakúsko-Uhorska. Konečne by prišlo sjednotenie do jednotného juhoslovanského štátu.

V tomto pláne sa zdôrazňuje: „*Srbská politika nesmie sa obmedzovať na terajšie hranice Srbska, ale musí sa snažiť, aby sa k Srbsku pripojily všetky národy srbské . . . Musí potom úplne zavládnuť spasiteľná myšlienka obecného sjednocovania a pokro-*

ku. Niet slov, s ktorými by sa táto povinnosť mohla dost odporúčiť. Idei obnoveného srbského carstva, na základe historického práva, aj ostatní južní Slovania budú veľmi ľahko rozumieť a s radosťou ju prijmú.“

V tomto pláne hovorí sa ešte o „*sväze s českými Slovanmi*“, „*Slovanmi v Čechách, na Morave a Slovensku*“.

To bol prvý napísaný program zahraničnej politiky Srbska. Na ňom spolupracoval známy Čech František Zach, ktorý vtedy žil v Srbsku a navádzal styky s Gajom a ostatnými Chorvátmi. Bol tretím delegátom Srbska na všeslovanskom pražskom kongrese. Pozdejšie bol srbským generálom a vojvodcom. Prišiel do Srbska ako dôverník kniežata Adama Czartoryského. Pred svojím odchodom do Srbska (1843) Zach podal Czartoryskému program svojej misie. Tu uvádza, jaký úkol očakáva Srbsko medzi južnými Slovanmi: „*Po páde Tureckého carstva — hovorí Zach — utvoril by sa neodvislý slovanský štát, štát južných Slovanov . . . Rakúsko by nemohlo ľahostajne pozorovať, aby sa na jej hranici utvoril neodvislý juhoslovanský štát (myslí na Srbsko), ktorý skôr alebo pozdejšie pritiahne k sebe Slavoniu, južné Uhorsko (Vojvodinu), Chorvátsko a Dalmáciu . . . Základ pre sjednotenie južných Slovanov bol by: jeden šéf štátu, sjednotená cirkev, jednota národa.“*

Na posilnenie srbskej zahr. politiky mal vliv aj knieža Adam Czartoryski, vodca poľských emigrantov. Jeho koncepciou bolo, aby južní Slovania utvorili jeden štát pod vedením Srbska. On odporúčal, že „*Srbsko musí vypracovať pre seba politický plán pre budúcnosť*“. „*Srbsko — hovoril — musí mať vliv nielen na všetkých Srbov v Turecku a Rakúsku, ale aj na Ilyrcov (Slovincov), Dalmatíncov a Chorvátov. Do srbského programu patria i Bulhari.*“

Nielen Garašanin, ale i dvaja srbskí politikovia, Avram Petronijević, minister zahraničia, i Toma Vučić-Perišić, národný tribún a minister vnútra, mali širší juhoslovanský rozhľad a kládli Srbsku veľký úkol oslobodzovania a sjednocovania Juhoslovanov. Petronijević, ktorý bol vo vzťahu s ilyrským hnutím, písal (1843) Čajkovskému o úkole Srbska ohľadom politického sjednotenia južných Slovanov a o utvorení Českého kráľovstva. „*Keď by Franciia — písal —*

poslala vojsko a utvorila Italské kráľovstvo, keď by pomohla Poliakom a ilyrským národom, keď by Anglia zaslala svoju flotu do Archipelagu a dala Grékom Carihrad, ktorý, ak nebude grécky, bude ruský, v tom prípade *Srbsko môže odohrať úlohu medzi všetkými Slovanmi na Dunaji. Vtedy by sa videlo Poľsko, Maďarsko, Itália, Ilyrsko-Bulharsko-Srbsko, Grécko a nadvojvodstvo Rakúska, vedľa Čiech, ktoré by so Sliezscom utvorily jedno kráľovstvo, ktoré by stálo vedľa konfederatívneho kráľovstva južných Slovanov.*

Petronijević a Vučić, dve najvýznamnejšie osoby vtedajšieho politického Srbska, uzavreli r. 1844 s predstaviteľom Czartoryského, Čajkovským, smluvu pod protektorátom francúzskeho carihradského vyslanca. Boli povinní „pracovať na posilnení srbskej štátnej organizácie a sskupovaní všetkých juhoslovanských národov pod vodcovstvom Srbska“. Myslelo sa na „štátny sväz“ Juhoslovanov a Bulharov, na ich jednotu pod dynastiou Karadjordjevičov“.

Garašaninov plán nezostával len na papieri. Pracovalo sa v tomto smere stále. Maďari na bratislavskom sneme už obviňovali Srbsko, že „búri po Chorvátsku“. Významný juhoslovanský bojovník Bohoslav Šulek zo Záhreba vydával v Belehrade svoj list „Branislav“, ktorý redigoval Záhrebčan Čavlović. List propagoval juhoslovanskú národnú jednotnosť a ideu *politického sjednotenia v budúcnosti*. V Belehrade Šulek vydal anonymne (1844) aj politickú brošúrku „Čo chcú Ilyri“, lebo meno ilyrské bolo v Rakúsko-Uhorsku zakázané, a vtedajší cenzor Štefan Moyses pozbavený úradu.

Garašanin, samozrejme, v prvom rade počítal s prácou za oslobodenie neoslobodených srbských krajín a Bulharska zpod Turecka, a potom s prácou medzi Juhoslovanmi pod Rakúsko-Uhorskom. „*Povinnosť Srbska je, — pisał — aby katolíkom pritiahlo k juhoslovanskej myšlienke . . . Prv začať s prácou pripojenia Bosny k Srbsku, potom Chorvátsko a Dalmáciu sjednotiť so Srbskom a Bosnou*“.

Systematicky sa pracovalo na všetkých stranách: v Južnom a Starom Srbsku, v Bulharsku, v Bosne a Hercegovine, v Dalmácii a Chorvátsku, vo Vojvodine, v Istrii a severnej Albánii. Rakúsky konzul v Belehrade oznamuje Metternichovi, že v Bele-

hrade jestvuje „demokraticko-panslavistický klub“, ktorého stoziarom je štátny Sovjet (Rada), a že tento klub, ktorého členmi sú i Srbi a Chorváti z Rakúsko-Uhorska, vedie agitáciu po neoslobodených juhoslovanských krajoch. Naväzovaly sa úprimné styky s Čiernou Horou, kde vládol Njegoš, ktorý ako veľký nacionalista a Juhoslovan bol hotový zrieknuť sa trónu k vôli sjednoteniu so Srbskom.

Garašanin bol prvý, ktorý vyšiel s myšlienkou: „Balkán balkánskom národom“. On prezierave a jasne postavil úkol Srbska a Juhoslovanov: *sjednotenie všetkých južných Slovanov v jednotnom juhoslovanskom štáte*.

V júli 1845 došlo v Záhrebe ku krvavej srážke chorvátskych rodoľubov, „Ilyrov“ a maďarónov („srpanjske žrtve“).

Rok 1848. V revolučných rokoch 1848—1849 manifestovala sa u všetkých Juhoslovanov túžba po politickom sjednotení. Boje Chorvátov a Srbov z Uhorska proti Maďarom boli boje o samostatnosť, ktorých konečným cieľom bolo oslobodenie a sjednotenie. Tieto snahy a boje podporovalo Srbsko nielen morálne, ale aj vojensky a finančne. Čierna Hora dala celú svoju morálnu a ponúkala i vojenskú pomoc.

Hneď po francúzskej februárovej revolúcii Juhoslovania sa začali búriť. Chorvátski zástupcovia, Herman Bužan, Metel Ožegović, Ludovít Vukotinić a Štefan Moyses, pozdejšie slovenský biskup, začali svoj boj na bratislavskom sneme. Do Bratislavy, kde boli srbskými zástupcami na sneme metropolita Rajačić a Jovan Hadžić, prišla aj srbská deputácia, ktorá žiadala autonómiu Srbov v Uhorsku. Na čele deputácie boli Pavle Stamatović a plukovník Djordje Stratimirović, žiak Slováka Michala Godru. Stratimirović povedal Kossuthovi, že „Srbi budú prinútení hľadať pomoc na inej strane“ (myslel na Srbsko). Kossuth, ktorý hovoril, že v Uhorsku nepozná iného národa okrem Maďarov (ani Chorvátov, ani Slovákov), odpovedal mu, že „meč rozhodne“.

Prví povstali Srbi vo Vojvodine. Srbskí žiaci v Bratislave stali sa nacionálnymi revolucionármi. Svetozár Miletić „Sveslav“, Bogoboj Atanacković, Jovan Živković a Djordje Rada k poponáhľali sa z Bratislavy do Vojvodiny

a prví zazvonili na povstanie. Títo Štúrovi duchovní žiaci verili, že prišla hodina oslobodenia rakúsko-uhorských Slovanov. Miletic spieval:

Ej Slavjani bračo draga,
Kucnuo je i naš čas.

Už začiatkom marca 1848 začala akcia srbských povstalcov. Na veľkom 15tisícovom národnom shromáždení v Karlovciah (13. mája), ktorého sa zúčastnili aj predstavitelia Srbska, medzi inými Matija Nenadović, Dimitrije Matić, Jovan Ristić, bývalí a budúci srbskí štátnici, a chorvátsky zástupca Ivan Kukuljević. Srbi vyhlásili Bäcku, Banát, Baraňu a Sriem za svoje vojvodstvo a karlovackú metropolu za srbskú patriarchiu. Duchovným a politickým vodcom bol novozvolený patriarcha Josif Rajačić a vojenským veliteľom Djordje Stratimirović.

Chorváti na veľkom shromáždení v Záhrebe žiadali 25. marca (1848) samostatnú chorvátsku vládu. Práve vtedy bol menovaný generálom a chorvátskym bánom Josip Jelačić, človek juhoslovanskej orientácie a veľkej vojenskej chrabrosti a schopnosti. Bol veľmi slávnostne inštalovaný v Záhrebe so strany novozvoleného srbského patriarchu Rajačića. To bola nadšená manifestácia srbochorvátskej jednotnosti.

Už v máji Srbi z Vojvodiny odtrhli sa od maďarskej vlády a začali revolučné vojenské boje proti Maďarom. Začiatkom septembra Jelačić vyhlásil vojnu Maďarom a postupoval k Pešti. Tým sa Chorvátsko odtrhlo od Uhorska, ale zostávalo v rámci Rakúska a pod korunou Habsburgov, ako aj srbská Vojvodina.

Chorváti a Srbi z Rakúsko-Uhorska mali jeden cieľ a jednu nádeje. Vystupovali spoločne v boji proti spoločnému nepriateľovi za svoju slobodu a samostatnosť. Išli cestou, ktorá viedla k politickému sjednocovaniu. Boli proti Pešti a spoliehali sa na Viedeň, čo bol omyl, a potom aj veľké sklamanie.

Mnohí Juhoslovania žiadali sjednotenie Slovincov, Chorvátov a Srbov. Chorvátske „Snemovné noviny“ písaly o „existencii a samostatnosti Juhoslovanov“ a zdôrazňovali, že „Trojjediné kráľovstvo (Chorvátsko, Slavonia a Dalmácia) je duchom storóčí a politickou potrebou nútené sjednotiť sa s ostatnými vetvami

juhoslovanskými“. Chorvátsky snem žiada od kráľa Ferdinanda, aby „Trojjediné kráľovstvo sjednotilo sa administratívne s ostatnými juhoslovanskými krajinami veľkého cisárstva, so srbskou Vojvodinou, Štyrskom, Korutanskom, Kraňskom, Istriou a Gorickou“. To sa nestalo, ale pod Jelačićovou vládou a rakúskou korunou sjednotily sa prvý raz po storočí: Chorvátsko, Slavonia, Prímorie a Dalmácia s Rjekou. V Záhrebe sa myslelo a pracovalo na povstaní celého slovanského juhu. „Noviny dalmatské, chorvátske a slavonské“ písaly (1848) o nacionálnom nadšení Sremskej Mitrovice, ktorá je „kameňom v juhoslovanskej korune“ a zdôrazňovali, že „všetky srbské a chorvátske kmene musia sa sjednotiť... Podajme ruky — hovorí sa tam — jedným bratom Štyrcom a Kraňcom... Vstúpme do sväzu so všetkými rakúskymi Slovanmi a nepusťme ani jednu dŕžavu, ani jedno mestečko, ani jednu dedinku slovanskú, aby sa od nás odtrhly“.

Vukotinić písal (1848): „Zdvihli sme zástavu literárnu, teraz rozviňme zástavu politickú. Pre naše trvalé šťastie je najviac potrebné, aby sa všetci Slovania na juhu, ktorí sú viazaní jazykom, aj politicky viazali: Banát, Bäck, Srbsko, Slavonia, Bosna, Bulharsko, Chorvátsko, Dalmácia s ostrovmi, Čierna Hora, Hercegovina, Kraňsko, Korutansko a Štyrsko, kde všade počuť našu reč. Aj ostatné národy snažia sa o sjednotenie.“

Bohoslav Šulek žiadal (1848): „sjednotenie Srbov a Chorvátov na základe toho istého národného práva, dľa ktorého sa sjednotila Itália a Nemecko — na základe práva prirodzeného. Odteraz — hovorí — nebudú hranicami hory a rieky, ale jazyk a národnosť — prišla doba splynutia jednorodých kmeňov“. Mladí Juhoslovania z Triestu apelovali, aby sa „rozbilo bremeno otroctva“. A mladý Josip Juraj Štrosmajer písal z Viedne (1849) do chorvátskych „Národných novín“: „Najdôležitejší úkol Juhoslovanov je sdružiť sa a sjednotiť sa... aby sme sa stali jedným politickým telom, v ktorom jedna duša vládne“. Štrosmajer, ktorý sa vo Viedni už bol soznámil s Palackým a Rieggom, zastával na začiatku, ako Palacký, stanovisko federatívneho zriadenia Rakúska, ale potom s veľkým nadšením prijal ideu sjednotenia Juhoslávie.

Srbi z Vojvodiny boli tých istých politických koncepcií. „Srbské noviny“ volajú: „*Srbov, Chorvátov, Slavoncov, Dalmatincov a Ilyrov (Slovincov) do boja za spoločnú slobodu*“. Jovan Subotić, známy srbský politik a pozdejší zástupca na záhrebskom sneme, žiadal (1848) sjednotenie Srbskej Vojvodiny s Trojjediným kráľovstvom. „*Srb, Slavonec a Chorvát sú rodni bratia — deti jedného národa, podľa toho ich národnostný a štátny záujem je ten istý. . . Bán Trojjediného kráľovstva nech je aj bánom Srbskej Vojvodiny, nech je jedno ministerstvo a jeden snem*“. Patriarcha Rajačić písal bánovi Jelačićovi (1849) o „*pravom šťastí spoločnej veľkej budúcnosti*“.

Chorváti a Srbi z Rakúsko-Uhorska kládli veľké nádeje na slobodné Srbsko. Boli proti Pešti, ale z oportunistu nesmeli byť aj proti Viedni. Srbsko bolo aj proti Pešti aj proti Viedni. Od Viedne neočakávalo pre Juhoslovanov monarchie nič viac ako od Pešti. Srbsko myslelo na uskutočnenie Garašaninovho plánu, na samostatnosť rakúsko-uhorských Juhoslovanov, a potom na sjednotenie so Srbskom. Bán Jelačić hovoril, že „*politika kniežata Alexandra je spásonosná pre náš národ*“. Rajačić písal Jelačićovi, že „*Srbsko pracuje na sjednotení všetkých častok Trojjediného kráľovstva a uhorských Srbov*“. Záhreb stále bol v stykoch s Belehradom cez poslov alebo písomne. V politickej misii boli v Belehrade chorvátski národní vodcovia *Ludovít Gaj* a *Ivan Kukuljević*, kde boli nadšene uvítaní, a jednali s kniežatom Alexandrom a srbskou vládou.

V Belehrade bol založený odbor, ktorý sa staral „*o práce na sjednotení Juhoslovanov zpod tureckej a rakúsko-uhorskej vlády*“. Strediskom tohoto odboru bola „*Srbská rada*“. Keď v marci r. 1848 prišiel do Belehradu mladý Záhrebčan (pravoslávneho náboženstva) *Pavel Čavlović*, ktorý, zdá sa nám, pred revolúciou prichádzal do Bratislavy, boli po Belehrade rozširované letáky, ktorými sa žiada sjednotenie Juhoslovanov. Tu sa apeluje na Srbov, aby oslobodili celý svoj národ zpod Turkov, a potom „*keďže je Rakúsko paralytické, aby pod korunou Alexandra Karadjordjevića utvorili kráľovstvo Juhosláviu, ktoré má obsahovať: Srbsko, Bosnu, Bulharsko, Chorvátsko, Slavoniu, Sriem a južné Uhorsko*“.

Keď v apríli toho roku meškal v Belehrade mladý Svetozár Miletić, rozširovaly sa plakáty, v ktorých sa vyzýva srbský národ, aby udrel na Turkov a oslobodil Bosnu a Bulharsko. „*Srbsko — hovorí sa tam — musí sa stať strediskom rozhádzaných síl . . . Srbsko musí začať . . . Vy sa musíte určite oslobodiť . . . Dnes národ robí revolúciu a ten hovorí: Vy, Bosniaci, Srbi, Bulhari, musíte sa stať jedným národom, ktorý hlása: bratstvo a slobodu. Nesmie vás rozdeľovať ani náboženský, ani dialektický rozdiel, lebo ste bratia, synovia jednej spoločnej domoviny. Myslite na budúcnosť, myslíte na jednotnú vlasť! Čierna Hora nič nestratí, ak sa stane členom spoločnej slobodnej vlasti, naopak tým získa, lebo nemôže sa dlho udržať slobodná, ak sa neoslobodí veľká domovina.*“

A keď Srbi vo Vojvodine povstali proti Maďarom, Srbsko im poslalo na pomoc svojho chýrneho vojvodu *Stevana Knjićanina* s tisíckami srbských dobrovoľníkov zo Srbska, medzi ktorými boli Srbi z Čiernej Hory, Bosny a Hercegoviny a ešte aj Bulhari. Kničanin tiež stál v stykoch s Jelačićom. Jelačić mu písal: „*Dúfam, že najvrúcnejšiu túžbu môjho srdca splním a spojím sa so srbskými bratmi.*“ Kničanin mnoho napomohol úspechu povstalcov. A keď ho srbská vláda musela odvolať, on ponechal *Milivoja Petrovića-Blaznavca*, pozdejší člena srbského kráľovského námestníctva, s mnohými dobrovoľníkmi. V roku 1849 Kničanin zase prichádzal na pomoc Vojvodanom. Tam, po nepodarenom slovenskom povstaní, prišiel slovanský vojvodca *Čech František Zach*, ktorý spolu s Kničaninom prešiel do Srbska a tam i zostal. Srbský štátnik Garašanin pracoval na rozširovaní myšlienky sjednotenia Srbov a Bulharov. Preto prišiel do rozporu s ruskou vládou a jej propagandou v Bulharsku. Srbsko malo veľký úspech ohľadom svojho vlivu na všetkých južných Slovanov. „*Rakúsko myslelo, že úspechy Srbska hrozia nielen rakúskej ambícii, ale aj jej budúcnosti. V jej očiach Srbsko bolo prvým predstaviteľom juhoslovanskej myšlienky, Piemontom pre rakúske východné krajiny.*“

Svojho diplomatického misionára *Mateja Bana*, Dubrovčana, Srbsko poslalo na politickú poradu k Rajačićovi do Karloviec, Jelačićovi do Záhreba a Njegošovi do Cetinje. Ako dôverivá osoba kniežata Alexandra, Ban písal (1849) Njegošovi

z Belehradu: „*My tu mnoho pracujeme i na mnohých stranách věci zariaďujeme, keď osudová hodina príde, aby sme pripravení a svorní povstali . . . Naši páni nespia, ale vážne pracujú, pripravujú sa zvnútra a zvonku . . . Myslím, že osobne prídem, aby sme spolu kombinovali dôležitý plán . . . Teraz sa bavíme s mnohopočetnými plánmi a rozosielaním mužov do všetkých juhoslovanských strán.*“

Njegošova Čierna Hora bola tiež nadšená veľkými juhoslovanskými ideálmi. Keď vybuchla revolúcia v Rakúsko-Uhorsku, Njegoš súhlasil s tým, aby sa Dalmácia s Bokou a Dubrovnikom pripojila k Chorvátsku a odporúčal bokokotorským a dalmatským Srbom a Chorvátom, aby boli „*srdcom a dušou oddaní svojej národnosti, verní a poslušní Jelačićovi, jednokrvnému bánovi Troj-jediného kráľovstva*“. Njegoš ponúkal Jelačićovi aj vojenskú pomoc. „*Teba — písal Jelačićovi — Boh postavil na čelo južných Slovanov. Tvoj úkol je veľký. S ním Europa dostáva nový výhľad. Teším sa, že sa raz spojíme*“.

Kniežatu Alexandrovi Njegoš odporúčal, že sa ako metropolitá utiahne do kláštora, stane sa hlavou cirkvi so sídlom starých srbských patriarchov v Peći, a *jemu, Alexandrovi, prepustí vládu, keď oslobodia neoslobodené kraje svojho národa a spoja sa*. Svojho priateľa Ljubomira Nenadovića, Šumadinca, Njegoš odprevádzal veršami:

Ajde podji ravnoj Šumadiji,
Pozdravi mi srpske vitezove,
Na Kosovu da sa sastanemo,
Da mi naše stare pokajemo . . .

„Ban Jelačić a patriarcha Rajačić, Jelačić a knieža Alexander, Jelačić a Njegoš, Jelačić a Knićanin sú jasné spojky, ktoré symbolicky sviazaly Srbov a Chorvátov na večné časy“ — hovorí známy juhoslovanský historik Viktor Novak.

Slovinci žiadali sjednotenú Sloveniu. Mnohí túžili po politickom sjednotení s Chorvátmi a Srbmi. Okrem *Stanka Vraz*a, ktorý prešiel na chorvátsku stranu, vynikajú zvlášť: *Razlag*, *Ravnikar*, *Blajvaz* a *Kočevar*, ktorý ako zástupca Slovincov prišiel (1848) do Záhreba a uisťoval Chorvátov

o bratstve a o jednej politickej myšlienke a záujmoch: „*Mojou najväčšou túžbou je, aby sme sa my Slovinci sjednotili s Chorvátmi, lebo my sme všetci Ilyri*“ — hovoril.

Slovinci z Korutanska pozdravili srbskú májovú skupštinu v Karlovciach, podávajúc „*ruku bratstva*“ a vyslovujúc svoju vrúcnu túžbu svornosti. „*Aby sme — píšu — obnovili a navrátili starý sväz, ktorý Boh medzi nami utvoril silou krvi a jazyka . . . aby nám v svornosti Slovincom, Chorvátom a Srbom zase sa navrátilo slnko starého šťastia a novej slávy, lebo kde brat bratovi ruku podá, tam dom a rod neplače*“ . . . Iní pozdravovali povstanie Srbov a Chorvátov slovami: „*Všetci pre jedného, jeden pre všetkých*“. Matej Ravnikar písal: „*Nech Boh dá, aby nad Ilyriou skoro zasvitol biely deň*.“ *Fran Muršič* pozdravuje Ilyriu a *J. Koseski* spieva o juhoslovanstve a meči pomsty:

Naprej, naprej, žareči meč osvete,
Slavenski jug, junaška kri! . . .
Čez reke tri, v ostudní stan drakona,
Ukaže vam očestva glas,
Zastavljena je tam očestva krona . . .

Ljubljanská „Slovenia“ písala (1849) otvorene, že „*veľký krok urobil sa k obecnému sjednoteniu juhoslovanských národov*“ a zdôrazňovala, že je „*túžbou toľkých Slovincov, aby sme sa pod jedným pohlavárom sjednotili od srbskopodunajských krajín po Triglav . . . Ó príď, šťastná doba!*“

*

Vtedy sa manifestovala aj politická vzájomnosť Juhoslovanov a Čechoslovákov. Začiatkom apríla sišli sa vo Viedni Rieger, Šafárik, Štúr, Hurban, Gaj, Kukuljević, Brlić, Miklošić a iní, a vyjednávali o spoločnom vystúpení a spolupráci. Vo Viedni boli vtedy Jelačić a mladý Štrosmajer. Odtiaľ bol poslaný manifest na adresu Slovincov. V mene štyristo chorvátskych delegátov podpísali ho Gaj, Kukuljević a iní, a v mene Čechoslovákov Rieger, Joz. Frič a iní. Ešte mocnejšie sa manifestovalo na pražskom všeslovanskom kongrese, ktorý bol zvolaný na návrh Chorváta Kukuljevića. Po pražskom kongrese Záhreb sa stáva slovanickým strediskom. Prichádzajú tam mnohé významné osoby. Prišli: Štúr, Hurban, Nosák, S. Štefanovič, Erben, Lambl, Frič,

Mikovec a iní. Hurban bol potom v Karlovciach a v Belehrade, a dostal od patriarchu Rajačiča a kniežata Alexandra morálnu a materiálnu podporu pre slovenské povstanie. Štúr navštívil v Rogaškej Slatine svojho osobného priateľa detronizovaného kniežata Michaila Obrenovića, ktorý celou dušou bol za juhoslovanské oslobodenie a sjednotenie, a dostal od neho 60.000 zlatých na zbrane slovenských povstalcov. „Rajačič a Štúr — hovorí M. Dohnány — často sa schádzali a dohovárali o boji proti spoločnému nepriateľovi, keď boli na bratislavskom sneme; Rajačič dal Štúrovi potrebné prostriedky pre národnú vec.“ Slovenskí vodcovia dostali tiež morálnu a hmotnú podporu od Záhreba. Jelačić povedal Štúrovi vo Viedni: „Vaša slovenská vec je našou vecou. Keď budem bojovať za slobodu Chorvátov a Srbov, urobím všetko aj pre vás.“ Keď Slováci povstali, prišlo na pomoc viac juhoslovanských dobrovoľníkov na čele s chorvátskym básnikom Andrejom Brlićom.

Slovenskí povstalci vkladali veľké nádeje na Jelačića, Kničanina a Djordja Stratimirovića. Ich mená oslavovali na Slovensku, na Morave i v Čechách. Slovinec Koseski volá Juhoslovanov, aby nezabúdali na svojich „tatranských bratov slávnych“:

Ne zabite nesramniga psovanja,
 „Nem ember tót“ Madjar veli,
 ne zabite na srbski zemlji klanja
 kovarskiga poslednjih dni.
 Ne zabite tatranskih bratov slavnih...
 Recite mu, če kaj odveč bi bilo
 dolžan ostal je Svatopluk.

Juhoslovania počítali aj s pomocou slovenských povstalcov. Srb z Uhorska spieval:

Bog je s nama, on će nam pomoći,
 Slovák će nam sa severa doći.

Juhoslovanské povstanie sa nepodarilo. Rakúsko-Uhorsko zvíťazilo. Prišla ukrutná reakcia Bachovho režimu. Ale juhoslovanská myšlienka národného oslobodenia a sjednotenia žila. Ju nemohli zadusiť.

8. Doba kniežata Michaila. R. 1858 zvíťazila strana Obrenovičvcov v Srbsku. Bol sosadený knieža Alexander Karadjordjević a na jeho miesto zvolený starý knieža Miloš, ktorý o dva roky potom zomrel. Vtedy padlo aj černo-horské knieža Danilo. Na vladársky trón Srbska zasadlo schopné knieža Michailo Obrenović (1860—1868) a na trón Čiernej Hory mladé knieža Nikola Petrović (1860—1918).

Knieža Michailo mal široký juhoslovanský program politického sjednotenia Srbov, Chorvátov a Bulharov. Úspešné boje Čiernej Hory proti Turkom, zvlášť skvelé víťazstvo kniežata Danila a jeho brata slávneho junáka vojvodu Mirka na Grachove (1858) i hercegovské povstanie Luku Vukalovića; potom porážka Rakúska (1859) a sjednotenie Talianov, prebudily veľké nádeje Juhoslovanov, že sa blíži čas ich oslobodenia a sjednotenia. Knieža Michailo pracoval na svojom programe, ktorý viedol k uskutočňovaniu oslobodenia a sjednocovania všetkých južných Slovanov pod vodcovstvom Srbska. V prvom rade myslel na oslobodenie všetkých Srbov z tureckého otroctva (Bosna, Hercegovina, Staré a Južné Srbsko) a na sjednotenie s Čiernou Horou.

Srbsko a Čierna Hora idú spolu. Už knieža Danilo odkazoval „drahému bratovi“ kniežatu Alexandrovi: „Ty, sjednot srbský národ a ja budem prvým vojacom pred stanom Tvojho Veličentstva.“ Mladé knieža Nikola, básnik a veľký nacionálny idealista, tiež tak smýšľal. Tak smýšľal aj jeho národ. Uvádza sa na jednom mieste rozhovor starého černo-horského junáka s kniežatom Nikolom. „Vladáru,“ — povedal Černo-horec — „Rusko je ďaleko, Boh vie, čo môže byť s nami, *ale Ty sa dohodni so Srbskom i s našimi bratmi Chorvátmi a Kraňcami, aby sme my (Srbí zo Srbska a Č. Hory), každý so svojej strany, a oni (Chorvátí a Slovinci) z vnútra udreli na rakúskeho cisára a vyhnali ho z našej krásnej zeme. Utvoríme mocný a šťastný štát. Potom Ty sa dohodni s kniežatom Michailom, kto bude z vás vladárom, my budeme spokojní. Hlavné je, aby sme sa sjednotili.*“ „Nehovoriš zle,“ — odpovedalo knieža. *Myslel som už o tom a písal biskupovi Štrosmajerovi. On tiež súhlasí, ale nejde to tak rýchle, ako vy myslíte.* „Písal“ — povedal starý — „aj vладыka Rade (Njehoš) bánovi Jelačićovi a bolo to márne. Z písania nielo

koristi, ale pozdvihnite národ k zbrani, Ty s jednej, knieža Michailo s druhej strany. Zaopatrite z Ruska pušky, aby sme ich rozdelili medzi Bosniakmi a Hercegovcami. Chorváti a Kraňci, keď zosilnejú, udrú rovno na prekliateho Švába. Uvidíš junácku robotu i slobodu skôr, ako myslíš.“

Srbsko a Čierna Hora urobili tajnú smluvu už roku 1866. Srbský štátnik Milan Piroćanac bol na Cetinji a s kniežatom Nikolom ujednal v mene srbskej vlády smluvu: „*Srbsko a Čierna Hora sdrúžujú sa a budú v budúcnosti spolupracovať na oslobodení svojich ešte neoslobodených bratov zpod cudzieho jarma. Knieža Nikola zriekne sa trónu v prospech kniežata Michaila.*“ Tajný protokol podpísali Miloje Lešjanin v mene Srbska a vojvodca Petar Vukotić v mene Čiernej Hory. Smluva bola potvrdená v Belehrade, za kniežata Michaila Ilijom Garašaninom, za kniežata Nikolu Nikiforom Dučićom. V svojich memoároch kráľ Nikola vyjadruje sa o tejto smluve takto: „Bol som sa zriekol svojej koruny a svoj mladý život bol som venoval šťastiu a veľkosti srbskej s nadšením a vrúcny rozhodnutím.“ O tom, aby sa Srbsko a Čierna Hora sjednotili pri prvej príležitosti, písal Garašanin kniežatovi Nikolovi ešte roku 1865.

Jeden z prvých bodov Michailovho juhoslovanského programu bolo: *oslobodiť Bulharsko zpod Turkov a s ním utvoriť jeden štát.* Bolo mnoho Bulharov, ktorí na tom pracovali. Vynikajú S. Rakovskí a Ljuben Karavelov. V Belehrade sa založila bulharská legia. Začiatkom roku 1867 Srbi a Bulhari uzavreli v Bukurešti smluvu, ktorú prijalo shromaždenie Bulharov z rôznych končín Bulharska. Smluva predvídala: „*Utvorenie Juhoslovanského carstva, ktoré by obsahovalo Srbsko a Bulharsko s kniežatom Michailom ako šéfom štátu.*“

V svojom pláne Michailo shrnul Chorvátov, s ktorými sa mala utvoriť jednotná Juhooslávia. Túto svoju myšlienku Michailo sdělil L. Kossuthovi, keď bol v Londýne roku 1859: „Neviem, ako myslíte o tureckom carstve. Jeho pád je otázkou času. Určite vy (Maďari) neprajete si, aby padlo ako plen Rakúska alebo Ruska, ale aby sloboda národa bola hotovou nasledovníčkou. Keby sa v prípade rozpadnutia tureckého carstva, na území, kde žijú Slovania, utvorilo viac malých štátov,

boly by pod vlivom Ruska. Bolo by to proti vášmu záujmu, a my tiež by sme nechceli, aby boli opásaní ruskou nadvládou. *Tomu by sa mohlo vyhnúť len tak, ak by južní Slovania splynuli do kompaktnej masy, ktorá by svoju štátnu bytnosť napájala samostatným životom. „Myslím, že sú Srbi, a nie Chorváti povolani utvoriť jadro takej budúcej konštelácie. Chorváti sú na periferii, Srbi v prostred kruhu.“*

Juhoslovansky myslel aj Michailov Belehrad, ktorý sa pozerala na „celú Juhoosláviu“. R. 1860 Belehradčania pozdravujú záhrebský list „Pozor“, vyslovujúc sa o jednom budúcom juhoslovanskom dome: „*Naša národnosť je jedna, a to juhoslovanská. Bratia Peter a Pavel boli by zlí bratia, keby sa nemohli umiestiť pod jedným priestraným krovom... Tešíme sa tomu, že sa Kraňci (Slovinci) sblížujú jazykom a myslou k Chorvátom... Prešla doba mikroskopických kruhov. Bezpečie národa leží v národnej veľkosti.*“ Belehradské noviny „Srbsko“ a „Vidovdan“ písaly o „budúcej jednote“ Juhooslovánov, ktorá im, ako veľkému národu, patrí.“

Poprední Chorváti, s ktorými Michailo bol stále v stykoch, tiež o tom snívajú a na tom pracovali. Vynikajú Rački a Štrosmajer, vodcovia Národnej strany. Títo dvaja ďalekozrakí mužovia a politikovia mali hodne prívržencov.

Rački písal o Juhooslávii a „*sjednotení všetkých Juhooslovánov, v prvom rade Srbo-Chorvátov a Slovincov,*“ a nariekal, že sú „politicky nesjednotení.“ Na začiatku zamýšľal, aby Chorváti boli strediskom a jadrom juhoslovanského sjednocovania, pozdejšie videl, že to môže byť aj Srbsko. „*Národnosť je*“ — písal — „*novým faktorom, novou mocou v štátnom útvare europskom. Tento faktor nemôže sa viac eliminovať ani starými smluvami, ani kongresmi, ani kanónmi. I Juhooslovania sa prebudili z dlhého sna, cítia zázračnú moc tohoto nového hnutia v stroji europských štátov. Oni už konečne pocítili solidaritu záujmov v každom hnutí, ktoré sa týka ich budúcnosti... Každý kanón, ozývajúci sa v Belehrade, Sarajeve, alebo na Cetinji, na Drine, Bosne alebo Morači ozýva sa pri Jadranskom mori, na Vardare, Marici, Sáve, Kupe a Dráve.*“ Potom (1862) písal zase v záhrebskom „Pozore“: „*Nechajme času, aby rozhodol o sjednotení oboch bratov (Srbov a Chorvátov) v jednej rodine, pod*

jedným krovom. My sme sa prebudili na hlas kanónov z belehradskej pevnosti a dúfali sme, že tento čin bude začiatkom veľkej udalosti, ktorej Srbsko bude strediskom... V solidarite Chorvátov a Srbov, ktorá sa zjavuje v dnešnom juhoslovanskom hnutí, vidím veľký úspech pre budúcnosť. To nezostane bez plodu... Juhoslovania uvidia, že jedni bez druhých nemôžu vykonať nič, že krv nie je voda, a že máme hľadať prirodzené stredisko a nie umele vytvorené.“

Štrosmajer prichádzal do Belehradu a bol s ním v stálom spojení. Tvrdí sa, že knieža Michailo a knieža Nikola urobili (1866) so Štrosmajerom tajnú smluvu, aby sa utvorila slobodná, neodvislá Juhoslavia. Bosna by bola pripojená k Srbsku, Hercegovina k Čiernej Hore a Dalmácia k Chorvátsku a Slavonii. Tento štát by bol federatívny, s kniežaťom Michailom na čele, ako vrchným vládcom. Vtedy Štrosmajer a jeho spolupracovníci boli obžalovaní vo Viedni, že pracujú na odtrhnutí od monarchie a „utvorení zvláštneho juhoslovanského kráľovstva.“

Predpokladá sa, že túto tajnú smluvu so Štrosmajerom knieža Michailo vykonal cez Jovana Rastíca, vynikajúceho srbského štátnika, alebo cez Svetozára Miletića, ktorý sa (1866) síšiel so Štrosmajerom v Pešti. Podľa maďarského štátnika Julia Andrassyho Štrosmajer pri jednej príležitosti blahoželel kniežaťu Michailovi s priáním, aby sa stal „kráľom srbským a chorvátskym“. Vie sa, že Štrosmajer a Michailo boli duchovnými tvorcami a podporovateľmi revolučných organizácií v Bosne a Chorvátsku. Štrosmajer sľuboval kniežaťu, keď Srbsko povstane oslobodiť Bosnu, alebo keď tam zorganizuje povstanie, že požiada katolícke kňazstvo bosenské, aby napomohli povstanie. Kniežaťovi Nikolovi písal biskup takto: „Tam hojne preliata krv skôr alebo neskôr musí sa stať semenom *obecnej slobody a obecného spasenia južného Slovanstva*.“ Slovincov presvedčoval o „jednej a tej istej budúcnosti, ktorá určite pride.“

V tomto období Štrosmajer ako politik vyniká na záhrebskom sneme a vo viedenskom parlamente. Otvorene a energicky zastupoval federatívne zriadenie rakúsko-uhorského štátu, v ktorom by juhoslovanské zeme tvorily jeden celok, ktorý by bol rovnoprávny s Rakúskom a Maďarskom. V parlamente sa za-

sadzoval za Slovákov a podporoval politické požiadavky českých zástupcov, ktorí zastupovali federáciu. Udržoval čulé styky s Palackým, Jirečkom, Čermákom a svojim veľkým priateľom Riegrom. Opísal cestopisne svoj pobyt v Prahe roku 1863.

Zadarská „Hviezda“ Jovana Sundečića, pozdejšieho sekretára kráľa Nikolu, hovorí o juhoslovanskom „stožiare, okolo ktorého sa musíme točiť, aby sme dosiahli svoju pravú budúcnosť.“ Dalmatíнец Šime Ljubić volá Juhoslovana, aby „posilňovali všetky svoje národné sily k tomu, aby raz Juhoslavia, pomocou dnešného európskeho hnutia, dostala to miesto, ktoré je jej Bohom dané a ktoré jej patrí podľa vládnuceho práva.“ Zo Sarajeva prichádzal hlas, že sa všetci pozerajú na Srbsko, „lebo ich sloboda závisí od akcie Srbska a kniežaťa Michaila, na ktorého leží ťažká odpovednosť pred juhoslovanstvom a celým svetom“. Druhý Dalmatíнец Michovil Pavlinović zdôrazňuje, že „Srbsko bude neuhastiteľným ohnískom juhoslovanského hnutia, ktoré neklesne, dokiaľ nedosiahne svojho cieľa.“

Veľký chorvátsky bojovník a vodca Ante Starčević, ktorý neuznával srbské a slovinské meno, lebo Srbov a Slovincov považoval za Chorvátov, žiadal utvorenie „Veľkého Chorvátska od Triglava po Timok“, a to je práve dnešná Juhoslavia. Potom písal (1869), aby i južní Slovania (Srbi, Chorváti, Slovinci a Bulhari) založili jeden štát. „Prvým a najistejším liekom“, hovorí, „by bolo, keby národy východu utvorily jeden štát. Toto sjednotenie bolo by na základe rovnoprávnosti všetkých kmeňov. Považujme sa za jeden štát! Krajšej vlasti niet na svete.“

Slovinci tiež prichádzali do tejto kombinácie. Mnohí sa prihlasovali k tejto myšlienke. Znamenity Slovinec Fran Levstik, olomoucký žiak, priateľ Hanku a prekladateľ Kráľovédvorského rukopisu, písal (1863): *Prajeme si, aby Srbsko pevne stálo na svojich nohách. Jeho hlas je svätý. Keď príde hodina, ono utvorí nové hranice*. Jeho krajan Anton Janežič vyjadril sa toho istého roku: „*My sme za sjednotenie s juhoslovanskou maticou, za samé Slovinci nebudeme nikdy*.“ Luka Svetec hovoril o „*sjednotení všetkých juhoslovanských kmeňov do jedného celku*.“ „Slovinský národ“ žiada (1869) „*národnú samostatnosť v spoločnosti s juhoslovanskými spolubratmi*.“

Knieža Michailo mal ešte širší plán. Plánoval o sväze budúcej Juhoslávie s ostatnými balkánskymi štátmi, a potom o podunajskej konfederácii (Juhoslávia, Rumunsko a Maďarsko).

9. Doba Štrosmajera, Miletića a kniežata Nikolu. Sjednotenie Itálie a potom Nemecka značne posilnilo juhoslovanskú myšlienku politického sjednotenia. R. 1869 povstali Srbi v Boke Kotorskej proti Rakúsku, podporovaní Čiernou Horou.

Ljubljanský juhoslovanský kongres. Na juhoslovanskom kongrese v Ljubljane (1870) slovinskí, chorvátski a srbskí verejní pracovníci a politikovia, ktorí sa síšli na pozvanie slovinského vodcu Jan e z a B l a j v a z a, vyhlásili národnú jednotu Slovincov, Chorvátov a Srbov a žiadali usilovnú prácu na uskutočnení „*politickéj jednoty*“.

Veľký národný tribún S v e t o z á r M i l e t i ć, vtedy najvlivnejší politický vodca v celom srbstve, písal (1870) v svojej „Zástave“ z príležitosti ljubljanskej rezolúcie: „*Súhlasíme, aby južní Slovania, Srbi, Chorváti a Slovinci sjednotili sa v jednom politickom tele, ako aj s tým, aby sa národ k tomu pripravoval. . . Monarchia rakúsko-uhorská, alebo rakúsko-uhorsko-slovanská nie je územím, na ktorom by sa sjednotenie južných Slovanov, Chorvátov, Slovincov a Srbov mohlo vybojovať. Okrem toho jednota južných Slovanov bez Srbov v Srbsku, Bosne, Hercegovine a Čiernej Hore nebola by jednotou. Srbi s druhej strany Sávy a Uny nikdy a za žiadnu cenu nemôžu a nechcú prijať politiku, ktorá by robila mosty cez Sávu a Dunaj v prospech habsburskej monarchie. Pre sjednotenie Juhoslovanov pod inými kombináciami, máme aj krvi, aj peňazi, aj nadšenia, aj obeťavosti.*“

Miletić, ktorý bol proti Rakúsko-Uhorsku práve tak ako proti Turecku, vynáša potom svoju kombináciu sväzu s inými Slovanmi v Rakúsko-Uhorsku: „Keby sa Maďari pomstili Rakúsku a súhlasili s tým, aby *Uhorsko s Čechmi (kam počítam Moravu a Sliezsko)* vstúpilo do konfederácie krkonošských a karpatských zemí a národov, a keby južným Slovanom nechali, aby oni so svojimi bratmi s druhej strany dnešných hraníc utvorili taký sväz, aký oni s Bulharmi za najlepší uznajú, potom by všetky národy od Krkonôš po Čierne more utvorily medzinárodný

sväz. Ale od dnešnej maďarskej politiky také niečo nemôžeme očakávať. Nám nepozostáva nič iného, než deliť našu politiku na dvojce: na riadnu politiku dneška a mimoriadnu politiku budúcnosti, ktorá závisí od príležitosti a vývoja udalostí. Na prvej politike pracujme, pre druhú národ duchovne a morálne pripravujme . . . *aby sa na budúce mimoriadne udalosti pripravovala pôda sjednotenia všetkých južných Slovanov, samozrejme aj Slovincov. Pre túto budovu máme teraz tri základné body: Belehrad, Záhreb a Cetinje. Aby sa tohoto národného cieľa dosiahlo, môžu sa voliť tri cesty: cesta takzvanej legálnosti, cesta prevratu zdola a cesta prevratu shora.*“

Srbský básnik a národný poslanec L a z a K o s t i ć písal, aby sa *juhoslovanské kmene, srbské, chorvátske a slovinské politicky sjednotily*. Srbský zástupca na chorvátskom záhrebkom sneme, veľmi známy národovec, spisovateľ a politik J o v a n S u b o t i ć založil (1870) politický časopis „Národ“, v ktorom vyložil politický národný program: „*. . . sjednotenie Srbov, Chorvátov, Slovincov a Bulharov.*“ Populárny národovec, agitátor a praktik V a s a P e l a g i ć písal (1871): „*Musíme pracovať, aby sme bratov Chorvátov a Slovincov dostali do politického súručenstva, lebo naša domovina je jedna a tá istá.*“

Malé mestečko Srbska Knjaževac pozdravuje Štrosmajerovu Juhoslovanskú akademiú ako „*buditeľa juhoslovanského sjednotenia.*“ „Sjednotená mládež srbská“ propaguje prácu za uskutočňovanie „*sjednotenia Srbov, Chorvátov, Slovincov a Bulharov.*“ Belehradská „Juhoslovanská hviezda“ s heslom „právo, sloboda, jednota“ písala (1871) takto: „*Svoje myšlienky hlásame utlačiteľom zpod Balkánu (Turecku) a tvoriteľom dualizmu (Rakúsko-Uhorsku), aby videli, ako južní Slovania pracujú na uskutočňovaní svojej jednoty a svojich práv. . . List bude pozorovať všetky politické pomery nielen Juhoslovanov, ale aj ostatných Slovanov. Budeme zdôrazňovať, aké stanovisko Srbsko, ako juhoslovanský Piemont, má zaujať voči súčasným udalostiam. . . Starostlivo budeme stopovať borbu južných a ostatných Slovanov v Rakúsko-Uhorsku. Nakoľko naše sily vystačia, budeme podporovať borbu na politickom poli v Chorvátsku, Slavonii, Dalmácii, Kraňsku, Istrii a Gorici. . . Juhoslovania chcú pracovať pred očami celého sveta na uskutočňovaní svojho sjednotenia.*“ Bu-

kureštská „Juhoslavia“ Jelisavety Andrićovej bola politickým časopisom „za umné a politické sjednotenie Juhoslovanov.“

Mnohí poprední Slovinci prejavovali svoje túžby po juhoslovanskom politickom sjednotení. F e r d o K o č e v a r písal (1871) o tom, ako by sa dalo uskutočniť politické sjednotenie Juhoslovanov a odporúča, aby „rámec pod rakúsko-uhorskou korunou použil sa ako zaistovacia etapa ku *konečnej samostatnosti, ktorú si prajeme*.“ Josip Jurčić hovorí o *Srbsku ako o stredisku sjednotenia balkánskych Slovanov a o Chorvátsku ako stredisku politického sjednotenia rakúskych Juhoslovanov*. „Keď príde katastrofa Rakúska,“ hovorí „musí nás najst pripravených i náš národ i celý svet.“ „Slovenský národ“ písal (1870): „*Slovinsko sa nikdy nezriekne sjednotenia s ostatnými Juhoslovanmi ... Je to právo Slovinska, vstúpiť do juhoslovanského sväzu*.“

Jugoslavenska akademija i sveučilište. S chorvátskej strany ešte silnejšie prejavuje sa túžba po politickom sjednotení Juhoslovanov. Dvaja najväčší Chorváti tej doby, duchovní a politickí vodcovia svojho národa, biskup Štrosmajer a Franjo Rački, sú najdokonalejším výrazom tejto túžby a tohoto usilovania. Oni sú tvoritelia Juhoslovanskej akademie znalostí a Juhoslovanskej univerzity v Záhrebe, ktoré ústavy aj podľa Račkoho „pripravovali nielen duchovné, ale aj politické obrodenie všetkých Juhoslovanov... razily cestu juhoslovanskému štátu,“ ako hovorí prof. Slobodan Jovanović.

Štrosmajer na cisárskom sneme vo Viedni zdôrazňoval „*historicko-politickú individualitu Juhoslovanov*.“ Otvorene písal (1871) uhorskému predsedovi vlády, grófovi Andrássymu: „Môj národ, ktorému po Bohu patrí moje srdce a môj život, je stáročným mučeníkom. Jeho utrpeniu ešte nenadšiel koniec; on musí až do dna vypiť horký pohár... Ten, ktorý vie znášať muky, vie, že je to *najspoľahlivejšia záruka vzkriesenia, ktoré príde*.“ Svoj politický ideál a program Štrosmajer formuloval v jednom tajnom akte (z r. 1874) takto: „*Konečný cieľ spoločných túžob a spoločnej práce národnej u Chorvátov, Srbov, Slovincov a Bulharov, musí byť ich sjednotenie v jednom neodvislom, slobodnom, národnom a štátnom juhoslovanskom súručenstve*.“

Rački mal tie isté politické názory ako Štrosmajer. On tiež plánoval politické sjednotenie juhoslovanského národa. Najprv sa myslelo na sjednotenie Juhoslovanov v Rakúsko-Uhorsku, potom všetkých Juhoslovanov. Do pozdejšej kombinácie uvádzali sa aj Bulhari.

„Rački,“ píše skvelý politický historik Slobodan Jovanović, „mal viac skladu a múdrosti, Štrosmajer viac sily a plameňa. Ten vulkanický duch Štrosmajera urobil z Juhoslovanstva jednu z tých osudových ideí, ktoré rúcajú staré štáty a zdvíhajú nové... Štrosmajer žil v snoch juhoslovanskej budúcnosti. On dostával i výhľad i spôsob reči proroka. On ako Mojžiš hľadel do zaslúbenej zeme, do ktorej osobne nepríde. Rački pripravoval duchov pre nový juhoslovanský štát... Štrosmajer a Rački pripravovali odtrhnutie Chorvátska od Uhorska, lebo to bola jediná podmienka za sjednotenie Juhoslovanov.“

Veľký chorvátsky revolucionár, ktorý svojho času (1847) meškal na Slovensku, Eugen Kvaternik, stále pracoval, doma a v zahraničí na rúcaní Rakúska a oslobodení Chorvátska. V Rusku propagoval „rusko-chorvátsku politiku“, vo Francii „podunajskú konfederáciu“ a revolucionoval českých emigrantov. Roku 1871 pozdvihol v Chorvátsku povstanie, ktoré sa nepodarilo a v ktorom padol spolu s niektorými členmi svojej „vlády“, ktorú bol menoval.

Medzi ostatnými bojovníkmi vyniká historik a politik N a t k o N o d i l o, ktorý písal: „*Naše bude to, čo je srbské a chorvátske. Srbi sú to, čo sú Chorváti, Chorváti čo Srbi. Synonymia je úplná*.“ Nodilo bol obžalovaný vo Viedni, že jeho „Národný list“ pracuje tajne i otvorene na „*utvorení juhoslovanského kráľovstva na úplne nacionálnom základe... na sjednotení balkánskych Slovanov, zahrnujúc aj Slovincov*.“

Aj srbochorvátske „Bunjevacké noviny“ zastupovali juhoslovanskú politiku. Blaž Modrušić pozdravoval (1872) „*jeden a ten istý juhoslovanský jazyk a juhoslovanskú budúcnosť od Epiru po tatranské hory, od Adrie po Čierne more*“.

Bosenské povstanie a srbsko-turecká vojna (1875—78). Bosenské a hercegovské povstanie, boje Čiernej Hory a Srbska (1875—78) mali za cieľ oslobodenie a sjednotenie.

Na čelo bosenského povstania postavil sa *Petar Mrkonjić-Karadjordjević*, pozdejšie prvý kráľ sjednotenej Juhoslávie, ktorý vynikol ako francúzsky dôstojník vo francúzsko-nemeckej vojne (1871). Toto povstanie podporovali Belehrad, Záhreb, Cetinje a Ljubljana. Tam boli založené aj zvláštne odbory na podporovanie povstania, a po Srbsku a Chorvátsku organizovali sa podobory. Na čele belehradského odboru boli srbský metropolita *Michailo* a chorvátsky biskup *Štrosmajer*, a na čele záhrebského známy chorvátsky politik *Matija Mrazović*, jeden z vodcov Národnej strany. Ljubljanský odbor bol pozdejšie zakázaný.

Povstalcom došli na pomoc mnohí dobrovoľníci z Čiernej Hory, Srbska, Vojvodiny, Chorvátska, Dalmácie a Slovinska. Tak medzi Srbmi a Chorvátmi v čate Petra Mrkonjića bolo aj hodne Slovincov. Na ich čele bol chrabrý *Miroslav Hubmajer*. Srbsko a Chorvátsko zasielali zbrane a finančnú pomoc. Vtedajší chorvátsky bán *Ivan Mažuranić*, slávny básnik, podporoval povstalcov a prejavoval radosť a želanie povstaleckému úspechu v mene celého Chorvátska „od bána do posledného sedliaka“. Štrosmajer zasielal zbrane do Bosny. On a Rački mali tam svojich ľudí, ktorí búrili národ k povstaniu. Od bosenských kňazov žiadali podporovanie povstalcov.

Medzi Srbskom a Chorvátskom udržovali sa čulé styky. *Milutin Garašanin* a srbský plukovník *Ante Orešković* prichádzali ku Štrosmajerovi na poradu v mene srbskej vlády. Srbskí povstalci v Bosne proklamovali *sjednotenie Bosny so Srbskom*.

Čierna Hora hneď vstúpila do vojny proti Turkom a knieža *Nikola* odniesol si skvelé víťazstvo na Vučiem dole (1876), a legendárny vojvodca *Marko Miljanov*, o ktorom toľko písal s nadšením *Jozef Holeček*, na Fundine a na Medune. To preslávilo černoehorské zbrane v celej Europe a bolo ospievané v česko-slovenskej literatúre. Knieža *Nikola* celou silou podporoval hercegovské povstanie. Tam poslal vojsko a svojich vojvodcov: *Peku Pavlovića*, *Zimonjića*, *Soćicu* a *Maksima Baćovića*, ktorí urobili zázrak junáctva. Zúčastnili sa aj Chorváti, medzi ktorými

vynikol vojvodca *don Ivan Musić*. Srbsko tiež vstúpilo do vojny a rozšírilo, ako aj Čierna Hora, svoje hranice, ustálené berlínskym mierom.

Juhoslovania sa tešili značnej hmotnej podpore Čechov a Slovákov. Prišli na pomoc aj slovenskí dobrovoľníci *Jána Rišiaka Žilinského*, medzi ktorými boli dvaja slovenskí básnici, *Svätopluk Osvald*, ktorý padol v Bosne a *Jozef Bella*, ktorý padol v Srbsku. Slávny český maliar *Jaroslav Čermák*, ktorý sa r. 1862 zúčastnil a vyznamenal ako bojovník v černoehorskom vojsku, nemohol sa zase zúčastniť černoehorských bojov a hercegovského povstania proti Turkom, čo veľmi ľutoval, ako aj knieža *Nikola*, ktorý ho pozval. Ale zato pokračoval svojím štetcom. Písal obdivovanú „*Ilyadu*“ černoehorských bojov a hercegovského povstania, ktorou v svete úspešne a dojímave propagoval svätú juhoslovanskú vec oslobodenia.

Túto vojnu, ktorú ospievalo toľko slovenských básnikov, doprevádzalo veľké nadšenie všetkých Juhoslovánov. Básnici so všetkých strán spievali bojovné básne. Pozývali do boja všetkých Juhoslovánov, ako na príklad *Draža Gašević*:

U boj — mo braćo, sreća nas zove,
Zove nas narod, zove nas Bog...
Dokle će *Srbin, Bugar i Hrvat*,
Tiranu kletom da bude rob...

Alebo Dubrovčan *Vuletić-Vukasović*:

Oj, *Hrvate*, desno krilo
I *Srbine* oko moje,
Bugarine, davna silo,
I *Slovenče*, uz vas troje...
Venčajte se *svetom slogom*,
Bracku kuću sagradite...

Pod imenom — *Slovinaca*
Živite mi deco krasna.

Alebo dôverník kniežata *Nikolu, Sundečić*, ktorý volá *Srba, Chorváta, Bulhara a Kračca*:

K zajedničkom radu,
Ka blaženu skladu
I k svetoj slobodi.

Svetozár Miletić žiadal, aby sa revolúciou a vojnou utvoril „sjednotený, neodvislý srbský štát na čele so Srbskom (Srbsko, Staré a Južné Srbsko, Bosna, Hercegovina, Čierna Hora a Dalmácia) a potom aby *sjednotené Srbsko, Chorvátsko a Slovinsko* utvorily jeden juhoslovanský štát... Či sa budeme volať Srbmi alebo Chorvátmi, to je všetko jedno, hlavné je, aby sme viedli politiku v záujme národa a pracovali na *spoločnom ciele nášho sjednotenia*“.

Miletićov chýrny stúpenec Michailo Polit-Desančić bol neustálym bojovníkom za rozriešenie „východnej otázky“, ktorá viedla k oslobodeniu a sjednoteniu Juhoslovanov. „Jeden Polit viac stojí ako 33 našich poslancov na maďarskom sneme,“ písal Štrosmajer Račkimu.

Popredný chorvátsky politik Josip Miškatović písal (na adresu Čechom): „Chorváti ako aj iní Slovania vyzývali Srbsko, aby započalo svoju misiu... Nikdy sme sa nepýtali, kto u južných Slovanov bude mať hegemoniu. Musíme spolupracovať, aby sme oslobodili Bosnu, Hercegovinu a Bulharsko.“ Vodca dalmatských Chorvátov, Michovil Klaić, pozdravoval juhoslovanskú „slávnú budúcnosť na základe slobody.“

Keď istý bosenský katolícky kňaz žiadal, aby Bosna nepripadla slobodnému Srbsku, ale Chorvátsku (pod rakúsko-uhorskú korunu), Štrosmajer ho nazval „zradcom, Judášom, ktorého by bolo treba obesiť“. Rački požiadal Štrosmajera, aby šiel do Viedne a cestou ruského vyslanca žiadal od Ruska, aby „Bosna a Hercegovina tvorily zvláštne kniežactvo a ponechala sa im sloboda ich sjednotenia s ostatnými krajinami Balkánskeho polostrova“. Záhrebský „Obzor“ bol za sjednotenie Chorvátov a Slovincov do jedného štátu.

„Slovinec“ žiadal, aby sa *utvorila veľká Ilyria a Slovinci, Chorváti a Srbi sjednotili sa pod menom Ilyri*. Slovinský politik a poslanec Anton Gregorić hovorí o sjednotení Slovincov, Chorvátov a Srbov pod Rakúskom. Luka Svetec je za *sjed-*

notenie všetkých Juhoslovanov v jednom politickom celku. „Slovinskí národ“ zdôrazňuje, že silná kultúra môže sa vyvíjať len na pôde „sjednoteného národa“.

Bosna a Hercegovina sa neoslobodily. Okupovalo ich (1878) Rakúsko-Uhorsko, ktoré ukázalo svoje imperialistické úmysly a tým posilnilo juhoslovanskú myšlienku sjednotenia. Rakúskemu vojsku Bosniaci odporovali. Povstali muslimani, na čele ktorých bol *Hadži Lojo*. Povstanie bolo bezvýznamné.

Na okraj minulého storočia. I v osemdesiatych rokoch sa prejavovala túžba po politickom sjednotení Juhoslovanov. V Hercegovine a Boke Kotorskej vzniklo povstanie proti Rakúsku (1881), podporované Čiernou Horou. Vynikol vojvodca Stojan Kovačević. Štrosmajer sa modlil: „*Bože, smiluj sa nad mojím dobrým národom a sjednot ho*.“ Dvaja poslední Obrenovićovci, vladári Srbska, kráľ Milan a kráľ Alexander, neboli to, čo knieža Michailo. Viedli viac menej austrofilskú politiku. Zapríčinilo to čiastočne aj Rusko, ktoré malo úmysel utvoriť veľké Bulharsko na účet Srbov. Preto Štrosmajer a jeho stúpenci neboli v kontakte s nimi. Štrosmajer bol vo veľkom priateľstve s černo-horským kniežatom Nikolom a s ním robil kombinácie juhoslovanskej politiky. Je v čulej korešpondencii s kniežatom a jeho dôverníkom Sundečićom. Ich korešpondencia je plná hlbokých nacionálnych túžob po juhoslovanskom oslobodení a sjednotení. Prorokujú a očakávajú: „*život, slobodu, víťazstvo a slávu*“. Štrosmajer písal kniežaťu (1887), že „*Srbi, Chorváti a Bulhari majú za boží úkol sjednotiť sa*“. Knieža Nikola praje biskupovi, aby sa dožil „*spasenia nášho celého národa*“.

Národný bojovník Lovro Monti, chorvátsky zástupca na cisárskom sneme vo Viedni, vidí v budúcnosti sjednotený národ juhoslovanský, Srbov, Chorvátov, Slovincov a Bulharov. „*Boh dá, — písal — že sa tento národ raz sjednotí a dostane v strede slobodných národov miesto, ktoré mu patri... Od nášho modrého Jadranu po Čierne more, od Drávy a Dunaja po Egejské more a Ochridské jazero, od Soče po Maricu, križom-križom budú stáť sjednotení Srbi, Chorváti, Slovinci a Bulhari, jedni vedľa druhých, bok po boku... Či ten národ nie je božou rukou vedený k sjednoteniu... Či to voči sjednoteným národom nie je jeden*

národ?" Známy historik Tade Smičiklas práve tak ako Štrosmajer, modlil sa za *sjednotenie „Srbov, Chorvátov, Slovincov a Bulharov“*, aby „splnili božiu vôľu“. Tak myslel aj starý politik, Juhoslovan Ivan Kukuljević a mnohí iní.

Londýnsky časopis „Daily News“, orgán známeho anglického štátnika Gladstona, ktorého Štrosmajer informoval o juhoslovanských pomeroch, písal (1888): „Je prirodzené, že sa rakúskemu cisárovi nepáči politické stanovisko chorvátskeho biskupa. Oprávnené a spravедlivé juhoslovanské hnutie, na čele ktorého je biskup Štrosmajer, znamená pre Rakúsko skutočne veľké nebezpečie, lebo prvé budúce povstanie pravdepodobne zničí rakúske cisárstvo a prinesie juhoslovanské sjednotenie.“

„V jednom čase — píše historik Čorović — vyzeralo to tak, že úlohu srbského Piemontu prevezme Čierna Hora... Od grachovskej bitky po berlínsky kongres, za plných dvacať rokov v našom omladinárskom svete sa spievalo a rozprávalo skoro len o Čiernej Hore. Nebolo básnika, ktorý by jej nevenoval aspoň jednu báseň... Černohorci niekoľko storočí viedli život s puškou a holou šablou v rukách a udržiavali tradíciu svojho hrdinstva a lásky k slobode. Od začiatku XVIII. storočia, keď utvorili svoj štát, stále sú v boji s Turkami. V XIX. storočí oni sú znovu v prvých radoch borby. Ich kraj, ich minulosť, ich zápasy, aj samé ich meno, majú v sebe niečo veľmi neobyčajného a skoro mytického, niečo, čo v časoch formovania našej mestskej buržoázie vypadalo tak ďaleké a stredoveké, že sa to viac podobalo piesni, než skutočnému životu... Celé naše kraje, ako Hercegovina a Boka, žily spolu s kultom Čiernej Hory; celý literárny svet a čitateľské publikum kalendárov opájalo sa ňou...“

Čierna Hora vtedy (v sedemdesiatych, osemdesiatych a devädesiatych rokoch) považovaná je za Piemont Srbstva, z ktorého sa môže stať Piemont juhoslovanstva. „Knieža Nikola je v tom čase považovaný za hlavného predstaviteľa našej národnej politiky“ — hovorí Čorović.

Verejná mienka v Srbsku vyjadrená je v týchto riadkoch „Šabackého hlásnika“, ktorý odporúčal prácu za sjednotenie: „*Len takouto prácou kráľovstvo Srbska pritiahne Srbov a Chor-*

vátov z ostatných krajov. Len tým spôsobom náš štát môže sa stať strediskom, okolo ktorého sa sosskupia bojovníci za uskutočňovanie národného oslobodenia a sjednotenia.“

V devädesiatych rokoch túžba po politickom sjednotení často sa prejavuje spolu s myšlienkou národnej jednotnosti, čo sme v minulej kapitole už uvádzali. Propaganda juhoslovanského sjednotenia posilnená je mladou generáciou Masarykovej školy. V Slovinsku významný nacionálny bojovník a vodca Janez Krek často sa vracia k „obľúbenej ideji juhoslovanského sjednotenia“.

V Chorvátsku mládež je veľmi aktívna. Stjepan Radić nazýva (1902) *Srbsko a Chorvátsko „jednou národnou domovinou s dvoma menami“*. Iný mladý bojovník píše o spoločnom dome jedného sjednoteného národa juhoslovanského, „ktorému zasvitne práve slnko slobody“, a pred ktorým už stojí jasný obraz „*skvelej národnej budúcnosti, národné vzkriesenie*“. Erasmobarčić, popredný chorvátsky politik a národný bojovník z Rieky, prorokoval skoré uskutočnenie juhoslovanskej „spoločnej budúcnosti“. Obracal sa k Belehradu a Cetinji. „*Naším cieľom je — hovorí — dosiahnuť naše sjednotenie a našu neodvislosť... Musíme tvoriť podmienky, pripravovať etapu i terén pre budúcu veľkú dobu... Spasme pre našu národnú budúcnosť náš národný materiál srbsko-slovinsko-chorvátsky... Našou láskou je náš jednotný národ, našou túžbou šťastná národná budúcnosť, našim životom je práca pre túto budúcnosť.*“ Starý Štrosmajer odporúčal mladým generáciám: „*Láska, svornosť a jednota juhoslovanského národa sú základom jeho vzkriesenia, jeho sávy a nesmrteľnosti.*“

V Srbsku na kráľovskom tróne bol najneschopnejší srbský vladár, posledný Obrenović, ktorý svojou politikou zapríčinil si tragickú smrť. Ale živé sily národa byly prebudené. Myslelo sa aj na uniu s Bulharmi. „*Mali by sme — písal Vasa Pelagić — krásne miesto v Europe, keď by všetci Srbi a Bulhari utvorili jednu uniu, solidárnu od Jadranského po Čierne more. Potom by prišla unia ostatných dvoch našich úprimných bratov, Chorvátov a Slovincov.*“ V Kragujevci žiaci gymnázia utvorili (1902) tajný politický spolok „Jugoslaveni“ cieľom propagandy sjednotenia. Vo Vojvodine Michailo Polit-Desan-

č i é bol politickým národným vodcom a nositeľom myšlienky juhoslovanského sjednotenia. So slovenskými politickými vodcami, Pavlom Mudroňom, Milošom Štefanovičom, Sam. Daxnerom, Mat. Dulom, Jaroslavom Minichom a inými, stál v politických stykoch a spolu s rumunskými zástupcami bojovali za národné práva Srbov, Slovákov a Rumunov v Uhorsku.

Čierna Hora myslela na svoju nacionálnu úlohu. Knieža Nikola z príležitosti svojej vidovdanskej návštevy Belehrađu verejne prejavoval túžbu srbského národa po politickom sjednotení, kladúc nádeje na morálnu pomoc „už sjednotených národov“.

10. Doba kráľa Petra. Juhoslovanský Piemont. Za vlády slobodomyseľného a demokratického vladára kráľa Petra I. Osloboditeľa (1903—1921) Srbsko stojí na čele juhoslovanskej nacionálnej politiky národného sjednotenia. Ono si bolo úplne vedomé svojho historického úkolu a prijalo úlohu juhoslovanského Piemontu. Mladá Čierna Hora obracia sa úplne k Srbsku a proti kniežatu Nikolovi a jeho dynastii, ktorá dvesto rokov vládla Čiernou Horou. Keď knieža Nikola, ktorý sa r. 1910 vyhlásil kráľom, dal svojmu národu prvú ústavu a parlament (1905), nová a stará Čierna Hora stály proti sebe. Zápas vyvrcholil r. 1907. Mladá Čierna Hora bola za sjednotenie so Srbskom a za dynastiu Karadjordjevičov; stará Čierna Hora bola tiež za sjednotenie, ale za kráľa Nikolu a dynastiu Petrovičovcov. Národ sa orientoval podľa mladých. Mladá Čierna Hora rástla veľmi rýchle a po balkánskej vojne, keď sa spojily hranice dvoch srbských štátov, bola všemocnou. Skoro celá Čierna Hora stala sa mladou, aby po svetovej vojne konečne zvíťazila.

Z príležitosti korunovania kráľa Petra v Belehrade (1904), keď boly usporiadané kongresy a výstavy juhoslovanskej mládeže, spisovateľov, učencov a umelcov z celého slovanského juhu, došlo k veľkým obecným manifestáciám za politické sjednotenie Juhoslovanov. Chorvátska, slovinská a srbská mládež ešte v Záhrebe začala s manifestáciami: „*Nech žije juhoslovanský kráľ Petar!*“ Účastníci belehradských slávností a kongresov zo všetkých končín dnešnej Juhoslávie pozdravovali kráľa Petra ako „*chorvátskeho, slovinského a juhoslovanského kráľa*“ Básnik Vladimír Stanimirovič spieval:

Kupimo se braćo Slovenskoga Juga,
Budućnosti lepšoj opletimo venac,
Na nju su čekanja i nadanja duga,
Nju čeka Bugarin, Srb, Hrvat i Slovenac . . .

Belehradská „Politika“ vyjadrovala vtedy cítenie a mienku celého srbského kmeňa: „Národy tak malé, ako sme my, prepadnú, ak sa nesjednotia a jak sa nestanú väčšími. Toto sjednotenie je ešte potrebnejšie, lebo máme spoločného nepriateľa. *Toto sjednotenie je o toľko ľahšie, lebo nás viaže tá istá krv a skoro ten istý jazyk. Túto myšlienku prenášajme do najširších vrstiev národa v Srbsku, Chorvátsku, Slovinsku a Bulharsku.*“

Srbochorvátska koalícia a Slovanský juh. V Chorvátsku Srbochorvátska koalícia svojimi politickými zápasmi dostala sa dopredu. *Zdôrazňovala nielen národnú jednotnosť Srbov, Chorvátov a Slovincov, ale žiadala ich politické sjednotenie s najväčším právom jednotného národa.* „Zjav Srbochorvátskej koalície — hovorí juhoslovanský historik — znamená jeden z najväčších zjavov v chorvátskej histórii od 1848, a otvára novú kapitolu v politickej histórii všetkých Juhoslovanov pod bývalým Rakúsko-Uhorskom“. Orgán koalície, „Hnutie“, písal otvorene: „*My chceme sjednotenie!*“ Orgán chorvátskej demokratickej strany, „Sloboda“, žiada (1905) „*neodvislosť Slovanského juhu*“ a odporúča ten smer politickej práce, z ktorej sa má rodiť „*veľká Juhoslávia*“. Dalmatský politik Josip Smolaka veril, že „*politická idea Juhoslávie stane sa dnes-zajtra reálnym skutkom.*“ V tom vyniká výbojný Srb Svetozar Pribičević.

Slovinský národný poslanec Benkovič vyhlásil vo viedenskom parlamente (1907): „*Z našej juhoslovanskej borby proti rakúsko-uhorskému dualizmu zrodí sa zvláštny juhoslovanský štátny útvar.*“ Druhý slovinský politik, Henrik Tuma, hovoril o „*sjednotení Slovincov, Chorvátov, Srbov a Bulharov*“.

Belehradská nacionálna organizácia Slovanský juh soskupila okolo seba juhoslovanskú mládež tým cieľom, aby sa aktívne pracovalo na uskutočňovaní oslobodenia a sjednotenia. Jej heslom bolo: „*Juhoslovania, sjednotte sa!*“ Jej orgán „Slovanský juh“ volá (1906) po borbe, „*ktorá má oslobodiť a sjednotiť Balkán . . .* *Lebo všetky iné kultúrne národy Europy vykonalý svoje sjedno-*

tenie. Prišiel rad — hovorí sa tam — aj na nás južných Slovanov... Juhoslovania! My sme najpočetnejší národ na Balkáne, je nás 15 miliónov. Preto sme povolaní viesť borbu za oslobodenie a sjednotenie... Najväčší náš nepriateľ je i musí byť Rakúsko. Slobodné Srbsko je prvé, ktoré ide do borby proti nemu. Vy, ktorí nie ste slobodní, vy od Triglava po Solun, ktorých ruky sú viazané rakúskymi a tureckými refazmi, musíte dobre dávať pozor na to, čo je vašou povinnosťou. Lúče slobody skôr osvietia vaše tváre... Keď sa oslobodí Macedonia, Staré Srbsko, Bosna a Hercegovina, Dalmácia, Srijem, Chorvátsko, Slavonia, Istria, Kraňsko a Štyrsko, vtedy bude vykonané naše sjednotenie.“ Slávny učenec Jovan Cvijić písal (1907): „My musíme sa pripraviť pre veľkú nacionálnu akciu, ktorá prichádza.“

Anexia Bosny a Hercegoviny a Krekovo Slovinsko. Anexia Bosny a Hercegoviny vyvolala u všetkých Juhoslovánov ohromné rozhorčenie proti Rakúsko-Uhorsku. Myšlienka juhoslovanského sjednotenia prejavuje sa veľmi mocne nielen u Srbov a Chorvátov, ale aj Slovincov. Srbsko a Čierna Hora jasne videly, že im od Rakúsko-Uhorska hrozí najväčšie nebezpečie. Stály bok po boku. Srbochorvátska koalícia, zastúpená v záhrebskom zemskom sneme, viedla zvlášť čulú akciu. Jej členovia boli hrozne prenasledovaní so strany rakúskej vlády. Mnohých súdili ako velezradcov. Z mnohých procesov „velezrady“, ktoré Rakúsko-Uhorsku usporiadalo pre juhoslovanských rodoľubov, niektoré vyvolaly ozvenu v celej Európe.

Od anexie Bosny a Hercegoviny Slovinci stále obracajú svoje zraky k Belehradu a prejavujú svoju túžbu po politickom sjednotení s Chorvátmi a Srbmi. „Politické strany — píše slovinský historik Kos — revidovaly a formulovaly v tom smere národne-politické programy. Juhoslovanská sociálne-demokratická strana vyniesla r. 1909 v Lublane rezolúciu, že rakúsko-uhorskí južní Slovania považujú za konečný cieľ svojich národne-politických túžob úplné nacionálne-politické sjednotenie všetkých južných Slovanov... Slovinská ľudová strana žiadala sjednotenie Bosny a Hercegoviny s ostatnými juhoslovanskými krajinami v jedno štátoprávne teleso, v rámci habsburskej monarchie. V roku 1912 urobila sväz s chorvátskou stranou práva, a vyhlá-

silu, že „Slovinci a Chorváti sú jedným národom a chcú svorne pracovať pre jednotu a slobodný vývoj chorvátsko-slovinského národa“. Predseda slovinskej ľudovej strany Šusterčič vyhlásil vo Viedni, že „príde čas, keď najlepšou zárukou pre slobodný vývoj Juhoslovánov bude balkánska federácia“. Bojovný slovinský vodca Janek vyhlásil vo viedenskom parlamente, že Slovinci ako aj ostatní Juhoslovania „žiadajú uskutočnenie veľkého juhoslovanského štátu“. České „Lidové noviny“ vtedy písaly (1909): „Parlamentárny klub Slovinskej ľudovej strany je prvým politickým faktorom v parlamente a Slovinci vedúcim elementom na slovanskom juhu.“

Istý Srb z Chorvátska podáva plán o „úplnom oslobodení a sjednotení všetkých Juhoslovánov v jednom štáte“. Druhý, Chorvát, žiada, aby sa „Juhoslovania, Srbi, Chorváti, Slovinci a Bulhari, národne a politicky sjednotili ako jeden politický národ“. Známý srbský učenec a štátnik Stojan Novaković prorokuje (1911) „politické sjednotenie Juhoslovánov, Srbov, Chorvátov a Slovincov do jedného juhoslovanského neodvislého štátu“, ku ktorému sa potom prihlásia aj Bulhari. Chorvátska ľudová národná strana vyslovuje svoju túžbu po štátnom sjednotení srbochorvátskom. Belehradský „Slovanský juh“, záhrebské „Nové slovo“, lublanský „Hlas juhu“, sarajevská „Srbská mládež“, splitské „Sjednotenie“ atď. píšu a propagujú „juhoslovanské politické sjednotenie“.

Pred balkánskou vojnou. Idea politického sjednotenia juhoslovanského národa pred tureckou vojnou úplne dozrievala. Je mnoho príkladov takého prejavovania. Uvádzame niekoľko príkladov:

Belehradská „Pravda“ písala (1912) o sjednotení Srbov a Chorvátov, zdôrazňujúc, že náboženstvo nemôže a nesmie byť prekážkou duchovnou, a ešte menej „v politickom sjednotení“. Iný belehradský časopis „Piemont“, z príležitosti návštevy chorvátskej mládeže v Srbsku, ktorá nadšene prejavovala národnú jednotu a túžbu po politickom sjednotení, písal takto: „V slobodnom Srbsku, Piemonte srbstva, nejestvuje ani jedna strana, ktorá nepovažuje Srbov a Chorvátov za jeden národ... Je potrebné, aby sa chorvátska čiastka nášho národa evolúciou pripravila pre nacionálnu revolúciu, pomocou ktorej jedine môžeme dojsť k náš-

mu národnému oslobodeniu a sjednoteniu. Nová ideológia budí sa v mladých dušiach chorvátskej mládeže. I zdá sa nám, že nie je ďaleko deň, keď aj v duši chorvátskej čiastky nášho národa bude vykryštalizovaná myšlienka o čím skoršom oslobodení a sjednotení, a keď táto svätá myšlienka vyplní celú bytosť našej národnej duše... Preto ani nás, ani ich nezaplašia viac procesy velezrady a komisariáty. My sa viac nestrachujeme o tú časť nášho národa, ktorá je ešte otrokom. Naša spoločná myšlienka dostala svoj pozitívny a určitý smer: koncentrovaná je na veľkom ideále národného oslobodenia a sjednotenia, kludne čakajúc deň uskutočnenia tohoto svätého národného ideálu. S touto myšlienkou my dnes odprevádzame našu mládež, ktorá sa lúči so Srbskom, opúšťajúc túto slobodnú časť ich zeme a vracajúc sa do svojej užšej domoviny. S touto myšlienkou sideme sa jedného dňa slobodní a sjednotení, a viac sa nikdy nerozlúčime, pokiaľ bude trvať naša národná história." Pri inej príležitosti Belehrad odkazoval Chorvátom a chorvátskej mládeži: „Sloboda a sjednotenie, to sú dve slová, ktoré chorvátska mládež musí vypísať na svojej zástave. Nemôže sa myslieť len na sjednotenie Srbov a Chorvátov, alebo na sjednotenie Slovincov a Chorvátov: sjednotenie je sjednotením len vtedy, keď sa myslí na úplné sjednotenie všetkých Slovincov, všetkých Chorvátov a všetkých Srbov". Tieto riadky najlepšie svedčia o tom, ako Srbsko rozmýšľalo pred tureckou vojnou.

Po oslobodení zpod Turkov, Srbské víťazstvo nad Turkami prinieslo všetkým Juhoslovanom pevné nádeje, že sa blíži čas úplného národného oslobodenia a sjednotenia. „Nebolo skoro ani jedného básnika a spisovateľa, v ktorého duši by sa nebola ozvala pieseň radosti." V Bosne sa spievala populárna báseň kráľa Nikolu „Onamo, onamo", upravená na: „Ovamo, ovamo" (sem, sem). Vláda Srbska a vláda Čiernej Hory vyjednávaly o uniu týchto dvoch srbských štátov, čo sa muselo opustiť, lebo Rakúsko-Uhorsko hrozilo vojnou. Chorvátska mládež nadšene pozdravuje srbské vojsko ako „pomstiteľov Kosova a tvorcov novej Juhoslávie". Pražská „Juhoslávia", orgán juhoslovanskej mládeže, vyhlasuje, že je cieľom Juhoslovanov „úplné sjednotenie Slovincov, Chorvátov a Srbov". Na zaderskom shromaždení rozliehaly sa slová: „Svorne vpred k Juhoslávii!" Známý slovinský spiso-

vateľ Ivan Cankar v svojej prednáške o utvorení Juhoslávie hovoril (1913), že „víťazstvo Srbska vynieslo na povrch problém Juhoslávie" a je presvedčený, že „príde juhoslovanské politické sjednotenie". Redaktor záhrebského „Vichoru" písal začiatkom roku 1914: „Kosovo je pomštené; rozšírené je nielen Srbsko, ale aj Chorvátsko. Spolu sa blížíme k Slovincom. Víťazstvom srbskej časti nášho národa v balkánskej vojne je položený základ budovy juhoslovanskej kultúry a budúcnosti srbochorvátskej nácie... Tešme sa slnku. Pozdvihnime hlavy až po nebo, ale šlapajme pozemi. Srdcia nech nám rastú, duše šíria! Vzlet! Nádej! Nadšenie! Oheň! Lebo táto doba je búriacich duchov, ktorí chcú tvoriť národ, budovať kultúrnu Juhosláviu!" Iný list, „Pokrokár", očakával tiež „nacionálne sjednotenie". Čechoslovákmi obľúbený dubrovnický spisovateľ Ivo Vojnović písal (1914), aby sa pred celým kultúrnym svetom „vyhlásila jednota rasy počítajúcej dvanásť miliónov, ktorá zajtra bude fakticky novou veľmocou Európy... Ak nie je dnes, zajtra to naši potomkovia uskutočnia".

Janez Krek vyhlasoval, že „na Čataldže a Vardare vedie sa boj pre posledného slovinského sedliaka korutanskej dedinky". Vodca chorvátskej Strany práva, Mate Drinković, hovoril: „V balkánskom slnku vidíme zoru našej slobody". „Vichor" písal (1914): „Ideme so zemou, z ktorej sme vznikli... pre národ, pre Srbstvo, Chorvátstvo a Slovincstvo, pre Juhosláviu!... S chrabrosťou za pravdu, s dušou a telom pre Juhosláviu!... Cez národnú jednotu Srbochorvátov a Slovincov prikočme k ich národnému sjednoteniu."

Sarajevskí atentátori vyhlasujú pri súde, že túžia po „politickom sjednotení všetkých Juhoslovanov".

Za svetovej vojny. Balkánska vojna bola prologom svetovej vojny. Prvá priniesla oslobodenie Juhoslovanov zpod Turecka; druhá oslobodenie Juhoslovanov zpod Rakúsko-Uhorska. Balkánska vojna definitívne potvrdila piemontskú úlohu a určila nacionálnu misiu Srbska. Vkladala na Srbsko nádeje Juhoslovanov zo všetkých končín. To ešte viac posilnilo duchovnú silu Srbska, ktoré v svetovej vojne do krajných hraníc ľudskej obetavosti neústupne išlo za svojim cieľom konečného oslobodenia a sjedno-

tenia Juhoslovánov. Napadnuté Srbsko prijalo borbu s rakúsko-uhorskou veľmocou. Muselo brániť svoju slobodu a neodvislosť. Ale aj keď mu hrozilo najväčšie nebezpečie, nemyslelo len na seba. Myslelo sa na oslobodenie a sjednotenie celého juhoslovanského národa. Preto srbská vláda a srbská národná skupština vyhlásily v Niši v novembri 1914, že „*cieľom Srbska a jeho vojny proti Rakúsko-Uhorsku je oslobodenie a sjednotenie všetkých našich neoslobodených bratov, Srbov, Chorvátov a Slovincov*“.

Svetová vojna bola obrovským zápasom za konečné sjednotenie juhoslovanského národa do jedného národného štátu. Čo vykonal Srbsko, bolo povedané v prvej časti tejto práce („Kráľ Alexander a sjednotenie Juhoslovánov“). Aby tento výklad bol úplnejší, registrujeme ešte niekoľko historických príkladov a politických udalostí, ktoré patria do dejín juhoslovanského sjednotenia.

Predstavitelia chorvátskeho politického a verejného života vytvorili v Ríme Chorvátsky odbor, ktorý v decembri 1914 žiadal *sjednotenie*, „*lebo sú Chorváti a Srbi jeden a ten istý národ, ktorý má jedny a tie isté ideály a ktorý je nerozdielny dľa svätej jednoty materskej zeme, dľa krvi a jazyka...*“ Jadranská Legia, založená v Ríme, žiada v januári 1915 *sjednotenie „jednotného juhoslovanského národa, ktorý je jediným zákonným pánom svojej zeme, širokej spoločnej domoviny, Veľkej Juhoslávie*“. Americkí Juhoslovania vyhlásili v marci 1915 v Chicagu, že „*Chorváti, Srbi a Slovinci, národ jednotného jazyka, ktorý má spoločné meno Juhoslovania, žiadajú sjednotenie všetkých juhoslovanských zemí so Srbskom do jedného jednotného štátu*“. Začiatkom mája 1915 síšiel sa v Niši juhoslovanský kongres, ktorému predsedal známy chorvátsky spisovateľ z Dalmácie Ivo Čipíko. Kongres vo svojej rezolúcii žiadal sjednotenie a vyhlásil, že Juhoslovania nikdy nedovolia, „*aby boli rozdeľovaní, alebo boly obetované naše nesporné zeme, zvlášť naše more a Prímorie, kde žijú Srbi, Chorváti, Slovinci*“.

Začiatkom mája 1915 vytvoril sa v Londýne Juhoslovanský odbor z predstaviteľov Chorvátov, Slovincov a Srbov z Rakúsko-Uhorska, ktorý za svetovej vojny vyvíjal veľkú činnosť v západnej Európe a Amerike. Odbor žiadal (6. mája) *sjednotenie „ju-*

hoslovanského národa, ktorý historia pozná pod menom Srbov, Chorvátov a Slovincov, ktorí sú jeden a ten istý národ, ktorý sjednotený má všetky podmienky utvoriť jeden národný neodvislý štát“. Severoamerickí juhoslovanskí novinári vyhlásili na svojom kongrese v auguste 1915: „*Srbi, Chorváti a Slovinci, národ jednotný po krvi, jazyku a spoločných aspiráciách, nebude považovať vojnu dokončenú až dotiaľ, kým sa nedočkajú oslobodenia a sjednotenia v jednom svojom štáte*.“ Toho mesiaca Juhoslovanská sjednotená mládež prehlásila v Ženeve: „*Srbi, Chorváti a Slovinci žiadajú slobodnú národnú dŕžavu, ktorá obsahuje celé teritorium, kde žijú, lebo je to kolektívna vôľa celého juhoslovanského národa*.“

Politický vodca Slovincov Janek po návrate z Prahy, kde došiel do kontaktu s českými politikmi, keď hovoril o utvorení slobodného juhoslovanského štátu, prehlásil v Záhreber. 1916: „*Jeden národ, jeden vládár, jeden štát od Beljaka po Solun*“.

Juhoslovania zo Severnej Ameriky — kde žili aj dvaja svetochýrni učenci a vynálezci, pražskí žiaci, Michailo Pupin, Srb z Vojvodiny, a Nikola Tesla, Srb z Liky, ako aj agilný Ante Biantini, Chorvát z Dalmácie, ktorí tiež zastupovali a propagovali myšlienku národného a štátneho sjednotenia juhoslovanského národa — na svojom shromaždení v Pittsburgu koncom novembra 1916 manifestovali svoju túžbu po politickom sjednotení Juhoslovánov a zaslali pozdravy srbskému kráľovi, regentovi a vláde. „*Chorváti, Srbi a Slovinci — pozdravovali kráľa Petra — pozdravujú kráľa junáka a mučenika, so živou vierou, že je blízko hodina, keď ho celý národ od Peristera po Triglav, od Timoka po Jadran pozdraví ako svätého otca všetkých Srbov, Chorvátov a Slovincov*.“ Juhoslovania z Južnej Ameriky, ktorí finančne podporovali zahraničnú prácu Juhoslovanského odboru, tiež manifestovali svoju túžbu po sjednotení Juhoslovánov.

Predseda srbskej vlády, Nikola Pašić, odpovedal na ich pozdrav: „*Pomôžte Srbsku, aby vykonal svoju bratskú a božiu misiu: oslobodiť a sjednotiť všetky juhoslovanské zeme... Jehanba a poníženie pre človeka, byť otrokom a slúžiť cudzincovi,*

stokrát je horšie a hanobnejšie pre náš trojmenný národ, aby bol otrokom cudzích národov a cudzích pánov."

Černohorský odbor pre národné sjednotenie vyhlásil v marci 1917: „Sjednotené Srbsko a Čierna Hora, s neoslobodeným Srbstvom a bratmi Chorvátmi a Slovincami, bude našou veľkou domovinou, o ktorej sa cez stáročia snívalo a pre ktorú sa preliala najcennejšia krv toľkých pokolení.“

V máji toho roku Juhoslovanský klub slovinských, chorvátskych a srbských poslancov žiadal vo viedenskom parlamente „sjednotenie všetkých zemí monarchie, v ktorých žije jeden a ten istý národ, Slovinci, Chorváti a Srbi, do jednotného, od každého panstva cudzích národov slobodne založeného štátneho telesa pod žezlom habsbursko-lotrinskej dynastie.“ Rámec „pod habsburským žezlom“ museli vziať, lebo sa ďalej nesmelo ísť pre „velezradu“. Toto vyhlásenie podpísali medzi inými: Janez Krek, Anton Gregorčič, Otokar Ribař, Vjekoslav Spinčič, Juraj Biankini, Matko Laginja, Josip Smodlaka atď. Prejav vyslovil predseda klubu dr. Korošec (spomíname zo živých len jeho).

Májovú deklaráciu Juhoslovanského klubu prijalo a podpísalo 564 obcí a kňazstvo z 35 dekanátov. Slovinské ženy, hoci zápasily s terorom, nasbieraly 200.000 podpisov, ktoré odovzdaly Juhoslovanskému klubu.

Predseda Juhoslovanského klubu vyhlásil vo viedenskom parlamente 12. júna 1917: „Prajem si, aby z preliatej krvi vznikla juhoslovanská sloboda... My chceme slobodu, ale ak je to, čo my chceme, velezrada, nemáte dosť šibeníc, aby ste mohli poviesť všetkých velezradcov; nemáte dosť pušiek, aby ste zastrelili všetkých, lebo všetci Slovinci, Chorváti a Srbi chcú slobodu, spoločný život... Prosíme bratov Čechov, Poliakov a Ukrajincov, aby nám v tom pomohli, a my im zostaneme verní. Vernost za vernosť!...“ 26. júna toho roku predseda Juhoslovanského klubu povedal rakúsko-uhorskej vláde v mene Juhoslovanov: „Peвне verime, že sa blížime k okamihu slobody, že je blízko slobodná a sjednotená domovina...“

V júni toho roku Krek vyhlásil vo viedenskom parlamente toto: „Dve idey nikdy nezomrú: že sú totiž Slovinci, Chorváti a

Srbi jeden národ a že štátne patria spolu, a podľa toho musia prísť do spoločného štátu... Všetci vy, ktorí ste semenom jedného vykrvácaneho národa, musíte myslieť len na to: ako môžete sjednotení najlepšie venovať všetky svoje sily, schopnosti, lásku a srdce svoje našmu juhoslovanskému štátu.“

20. júla 1917 predstavitelia srbskej vlády a Juhoslovanského odboru podpísali Korfskú deklaráciu, o budúcom utvorení juhoslovanského štátu, v ktorej vedľa iného stojí aj toto: „*Džava Srbov, Chorvátov a Slovincov, známych podľa mena Južní Slovania alebo Juhoslovania, bude slobodné, neodvislé kráľovstvo s jednotným teritoriom a jednotným občianstvom. Ona bude ústavnou, demokratickou a parlamentárnou monarchiou na čele s dynastiou Karadjordjevičov... Tento štát bude sa volať: Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca... Teritorium kráľovstva SHS obsahuje celé teritorium, na ktorom žije náš trojmenný národ... Náš národ si nepraje nič cudzie; žiada len svoje a chce, aby sa celý, ako jednotka oslobodil a sjednotil. Preto vedome a energicky vylučuje každé čiastočné rozriešenie svojho národného oslobodenia a sjednotenia. Náš národ kladie ako jeden nerozdielny celok problém svojho oslobodenia zpod Rakúsko-Uhorska a svojho sjednotenia so Srbskom a Čiernou Horou do jedného štátu...*“ Deklaráciu podpísali v mene srbskej vlády Pašič, v mene Juhoslovanského odboru dr. Trumbić.

V septembri 1918 predstavitelia mnohých juhoslovanských politických strán vyhlásili v Záhrebe „v mene celého svojho národa“, že „sám národ má rozhodnúť, či založí samostatný štát. Žiadame — povedali — pre náš národ, aby mier, ktorý dokončí túto vojnu, priniesol našmu národu sjednotenie, neodvislosť a slobodu... *Národ Slovincov, Chorvátov a Srbov zapriahne všetky svoje sily, dokiaľ nevybojuje právo neodvislého štátneho života pre celý svoj národný organizmus.*“ Túto rezolúciu podpísali jednotliví predstavitelia za Národný svet pre Slovinsko, Národnú organizáciu v Dalmácii, Starčovičovu stranu práva, Chorvátsku ľudovú stranu (podpísal Stjepan Radić), za Srbskú národnú radikálnu stranu, sociálne-demokratickú stranu Chorvátska a Slavonie a za mimostranícke skupiny.

Na základe práva „jednotného národa juhoslovanského“ žiadaly *politické sjednotenie Srbov, Chorvátov a Slovincov* ešte: Slovinská socialistická strana (1917), Kongres juhoslovanskej sociálnej demokracie (v decembri 1917), Slovinská národná strana (v januári 1918), Chorvátska Starčovičova strana práva (v júni 1917), Juhoslovanská akademická mládež (Záhreb, v januári 1918), Srbská národná radikálna strana (Karlovci v januári 1918), Chorvátska nár. skupština v Istrii (v apríli) a Chorvátski a srbskí zástupcovia Dalmatského sabora (Zadar, v apríli), Starčevićova strana práva (v júni 1918), Sbor Chorvátov a Srbov z celej Dalmácie (Split, v júli 1918), Sociálne-demokratická konferencia Chorvátov a Slovincov (Záhreb, 6. okt.) atď.

V januári 1918 predseda Juhoslovanského klubu vyhlásil vo viedenskom parlamente: „*My Juhoslovania pevne stojíme za Čechmi... Juhoslovanskému národu dajte juhoslovanský štát!*“

V septembri 1918 predstavitelia všetkých Juhoslovanov z Rakúsko-Uhorska sišli sa v Záhrebe a utvorili Narodno vijeće (Národnú radu), ktoré „v mene šesť miliónov Juhoslovanov z rakúsko-uhorského teritoria, splnomocnené od všetkých národných strán a skupín, vzalo do svojich rúk vodcovstvo národnej politiky“. Pravidlá Narodného vijeća zo 6. októbra 1918 znejú: „Narodno vijeće za národ Slovincov, Chorvátov a Srbov v Záhrebe je politickým predstavenstvom všetkých Slovincov, Chorvátov a Srbov, ktorí žijú v Chorvátsku-Slavonii s Riekou, v Dalmácii, Bosne-Hercegovine, Istrii, Trieste, Kraňsku, Gorici, Štyrsku, Korutansku, Báčke, Banáte, Baranje, Medzimurí a v ostatných krajoch juhozápadného Uhorska. *Základný spoločný program Narodného vijeća je: Sjednotenie všetkých Slovincov, Chorvátov a Srbov do národného, slobodného a neodvislého štátu Slovincov, Chorvátov a Srbov...*“

Stjepan Radić vyhlásil (v okt. 1918), že je usnesenie národného shromaždenia „*základom spoločnej národnej organizácie celého jednotného národa Slovincov, Chorvátov a Srbov*“. A predseda Juhoslovanského klubu povedal v parlamente (2. októbra 1918): *Vo všetkých juhoslovanských krajinách rozlieha sa dnes len jeden hlas, hlboký, mocný a nezmeniteľný: Úplná sloboda alebo smrť... Nejestvuje viac sila, ktorá by mohla rozdeliť Slovincov, Chorvátov a Srbov.*“

Národno vijeće žiadalo 19. októbra 1918: „*Sjednotenie celého národa Slovincov, Chorvátov a Srbov na celom jeho etnografickom teritoriu, bez ohľadu na nejaké krajinské alebo štátne hranice, v ktorých dnes žijú — do jedného, jednotného, úplne suverénneho štátu... Narodno vijeće pozýva celý náš národ jednej krvi a jedného jazyka, jednej duše a srdca, aby sa zasadzoval za oživotvorenie týchto požiadaviek... Sospkupme sa — hovorí sa tam — do jedného veľkého nezlomiteľného, národného kola, ktoré má pred očami len veľký ideál národného sjednotenia, slobody a neodvislosti...*“

9. novembra 1918 bola podpísaná Ženevská deklarácia so strany predstaviteľov vlády kráľovstva Srbska a skupštinských politických skupín, predstaviteľov Narodného vijeća v Záhrebe a predstaviteľov Juhoslovanského odboru v Londýne, ktorí „*jednomyselne a slávnostne pred celým svetom konštatovali sjednotenie svojho národa v štáte Srbov, Chorvátov a Slovincov. Národ Čiernej Hory — hovorí sa tam — ktorému je otvorené naše náručie, určite sa bude ponáhľať pozdraviť a pripojiť sa k tomuto dielu, ktoré odjakživa bolo jeho ideálom. Dnešným dňom a týmto činom nový štát sa zjavuje a ukazuje, ako jeden nerozdielny štátny celok a ako člen spoločnosti slobodných národov.*“ Túto deklaráciu podpísali: predseda srbskej vlády Nikola Pašić (Srb), predseda Narodného vijeća dr. Anton Korošec (Slovinec), a predseda Juhoslovanského odboru, dr. Ante Trumbić (Chorvát) a iní.

24. novembra Narodno vijeće proklamovalo: „*Sjednotenie štátu Slovincov, Chorvátov a Srbov, utvoreného na celom teritoriu nepretrhnutého juhoslovanského područia bývalej Rakúsko-Uhorskej monarchie, s kráľovstvom Srbskom a Čiernou Horou do jednotného štátu Srbov, Chorvátov a Slovincov.*“ Narodno vijeće delegovalo 28 splnomocnených členov, ktorí „s vládou kráľovstva Srbska a predstaviteľmi všetkých strán v Srbsku a v Čiernej Hore“ mali neodkladne previesť „*organizáciu jednotného štátu...*“

25. novembra sišla sa v Novom Sade skupština pre Vojvodinu (v ktorej boli zastúpení juhoslovanskí Slováci) a vyhlásila sjednotenie so Srbskom.

26. novembra černo-horská skupština v Podgorici proklamovala: „1. že sa kráľ Nikola I. Petrović-Njegoš a jeho dynastia detronizujú s černo-horského trónu; 2. že sa Čierna Hora s bratským Srbskom sjednocuje do jednotného štátu pod dynastiou Karadjordjevičov, a tak sjednotená stúpa do spoločnej domoviny nášho trojmenného národa Srbov, Chorvátov a Slovincov“. Černo-horská skupština splnomocnila Izvršni narodni odbor (výkonný odbor), na čele s Markom Dakovićom, politickým a duchovným vodcom Čiernej Hory, a svoju delegáciu, aby previedli toto sjednotenie s vládou Srbska a predstaviteľmi Chorvátov a Slovincov.

Sjednotenie. Prvého decembra 1918 následník trónu Alexander, v mene kráľa Petra, pred splnomocnenými delegátmi zo všetkých juhoslovanských krajov, slávnostne proklamoval, ako regent, sjednotenie juhoslovanského národa a sjednotenie *Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*.

*

Keď bolo vykonané politické sjednotenie italského národa, otec sjednotenej Itálie, Cavour, povedal: „Itália je už utvorená, teraz je potrebné utvoriť Talianov.“ Tak hovoril aj otec sjednoteného Nemecka, Bismarck, o svojom sjednotenom národe a vlasti. Tak myslel aj kráľ Alexander, keď sa utvorila Juho-slávia. „Juhoslovanská myšlienka utvorila Juho-sláviu, Juho-slávia utvorí Juhoslovanov,“ hovorí juhoslovanský historik Viktor Novak.

Juho-slávia je založená na úplnej národnej a štátnej jednotnosti — na základoch: jeden jednotný národ juhoslovanský, jeden jazyk juhoslovanský, jeden jednotný štát juhoslovanský. Neklamali a nemohli klamať seba i celý svet, keď tak tvrdili všetci predstavitelia a zástupcovia všetkých Juhoslovanov, Srbov, Chorvátov a Slovincov: srbský kráľ, vláda, národná skupština, chorvátsky sabor, slovinskí a chorvátski zástupcovia vo viedenskom a peštianskom parlamente, Juhoslovanský odbor, srbskí vojvodcovia a ich vojsko, juhoslovanské dobrovoľnícke legie, učenci, spisovatelia, umelci, politikovia, štátnici, mládež atď. Tak sa aj mohla vybojovať spoločná sloboda a utvoriť spoločný, slobodný štát Juho-slávia.

Keby niekto z Juhoslovanov tvrdil opačne, zapieral by základy, na ktorých Juhoslovania, s jedinečným príkladom obetí v krvi, vybudovali svoj vlastný dom, svoju slobodu a svoju štátnu samostatnosť. To by bolo degenerovanie ducha, degradovanie veľkých myšlienok a dementovanie živých síl juhoslovanského národa. To by bolo zaprenie svojej vlastnej národnej bytnosti, svojej národnej minulosti a budúcnosti; zaprenie vlastného vedomia, povedomia a svedomia; zaprenie historického faktu. To by pre každého Juhoslovana znamenalo zrieknuť sa všetkých a najväčších svojich národných vodcov a buditeľov, všetkých svojich národných hrdinov ducha a meča, zrieknuť sa Gundulića, Obradovića, Vodnika a Vrhovca, Gaja, Karadžića a Blajvaza, Njegoša, Mažuranića a Vraza, Zrinského a Jelačića, Karadjordja a kniežata Michaila, Štrosmajera a Račkiho, Miletića, Starčevića a Kreka, Škerlića, Jagića a Cvijića, Meštrovića a Teslu, zrieknuť sa kráľa Petra Osloboditeľa a kráľa Alexandra Sjednotiteľa.

„Národná a štátna jednota, to je najväčší zákon pre každého“ — povedal veľký Kráľ-Sjednotiteľ. „Štáty sa udržujú tými ideálmi, z ktorých sa zrodily,“ — povedal veľký Prezident-Osloboditeľ T. G. Masaryk. Tieto slová našich dvoch veľkých štátnikov — slová veľkého slovanského vojaka kráľa Alexandra a veľkého slovanského filozofa prezidenta Masaryka mali by sa vypísať všade, na každom dôstojnom mieste v Juho-slávii a Československu. Lebo je ešte vždy potrebné pripomínať nám, Slovanom, čo to znamená veľký národný štát. Len jednotný národ udrží svoju slobodu. Len bratské a prirodzené spojenectvo, aké je československo-juhoslovanské, môže sa udržať večne. Len jeden jednotný slovanský blok môže jednotlivým veľkým slovan-ským štátom zabezpečiť samostatnosť cez budúce stáročia!

III. Jugoslaveni a Jugoslavija.

Cez storočia používalo sa mena *Sloveni (Slaveni, Slovini)* alebo *Ilyri* ako spoločného pre Juhoslovánov — Srbov, Chorvátov a Slovincov; mena *Slovenija (Slavonija, Slovinija)* alebo *Ilirija* pre juhoslovanskú zem; a názvu *slovenski (slavenski, slovinski)* alebo *ilirski* pre juhoslovanský národ a jazyk. Počas juhoslovanského hnutia, takzvaného hnutia ilyrského, používalo sa názvov: *Iliri, Ilirija, ilirski*. Tieto názvy stali sa obvyklými, ale nemohly sa udržať. Nahradilo ich meno *juhoslovanské*, ktorého sa už sto rokov stále používa.

1. **Jugoslaveni.** Najprv vznikol výraz *Južni Slaveni*. Použil ho koncom XVI. storočia Poliak Ján Zamoyski, ktorý hovorí o „Srboch a iných južných Slovanoch“. Slovinec A. Linhart použil r. 1788 výrazov: „Slavos Meridionales“ a „südlichen Slaven“, a Nemeč Schlözer r. 1802 výrazu „Süd-Slaven“. Tohoto nemeckého výrazu používali potom: Dobrovský (od r. 1806), Slovinci Kopitar (1808) i Jarnik (1811), lužický Srb Jordan a mnohí iní. Českého výrazu „jižní Slaviane“ používali Amerling (1836), Šafárik (1837), Kollár (1843) a potom viac iných, ako aj československé noviny a časopisy.

Juhoslovanského výrazu *Južni Slaveni* (ako aj *južno slavensstvo a južnoslavenski*) najprv začal používať „Srpski letopis“, neskôršie časopis Matice srbskej, už od začiatku svojho vychádzania r. 1825. Používali ho Chorváti: Gaj (1835), Preradović, Vukotinović, Antun Mažuranić a chorvátsky Slováč Šulek (1844), a potom mnohí iní; Srbi: Stamatović (1837), Subotić (1839), E. Mihailović, Ilija Garašanin (1844), Rajačić a iní; Slovinci: Vraz (1838), Kočevár (1843), Majar, Caf, Šoklič atď. Používaly ho časopisy a noviny všetkých troch juhoslovanských kmeňov, ako: „Letopis“, „Srbska pčela“, „Podunavka“, „Srpski narodni list“, „Srpske narodne novine“, Gajova „Danica“ (1843) a „Narodne novine“, Vrazovo „Kolo“ (1843), „Zora dalmatinska“, Šulekov „Slavenski jug“ a „Jugoslavenske novine“, ljubljanské „Novice“ (1845) atď. Od tých čias sa ho stále a veľmi mnoho používa. Dnes značí spoločné meno pre Juhoslovánov a Bulharov.

Výrazu *Jugoslaveni (jugoslavenstvo, jugoslavenski)* začali používať Srbi z Vojvodiny práve pred sto rokmi. Prvý ho použil srbský farár a spisovateľ Pavle Stamatović, veľký priateľ Kollára a Šafárika, prvý slovanský prekladateľ Tomášikovej hymny „Hej, Slované“, ktorý meškal aj v Bratislave (1840, 1843 a 1848. R. 1836 písal záhrebskému biskupovi Haulíkovi o „jugoslavenskej“ literatúre. R. 1837, v svojom časopise „Srpskej pčele“ použil výrazu „Jugoslaveni“ (pre Srbov, Chorvátov a Slovincov). Todor Pavlović, redaktor „Letopisu Matice srbskej“ a „Srbského národného listu“, osobný priateľ Kollára a Štúra, prekladateľ Šafárika a „Libušinho soudu“, hovorí v svojom článku „Menó rodu“ r. 1837 o juhoslovanských bratoch „jedného koreňa a jazyka“, používajúc výrazu „Jugoslavjani“ (a „Jugoslavjanin“). Odmietla meno Ilyri slovami: „Nikto z *Jugoslavjanov* nepreukázal toľko náklonnosti za svornosť v literatúre *jugoslavjanského* nárečia ako my Srbi, ale cítime, že meno Ilyr, ilyrský jazyk, ilyrský národ, nemôžeme nikdy a nikdy prijať, keď ide o pravé historické meno, jazyk a náš národ. Meno Ilyr nemôže sa nikdy zakoreniť ani v srdci Chorváta ani Srba. Volajme sa každý svojím rodným menom: Kranjci, Chorváti a Srbi, jednotlive, ale keď je slovo o všetkých nás, volajme sa všetci tak, ako sa prirodzene voláme a volať musíme: rodení, jednokoreňoví, milí bratia *Jugoslavjani, Jugoslav.*“

Od tohoto roku používa výrazu „Jugoslavac“ Simo Milutinović-Sarajlija zo Srbska, vtedy slávny básnik, učiteľ Njegoša, priateľ Šafárika, Kollára a československého národa, pôvodca básne „Pozdrav Slovákom“, ktorú uverejnil Štúr v „Tatranke“ (1842). Druhý srbský básnik, Jovan Subotić, známy účastník pražského a moskovského všeslovanského sjazdu, písal r. 1839 v „Letopise Matice srbskej“, aby sa miesto „vymysleného“ mena Ilyri používalo mena „Jugoslaveni“, lebo „my sme — povedal — skutočne južní Slovania a nie Ilyri“. R. 1842 Djordje J. Petrović písal o „jugoslavenstve“. Od toho roku Pavlovičov „Srpski narodni list“ často používa výrazu „jugoslavenski“ (národ, jazyk atď.). Slováč Bohuslav Nosák bol prvý, ktorý Juhoslovanky nazval týmto menom. R. 1844 uverejnil v „Podunavke“ svoju srbochorvátsku báseň „Jugoslavenkama“. Od toho roku „Podunavka“ tiež často používa juhoslovanského

mena. Srbská spisovateľka Milica Stojadinovićová, priateľka Boženy Němcovej a prekladateľka slovenských národných básní, používa tiež výrazu „jugoslavenski“ národ (1848). Roku 1848 Juhoslovania (Srbi, Chorváti a Slovinci) vystupujú na pražskom všeslovanskom sjazde pod spoločným menom *Jugoslaveni*. Mali svoju „Jugoslavensku sekciju“ („sbor Juhoslovánov“, vedľa „sboru Čechoslovákov“), na čele ktorej bol P. Stamatović, ktorý so Subotičom žiadal, aby predsedovia sjazdu, Palacký a Šafárik, používali mena *Jugoslaveni* a nie Ilyri. Toho roku Pavlović dal svojim novinám názov „Jugoslavenske novine“. R. 1849 používa výrazov: *Jugoslaveni*, *Jugoslavjani*, *jugoslavenski* Andrija Stojković. Toho roku „mladi Jugoslaveni“ z Triestu uverejnili svoju báseň v „Srpských novinách“ a Bogoboj Atanacković, bratislavský žiak i zakladateľ srbskej novely písal o „jugoslavenskoj omladini“. R. 1850 hovorí o „jugoslovanstve“ Njegoša o „Jugoslavenoch“ Slavoljub Jugović i jeden Belehradan. Rok predtým Matija Ban používa v listoch Njegošovi výrazu „jugoslavenski“.

Chorváti tiež vtedy začali používať mena *Jugoslaveni* a výrazov *jugoslovanstvo*, *jugoslavenski*. Gaj, ktorý na začiatku bol proti juhoslovanskému menu a za meno ilyrské, používa mena *Jugoslaveni* už od r. 1843. V jeho „Danici“ stretávame sa od r. 1842 často s výrazom „jugoslavenski“. R. 1844 „Danica“ priniesla dopis z Viedne, v ktorom sa hovorí, že sa slovanskej besedy účastnili aj „Jugoslaveni“. Dva roky potom Preradović venuje svoju zbierku básní „Krásnemu pohľaviu jugoslovanského národa“. Od štyriaciatych rokov meno *Jugoslaveni* (vedľa výrazov *jugoslovanstvo*, *jugoslavenski*) používajú: Seljan (od r. 1843), Kukuljević, Štrosmajer, Lisinski, Šulek, Čavlović, Utješinović-Ostrožinski a iní, ako aj záhrebské noviny: „Slavenski jug“, „Jugoslavenske novine“, Gajove „Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske“ (pozdnejšie „Narodne novine“) a „Saborske novine“ (noviny chorvátskeho snemu). R. 1849 Šulekov „Slavenski jug“ priniesol článok „Hlas Čechov bratom Jugoslovanom“, kde sa hovorí o „dvoch bratských kmeňoch, Jugoslavenoch a Čechoslavenoch“.

Slovinci tiež v štyriaciatych rokoch začali používať výrazov: *Jugoslaveni*, *jugoslavenski* a *jugoslovanstvo*. R. 1848 zasielajú

pozdrav bratom Chorvátom a používajú výrazu „jugoslavenski“. Ljubljanská „Slovenija“ píše (1849) o „jugoslavenskom“ národe a používa mena *Jugoslavjani*, a celovecká „Slovenska bčela“ (1850) výrazov: *Jugoslaveni* a *jugoslavenski*.

Čechoslováci tiež v štyriaciatych rokoch používajú juhoslovanského mena. Tak na príklad Pavel Joz. Šafárik uverejnil r. 1845 v „Letopise“ Matice srbskej: „Pregled pisanih spomenika kod Srba i drugih Jugoslavena“. Štúr na pražskom kongrese (1848) hovorí o „Juhoslovanoch“.

Od revolučných rokov 1848—1849 mena *Jugoslaveni* používa sa viac a viac. Tak na príklad používa ho (1854) Jakov Ignjatović, redaktor „Letopisu“ Matice srbskej a vynikajúci zakladateľ srbského románu. Behom pädesiatych a šesdesiatych rokov sa ono úplne udomácnilo ako u Srbov a Chorvátov, tak aj u Slovincov, a úplne zvíťazilo nad ilyrským menom, ktoré postupne vymieralo tam, kde bolo zakorenené. Nielen noviny a časopisy, ale aj spolky a ústavy nesú juhoslovanské meno: Záhrebské „Društvo za povesniju jugoslavensku“, Štrosmajerova „Jugoslavenska akademija“, „Jugoslavenski univerzitet“, „Katedra jugoslavenske literature“ na belehradskej univerzite (vysokej škole) atď.

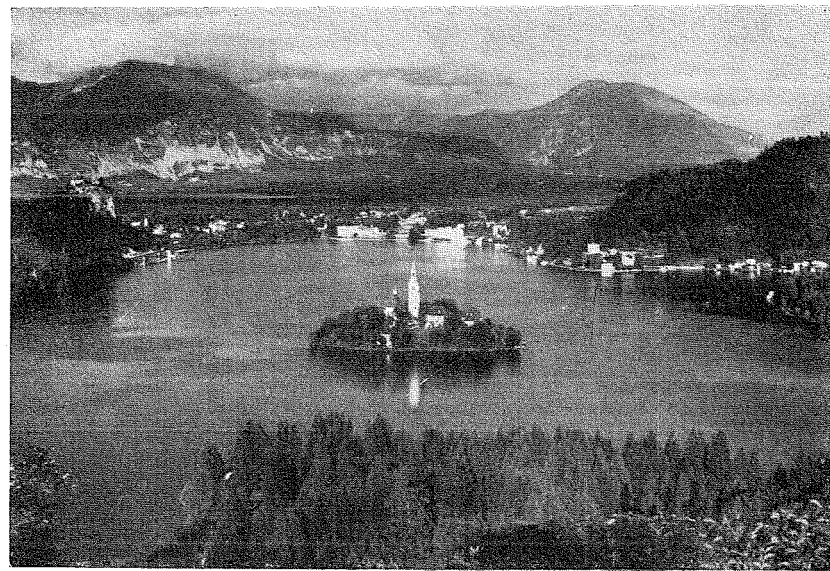
V tom období Slovinci tiež často používajú juhoslovanského mena (*Jugoslaveni*, *jugoslavenski* národ, *jugoslavenski* jazyk, *jugoslavensko* narečje atď.). Radoslav Razlag, ktorý venoval „Jugoslavenkama“ svoju zbierku básní, tlačenú cyrilikou a latinkou, používa tohoto mena od roku 1851. Potom: Janežič Cegnar (1851), Majar (1858), Pajk, Kočevar, Tomšič, Jurčič, Levec (1865) atď. — Chorváti používajú týchto výrazov veľmi mnoho, zvlášť Štrosmajer (od r. 1849), Kukuljević (od 1847) a Rački (od 1851); potom (od šesdesiatych rokov): Šenoa, Vežić, Veselić, Klarić, Pavlinović, Ljubić, Trebežanin, Šporer, Tkalčić (1861) a mnohí iní. Rački na príklad písal (1860) v sérii svojich článkov o „Jugoslovjenstve“ takto: „Ak si *Jugoslovjenstvo* praje stať sa jedným národom, musí sa sjednotiť v spisovnom jazyku. My *Jugoslovjени*... musíme urýchliť jednotu všetkých *Jugoslovjenov*, po ktorej túžime, v prvom rade jednotu Srbo-Chorvátov a Slovincov... Nám *Jugoslovjenom* je lepšia budúcnosť len v *Jugoslovjenstve*“. Biskup Štrosmajer, ktorého krásne

ospieval slovenský básnik Ján Botto, pôvodca básne „Pochoď juhoslovanský“, písal r. 1860: „Pevne verím, že sa duch *jugoslavenského* národa skôr alebo neskôr prejaví jednou spisovnou rečou.“ A Vladislav Vežić zas hovoril (1860): „Či my *Jugoslaveni* zostaneme aj naďalej roztrhaní? Či ešte nešťastné mená: Chorvát, Srb, Bosniak, Dalmatínek, Srjemec, Šokac, Hercegovac, Černohorec atď. budú palladiom nesvornosti a rozumovej obmedzenosti?“

V chorvátskom krajinskom sneme juhoslovanského mena sa používa veľmi často. R. 1861 snem vydal uzákonený článok, ktorým sa srbochorvátsky jazyk nazýva: „*jezik jugoslavenski*“. Používajú ho aj politické strany, ako na príklad Chorvátska národná strana (1867), atď. — U Srbov vtedy používali týchto výrazov: knieža Mihailo, Jovan Ristić, Jovan Bošković, Sundečić, Miletić atď. R. 1860 Srbi z Belehradu nadšene pozdravujú zakladateľov záhrebského „Pozora“, ktorí idú „cestou *Jugoslovanov*“ a tešia sa ich úspechu, „lebo — hovoria — úspech jednej vetvy *jugoslovanskej* je úspechom celého *Jugoslavenstva*. Naša národnosť je jedna, jugoslavenska“ (vzťahuje sa na Srbov, Chorvátov a Slovincov). Srbskí študenti v Paríži, na čele s Milutinom Garašaninom, pozdejšie známym štátnikom, synom spomínaného štátnika Iliju Garašanina, pozdravujú Štrosmajera (1861) a používajú výrazov: „*Jugoslaveni*“, „*jugoslavenski*“. Druhá skupina srbských študentov založila v Petrohrade (1868) „*Jugoslavensku zajednicu*“. Zasielajú pozdrav Štrosmajerovi, Záhrebu a Chorvátom r. 1867, Srbi z Belehradu, Požarevca, Knjaževca, Sarajeva i Vukovara a Srbky z Belehradu, všetci používajú výrazov: „*Jugoslaveni*“, alebo „*jugoslavenski*“.

Mnohé časopisy a noviny toho obdobia používajú juhoslovanského mena (*Jugoslaveni, jugoslavenski, jugoslavenstvo*). Tak Medakovičova novosadská „Sedmica“ už od r. 1852 píše: „*jugoslavenski narod*“, „*jugoslavenski jezik*“, „*Jugoslaveni*“, „*jugoslavenstvo*“. To tiež robia: „Srpske novine“, oficiálny orgán Srbska (od r. 1848), Sundečićova zadarská „Zvijezda“, belehradská „Srbija“ a „Vidovdan“ (1867), Miletićova novosadská „Zastava“, a zvlášť pozdejšie belehradská „*Jugoslavenska zvezda*“ (1871). Juhoslavenského mena mnoho používajú Gajove záhreb-

Zem a ľud.

Bled (Slovinsko)

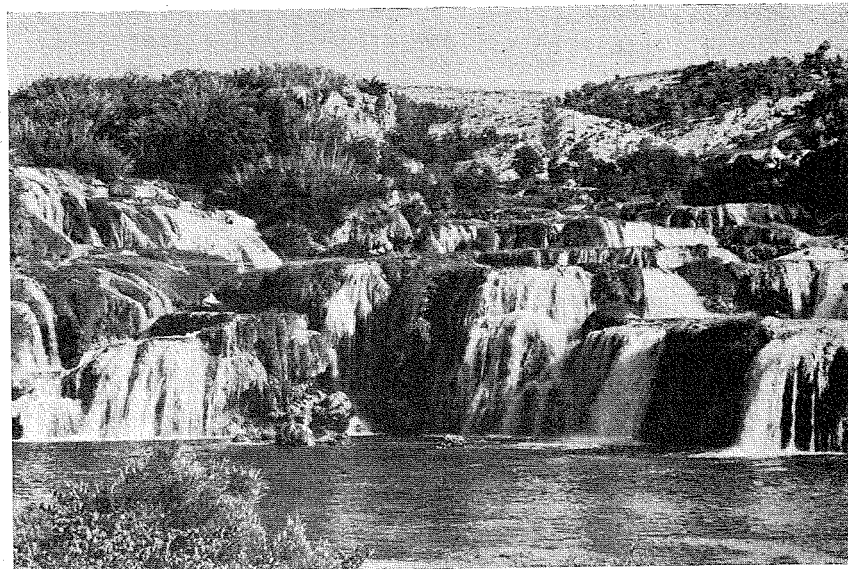

Ohrid (Južné Srbsko)

Foto Putnik, Beograd

Rab (Jadran)

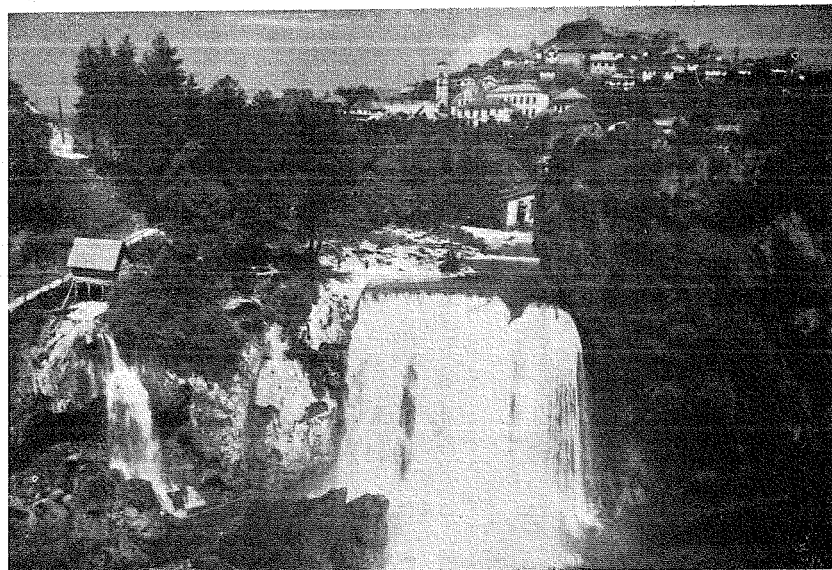

Vodopády Krky (Dalmácia)

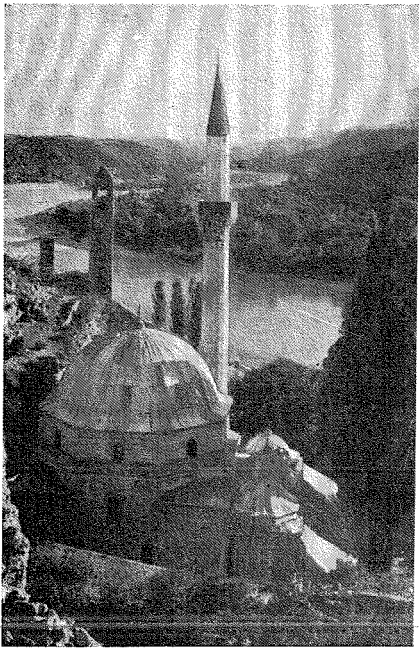
Sarajevo (Bosna)

Foto Putnik, Beograd

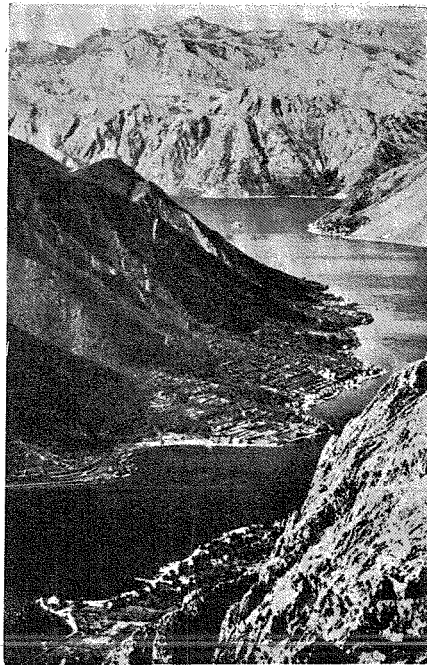

Jajce (Bosna)

Foto Putnik, Beograd

Počitelj (Hercegovina)

Boka Kotorská

Foto Putnik, Beograd

Slovinky

Dečani pod Čakorom (Čierna Hora)

Foto A. Žerna, Džakovica

Chorvátky (okolie Záhreba)

Foto Centralni Presbiri, Beograd

Šumadinka (okolie Beogradu)

Galičanky (Južné Srbsko)

Typy zo Skopskej Čiernej Hory

Ženich s nevestou (Južné Srbsko)

Foto Centralni Presbiro, Beograd

Bosenský ľud

Foto Centralni Presbiro, Beograd

Dievčatá z Južného Srbska

Južnosrbské národné kolo.

Foto Centralni Presbiro, Beograd

ské „Narodne novine“ (od r. 1849), Kukuljevičov „Arkiv za povjestnicu jugoslavensku“ (od r. 1851) a zvlášť Šulekov „Slavenski jug“ (1847) i „Jugoslavenske novine“ (1850) a záhrebský „Pozor“ (1860); potom „Zora dalmatinska“, „Dnevnik sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije“ (1861), karlovacký „Glasonoša“, požežský „Slavonac“, dalmatský „Narodni list“, Klaričov karlovacký „Slavjanski jug“ (ti. latinkou a cyrilikou), Račkiho a Jagičov „Književnik“, časopis Matice ilýrskej (1864) a „Rad“, časopis Štrosmajerovej Jugoslavenskej akademie vied (1867). — Slovinská tlač tiež používala juhoslovanského mena a súvislých názvov. V prvom rade spomíname Razlagove „Zvezdice“, venované „jugoslovenskej mládeži“ (1851) a „Zoru — jugoslavenski zabavnik“, písanú srbochorvátskym nárečím (1852), Blajvazove „Novice“ (1851), „Naprej“ (1863) a zvlášť „Slovensku bčelu“ (1851) i „Slovenski narod“ (1869).

Koncom minulého a začiatkom tohoto storočia juhoslovanského mena používa sa ešte viac, zvlášť po anexii Bosny a Hercegoviny a balkánskej vojny. Počas svetovej vojny je to obvyklý výraz, ako národné meno trojkmeňového národa Srbov, Chorvátov a Slovincov. Charakteristikou takéhoto cítenia môžu poslúžiť slová srbského predstaviteľa a vodcu v záhrebskom sneme: „Otvorene hovorím pred celým národom, že som aj Chorvát, aj Srb, aj Slovinec, alebo, ak chcete, ani jedným z nich, lebo som úprimný Jugoslaven.“

Utvorením jednotného juhoslovanského štátu, meno *Jugoslaveni* konečne sa stáva nacionálnym menom jednotného juhoslovanského národa.

2. Jugoslavia. Podľa známeho juhoslovanského historika Šišiáca, prvý použil výrazu *Jugoslavia* r. 1845 srbský spisovateľ *Ma t i j a B a n*, Dubrovničan, pôvodca činohry „Ján Hus“. Vtedy žil v Belehrade ako učiteľ detí kniežata Alexandra Karadžordjevića a srbský diplomatický misionár. V básni „Karadžordje“ spieval (1845):

Miso jedinstva velikog
Iz duha Tvog ispade;
Pri misli toj sad giba se.
I silnoj u žestokosti
Sve Jugoslavije vri.

O tri roky nato použil výrazu „Kraljevina *Jugoslavija*“ Záhřebčan Pavle Čavlović, keď ako nacionálny revolucionár prišiel do Belehradu r. 1848. Srbin z Triestu, Andrija Stojković, oznamuje r. 1850 „vlastencom *Jugoslavije*“, že vyjde Njegošovo básnické dielo „Ščepan Mali“, ktoré bude jasnou hviezdou, slnečnicou pre našu históriu a vlasť „*Jugoslaviju*“. Toho roku (1850) záhrebské „Jugoslavenske novine“ viackrát používajú mena *Jugoslavija*. R. 1851 černoohorský panovník Petar II. Petrović-Njegoš vydal svoje dielo „Ščepan Mali“, tlačené „v *Jugoslaviji*“ (v Záhrebe). Na konci knihy bol uverejnený soznam „predplatiteľov z *Jugoslavije* — Čierna Hora, Slovinsko, Chorvátsko, Slavonija, Dalmácia, Vojvodina, Srbsko“; tedy z celej skutočnej Juhoslávie, vyjmúc juhoslovanské kraje pod Turkami, odkiaľ nemohlo byť predplatiteľov. Slovinec Radoslav Razlag vo svojej „Zore“ — ktorá pozerá „na Balkán, Frušku Horu, Velebit a Triglav, na starobylé Vysoké Tatry, Šumavu i Krkonoše a na nesmierne roviny po Ural“ — r. 1852 píše „rodným bratom, deťom jednej matky, prekrásnej „*Jugoslavije*“. Druhý slovinský národný buditeľ Matija Majar, katolícky farár a spisovateľ, ktorý zomrel v Prahe, písal srbochorvátskym nárečím r. 1858 takto: „Nie je možné, aby v *Jugoslaviji* všetky stromy boli topoľmi... taktiež nie je možné, aby sa každý náš spisovateľ v *Jugoslaviji* volal Srbom, Chorvátom alebo Bulharom. My sme Jugoslaveni.“ Toho roku (1858) novosadský Srb Emilo Čakra, redaktor viac časopisov, vydal cestopis „Sto dana po *Jugoslaviji*“.

Čechoslováci tiež začali v pädesiatych rokoch používať mena Jugoslavia. Mikuláš Dohány, známy historik slovenského povstania, písal už r. 1850 vedľa „Juhoslovania“, „juhoslovanský“ (národ) aj „Juhoslovansko“.

V šesdesiatych rokoch výrazu „*Jugoslavija*“ používa sa ešte viac. Srbi z Belehradu píšu r. 1860 záhrebskému „Pozoru“ o celej „*Jugoslaviji*“. Veľký juhoslovanský propagátor Franjo Rački písal r. 1860: „Slovinské, srbochorvátske a bulharské nárečie rozlieha sa z úst trinásť miliónov obyvateľov na priestore väčšom ako celá Itália, s ktorou v mnohom ohľade závodí prekrásna *Jugoslovjenija*... Ten národ nežije len v Dalmácii, ale v celej „*Jugoslovjenii*.“ Pozdejšie často používal výrazu „*Jugoslavija*“.

Tak r. 1867 hovoril ako prvý predseda Juhoslovanskej akadémie vied na slávnosti, ktorej sa zúčastnili aj významní Česi a Slováci: „Juhoslovanská akadémia bude podporovať každý podnik v zemepise, prírodopise a prírodopýte našej požehnanej, nadovšetko milej nám *Jugoslavije*“. Miša Gavrilovski, Srb z Bečkeru, písal záhrebskému „Pozoru“ r. 1861: „Keď svätá koruna cara Dušana padla na Kosove s kniežatom Lazarom, zamračil sa obzor milej matky *Jugoslavije*... Biskup Štrosmajer je božím poslom pre Jugoslavenstvo; my sa dívime ohromnej obeti, ktorú prináša na oltár *Jugoslavije*; my zbožňujeme veľkého rodoľuba, veľkého muža, ktorý Jugoslavenstvu ponúka kľúč od vrat jeho budúcnosti. Jeho meno zostane nesmrteľným a slávnym v osvetlenej, širokej, jazykom sjednotenej *Jugoslavije*“. Šime Ljubić z Rjeki hovorí v svojom „Zrcadle literárnej histórie jugoslavjanskej“ (1864): „Použijeme všetky naše národné sily, aby už *Jugoslavija*, pomocou dnešného európskeho hnutia, dostala to krásne miesto, ktoré jej je Bohom určené a ktoré jej patrí podľa polohy a práva.“ Vodca Chorvátov z doby ilyrského hnutia, Udovít Gaj, v svojich novinách píše (1867), že hlas srbochorvátskeho národa z Dalmácie za právo našej otčiny najde ozvenu v celej *Jugoslaviji*.“ Jovan Bošković, bratislavský a modranský Kalinčiakov žiak, profesor belehradskej vysokej školy a minister Srbska, uvítal Štrosmajera v Belehrade (1868) slovami: „Buď vítaný, chlúba *Jugoslavije*... tvoje jasné meno bude svietiť na obzore *Jugoslavije* ako hviezda na nebeskej oblohe.“ Mihovil Pavlinović, obroditeľ Dalmácie, politický spisovateľ a národný zástupca, hovoril (1868) o „Chorvátstve, Srbstve a Slovinstve“; hovoril „o *Jugoslaviji* po ktorej túži všetko, čo je mladšie, o ktorej sa v Európe začína hovoriť, a ktorej sa boja vo Viedni a Pešti... Len samostatnou prácou — povedal — razia sa cesty budúcnosti, čo sluší *Jugoslaviji*“. Pozdejšie, v sedemdesiatych rokoch, často hovoril a písal o *Jugoslaviji*. Slovinec Anton Tomšič v mariborskom „Slovenskom narode“ stále používa (1868) výrazu „naša *Jugoslavija*“. V tých rokoch aj terstský „Primorec“ píše o „očakávanej, sjednotenej *Jugoslaviji*“. Je charakteristický príklad Srbky Jelisevety Andričovej, ktorá (r. 1871) v Bukurešti vydávala „*Jugoslaviju*“ — časopis pre

myšlienkové a politické sjednotenie „Jugoslovanov“. Popredný chorvátsky publicista a politik Josip Miškatović hovorí (1876), že „kreslili mapku *Jugoslavije*“.

Aj v ďalších desaťročiach minulého storočia používalo sa meno „Jugoslavia“, zvlášť v devädesiatych rokoch, v dobe nového omladinárskeho hnutia juhoslovanského. Uvádzame len príklad Jovana Jovanovića - Zmaja, slávneho srbského básnika, bratislavského a modranského Kalinčiakovho žiaka, ktorý sa snažil (1887) založiť v černo-horskom Bare list *Jugoslavia*, a príklad obroditeľa Istrie, Dinka Vitezića, chorvátskeho národného zástupcu vo viedenskom parlamente, ktorý (1897) písal: „Áno, *Jugoslavia* mi bola a bude až do smrti ideálom!“

Od nastolenia kráľa Petra (1903) a založenia Srbochorvátskej koalície (1905) meno „Jugoslavia“ stáva sa obvyklým výrazom u všetkých Juho-slovanov. Už nie je možné stopovať všetky charakteristické príklady používania tohoto výrazu. Uvádza sa len niekoľko príkladov.

Splitská „Sloboda“ písala (1905), že sa zrodí „veľká *Jugoslavia*“. Jej redaktor hovoril (1906) o „politickej idei *Jugoslavije*“. Srbský podplukovník na odpočinku sdeluje belehradskému „Slovenskému jugu“ (1906), že v Paraćine, malom mestečku Srbska, bola založená „Jugoslovenska čitaonica“, ktorá bude „pestovať duchovnú jednotu juhoslovanského národa, a ktorá dostáva noviny z krajín, ktoré tvoria *Jugoslaviu*, kde žijú Jugosloveni“. V tých rokoch juhoslovanskí študenti v Brne už mali svoj spolok „*Jugoslaviu*“. R. 1911 záhrebský „Val“ písal: „Naším cieľom je utvoriť mladú, modernú, slobodomyselnú a revolučnú *Jugoslaviu*“ (revolučnú proti Rakúsko-Uhorsku.) To zdôrazňoval aj jeden dalmatský spisovateľ v belehradskom „Slovenskom jugu“: „Sme jeden národ — hovoril — jeden život, jedna sila. Chceme mladú, slobodomyselnú *Jugoslaviu*“.

Srbským víťazstvom nad Turkami (1912) skutočne sa zrodila „mladá, revolučná *Jugoslavia*“, ktorá obsahovala celé juhoslovanské územie. *Jugoslavia* ožila v srdciach a myšliach všetkých živých síl juhoslovanského národa, stala sa národným ideálom. Preto meno „Jugoslavia“ je výrazom každodenného smýšľania, reči a písania, nielen v slobodnom Srbsku a Čiernej Hore, ale aj na celom juhoslovanskom území bývalého Rakúsko-

Uhorska. Je ho počuť z úst štátnikov a politikov, učencov a spisovateľov, novinárov a ostatných verejných pracovníkov. Ozýva sa z učiteľských stolíc a žiackych lavíc, pri slávnostiach a shromaždeniach; v dedinách, srbských kasárňach a mnohých amerických baniach, kde pracovali státisíce Juho-slovanov. S fanatickým nacionálnym nadšením vyslovovala ho juhoslovanská mládež v Srbsku a Čiernej Hore, Chorvátsku a Slovinsku, na celej dĺžke Jadranu, v Hercegovine a Vojvodine, v revolučných krúžkoch „Mladej Bosny“ a vo všetkých kruhoch juhoslovanskej študujúcej mládeže v zahraničí, zvlášť v Prahe, kde vydávala svoj list „*Jugoslaviu*“ (1914).

Za svetovej vojny meno *Jugoslavia* je symbolom borby za národné oslobodenie a sjednotenie. Vyslovuje sa v srbskom kráľovskom dvore, vo vláde a skupštine, v denných rozkazoch hlavného veliteľa a regenta Alexandra; spomína sa vo válečnej proklamácii kráľa Nikolu. S holdom *Jugoslaviji* Srbijanci a Černo-horci vykonávali útoky na nepriateľské zákopy a odrážali nájazdy nepriateľov. Meno *Jugoslavia* bolo vypísané na všetkých zástavách za slobodu a sjednotenie bojujúcich Juho-slovanov — Chorvátov, Slovincov a Srbov z Rakúsko-Uhorska v zahraničí i doma. „*Jugoslavia!* — vyhlásila „Jadranska legija“ (v januári 1915) — Slovinci, Chorváti a Srbi sú synovia jednej matky, slza jedného oka, krv jednej rany; sú jeden národ, lebo hovoria tým istým jazykom, spojuje ich tá istá myšlienka a to isté cítenie. To je jednotný národ juhoslovanský, jediný zákonitý pán svojej zeme, širokej, spoločnej vlasti Veľkej *Jugoslavije!*“ „Budeme bojovať, dokiaľ neuskutočíme ideál, po ktorom náš národ toľko storočí túži; ideál sjednotenia všetkých Srbov, Chorvátov a Slovincov v jednu vlasť, *Jugoslaviu*“ — vyhlásil v Londýne (1916) regent Alexander. „*Jugoslavia* je zárukou lepšej budúcnosti“ — vyslovil v Paríži (1916) jeden z vodcov Slovincov. „Idea *Jugoslavije* je ideou celého juhoslovanského národa“ — vyjadril sa (1917) vodca Chorvátov a predseda Juho-slovanského odboru, ktorý predstavoval Chorvátov, Slovincov a Srbov z Rakúsko-Uhorska. Meno *Jugoslavia* viedlo srbského vojaka cez Golgotu albánskych hôr a morských vôd, ako aj juhoslovanského dobrovoľníka z najďalších končín Ameriky na dobrudžskú a solunskú frontu. S týmto menom zomieralo sa v rakúsko-uhorských väzni-

ciach a válečných táboroch, na strelniciach a šibeniciach. S výkrikom „Zdar Jugoslaviji“ padalo sa na bojištiach solunskej fronty a oslobodzovala sa vlasť.

Prvého decembra (1918) proklamujúc sjednotenie Juhoslovánov a utvorenie Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, regent Alexander povedal predstaviteľom juhoslovanského národa, ktorí volali „zdar Jugoslavii“: „Odneste pozdrav všetkým mojim milým bratom v celej našej slobodnej a sjednotenej *Jugoslavii*“. A niekoľko týždňov potom zaslal pozdrav svojmu národu z Medzimuria: „Teším sa spolu s vami oslobodeniu Medzimuria, a buďte presvedčení, že môj dom žiadna sila viac neodtrhne od našej *Jugoslavije*.“ Tretieho októbra 1929 kráľ Alexander vydal zákon, ktorého prvý článok znie: „Službeni naziv države Srba, Hrvata i Slovenaca je: Kraljevina *Jugoslavija*“. To potvrdil aj novou ústavou. „Povedzte pri návrate a doma — hovoril kráľ Alexander deputáciám z ľudu, ktoré pozdravovali jeho dielo — povedzte každému a všetkým, že nás žiadne hranice, ani rozdielnosť v minulosti, ani Dunaj, Sáva a Drina už nerozdeľujú, ale že nás navždy spájajú národné záujmy a národnú dušu v nedeliteľnom celku — *Jugoslaviji*, ktorú nikdy nerozdvoji!“

Posledné a jediné slová zavraždeného kráľa Sjednotiteľa boli:

„Čuvajte mi *Jugoslaviju*!“

Doslov.

Táto kniha vznikla z prednášok a článkov, ktoré uverejnili bratislavské „Prúdy“ r. 1935 (č. 2, 3, 4, 5, 6, 10) a r. 1936 (č. 5—6). Časť prvá, *Kráľ Alexander a sjednotenie Juhoslovánov*, bola napísaná pod dojmom marseillskej tragédie ako prednáška, ktorú usporiadaly Československo-juhoslovanská liga a Osvetový sväz pre Slovensko v Bratislave, a potom okresné osvetové sbory v mnohých mestách Slovenska (Trnava, Piešťany, Trenčín, Turčiansky Sv. Martin, Banská Štiavnica, Banská Bystrica, Košice, Prešov, Michalovce, Humenné). Časť druhá, *Juhoslovanská národná jednota*, písaná iným štýlom ako prvá, vznikla z článku a troch prednášok, ktoré z príležitosti storočia juhoslovanského hnutia (ilyrizmu) usporiadaly bratislavské spolky: Osvetový sväz, Československo-juhoslovanská liga a Jednota slovan-ských žien. Tedy, kniha na začiatku nebola v svojej koncepcii zamýšľaná ako celok. Pozdejšie sa prišlo na to, aby tieto dve časti, ktoré sa úplne dopĺňajú, boli vydané ako jedno dielo. Pre sadzbu, ktorú redakcia „Prúdov“ zachovala, uverejnené partie zostaly nezmenené, ale látka bola značne doplnená a asi o polovicu rozšírená.

Dúfajme, že aj táto skromná práca prispeje k nášmu vzájomnému poznávaniu československo-juhoslovanskému.

*

Som povďačný redaktorom „Prúdov“, senátorovi a bývalému ministrovi dr. Ant. Štefánkovi, bývalému ministrovi Fedorovi Houdkovi, podpredsedovi Roľníckej osvety, dr. Frant. Kaláčovi a inž. Št. Janšákovi, ktorí prví prišli na myšlienku, aby táto práca bola knižne vydaná a preukázali záujem o to. Zvlášť som povďačný Roľníckej osvete, ktorá túto myšlienku prevzala a uskutočnila.

Zahvaljujem Centralnom presbirou pri Prětsedništvu mñinistarskog saveta Kraljevine Jugoslavije, drštvu Putnik u Beogradu, upravniku Vojnog muzeja Ministarstva vojske i mornarice Kralj. Jugoslavije, g. generalu Vukoviću, upravniku Dvora Nj. V. Kralja Petra II., g. pukovniku Leku, g. Risti Marijanoviću, višem činovniku Centralnog presbira, pretsednici društva „knjeginje Zorke“, g-ci M. Jovanović i kustosima Muzeja kneza Pavla dr. Grbiću i g. Dj. Manozisiju, koji su mi ljubazno stavili na raspoloženje izvesni broj fotografija za ilustrovanje ove knjige. Zahvaljujem profesoru Beogradskog univerziteta g. Vlad. Čoroviću i direktoru Narodnog Dela u Beogradu, g. P. M. Petroviću, koji su mi dozvolili reprodukovati nekoliko slika iz Čorovićeve „Istorije Jugoslavije“, kao i g. pukovniku Andri Popoviću za dozvolu reprodukovanja nekoliko slika iz njegova Ratnog albuma.

Bratislava, 1. decembra 1936.

R. K.

Literatúra (z ktorej sa citovalo).

Belic Vlad., Kralj Alexandar, Letopis Matice srpske, 1934; *Bučar*, Povjest hrvatske protest. književnosti; *Cvijić*, Govori i članci, I—IV; *Čorović Vlad.*: Istorija Jugoslavije, Naše pobjede; *Čubrilović V.*, Bosanski ustanak; *Deželić V.*: Lj. Gaj., Pisma Lj. Gaja; *Herceg J.*, Ilirizam preteča jugoslavenstva; *Hodža M.*, Čsl. rozkol; *Ilešić F.*, O postanku izraza „jugoslavenski“, Prilozi za književnost, 1929; *Jevdjević D.*, Atentatori; *Jevtić Bor.*, Sarajevski atentat; *Jovanović Jovan M.*: Borba za narodno ujedinjenje 1914—18, Stvaranje zajedničke države I—III; *Jovanović Slobodan*: Druga vlada Miloša i Mihaila, Vlada Milana Obrenovića I—II, Vlada Aleksandra Obrenovića I—II, Iz naše istorije i književnosti; *Jugoslavicus*, Borba Slovenaca za Jugoslaviju; Korespondencija Štrosmajer—Rački; *Lazarević Dj.* Istorija Crne Gore; *Lenard L.*, Stari Srbi i srpska praotadžbina; *Novak Viktor*: Antologija jugoslovenske misli i narodnog jedinstva, Natko Nodilo, Štrosmajer prema srpskoj crkvi, Politika, Beograd, 4./II. 1935, J. J. Štrosmajer (serija článkov), Politika, Beograd; Naša javnost o Kralju Mučeniku; Naš najveći kralj; *Paul Karel*: Dopisy čsl. spisovatelů Vrazovi a Gajovi, Gaj a Štúr, Slovanský sborník Pastrmkovi; *Paulová Milada*, Juhosl. odboj a Česká mafie, I; *Peroutka F.*, Budování státu I; *Popović Dim.*, Borba za národno ujedinjenje 1908—14; *Popović Pavle*, Iz književnosti, III; *Prelog M.*, Slavenska renesansa; *Radovićić N.*: Jugoslovenstvo kroz našu istoriju, Letopis Matice srpske, 1934, Svetozar Miletić o jugosl. jedinstvu, Glasnik istor. društva, 1928; Reči Viteškog Kralja Aleksandra I; Rytirský král Alexandr I. Sjedinotitel (preklad z knihy Narodnog dela); *Seton-Watson*, Sarajevo; *Skerlić*, Omladina i njena književnost; *Springer J.*, Ohlasy světové války na Balkáně v české literatuře; *Stanojević St.*: Istorija srpskog naroda, Narodna enciklopedija; *Stanojević—Čorović*, Odabrani izvori za srp. istoriju; *Stanojević—Čorović—Šišić*, Karađordje; *Stojićević Al.*: Od Kumanova do Dobrog Polja; *Stranjaković, Drag.*: Srbija Pijemont južnih Slovena, Načertanije II. Garašanina, Glasnik istor. društva, 1931; *Šišić F.*: Dokumenti o postanku SHS, Štrosmajer i ideja nar. ujedinjenja, Politika, Beograd, maj 1932, Štrosmajer i jugosl. misao; *Tošković J.*: Odnosi između Bosne i Srbije 1805—6; *Vodnik B.*, Povjest hrvatske književnosti; *Vošnjak B.*: U borbi za ujedinjenu državu; *Wendel H.*: Borba Jugoslovena za slobodu i jedinstvo; *Wollman Fr.*: Čsl.-juhosl. kulturni styky, Čsl.-juhosl. revue, 1934. (Sbornici) Masarykova práce; Slovenačka, Srp. knj. zadruha; Šumadija u prošlosti i sadašnjosti, uredio D. Djordjević; Spomenica Sv. Miletića, Letopis Matice srpske. (Casosisi) Čsl.-juhosl. revue, 1934-5; Glasnik profesorskog društva, 1935, Narodna odbrana, 1935; Prilozi za književnost, 1935; Prilozi za nar. poeziju, 1935; Srpskohrvatski almanah, 1911; Zapisi, Cetinje, 1935—6 atđ. (Novine) Politika, Beograd, 1934—5 atđ. Diela jednotlivých citovaných spisovateľov atđ.

Soznam osobných mien.

Ajnšpiler Andreja, spisov., 80, 87
 Alagović Alexander, biskup, 77
 Alexander, ruský car, 121
 Amerling, 104
 Andrassy Julie, 138, 142
 Andričeva Jelisaveta, 142, 171
 Apendini Frano, učenec, 73
 Apponyi Albert, 22
 Aškerc Anton, básnik, 99
 Atanacković Bogoboj, spis., 81, 127, 166
 Babukić Vjekoslav, spis., 77—8, 87, 122
 Baltić Mojo, omladinár, 76
 Ban Matija, spis., 83, 89, 131, 166, 169
 Baraković Juraj, básnik, 69, 105
 Barčić Erasmo, politik, 89, 96, 149
 Barthou Luis, 51, 53
 Baštian Mate, buditeľ, 77
 Belić Vladimir, generál, 41
 Bella Jozef, 145
 Benedicti Blahoslav, 82
 Beneš Eduard dr., 36, 49—50, 53
 Benković, politik, 151
 Biankini Ante, ver. pracovník, 157
 Biankini Juraj, politik, 85, 158
 Birčanin Ilija, hrdina, 118
 Bismarck, 162
 Blajvaž (Bleiweis) Janez, politik, vodca, 80, 85, 89, 124, 140, 163, 169
 Blaznavac Milivoje, štátnik, 131
 Blažek Tomo, básnik, 77, 124
 Bodin, král, 102
 Bogišić Baltazar, učenec, 89, 96
 Božović Mirko, básnik, 77, 85—86
 Bohorić Adam, spisovateľ, 68
 Bojović Petar, vojvoda, 39, 58
 Borojević Nikola, básnik, 81
 Bošković Jovan, učenec, 85, 88—89, 168, 171
 Bošković Rudjer, učenec, 71
 Botić Luka, básnik, politik, 85
 Botto Ján, 168
 Branković Djordje, gróf, 72, 106
 Branković Djuradž, vladár, 103
 Branković Sava, metropolita, 106
 Březina Hubert Miroslav, 36
 Briande, 51, 53
 Brlić Andreja, spis., 77, 89, 133—4
 Brlić Ignjat, politik, 77
 Bunić Petar, spisovateľ, 77
 Bužan Alojzije, politik, 121
 Bužan Herman, barón, politik, 77, 127
 Caf, spisovateľ, 79—80, 164
 Camblak Grigorije, kronikár, 68
 Cankar Ivan, spisovateľ, 99, 155
 Cavour, 162
 Cegnar Franc, básnik, 167
 Celjski Ulrich II., vojvodca, 103
 Cerović Novica, hrdina, 114
 Clemenceau, 53
 Costa, spisovateľ, 89
 Cyril, sv. apoštol, 66, 68
 Cvetko Franc, buditeľ, 79
 Cvijić Jovan, uč., 42, 98—100, 114, 152, 163
 Czartoriski Adam, 114, 125—6
 Čabrinić Nedeljko, atentátor, 19
 Čajak Ján, 40
 Čajkovskij, 125—6
 Čakra Emil, spisovateľ, 85, 170
 Časlav (Klonimirović), vladár, 102
 Čavlović Pavao, agitátor, 126, 130, 166, 170
 Čelakovský, 75, 124
 Čermák Jaroslav, 139, 145
 Čingrija Pero, politik, 98
 Čipiko Ivo, spisovateľ, 99, 156
 Čorović Svetozár, spisovateľ, 99
 Čorović Vlad., historik, 69, 76, 100, 148
 Dabiša, král, 103
 Daković Marko, politik, vodca, 162
 Dalmatin Antun, spisovateľ, 68
 Dalmatin Juraj, spisovateľ, 68
 Daničić Djuro, uč. 82—3, 85, 89—90
 Daxner Samuel, 150
 Davidović Dimitrije, štát., 74, 121
 Demetar Dimitrije, spis., 76—7, 85, 122
 Denis, 41
 Derkos Ivan, spisovateľ, 77, 121
 Dežman Ivan, spisovateľ, 89, 92
 Divković Matija, spisovateľ, 70
 Dobrila Juraj, biskup, 77
 Dobrovský, 70, 73, 114, 122, 124, 164
 Dohnány Mikuláš, 134, 170
 Dražašević Jovan, básnik, 89, 145
 Drašković Janko, gróf, 76, 78, 82, 121, 122

- Drašković Milorad, štátnik, 99
 Draškovići, 101
 Dřimal Joško, 38
 Drinković Mate, politik, 155
 Drobnić Josip, ver. pracovník, 80
 Dučić Nikifor, teol. historik, 142
 Dukljanin, pop, kronikár, 67
 Dula Matúš, 150
 Djaja Jovan, politik, 98
 Djakon Pavle, 66
 Djalski Babić Ljubo, spis., 97
 Djikić Osman, básnik, 99
 Djordjić Ignjat, básnik, 71
 Djurkovečki Josip, spisovateľ, 73
 Einchard, 66
 Ephesius Johanes, 66
 Erben, 133
 Esperey d'Franchet, 38—9, 141
 Ferdinand, bulharský, 14—16, 23, 31
 Ferdinand, rumunský, 49
 Foch, 41
 Franc Ferdinand, rakúsky, 17, 19
 Franc Jozef, rakúsky, 23
 Francisci Ján, 86
 Frankopan Franjo Krsto, knieža, 104
 Frankopani, 101, 103
 Fredegari, 66
 Frič Josef, 133
 Frušić Dimitrije, kult. prac., 121
 Frušić Stevan, spisovateľ, 81
 Gaćinović Vladimír, revol., 19
 Gađović Arsenije, archimandrita, 111
 Gađ Ljudevit, preporoditeľ, 42, 74—9, 82—3, 122, 125, 130, 132, 163, 166, 168, 171
 Gall Ivan (Halla Ján dr.), 9
 Garašanin Ilija, štátnik, 83, 124—7, 130—1, 136, 164, 168
 Garašanin Milutin, štátnik, 144, 168
 Gašpar Tido, 38
 Gavrilović, plukovník, 24
 Gavrilovski Miša, ver. prac., 171
 Georg Lloyd, 41
 Geršić Gliša, politik, 89
 Gešov, 15
 Getaldić, ver. pracovník, 77
 Gladston, 148
 Glavaš Stanoje, hrdina, 115
 Globočnik A., ver. prac., 80
 Godra Michal, 127
 Grabež Trifko, atentátor, 19
 Grabovac Filip, spisovateľ, 71
 Grbić Matija (Garbitius Illyr.), 68
 Gregor, pápež, 66
 Gregorčić Anton, politik, 94, 146, 158
 Grey, 21
 Grujović Boža, právnik, 114
 Gubac Matija, nár. mučeník, 104
 Gundulić Ivan, básnik, 42, 69, 105, 163
 Hadži-Lojo, vzbúrenec, 147
 Hadži-Prodan, vodca povstania, 117
 Hadžić Jovan, právnik, spis., 127
 Hanka, 75, 139
 Harambašić August, básnik, 89
 Haulik Juraj, arcibiskup, 77, 165
 Havlíček, 75
 Hektorović Petar, spisovateľ, 69
 Hindenburg, 39
 Hinković Hinko, politik, 99
 Hodža Milan dr., 14, 17, 50
 Holeček Jozef, 144
 Horvat Ivaniš, bán, 103
 Houžvic M., 38
 Hradil J., 38
 Hranilović Jovan, básnik, 89, 92, 96
 Hubmajer Miroslav, bojovník, 144
 Hurban Jozef Mil., 86, 124, 133—4
 Hviezdoslav, 18
 Ignjatović Jakov, spisov., 167
 Ilić Dragutin, spisovateľ, 98
 Ilić Jovan, básnik, politik, 83
 Isailović Dimitrije, kult. prac., 81
 Ivanišević Ivan, spisovateľ, 69, 105
 Jagić Vatroslav, učenec, 70, 85, 88, 99, 100, 163, 169
 Janežić Anton, spisovateľ, 139, 167
 Janković Stojan, hrdina, 109
 Jambrešić Andreja, spisovateľ, 72, 110
 Japelj Juraj, spisovateľ, 79
 Jarnevićova Dragojla, spis., 77
 Jarnik Urban, spisovateľ, 79, 164
 Jelačić Josip, bán, vojvodca, 76—8, 80, 84—5, 121, 128, 135, 163
 Jelínek J., 36
 Jenko Davorin, kompozitor, 85
 Jeřábek Frant., 30
 Jeran Luka, spisovateľ, 79
 Jireček Konstantín, 139
 Joffre, 22
 Jordan, 164
 Jordanis, 165
 Jovanović Frane, teolog, 72
 Jovanović Jovan, episkop, 111
 Jovanović Ljubomir, štátnik, 98
 Jovanović Petar, kult. prac., 81—2
 Jovanović Slobodan, učenec, 142—3
 Jukić Frano, teolog, spis., 77
 Jungman, 74
 Juranić, hrdina, 83
 Jurčić Josip, spis., 89, 93, 142, 167
 Jurković Janko, spisovateľ, 85
 Jurković Samuel, 75
 Kačić-Miošić And., básnik, 42, 72, 110
 Kalinčiak Janko, 171—2
 Kanižlić Antun, spisovateľ, 71
 Karadžić Vuk, spisovateľ, preporoditeľ, 42, 48, 74—6, 82—3, 85, 97, 114, 163
 Karadjordje, osloboditeľ, 62, 74, 97, 108, 113—18, 162—3
 Karadjordjević Alexandar, knieža, vladár, 11, 83—5, 121, 124, 130—2, 134—5, 169
 Karadjordjević Alexandar I. Sjednotiteľ, kráľ, 9—62, 156—7, 162—3, 173—4
 Karadjordjević Petar I. Osloboditeľ, kráľ, 11, 12, 22—6, 28—30, 33, 37, 41—3, 46, 62, 88, 96—8, 144, 150, 157, 162—3, 172
 Karadjordjevići, 11, 37, 44, 81, 126, 150, 159
 Karavelov Ljuben, 136
 Karazin Vasilije, 114
 Karol IV., 102
 Kašić Bartuo, teolog, spis., 71
 Kazali Antun, básnik, 77
 Kazančić Antun, básnik, 77
 Klaić Mihovil, politik, 89, 93, 145
 Klaić Vjekoslav, historik, 106
 Klajžar, ver. pracovník, 79
 Klarić Djuro, publicista, 167, 169
 Klofáč, 14
 Knićanin Stevan, vojvodca, 131—2
 Kobe Jurij, spisovateľ, 79, 80
 Kocel, knieža vladár, 102
 Kočevár Ferdo, spis., 79, 80, 89, 94, 122, 132, 142, 164, 167
 Kočić Petar, spisovateľ, 98—9
 Kollár Ján, 70, 73—6, 79, 92, 110, 113, 115, 122, 124, 164—5
 Konrad M., 30
 Konzul Stjepan, spisovateľ, 68
 Kopitar Jernej, uč., 73, 79—81, 164
 Korjenić-Neorić, spis., 105
 Korošec Anton dr., štátnik, 158, 161
 Kos M., historik, 80, 152
 Koseski Ivan, spis. 80, 133—4
 Kostić Laza, básnik, 85, 89, 141
 Kossuth, 127, 136
 Kotromanići, 103
 Koucký Miroslav, 32
 Kovačević Ljubomir, historik, 85
 Kovačević Stojan, vojvodca, 147
 Kövess, 30
 Kraljević Marko, bohatier, 13, 118, 123
 Kranjčević, revolucionár, 19
 Kranjčević Silvijs, básnik, 99
 Kramář, 14
 Krásnohorská Eliška, 16
 Krasojević Djordje, politik, 89, 133
 Krelj Sebastian, spisovateľ, 68
 Krek Janez, politik, vodca, 42, 89, 94, 99, 100, 149, 152—3, 155, 157—8, 163
 Kresimir Petar, kráľ, 102
 Kříž Al., 23
 Križanić Juraj, spis. 70, 105—6
 Kryštof Fr., 23, 30, 38
 Kujundžić Milan, básnik, 85
 Kukla Karel Lad., 23
 Kulmer Franjo, barón, politik, 77
 Kukuljević Antun, politik, 121
 Kukuljević Ivan, spis. a politik, 77—8, 85—6, 89, 91, 93, 128, 130, 148, 166—7, 169
 Kurelac Fran., spis. 76—7, 85, 124
 Kušević Josip, politik, 121
 Kvaternik Eugen, revolucionár, 97, 143
 Laginja Matko, politik, 158
 Lakovićova Ruža, hrdina, 109—10
 Lambl, 133
 Lazar, knieža, 13, 24, 56, 59, 103, 171
 Lazarević Lazar, spisovateľ, 81
 Lešjanin Miloje, generál, 136
 Levec Fran., spisovateľ, 106
 Levstik Fran, spis., 85, 87—9, 139
 Lincoln, 53—4
 Linchard Anton, spisovateľ, 164
 Lisinski Vatroslav, kompoz., 77, 166
 Livadić Ferdo, kompozitor, 77
 Lucić Ivan, historik, 69, 105
 Ljubić Šime, učenec, 85, 139, 167, 171
 Ljubiša Stjepan, spisovateľ, 89
 Macun Ivan, spisovateľ, 79
 Mackensen, 23—4, 40
 Mađarašević Djordje, spis., 93
 Majar Matija, spis., 79, 80, 85, 164, 167, 170
 Makanac Milan, politik, 89
 Malavašić Franc, spis., 79
 Maleševac Jovan, spis., 68
 Mandušić Vuk, hrdina, 108—10
 Mardac, 53
 Marković Svetozar, politik, 85, 89, 90
 Martinović, pater, 111
 Martić Grga, teolog, básnik, 77
 Masaryk, 16, 17, 23, 35—6, 49, 95, 149, 163
 Matic Dimitrije, politik, 128
 Matoš August, básnik, 99
 Mažuranić Antun, spisov., 124, 164
 Mažuranić Ivan, básnik a bán, 48, 55, 77—8, 85, 122, 144, 163
 Medaković Danilo, spis., 168
 Menander, 66
 Menčetić Vladislav, básnik, 69, 105
 Meštrović Ivan, sochár, 42, 48-9, 56, 163

- Metod, sv. apoštol, 66, 68
 Michl Josef Václav, 75
 Mićunović Vuk, hrdina, 108
 Mihailo, metropolita, 89, 96, 144
 Mihailović E., ver. pracovník, 164
 Mikalja Jakov, spisovatelj, 71
 Miklošić Franc, učenec, 76, 85, 133
 Mikovec, 134
 Mikulaš (Nikolaj), II., 22, 46
 Miletić Svetozar, politik, vodca, 42, 83, 85, 89, 90, 94, 96, 127—8, 131, 138, 140, 146, 153, 168
 Milutinović Simo, básnik, 81—3, 93, 165
 Miljanov Marko, vojvodca, 144
 Minich Jaroslav, 150
 Mišić Živojin, vojvoda, 37—9
 Miškatović Josip, politik, 145, 172
 Modrušić Blaž, spisovatelj, 143
 Monti Lovro, politik, 96, 147
 Morávek Ján, 23
 Moyzes Štefan, biskup, 126—7
 Mras Dragotin, revolucionár, 19
 Mrazović Matija, politik, 89, 144
 Mrnavić Ivan, biskup, spis., 71, 106
 Mudroň Pavel, 14, 150
 Murko Matija, učenec, 71
 Murko, omladinár, 79
 Muršec Fran, spisovatelj, 79, 133
 Musić Ivan, vojvodca, 145
 Mušicki Djordje, spisovatelj, 76
 Napoleon I., 19, 39, 73—4, 104, 107, 113, 116—17, 119—20
 Nedić Martin, teolog, 77
 Nemanja, vladár, 42, 102
 Nemanjić Dragutin, král, 102
 Nemanjić Dušan, car, 13, 42, 101—2, 105, 171
 Nemanjić Milutin, král, 68, 102
 Nemanjić Dečanski Stefan, král, 102
 Nemanjić Prvoženčani St., král, 102
 Nemanjić Uroš I., král, 102
 Nemanjići, 101—2
 Němcová Božena, 166
 Nenadović Alexa, hrdina, 11, 118
 Nenadović Jakov, vojvodca, 11, 118
 Nenadović Ljubomir, spis., 83, 132
 Nenadović Matija, stát., 11, 114, 128
 Nenadović Sima, hrdina, 118
 Nenadovići, 11
 Nešić Ljubomir, diplomat, 98
 Nicephori, 66
 Nikolajević Djordje, ver. prac., 81
 Nikolić Andra, státnik, 99
 Njegoš Petrović Petar II., básnik, vladár, 11, 31, 42, 48, 51, 54—5, 61, 77, 81, 83—5, 93, 107—11, 113, 121, 127, 131—2, 135, 163, 165—6, 170
 Njemčić Antun, spisovatelj, 77
 Nodilo Natko, uč., politik, 89, 96, 143
 Nosák Bohuslav, 75, 133, 165
 Novák Viktor, historik, 132, 162
 Novaković Stojan, uč., stát., 85, 89, 99, 100, 153
 Nović Joksim, básnik, 81
 Nový Karel, 23
 Obilić, bohatier, 13, 48, 107, 109, 118
 Obradović Dositije, buditeľ, 42, 72, 74, 117, 163
 Obrenović Alexandar, král, 147, 149
 Obrenović Anka, spisovateľka, 82
 Obrenović Mihailo, knieža vladár, 42, 83, 85, 87, 124, 134—140, 147, 163, 168
 Obrenović Milan, knieža, 124
 Obrenović Milan, král, 147
 Obrenović Miloš, vladár, 11, 82, 118, 124, 135
 Obrenovići, 81, 135
 Očić, 89
 Orbini Mavro, historik, 70, 105
 Orešković Ante, plukovník, 144
 Orešković Mita, básnik, 124
 Oršić Juraj, gróf, 77
 Ostoja, král, 103
 Ostojić Stefan, král, 103
 Osvald, Svätopluk, 145
 Ožegović Metel, politik, 77, 127
 Ožegović Stjepan, politik, 121
 Pacel Vinko, spis. a politik, 85
 Pajk Janko, spis., 85, 87, 167
 Palacký, 74—5, 82, 124, 129, 139, 166
 Palmotić Jaketa, spis., 69, 105
 Palmotić Junije, spis., 69, 105
 Pašić, státnik, 15, 22, 37, 157, 159, 161
 Pavel, biskup, 102
 Pavlinović Mihovil, spis., 85, 139, 167, 171
 Pavlović Dragoljub, uč. a pol., 98
 Pavlović Peko, vojvodca, 144
 Pavlović Todor, publ., 83, 122, 124, 165—6
 Pejačević Ladislav, bán, 77
 Pejaković Stjepan, politik, 85
 Pelagić Vasa, soc., 89, 90, 141, 149
 Pelíšek Josef, 9
 Petranović Božidar, spis., 76, 81, 83
 Petranović Gerasim, episkop, 81
 Petrávić Ante, spisovateľ, 81
 Petronijević Avram, stát., 83, 125—6
 Petrović Danilo, knieža, 11, 135
 Petrović Danilo, metropolita, 11, 107
 Petrović Mirko, vojvoda, 11, 135
 Petrović Nikola, král, 11, 12, 85, 87, 92, 135—6, 138, 140, 144—5, 147—8, 150, 154, 162, 173
 Petrović Petar I., 42, 107, 114, 116, 118
 Petrović Petar II. v. Njegoš.
 Petrović Vasilije, metropolita, 108
 Petrovići, 11, 150
 Petrović Djordje J., ver. prac., 82, 165
 Petrović Hajduk-Veljko, hrdina, 118
 Piccolomini, 67
 Pintar, spisovateľ, 79
 Piročanac Milan, státnik, 136
 Pisecký Ferd., 29
 Pivljanin Bajo, hrdina, 108
 Podgornik Frano, politik, 89, 94
 Poincaré, 40, 53
 Polit-Desančić Mihailo, politik, 14, 85, 89, 90, 94, 98—9, 146, 149
 Politeo Dinko, publicista, 89
 Popović Matija, spisovatelj, 68
 Popović Miloš, publicista, 82
 Popović Pavle Ars., spis., 81
 Popović Vojin (vojvoda Vuk), 36, 163
 Porphyrogenitus, 66
 Posavski Ljudevit, knieža, 42, 102
 Potočnjak Franjo, politik, 31, 89, 96
 Pražák Albert, 16
 Prelog Milan, historik, 121
 Přemysl Otakar II., 102
 Preradović Petar, básnik, 77, 79, 85, 87, 123, 164, 166
 Prešern Franc, básnik, 48, 80
 Pribina, knieža, 102
 Pribičević Svetozar, stát., 96, 99, 151
 Princip Gavrilo, atentátor, 18—20
 Procháska R., 33
 Prokop Velký, 72
 Prokopius, 65
 Protić Stojan, státnik, 99
 Pseudo-Mauritius, 65
 Pucić Medo, básnik, 77, 89, 92, 123
 Pupin Mihailo, učenec, 157
 Putnik Radomir, vojvoda, 26
 Rački Franjo, historik, buditeľ, 42, 85, 89, 91, 93—4, 137, 142—3, 144, 146, 163, 167, 169, 170
 Radak Djordje, ver. pracovník, 127
 Radić Stjepan, politik, vodca, 95, 98, 149, 159—60
 Radičević Branko, básnik, 83
 Radojčić M., ver. pracovník, 81
 Radojčić Nikola, historik, 67
 Rajačić Josif, patriarcha, 76, 83, 85, 127—8, 130—1, 134, 164
 Raič, ver. pracovník, 79
 Rajić Jovan, historik, 72, 110
 Rajić Tanasko, hrdina, 118
 Rakovac Dragutin, spis., 77—8
 Rakovski S., 136
 Ravnikar Mat., spis., 79, 80, 124, 132—3
 Raš František, 32
 Razlag Radoslav, spis., 85, 132, 167, 169—70
 Reljković Matija, spisovatelj, 71
 Ribar Otakar, politik, 158
 Rieger, 88, 129, 133, 139
 Ristić Jovan, stát., 85, 89, 91, 128, 138, 168
 Rišák Žilinský Ján, 145
 Rožić Antun, ver. pracovník, 77
 Rupčić Stanislav, spisovateľ, 68
 Ružić Dobra, politik, 98
 Samo, 66, 101
 Samuilo, cár, 102
 Sasin Antun, básnik, 69
 Sava sv. (Nemanjić), 103
 Schlözer, 164
 Sečujac Arsenije, generál, 111
 Seljan Dragutin, spis., 77—8, 124, 166
 Sindjelić Stevan, hrdina, 118
 Skerlić Jovan, učenec, 42, 98—100, 163
 Skilices, 67
 Slomšek Antun, biskup, 76, 79
 Smičiklas Tadija, uč., 89, 91, 93, 148
 Smodek Matija, pedagog, 73, 76—7
 Smodlaka Josip, politik, 151, 158
 Solarić Pavle, spisovatelj, 74
 Sorkočević, ver. pracovník, 77
 Spasić Milovan, spisovatelj, 81
 Spinčić Vjekoslav, politik, 99, 158
 Srbín Dimitrije, propagátor, 68
 Stamatović Pavle, spis., 83, 124, 127, 164—6
 Stanimirović Vladimír, básnik, 26, 150
 Starčević Ante, politik, vodca, 83, 88, 94, 97, 139, 159—60, 163
 Stefanović Andra, politik, 98
 Stejić Jovan, spisovatelj, 82
 Stepanović Stepa, vojvoda, 15, 37, 39
 Stojacković Alexander, politik, 81
 Stojadinovičeva Milica, spis., 166
 Stojković Andrija, kult. prac., 166, 170
 Stojković Atanasije, učenec, 114
 Stojković Ivan (Stoicus), teolog, 72
 Stratimirović Dj., generál, 127—8, 134
 Stratimirović Stevan, metropolita, 79, 111, 114—15
 Stritar Josip, spisovatelj, 89, 94
 Subotić Jovan, spis., 83, 89, 124, 129, 141, 164—6
 Sundečić Jovan, básnik, 85, 87, 89, 139, 145, 147, 168
 Svätopluk, 134
 Svetec Luka, spis., 85, 89, 94, 139, 146
 Šafárik Janko, historik, 84
 Šafárik Pavle, 70, 74—6, 111, 121, 124, 133, 164—7

Santić Aleksa, básnik, 40, 42
 Senoa August, spisovateľ, 85—6, 167
 Šišgorić Djordje, spisovateľ, 68
 Šišić Ferdo, historik, 119, 169
 Šporer-Matić Juraj, spisovateľ, 73, 167
 Šrepel Milivoje, spisovateľ, 89, 96
 Štefánik Milan., 7, 25, 29, 36, 49, 61
 Štefanovič Miloš, 149
 Štefanovič Samuel, 133
 Štos Pavel, spisovateľ, 77—8, 123
 Štrosmajer Josip Juraj, biskup, vodca, 42, 63, 84, 86—9, 91, 93, 94—6, 129, 133, 137—8, 140—9, 163, 165—9, 171
 Štúr Ľudovít, 75, 86—8, 90, 93, 119, 124, 133—4, 165, 167
 Šubić Pavel, knieža, bán, 103
 Šubići, 103,
 Šulek Bogoslav, 77—80, 122, 126, 129, 164, 166, 169
 Šupljikac Jovan, omladinár, 76
 Šusterčić Ivan, politik, 99, 153
 Tankosić Voja, dôstojník, 31
 Taušanovič Kosta, politik, 89
 Tavčar Ivan, spis. a politik, 89, 90
 Tekelija Popović Sava, kult. prac., 73, 81—2, 119, 124
 Tesla Nikola, vynálezca, 48, 53, 157, 163
 Theofanis, 66
 Theophilacti Simokatte, 66
 Thun, 16
 Tirol Dimitrije, spisovateľ, 81
 Tisza Štefan, 22, 23
 Tkalac Imbro, publicista, 85—6
 Tkalčević Adolf, spis., 85, 93, 167
 Tomanovič Laza, historik, štát., 99
 Tomazeo Nikola, spisovateľ, 81
 Toman Karel, 18
 Tomaš Stefan, kráľ, 103
 Tomašević Stefan, kráľ, 103
 Tomášik Samo, 165
 Tomislav, kráľ, 42, 102
 Tomašić Anton, spis., 85, 88, 167, 171
 Topalović Mate, spisovateľ, 77
 Tordinac Juraj, básnik, 77
 Trebežanin M., ver. pracovník, 167
 Trifković Marko, politik, 98
 Trnski Ivan, básnik, 77
 Trstenjak Davorin, spis., 79, 80, 89
 Trubar Primož, spis., propagátor, 42, 68—9
 Trumbić Ante, politik, 37, 159, 161
 Tucović Dimitrije, soc. vodca, 99
 Tuma Henrik, politik, 99, 151
 Tvrtko I., kráľ, 42, 102—3
 Tvrtko II., kráľ, 103
 Utješinović Ognjeslav, spis., 77, 166
 Valvazor Ivan, historik, 70
 Velimirović Nikolaj, episkop, spis., 51
 Veselić Josip, kult. prac., 85—6, 167
 Vežić Vladislav, spisovateľ, 167—8
 Vidaković Milovan, spisovateľ, 82
 Vidrić Vladimir, básnik, 89, 99
 Višnjić Filip, národný básnik, 111, 115
 Vitezić Dinko, politik, buditeľ, 89, 96
 Vitezović Pavao, historik, 70, 106
 Vlacić Matija (Flacius Illyr), spis., 68
 Vodnik Valentin, spisovateľ a buditeľ, 72—3, 120, 163
 Vojnović Ivo, básnik, 99, 155
 Voltić Josip, učenec, 72
 Vozarević Gliša, nakladateľ, 81
 Vraz Stanko, básnik, 42, 77, 79, 124, 132, 163, 164
 Vrančić Antun, kardinál, 70
 Vrančić Faust, biskup, spis., 70
 Vrbanić Fran, politik, 89
 Vrhovac Maksimilijan, biskup, buditeľ, 72—3, 111, 163
 Vučinić Rade, diplomat, 117
 Vučić-Perišić Toma, nár. tribún., 125—6
 Vuletić-Vukasović Vid, básnik, 145
 Vukalović Luka, vojvodca, 135
 Vukašin, kráľ, 113
 Vukotinović Ljudevit, spis., 77—8, 122, 127, 129, 164
 Vukotić Janko, vojvodca a štátnik, 11
 Vukotić Petar, vojvodca, 11, 136
 Vukotić Stevo, vojvoda, 11
 Washington, 53—4
 Wendel Hermann, 27, 30
 Wilhelm II., 17, 21, 39, 45
 Wollman Frank, 75
 Wurm Miloš, 36
 Záborský Jonáš, 113
 Zach František, generál, 84, 125, 131
 Zamoyski Ján, 160
 Zdenčaj Nikola, politik, 77
 Zlatarić Dominko, básnik, 69
 Zmaj Jovanovič Jovan, básnik, 62, 85, 89, 96, 172
 Zonaras, 67
 Zorka, kňahyňa, 11, 12, 59
 Zrinski Petar, bán, hrdina, básnik, 104, 163
 Zrinski Nikola, bán, hrdina, básnik, 104
 Zrinski Nikola Sigetski, bohatier, 83, 104, 118
 Zrinski (rodina), 101
 Zvěřina L. N., 20
 Žerajić Bogdan, atentátor, 19
 Žerjav Gregor, politik, 97
 Živković Jovan, politik, 127

Obsah.

Časť prvá: Kráľ Alexander a sjednotenie Juhoslovanov.

Úvod	9
I. Národný kráľ.	
1. Dedicтво	11
2. Mladost	12
II. Hrdina, víťaz a osloboditeľ.	
1. Balkánsko-turecká vojna	13
2. Nežiadaná bratská vojna	14
3. Svetová vojna	16
Sarajevo	17
Zápas Dávida s Goliášom	22
Golgota	25
Ostrov spásy a ostrov smrti	28
Zotročená vlasť	30
Solunská fronta	33
Víťazstvo a vzkriesenie	38
III. Sjednotiteľ.	
1. Prvý december	42
2. Vnútorná politika	43
Kráľ a štátnik	43
„Sedliacky kráľ“	46
Podporovateľ a budovateľ	48
Rodinný krb	49
3. Zahraničná politika	49
Juhoslovansko-československé spojenectvo	49
Malá dohoda	50
Verný spojenec	50
Balkánska politika	50
Mierotvorca	51
4. Zastrelený kráľ	51
5. Historická postava	52
IV. Živý duch mŕtvého kráľa.	
1. „Čuvajte mi Jugoslaviju!“	55
2. Sľub a bôľ národa	56
3. Oplenac	61
<i>Časť druhá: Juhoslovanská národná jednota.</i>	
I. Juhoslovanská myšlienka národnej jednotnosti.	
1. Stredovek	65
2. Vznik a vývoj juhoslovanskej myšlienky	68
3. Juhoslovanské hnutie	74
4. Dozrievanie juhoslovanskej myšlienky	84
5. Zrelé Juhoslovanstvo	96

II. Snahy, túžby a boj o politické sjednotenie.

1. Jednotlivé štáty v minulosti	101
2. Pokusy a čiastočné uskutočnenia spoločného štátu	102
3. Doba prebudenia národného povedomia	104
4. Oslobodená Čierna Hora	106
5. Karadjordjovo Srbsko	111
6. Napoleonova Ilyria	119
7. Doba Njegoša, kniežata Alexandra a bána Jelačića	121
„Ilyrizmus“	121
Garašaničov plán sjednotenia	124
Rok 1848	127
8. Doba kniežata Michaila	135
9. Doba Štrosmajera, Miletića a kniežata Nikolu	140
Ljubljanský juhoslovanský kongres	140
Jugoslavenka akademija i sveučilište	142
Bosenské povstanie a srbsko-turecká vojna (1875—78)	143
Na okraj minulého storočia	147
10. Doba kráľa Petra	150
Juhoslovanský Piemont	150
Srbochorvátska koalícia a Slovanský juh	151
Anexia Bosny i Hercegoviny a Krekovo Slovinsko	152
Pred balkánskou vojnou	153
Po oslobodení zpod Turkov	154
Za svetovej vojny	155
Sjednotenie	162

III. Jugoslavení a Jugoslávija.

1. Jugoslavení	164
2. Jugoslávija	169
<i>Doslov</i>	175
<i>Literatúra</i>	176
<i>Soznam osobných mien</i>	177

